

*Proclamația
Unirii Tuturor Românilor*
(Extras din telegrama publicată din 1 Decembrie 1918 în „Adevărul”, Naționalul de la Săbău, Tulcea)

Este un moment solemn!

„Adunarea Națională a poporului român din Transilvania, Banat și Partile Ungariei apucând Rezoluțiunea prezentată de 1.000.000 de români și astfel:
Unirea acestor provincii românești cu Terra matris și cu celelalte provincii românești.”

DACIA

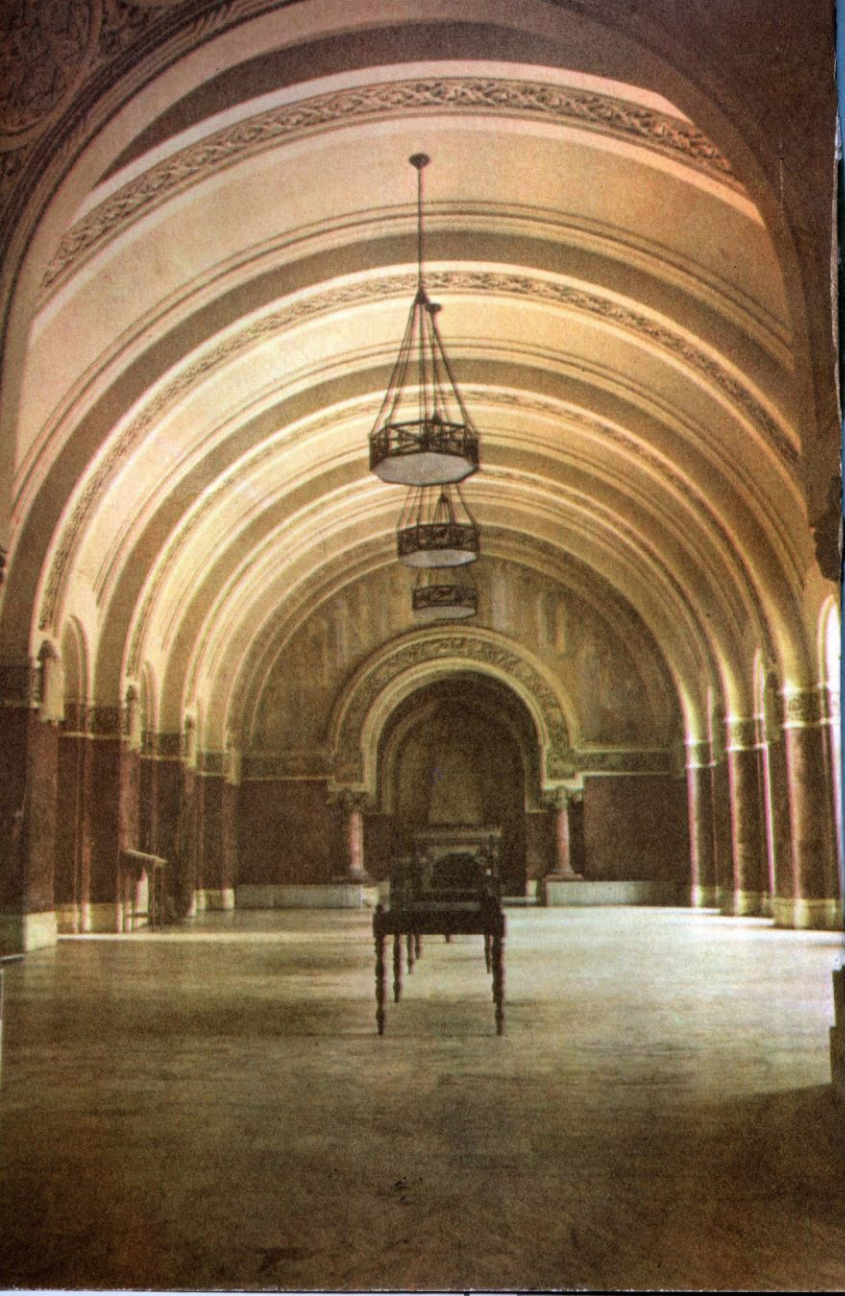
1 NOEMBRIE 1599

18 NOEMBRIE 1918

magazin istoric

ANUL XVII Nr. 12 (201) DECEMBRIE 1983

magazin istoric

Revistă de cultură
istorică

Anul XVII
Nr. 12 (201)

decembrie 1983

Redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Colegiul redacției
DUMITRU ALMAȘ
CONSTANTIN ANȚIP
VIRGIL CÂNDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ȘTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DIMBOVIȚA
ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

Secretar responsabil
VALERIU BUDURU

SUMAR

65 ANI DE LA MAREA UNIRE

● NICOLAE CEAUȘESCU: Lupta poporului român pentru unitate națională	2
● Epoca marilor împliniri: <i>Ștefan Pascu</i>	7
● Nepieritorul îndemn al lui Mihai Viteazul: <i>Ștefan Ștefănescu</i>	10
● Transilvania — străveche glie românească: <i>Ilie Ceașescu</i>	14
● 1 Decembrie 1918. Istoricul act de dreptate națională: <i>Mircea Mușat, Ion Ardeleanu</i>	19
● 1914-1918. La Paris și Washington, la Roma și Londra: <i>Vasile Arimia, Cristian Popișteanu</i>	45
● În Parlamentul român. Unitatea o datorăm poporului muncitor: <i>Maria Totu</i>	50
● Finaluri fără glorie: <i>Constantin Botoran, Ion Bulei, Ion Calafeteanu</i>	57
● 1914-1918: Amintiri, evocări, documente	
● În București, acum 50 ani... 64 ● Viena 1683 — românii în apărarea Europei: <i>Virgil Căndea</i> ... 72 ● Din capitala României independente, Bülow raportează lui Bismarck: <i>Dan Berindei</i> ... 73 ● <i>Dunkerque</i> — supraviețuitorii infernului (IV): <i>Nicholas Harman</i> ... 77 ● Drumul spre Pearl Harbor: <i>Gordon W. Prange</i> ... 83 ● Concursul Magazin istoric, Din cronicul Unirii... 89 ● Cărți sosite la redacție... 90 ● Sumarul sumarelor... 91 ● Poșta Magazin istoric... 95	

COPERTELE NOASTRE

① Unitatea românească a fost desăvârșită! În montaj: Proclamația solemnă adoptată la 1 Decembrie 1918 și desen simbolic reprezentând intrarea lui Mihai Viteazul în Alba Iulia, apărut în ziarul, *Dacia*, editat între 23 noiembrie și 31 decembrie 1918 sub direcția lui Alexandru Vlahuță și Al. Brătescu-Voinești. Cele două date, 1 noiembrie 1999 și 18 noiembrie 1918, sînt pe stil vechi.

② Aici, în marea sală — denumită de atunci Sala Unirii — 1228 delegați, unindu-și glasul cu cel o sută de mii de oameni veniți din toate colțurile Transilvaniei, la Marea Adunare de la Alba Iulia, și exprimînd voința românilor de pretutindeni, au proclamat solemn Unirea Transilvaniei cu România.

③ Document unicat din fondurile Filialei Sibiu a Direcției generale a Arhivelor statului: fotografie lansată în 1918 cu ocazia alcătuirii legiunii române din Italia în vederea luptei pentru făurirea statului național unitar.

④ Sub semnul tricolorului, Țara Românească, Moldova și Transilvania (ale căror embleme sînt înfățișate de la dreapta spre stînga), au devenit din 1918 un singur stat: România.

Macheta artistică a copertelor și planșelor: arhitect Ascanio Damian

①

②

③

④

Legițile dezvoltării istorice impuneau cu stringență încheierea procesului de formare a statelor naționale aflate sub dominația marilor imperii din Europa. În mișcarea popoarelor europene pentru autodeterminare națională și scuturarea dominației străine se încadrează și lupta maselor populare din România și din celelalte teritorii românești aflate sub dominație străină, pentru formarea statului național român unitar.

Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism.

NICOLAE CEAUȘESCU:

LUPTA POPORULUI ROMÂN PENTRU UNITATE NAȚIONALĂ

Tinînd seama de rolul istoric important al statelor naționale și al națiunilor în dezvoltarea modernă a popoarelor, cît și de rolul pe care statele naționale și națiunile îl au încă de jucat în dezvoltarea omenirii, fără nici o îndoială că realizarea unității a constituit cel mai important eveniment din istoria îndelungată a poporului român¹.

Istoria milenară a poporului român, ca dealtfel a tuturor popoarelor, este istoria dezvoltării forțelor de producție, a producerii și perfecționării uneltelor de muncă, ce au determinat unirea și organizarea oamenilor în grupe și formațiuni statale, pînă la statul centralizat al dacilor, sub Burebista, și apoi, corespunzător diferitelor epoci, pînă la ordnarea capitalistă și trecerea la făurirea societății socialiste. După cum se știe, civilizația dacilor a cunoscut o puternică înflorire timp de sute de ani... Pentru acele vremuri, diferitele formațiuni statale ale dacilor au cunoscut o viață materială și spirituală avansată. Ele au întreținut relații cu alte popoare și civilizații din vecinătate. În timpul statului centralizat, alături de agricultură s-au dezvoltat mineritul, prelucrarea metalelor și alte meserii, care reflectă gradul înalt de civilizație al dacilor².

Lung și greu a fost drumul străbătut de urmașii lui Burebista și ai lui Decebal, apoi și ai lui Traian... Urmașii dacilor și romanilor

au trebuit să ducă lupte grele pentru a-și păstra ființa proprie, iar cu unele din popoarele ce s-au așezat în vecinătate, în diferite perioade, au conlucrat activ, ceea ce a avut o importanță deosebită atît pentru dezvoltarea poporului nostru, cît și pentru popoarele respective...

Din toate popoarele migratoare nici unul nu a putut înlocui poporul plămădit pe aceste meleaguri... Urmașii dacilor și romanilor, noul popor care-și afirma propria entitate s-a dezvoltat continuu și a rămas adevăratul și singurul stăpîn al vechii Dacii³. De milenii aici s-a născut poporul nostru și aici a trăit, a înfrînt multe greutăți, dar și-a păstrat ființa, și-a dezvoltat-o pînă la nivelul de astăzi al națiunii noastre socialiste⁴.

Odată cu terminarea marilor migrațiuni, dezvoltarea forțelor de producție și schimbarea caracterului relațiilor sociale, pe teritoriul țării noastre s-a trecut la o organizare administrativă superioară, luînd ființă primele nuclee voievodale, ai căror conducători, cum sînt Gelu, Glad, Menumorut, au dus lupte grele pentru apărarea și consolidarea entității politice distincte... Pe măsura dezvoltării lor economico-sociale tot mai puternice, formațiunile voievodale românești s-au unit în state feudale, constituindu-se astfel cele trei principate române cunoscute sub numele

În fața Monumentului independenței din Oradea →

de Țara Românească, Moldova și Transilvania⁵. Formarea și dezvoltarea principatelor române au avut loc în condiții grele; ele au trebuit să-și mențină existența luptând împotriva dominației sau tendințelor de dominație a trei mari imperii — Imperiul otoman, Imperiul austro-ungar și Imperiul țarist. Este evident că aceste împrejurări istorice, războaiele îndelungate ce au trebuit duse împotriva dominației străine au determinat o rămânere în urmă pe calea dezvoltării economico-sociale, constituind principala piedică în formarea și dezvoltarea statului național unitar al românilor. În aceste condiții, masele populare, conducătorii celor trei principate au acționat întotdeauna pentru dezvoltarea independentă, pentru întărirea legăturilor și sentimentelor comune⁶.

Românii au trăit secole de-a rindul în formațiuni statale diferite, dar, în pofida acestei fărâmițări, în conștiința lor a rămas mereu vie ideea unității, a apartenenței la același unic popor⁷. Tuturor celor care vor să înțeleagă cum s-a născut și s-a dezvoltat poporul nostru le spunem: priviți rezultatele cercetărilor și săpăturilor arheologice, citiți scrierile marilor învățați ai timpurilor și veți înțelege mai bine cum s-a născut poporul român, cum s-au format cultura și limba sa; studiați luptele Basarabilor și Mușatinilor, ale lui Mircea cel Bătrîn, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul și ale altor eroi ai istoriei naționale și veți înțelege forța și vitalitatea poporului nostru, precum și setea sa de libertate și independență și hotărârea de a le apăra în orice împrejurare⁸.

Spre deosebire de celelalte popoare din bazinul dunăren, care fuseseră integrate Imperiului otoman sau Imperiului habsburgic, poporul român a reușit să-și păstreze autonomia statală... Statutul de autonomie al țărilor române a asigurat condiții pentru un progres mai intens al forțelor de producție, pentru apariția noilor relații capitaliste, precum și pentru întărirea conștiinței unității naționale și desfășurarea luptei în vederea făuririi statului unitar⁹.

Este deosebit de semnificativ faptul că, de la început, între cele trei principate s-au dezvoltat legături strânse. Într-o formă sau alta exista conștiința originii comune, dorința de unire într-un singur stat, realizat de altfel — este drept, pentru vreme scurtă — în timpul lui Mihai Viteazul. Unirea făurită sub domnia lui Mihai Viteazul exprima voința românilor de a-și avea un stat unitar propriu... Despre toate acestea vorbesc faptele, luptele sociale și naționale desfășurate secole de-a rindul, participarea activă la viața internațională din epoca respectivă. Despre acestea vorbesc războaiele țărănești, revoluția lui Tudor Vladimirescu, revoluția burghezodemocratică din 1848 care, într-o formă sau alta, a cuprins deopotrivă cele trei principate românești¹⁰.

Unitatea națională s-a afirmat ca un tel major al revoluției de la 1848 din toate cele trei principate românești¹¹. În anii care au urmat revoluției de la 1848 s-a intensificat

dezvoltarea forțelor de producție capitaliste și, în același timp, s-a afirmat cu putere conștiința unității naționale, ceea ce a dus, în 1859, la unirea Țării Românești cu Moldova și crearea României¹².

Lupta pentru neatrănare a însoțit permanent dezvoltarea poporului nostru căpătând tot mai multă amploare și forță odată cu formarea națiunii române, cu crearea statului român unitar... Cucerirea independenței a marcat începutul unei etape noi în dezvoltarea economico-socială a României, în creșterea forțelor de producție și consolidarea noilor relații, capitaliste... Progresul societății românești impunea, ca o cerință obiectivă, încheierea procesului de făurire a statului național unitar — aspirație multilaterală a întregului nostru popor¹³.

Formarea națiunilor de sine-stătătoare, a statelor naționale unitare s-a manifestat ca o necesitate logică, determinată de profunde cauze economice, sociale și politice. Factorul hotărâtor l-a constituit dezvoltarea forțelor de producție, a capitalismului... A pune sub semnul întrebării „justețea” sau „oportunitatea” constituirii unor state naționale înseamnă în esență a face apologia dominației și asupririi, a nega rolul revoluționar, progresist al luptei de eliberare a popoarelor¹⁴.

Realizarea statului național unitar devenise, în preajma primului război mondial, o cerință imediată, o condiție primordială a mersului înainte al țării noastre pe plan economic și social¹⁵.

Declanșarea primului război mondial imperialist, ascuțirea la maximum a contradicțiilor orînduirii capitaliste au determinat creșterea fără precedent a luptei popoarelor asuprite pentru eliberare și unitate națională¹⁶. Intrarea în 1916 a României în război, alături de Rusia, Franța și alte state aliate, trebuie văzută în contextul luptei împotriva dominației imperialismului german și austro-ungar și pentru realizarea unității naționale. Sfîrșitul războiului a determinat profunde schimbări în Europa și un puternic avînt al luptelor revoluționare. Un rol important, de însemnătate istorică mondială, a avut victoria Marii Revoluții din Octombrie, care a dus la prăbușirea Imperiului țarist denumit de Lenin „închisoarea popoarelor”... În acea perioadă s-au prăbușit și alte imperii, între care Imperiul austro-ungar, care ținea sub asuprire un număr însemnat de popoare din Europa Centrală, inclusiv o parte a poporului român. Pe ruinele acestui imperiu s-au format noi state naționale¹⁷.

Unirea de la 1918 a răspuns cerințelor și legilor obiective ale dezvoltării sociale, bînzîndu-se pe realități fundamentale, cum sînt originea și limba comună, identitatea de interese și aspirații ale întregului popor, dornic să trăiască într-o singură țară...

În realizarea unității noastre naționale, fără îndoială că burghezia, cu toate limitele sale de clasă, a avut un rol de seamă, acționînd în sensul cerințelor obiective ale dezvoltării istorice. Totodată, trebuie subliniat că rolul

hotărîtor în înfăptuirea unirii l-au avut proletariatul, ce se afirma tot mai puternic pe arena politică a societății, mișcarea muncitorească și socialistă, precum și masele țărănimii, care legau de unire atît nădejdea eliberării naționale, cît și a eliberării sociale¹⁸. Făurirea statului național unitar român a fost, astfel, rodul luptei principalelor clase și pături ale societății, a întregului nostru popor, o expresie a legităților obiective ale progresului social și național, care a asigurat unitatea deplină și pentru totdeauna a națiunii noastre, deschizînd calea afirmării ei tot mai puternice în viața economică și politică a lumii¹⁹. Nimeni, în afară de popor, nu poate pretinde că a înfăptuit unirea. Analiza desfășurării evenimentelor demonstrează elocvent că formarea statului național unitar român nu este rezultatul unor înțelegeri încheiate la masa tratativelor, ci rodul luptei întregului popor, însuflețit de năzuința seculară a unității, de hotărîrea de a împlini visul pentru care au luptat și s-au jertfit atîtea generații de înaintași²⁰.

Fără îndoială că actul unirii n-a putut rezolva toate problemele sociale și naționale, n-a împlinit toate așteptările maselor largi populare care luptau pentru noi condiții de viață, pentru relații egale între toți cetățenii patriei, fără deosebire de naționalitate... Ceea ce n-a realizat și nu putea realiza regimul burghezo-moșieresc s-a realizat odată cu înfăptuirea insurecției naționale armate antifasciste și antiimperialiste, cu trecerea la revoluția democratică și apoi socialistă, cu cucerirea puterii politice de către masele largi populare, în momentul în care poporul a devenit cu adevărat stăpîn pe destinele sale, asumîndu-și rolul de făuritor conștient al propriei sale istorii libere și independente...

Socialismul a asigurat lichidarea stării grave de înapoiere moștenite de la regimul burghezo-moșieresc, a deschis calea progresului rapid al forțelor de producție, a asigurat făurirea unei noi baze tehnico-materiale a societății... Socialismul a asigurat exercitarea în fapt a celor mai largi drepturi și libertăți cetățenești, a creat o democrație nouă, de tip superior, care permite participarea muncitorilor, țărănilor și intelectualilor, a tuturor categoriilor sociale la întreaga viață politică și socială, la elaborarea și înfăptuirea politicii interne și externe a țării, la guvernarea statului, la conducerea societății, la făurirea conștientă a propriei sale istorii.

În acest cadru și-a găsit pentru prima oară rezolvarea justă, în spiritul ideologiei marxist-leniniste, problema națională, înfăptuindu-se deplina egalitate în drepturi a tuturor cetățenilor patriei, fără deosebire de naționalitate²¹.

Privind cursul dezvoltării patriei noastre de-a lungul istoriei sale grele, zbuciumate, putem afirma cu îndreptățită mîndrie că numai socialismul a creat condițiile necesare lichidării rapide a rămînelor în urmă, a subdezvoltării și a asigurat progresul impetuos al României în toate domeniile de activitate.

În toată această perioadă partidul nostru comunist și-a îndeplinit cu cinste misiunea istorică de a organiza și conduce lupta și munca poporului român pe calea marilor transformări revoluționare, pe calea victoriei socialiste. Marile realizări obținute demonstrează cu puterea faptelor justetea politicii partidului nostru, care aplică în mod creator principiile socialismului științific, ale materialismului dialectic și istoric, adevărurile generale la condițiile concrete ale României. Partidul nostru a demonstrat prin întreaga sa activitate că slujește fără preget interesele poporului, ale independenței și suveranității, ale păcii, că pentru el nu au fost și nu există țeluri mai mari decît acelea de a asigura dezvoltarea continuă a patriei, ridicarea continuă a bunăstării materiale și spirituale a poporului. Tocmai de aceea partidul nostru se bucură de încredere și stimă și este urmat de întregul popor.

În toată această perioadă clasa muncitoare din patria noastră s-a dezvoltat puternic, devenind cea mai puternică forță socială a patriei, care își îndeplinește cu cinste misiunea istorică de a conduce, în alianță cu țărănimea, intelectualitatea, cu celelalte categorii și forțe sociale, întreaga națiune pe calea socialismului și comunismului.

Toate realizările obținute în anii construcției socialiste se datoresc muncii pline de abnegație a clasei muncitoare, a țărănimii, a intelectualității, a tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate, a întregului popor, care înfăptuiește neabătut politica internă și externă a Partidului Comunist Român, forța politică conducătoare a societății socialiste românești....

În relațiile internaționale, România a acționat și acționează pentru dezvoltarea continuă a colaborării cu toate statele lumii, fără deosebire de orînduire socială. Pornim în întreaga noastră activitate de la necesitatea așezării relațiilor dintre state pe baza

Imagine-simbol a nepieritorului ideal al Unității. Președintele României socialiste, tovarășul Nicolae Ceaușescu, înconjurat cu dragoste și respect de veterani ai Marii Uniri de la 1918, la Alba Iulia, în prezentul marilor împliniri pentru întregul nostru popor

principiilor egalității în drepturi, respectului independenței și suveranității naționale, neamestecului în treburile interne, avantajului reciproc, renunțării la forță și la amenințarea cu forța...

Considerăm că orice țară, fie ea mai mare sau mai mică, trebuie să-și asume răspunderea pentru soluționarea problemelor internaționale și să participe activ, cu drepturi depline, la găsirea soluțiilor care să corespundă intereselor fiecărei națiuni²².

Asistăm la o încordare extremă a situației internaționale, la ridicarea de noi nori amenințatori pentru destindere, pentru pacea și independența popoarelor. În aceste împrejurări este necesar să se facă totul pentru întărirea solidarității și unității forțelor progresiste, antiimperialiste de pretutindeni în lupta pentru oprirea încordării, pentru dezarmare, pentru noua ordine economică, pentru destindere, independență și pace²³.

In aceste împrejurări internaționale, deosebit de grave este mai necesar ca oricând ca popoarele, conștiințele realiste, înaintate, de pretutindeni să-și unească eforturile și să conlucreze tot mai strâns, într-o atmosferă de încredere și respect reciproc,

pentru a preîntîmpina pericolul unui dezastru nuclear, pentru a apăra pacea pe planeta noastră²⁴.

Evenimentele din ultimii ani demonstrează cu și mai multă putere creșterea rolului maselor populare, al popoarelor în viața internațională. Marile manifestări din acești ani, în Europa și pe alte continente, inclusiv în Statele Unite ale Americii, pentru pace, manifestări la care poporul nostru s-a alăturat cu întreaga forță, demonstrează convingător rolul crescînd al maselor populare, al popoarelor în lupta pentru oprirea cursei înarmărilor, pentru dezarmare și pace²⁵.

1. Nicolae Ceaușescu: România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate, vol. 17, p. 447 (în continuare vom indica numai volumul și pagina); 2. Plenara lărgită a C.C. al P.C.R. din 1-2 iunie 1982, p. 11 (în continuare, Plenara din 1-2 iunie); 3. vol. 22, pp. 7-8; 4. vol. 19, p. 413; 5. vol. 14, pp. 320-321; 6. Plenara din 1-2 iunie, p. 13; 7. vol. 17, p. 269; 8. vol. 22, p. 8; 9. vol. 14, pp. 322-323; 10. Plenara din 1-2 iunie, pp. 12-13; 11. vol. 17, p. 269; 12. vol. 16, p. 294; 13. vol. 14, pp. 331, 335-336; 14. vol. 17, p. 273; 15. vol. 8, p. 712; 16. vol. 17, p. 272; 17. vol. 22, p. 11; 18. vol. 17, pp. 269, 274; 19. vol. 14, p. 336; 20. vol. 8, p. 716; 21. vol. 17, pp. 131-132; 284-285; 22. Conferința Națională a Partidului Comunist Român, 16-18 decembrie 1982, pp. 20-21; 61-62; 23. vol. 20, p. 435; 24. vol. 23, p. 329; 25. Conferința Națională a Partidului Comunist Român, 16-18 decembrie 1982, p. 63.

EPOCA MARILOR ÎMPLINIRI

Acad. ȘTEFAN PASCU

Istoria popoarelor și națiunilor s-a desfășurat și se desfășoară în jurul unor coordonate esențiale care au constituit și constituie adevărate coloane de susținere a edificiului lor național. Coordonatele fundamentale ale istoriei poporului român pot fi definite cu limpezime, ele fiind evidente și pregnante pentru orice cunoscător și observator obiectiv. Mai întâi este legătura indestructibilă, contopirea oamenilor cu locurile, cu glia strămoșească, apoi vigoarea dovedită în păstrarea ființei naționale, dârzenia și temeritatea cu care poporul și-a înfruntat răuvoitorii și neprieteni, înțelepciunea cu care a știut să învingă momentele de răscruce. S-ar putea adăuga acestora și faptul că poporul român nu a manifestat nicodată tendința de a cuceri sau cotopti teritorii străine ce nu-i aparțineau, dar și-a apărut cu dârzenie tot ce i se cuvenea de drept și după dreptate. De la nașterea sa și pînă în vremurile noastre, poporul român a fost silit să ducă o luptă continuă pentru libertate, dreptate, independență și unitate. Numeroase jertfe umane și sacrificii materiale au fost necesare pentru biruința deplină a acestora.

Sînt, prin urmare, cu totul explicabile și concordante cu legitățile istorice tendințele de unitate politică și statală a teritoriilor locuite de același popor, animat de aceleași aspirații de libertate și unitate, înfruntînd măsurile opresive ale imperiilor vecine expansioniste. S-au manifestat aceste tendințe de unitate în întreg evul mediu, realizîndu-se temporar unirea tuturor teritoriilor locuite de poporul român, la sfîrșitul sec. XVI, prin mintea ageră și sabia neînvinsă a lui Mihai Viteazul. Această înfăptuire istorică a continuat să trăiască vie în conștiința poporului român, care a încercat, de cîte ori împrejurările erau favorabile, să o realizeze din nou. Așa s-a întîmplat în toate revoluțiile, de la sfîrșitul sec. XVIII și începutul celui următor și mai ales în timpul revoluției de la 1848. S-a realizat, parțial, la 1859, cînd, prin voința nestrămutată a poporului român, s-a înfăptuit unirea Moldovei cu Țara Românească sub domnitorul Alexandru Ioan Cuza. România modernă a constituit o atracție magnetică pentru românii din teritoriile de sub ocupație străină, încît, din punct de vedere spiritual,

unirea tuturor românilor era realizată. Așa cum s-a manifestat și cu prilejul cuceririi independenței depline de stat a României la 1877-1878 și în timpul mișcării memorandiste a românilor din Transilvania, în 1892-1894.

Intrarea României în primul război mondial a sporit și mai mult nădejile de înfăptuire a marelui ideal al unirii. Încrederea în apropierea ceasului izbăvitor era atât de mare încît nici dramaticele evenimente din iarna 1916-1917 și din primăvara următoare, cînd două treimi din teritoriul României au fost cotoptite de armatele austro-ungare și germane, cînd măsuri represive și mai drastice au fost luate împotriva românilor transilvăneni, nu au putut semăna defetismul în inimile și mințile stăpînite de dorința și voința neclintite de unire.

Într-o atmosferă înălțătoare, într-un entuziasm greu de înfățișat, pregătind lucrurile cu grijă și răspundere, cu tact și înțelepciune, poporul român a înfăptuit, la 1 Decembrie 1918, cea mai însemnată împlinire din istoria sa milenară. El s-a înfățișat înaintea lumii hotărît și chibzuit, dînd uitării nedreptățile îndurate, chemînd la marea sărbătoare a unității naționale pe toți cei cu care fi era sortit să trăiască și să muncească.

Cauza dreaptă a învins. Conferința de Pace de la Paris a consfințit ceea ce poporul înfăptuise. Și nu din răzbunare împotriva cuiva, ci pe temeiul unor legități nedeazănțite, după o matură chibzuință a tuturor argumentelor ce se cuveneau luate în seamă.

Act just și progresist, de mare însemnatate, care a înfrînt pozitiv întreaga evoluție economică, politică și socială a țării, dezvoltarea istorică a poporului român, a României contemporane — desăvîrșirea statului național unitar a deschis o perspectivă nouă dezvoltării pe întreg teritoriul românesc a forțelor de producție, a forțelor progresiste ale societății, a științei și culturii, ridicării nivelului general de civilizație a întregului popor.

Ceea ce nu a înfăptuit burghezia în perioada interbelică din cauza intereselor sale de clasă, a realizat clasa muncitoare în unire cu țărănimea și intelectualitatea progresistă, după înfăptuirea revoluției de eliberare națională și socială, antifascistă și anti-

imperialistă din august 1944. În această perioadă au putut fi soluționate pînă la capăt marile probleme ale dezvoltării societății românești pe calea progresului economic și social, și-au găsit împlinire idealurile pentru care au luptat clasa muncitoare, forțele revoluționare, progresiste, cei mai buni fii ai poporului nostru. Sub conducerea Partidului Comunist Român, poporul a înfăptuit cu succes opera istorică de construcție socialistă, lichidînd pentru totdeauna exploatarea omului de către om, consolidînd noua orînduire și trecînd cu succes la făurirea societății socialiste multilaterale dezvoltate, în desfășurarea istoriei României perioada deschisă de Congresul IX al partidului, de cînd tovarășul Nicolae Ceaușescu se află la conducerea destinelor partidului și națiunii, înscriindu-se ca perioadă cea mai fertilă și mai rodnică în împliniri.

În România socialistă s-a realizat deplin unitatea moral-politică a poporului român, sub conducerea înțeleaptă și consecventă a Partidului Comunist Român, a secretarului său general, președintele Republicii Socialiste România, tovarășul Nicolae Ceaușescu. Căci așa cum afirma tovarășul Nicolae Ceaușescu, sintetizînd mutațiile calitative petrecute în țara noastră, „*revoluția socialistă săvîrșită de națiunea noastră socialistă înseamnă progres și democrație, înseamnă înlămurarea economică, politică și culturală a Republicii și înseamnă desăvîrșirea omului liber într-o țară liberă, stăpîn pe munca și înfăptuirile sale, beneficiarul plener al tuturor rădărilor colective și individuale*”.

Este explicația salturilor impresionante, realizate de societatea noastră socialistă prin voință și unire neabătută în jurul partidului, călăuzitorul sigur și înțelept al țării spre bunăstare, independență și suveranitate.

Urcînd treaptă cu treaptă, odată cu realizarea celui de-al șaselea plan cincinal (1976-1980), potrivit istoricelor hotărîri ale Congresului XII, România a pășit într-o nouă etapă, superioară, de dezvoltare economică și socială. Ceea ce înseamnă „accentuarea procesului de edificare a societății socialiste multilaterale dezvoltate”. Ceea ce înseamnă că industria socialistă produce în prezent de circa 50 de ori mai mult decît în 1938, iar producția agricolă a crescut de 3,5 ori în comparație cu anul 1950. Venitul național a înregistrat o creștere de 15 ori, asigurînd condiții de înfăptuire a programelor de dezvoltare economică-socială a țării, ca și a celor de ridicare a nivelului de trai al poporului. Astfel, România a devenit cu adevărat o țară industrial-agrară, cu o industrie puternică, modernă, cu o agricultură socialistă avansată. Cantitatea este însoțită cu aceeași grijă de calitate, prin introducerea tot mai fermă a cuceririlor revoluției tehnico-stiințifice. Pe temeiul acestor impresionante realizări trebuie să acționăm, în continuare, pentru îndeplinirea obiectivului fundamental stabilit de Congresul al XII-lea al partidului privind realizarea unei noi calități a muncii și vieții în toate domeniile de activitate.

În pas și în corelație directă cu dezvoltarea vieții materiale, se dezvoltă viața spirituală a poporului, cultura și știința devenind, la rîndul lor, o forță activă în edificarea socialismului multilateral dezvoltat și a înaintării spre comunism. Cu atît mai mult cu cît centru prima oară în istoria pămînturilor românești oamenii muncii sînt în același timp producători, proprietari și beneficiari ai tuturor bunurilor.

Succesele obținute de poporul român pe tărîm social-economic au determinat impresionante salturi în domeniul culturii și învățămîntului. În România socialistă s-a creat un învățămînt modern care asigură pregătirea cadrelor pentru toate domeniile de activitate. În școli de toate gradele sînt cuprinși astăzi peste 5,8 milioane de tineri — elevi și studenți. Dacă adăugăm și cursurile de perfecționare și de reciclare, de ridicare continuă a nivelului de cunoștințe, constatăm că mai mult de 25 la sută din populația patriei noastre învață.

Victoria socialismului în țara noastră, făurirea economiei socialiste unitare și dezvoltarea puternică a forțelor de producție au determinat profunde mutații în structura societății românești, realizarea unor noi relații bazate pe comunitatea de interese între noile clase și grupuri sociale. Clasa muncitoare, clasa conducătoare a întregii națiuni în opera de făurire a socialismului, a devenit cea mai puternică clasă a societății socialiste românești, reprezentînd peste 50 la sută din totalul populației active. Importante schimbări s-au produs în structura țărînimii. O remarcabilă dezvoltare a cunoscut în această perioadă intelectualitatea, care astăzi reprezintă a treia forță socială a societății românești și ocupă un loc de o importanță deosebită în întreaga activitate de producție materială și creație spirituală.

S-a înregistrat o dezvoltare multilaterală și armonioasă, deoarece în anii socialismului s-a înfăptuit și principiul domniei poporului în stat, s-a realizat profeția atît de îndrăzneată a lui Nicolae Bălcescu, care visa la o vreme cînd poporul să nu mai aibă stăpîni pe cap. Astăzi, toți cei ce muncesc de la oraș și de la sate, cu brațele și cu mintea, sînt adevărații stăpîni ai avuției naționale, ai tuturor bunurilor pe care le creează prin efortul lor constructiv. Secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, a pus în fața poporului un vast program de muncă cu perspective sigure de viitor. În condițiile făuririi societății socialiste multilaterale dezvoltate, un rol hotărîtor îl are factorul conștient, sporirea gradului de participare a maselor populare la întreaga operă de edificare ce se desfășoară în toate domeniile de activitate, precum și conducerea unitară și fermă de către partid a complexelor transformări, într-o interdependență judicioasă. În anii socialismului s-a realizat unitatea deplină a tuturor locuitorilor patriei, fără deosebire de naționalitate. Tuturor deopotrivă le sînt asigurate condițiile necesare pentru

1 Decembrie 1978: tovarășul Nicolae Ceaușescu, tovarăsa Elena Ceaușescu, în marea Hordă a Unirii din Piața Palatului Republicii, cu prilejul sărbătoririi a 60 ani de la Marea Unire

împlinirea celor mai frumoase idealuri de dreptate socială și națională.

Înțeleptei politici interne a României îi corespunde o politică externă tot atât de înțeleaptă și prestigioasă. Principiile călăuzitoare ale politicii externe a țării noastre izvorăsc din marile tradiții ale poporului român, ridicate pe trepte superioare în România socialistă de președintele ei, tovarășul Nicolae Ceaușescu, prin neobosită și clarvăzătoare sa activitate, de colaborare și de pace, în care fiecare națiune, mare sau mică, să-și poată ocupa locul de care este vrednică, să-și aibă asigurate independența economică și suveranitatea politico-statală.

S-au împlinit și se împlinesc în România socialistă mobilizatoarele gânduri ale tovarășului Nicolae Ceaușescu, rostite la Conferința Națională a partidului din 1972, de a asigura „o dezvoltare multilaterală a societății, înflorirea tuturor laturilor vieții sociale, atât a economiei cât și a științei și culturii, perfecționarea conducerii, promovarea eticii și echității socialiste”.

Pe temeliile unei istorii multimilenare, cinstind cum se cuvine marele act istoric de la Alba Iulia de acum 65 de ani, patria noastră se înalță astăzi ca o țară liberă, socialistă, independentă, suverană, ca o țară a muncii, a marilor drepturi și libertăți ale ființei umane, a înfrățirii tuturor fiilor ei, a progresului, a unității de neclintit a întregii națiuni socialiste în jurul centrului ei vital, Partidul Comunist Român, al mult iubitului nostru conducător, tovarășul Nicolae Ceaușescu.

Prin munca poporului, sub călăuzirea înțeleaptă a partidului, în frunte cu secretarul său general, președintele țării noastre, cele mai cutezătoare planuri, elaborate pe baze profund științifice, devin realitate pe pământul minunatei noastre patrii. Angajarea fermă și eroică a poporului în munca creatoare pentru făurirea civilizației socialiste și comuniste este omagiul cel mai de seamă pe care îl aducem înaintașilor, celor care de la o generație la alta au ținut mereu vie flacăra luptei pentru libertatea, independența și unitatea patriei noastre.

NEPIERITORUL ÎNDEMN AL LUI MIHAI VITEAZUL

ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

În discursul la deschiderea Adunării Naționale de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918, George Pop de Băsești, președintele Adunării, spunea, printre altele: „Vrem să zdrobim lanțurile robiei noastre sufletești, prin realizarea marelui vis al lui Mihai Viteazul: unirea tuturor celor de o limbă și de o lege, într-un singur și nedespărțit stat românesc”. Numele lui Mihai Viteazul avea să revină și opera lui să fie invocată în cuvântările multor vorbitori. Pentru cei peste 100 000 participanți la Adunarea de la Alba Iulia, Mihai Viteazul reprezenta un important moment de referință în luarea hotărârii lor privind soarta națiunii române. Exemplul primului întregitor al pământului românesc, creator de tradiție politică pe linie națională, era pentru cei veniți la Alba Iulia, ca dealtfel pentru întregul popor român, o puternică forță morală în îndeplinirea unei chemări din adâncuri: unirea într-un singur stat a tuturor românilor.

Opțiunea pentru „planul dacic”

Comandant temerar, strateg desăvârșit și diplomat abil, Mihai Viteazul a știut să însușească încrederea poporului român în victoria cauzei sale. În faza de început a domniei lui, a căutat să întretină strânse legături cu voievozii Moldovei, cu principii Transilvaniei, cu conducătorii mișcării de eliberare a popoarelor din Balcani, subjugate de Imperiul otoman și cu inițiatorii „Ligii sfinte”, constituită în 1592 la îndemnul papei Clement VIII, cu scopul de a duce cu sorți de izbândă lupta împotriva dominației otomane.

Răsunătoarea victorie, obținută în 1595 la Călugăreni — unde voievodul român în fruntea detașamentelor sale, ce se ridicau la cca. 16 000 oameni, a înfrânt oștile otomane cu un efectiv de peste 100 000 luptători —, a făcut ca faima numelui său să se răspândească în întreaga Europă. Succesele dobândite de Mihai Viteazul în luptele cu Poarta și tătării, privite cu admirație la curtea împăratului Rudolf II de la Praga, în Cancelaria pontifului de la Roma, la curtea regelui Spaniei Filip II sau la cea a regelui Franței Henric IV, ca și în alte locuri, au dus la creșterea prestigiului Țării Românești pe plan internațional și a speranțelor de eliberare a popoarelor înrobite din sud-estul Europei.

Prin victoriile pe cîmpul de luptă, ca și prin tratative, ingenios purtate, Mihai Viteazul a putut stăvili citva timp primejdia externă și a asigurat libertatea țării. Acest fapt i-a deschis drumul pentru împlinirea marilor lui planuri. În câteva luni el a reușit să unească sub sceptrul său cele trei țări române, intitulându-se „Io Mihail voievod, din mila lui Dumnezeu domn al Țării Românești și Ardealului și a toată țara Moldovei”.

Privită în contextul realităților socio-politice ale vremii, unirea țărilor române, realizată prin genul militar și iscusința diplomatică ale lui Mihai Viteazul, apare ca expresia concretă a polarizării în

jurul lui a întregului popor român, ce avea conștiința unității sale.

Suport însemnat în resurrecția românească de la sfârșitul sec. XVI, existența conștiinței unității de neam explică opțiunea lui Mihai pentru varianta „planului dacic” în condițiile în care, prin victoriile împotriva Imperiului otoman, în fața voievodului român se conturau și alte variante de planuri, cum era aceea balcano-bizantină, la care îndemnau și în care își pusese speranțe popoarele sud-dunărene. Acestea doreau ca Mihai să fie în fruntea luptei lor de eliberare și să se încoroneze ca rege la Sofia sau ca împărat la Constantinopol. O altă variantă, cea poloneză, nutrită de creștinii ortodocși din regatul catolic al Poloniei, rezerva domnului român rolul de conducător al strădaniilor lor de eliberare.

Alegerea variantei „planului dacic”, care-și propunea să reconstituie în formă românească vechea unitate politică pe care o reprezentase în antichitate Dacia, s-a soldat cu o mare biruință. Temporară din punct de vedere politico-militar, izbînda lui Mihai avea să dureze însă pe plan ideologic și să stimuleze puternic dezvoltarea conștiinței naționale.

Structurile social-economice existente în țările române, cu elemente comune de origine străveche dar și cu trăsături caracteristice fiecărei provincii în parte, datorită separării lor îndelungate, timpul scurt — cîteva luni — de sub dominația lui Mihai, ca și rapidele schimbări politice, atît externe cît și interne în defavoarea lui, l-au lipsit pe domnul român de forțele pe care s-au sprijinit monarhii absoluți ai vremii și de răgazul necesar

a) Statuia lui Mihai Viteazul, ridicată în 1875 în centrul Capitalei, devenit loc unde în dese rînduri, în marile ceasuri ale istoriei, bucureștenii s-au adunat pentru a-și exprima sentimentele lor patriotice; b) în 1918, după retragerea trupelor germane din București; c) în 1933, la o mare demonstrație pentru pace; d) în 1944, după victoria insurecției din august

În p. 10: Mihai Viteazul. Tablou de M. Lapaty

desăvîrșirii operei sale, admirabil începute.

Se poate spune că, dacă conștiința unității de neam a alimentat „planul dacic” urmărit de Mihai Viteazul, victoriile și măsurile întreprinse de el pe ansamblul teritoriului românesc au întărit încrederea în forța reprezentată de unirea tuturor românilor. Creația politică a voievodului român a devenit astfel moment istoric de referință pe drumul constituirii statului modern român. Cei ce și-au asumat după el conducerea țărilor române au căutat, în funcție de împrejurările istorice, să-i urmeze pilda.

Pentru a menține vie în conștiința românească amintirea faptelor lui Mihai Viteazul, unii dintre succesorii săi în scaun au ridicat pe locul bătăliilor sale celebre sau în alte locuri legate de numele lui monumente comemorative sau le-au făcut însemnate donații. La Călugăreni, Matei Basarab¹ — pe care diplomați străini contemporani lui îl considerau „un al doilea Mihai” — a ridicat un locaș de pomenire, iar mănăstirii Dealu, păstrătoare a relicvei sfinte a neamului, care este capul lui Mihai, i-a dăruit o cruce de lemn de chiparos și de argint. Șerban Cantacuzino² a ridicat și el întru pomenirea victoriei de la Călugăreni așa-numita „cruce a lui Șerban”, păstrată și azi cu grijă. În vremea lui a fost construit, tot la Călugăreni, podul de piatră peste Neajlov.

Recunoștință peste veacuri

Cu Școala ardeleană, literatura istorică, cu rol însemnat în forjarea conștiinței naționale, a făcut din Mihai Viteazul unul dintre eroii săi preferați. De asemenea, alți cărturari, precum Dionisie Fotino, Damaschin Bojincă, Simion Marcovici, dar mai ales Aaron Florian s-au oprit asupra faptelor pilduitoare ale lui Mihai, reliefînd valoarea națională și universală a voievodului. „Sub comanda lui

— scria Aaron Florian —, românii cu armele în mînă dezvoltară o putere destoinică de a supune pe vrăjmași; destoinică de a trage admirația și lauda celorlalte nații; vrednică de numele și singele ce-l purtau în vinele lor și de drepturile ce dorea să dobîndească... Geniul lui Mihai croia, și românii puind în lucrare făceau minuni. Unind pe toți românii într-un stat, făcu o nație mare, vrednică de recunoașterea altor nații, destoinică de a se apăra și în stare de a se civiliza... Românii aducă-și aminte de ceea ce poate face o nație unită cînd este norocită ca să nască dintr-însa un om mare”.

În *Cuvînt pentru deschiderea cursului de istorie națională în Academia Mihăileană*, rostit în 24 noiembrie 1843, Mihail Kogălniceanu evoca „chipul măreț și întocmai cu al lui Ahil al lui Mihai Viteazul, singurul voievod ce ajunsese a uni părțile Daciei vechi”.

Înflăcărata generație a anului 1848 a văzut în faptele lui un suport moral pentru acțiuni îndrăznețe ce trebuiau întreprinse în vederea realizării ideii întruchipate de eroul de la Călugăreni și atît de scumpă generației pașoptiste: unirea țărilor române, realizarea statului național. Scriind *Istoria românilor supt Mihai vodă Viteazul*, N. Bălcescu a căutat să întărească în rîndul compatrioților săi mîndria națională, să lărgească cadrul participării active la lupta pentru progres social și național și să precizeze telul acestei lupte. Folosindu-se de învătăturile desprinse din cercetarea epopeii românești de la sfîrșitul sec. XVI, marele patriot-revoluționar afirma că „o nație spre a cîștiga și a-și păstra independența trebuie să se pună sub ocrotirea puterii sale”. Lucrarea lui N. Bălcescu a marcat un moment important în cultura românească, ca și în progresul istoriografiei naționale. Cu prilejul publicării ei, la 25 ani după moartea autorului, Mihai Eminescu scria: „Facă-se această scriere evanghelia neamului, fie libertatea adevărată idealul nostru, libertate ce se cîștigă prin luptă”.

Pentru domnitorii români, angajați în modernizarea structurilor de stat și în realizarea idealului național independent și unității poporului român, Mihai era călăuzitorul. Unii dintre ei, ca Gh. Bibescu (1842-1848), au căutat să-i imite pînă și costumele în care și-a făcut intrarea triumfală la Alba Iulia, introducîndu-l în ceremonialul de stat. În urările făcute cu diferite prilejuri domnitorilor, au devenit frecvente referirile la înfăptuirile lui Mihai. De pildă, istoricul transilvănean Al. Papiu-Ilarian îi recomanda lui Alexandru Ioan Cuza să urmeze pilda lui Mihai, să realizeze planurile lui: „O principie și doamne al românilor fie ca să vă stea în ajutor geniul națiunii române, ca să răzbunați cu înțelepciune moartea și să fiți executorul fericit al planului celui mai mare domn și român, ce a avut vreodată Dacia lui Traian”.

Ridicarea, în 1875, în centrul Bucureștilor, a statuii lui Mihai Viteazul — operă a sculptorului francez Bel-leuse Carrière — făcea parte din pregătirea spirituală în vederea cuceririi independenței de stat. Doi ani mai tîrziu, în urma victoriilor reputele pe cîmpul de bătălie de ostași români, tot ca o cinstire a memoriei vestitorului marilor înfăptuiri naționale, au fost așezate, de o parte și de alta a statuii sale, două din tunurile capturate de la inamic ca trofeu de luptă.

Imaginea lui Mihai Viteazul, mai mult decît a oricărui alt domnitor român, revine tot mai mult în opera istoricilor, a scriitorilor, a poezilor și pictorilor, ca un îndemn la vitejie și patriotism. Primul înfăptuitor al unirii românilor devine prin excelență prototipul eroului național.

În cea dintîi sinteză importantă de istorie națională, cea scrisă de A.D. Xenopol, se arată că pentru viitor ținta realizată pentru o clipă de Mihai Viteazul este „aceea de a-și întinde hotarele politice pînă unde se întind acele ale naționalității sale. Această este gloria cea mai mîndră a lui Mihai Viteazul, steaua care, aprinsă de el în trecut,

¹⁻² *Magazin istoric*, nr. 8/1976, 10/1983; 11/1976.

va luci totdeauna în viitorul poporului român, și a cărei lumină va fi pururea îmbinată cu figura lui Mihai¹.

Un loc deosebit a ocupat istoria lui Mihai Viteazul în opera științifică și națională a lui N. Iorga, cu rol însemnat în întărirea morală a generației Marii Uniri. Scrierile lui N. Iorga despre Mihai Viteazul au avut, la timpul lor, un rol similar celui pe care l-a reprezentat opera lui N. Bălcescu pentru generația anului 1848. În 1901, cu prilejul împlinirii a 300 ani de la uciderea lui Mihai Viteazul pe Cîmpia Turzii, N. Iorga a scris *Istoria lui Mihai Viteazul pentru poporul românesc*. „E bine — arăta el — să se vorbească unui popor de oamenii lui mari... despre dinșii trebuie să se audă pretutindeni, în graiul tuturor”. N. Iorga a știut să facă aceasta ca nimeni altul. El a realizat o operă științifică de mare orizont și care înscrie, prin stilul ei, numeroase pagini antologice. Cu o mare forță de evocare, N. Iorga a redat istoria marelui voievod, subliniind ceea ce prin veacuri numele lui Mihai a transmis și nu trebuie uitat. „A-1 uita pe dînsul — își încheia scrierea comemorativă N. Iorga —, acum și întotdeauna, ar fi să ne uităm pe noi înșine, să părăsim menirea noastră. Să-l avem înaintea de câte ori gîndul ni se înalță mai sus de nevoile mici ale zilei ce trece și caută să zărească îndepărtările viitorului. Să aducem însă suflului său darul muncii noastre cinstite și folositoare. Căci pe aceste două temelii se sprijină mărirea tainică a unui neam: amintirea totdeauna vie a trecutului și conștiința datoriei îndeplinită de toți și în fiecare clipă”.

În preajma intrării României în primul război mondial, îndemnul de a urma pilda lui Mihai Viteazul era pe buzele și în suflul întregului popor român. Celebrele cuvinte adresate de Nicolae Filipescu regelui, la ultimul Consiliu de Coroană din 1916, dinaintea intrării țării în război: „Ori

să te încoronezi la Alba Iulia, ori să mori în Cîmpia de la Turda”, care îndemneau și defineau, totodată, direcția acțiunii, erau gîndite de toți românii.

Încrederea în forța exemplului lui Mihai, respectul față de rămășițele lui pămîntesti au fost atît de mari, încît atunci cînd, în fața ofensivei germane, ființa statului era în primejdie, capul lui Mihai, pentru a nu cădea pradă invadatorului, a fost transportat la Iași și depus la Mitropolia Moldovei. Triumful împlinirii marelui ideal național, de unire a românilor, de desăvîrșire a unității statale românești avea să readucă, în 1920, cu o impresionantă procesiune, cu popasuri la locurile de rezonanță istorică — Ruginoasa, Mircești, Mărășești ș.a. — capul lui Mihai Viteazul la locul de veșnică odihnă de la mănăstirea Dealu¹.

Cînd asupra țării străine a fost zdrobită și s-a pus problema alegerii unui loc unde să se exprime liber hotărîrea națiunii române asupra destinelor ei, nu au existat ezitări. Alba Iulia, care cunoscuse triumful politic al voievozului, ca și martiriul căpeteniilor răscoalei din 1784, condusă de Horea, Cloșca și Crișan² — de la care vom aniversa anul viitor două secole — chema spre ea ca un magnet.

În ziua de 1 decembrie 1918 — cînd ostile românești refăcute își făceau intrarea triumfală în București, dușmanul în derută căutîndu-și salvarea printr-o retragere precipitată — Alba Iulia reedita într-o formă măreață, cu efecte de durabilitate, de veșnicie actul de voință a românilor de a se uni într-un singur stat. Marele Așănare Națională de la Alba Iulia, unde amintirea faptelor lui Mihai Viteazul era atît de vie, decretă solemn unirea Transilvaniei cu vechea Românie, marcînd desăvîrșirea unității politico-statale a poporului român.

Delegația venită la București pentru a înmîna regelui actul de unire a ținut, mai întîi, să se încline, în semn de

înalt omagiu, în fața statuii lui Mihai Viteazul. Gest simbolic. Răspuns și recunoștință peste veacuri cîtorului marii idei naționale.

Tradiția istorică în tot ce are ea progresist face parte azi din existența noastră națională. Cinstirea eroilor dă forță mersului nostru înainte. „Nu putem să nu evocăm, cu îndreptățită mîndrie — arăta președintele României socialiste, tovarășul Nicolae Ceaușescu — istoria eroică, de secole a poporului român, în decursul căreia a ars mereu vie flacăra luptei pentru libertate și neatințare, pentru scuturarea jugului exploatare și asupririi, pentru afirmarea deplină și neîngrădită a geniului său creator, pentru asigurarea progresului și civilizației patriei noastre”.

Figura lui Mihai Viteazul, ca erou național, ocupă, în mod firesc, un loc deosebit în concepția președintelui României despre rolul istoriei în efortul de construire a societății socialiste multilateral dezvoltate. La Alba Iulia, cu prilejul împlinirii a 375 ani de la prima unire politică a țărilor române, tovarășul Nicolae Ceaușescu sublinia valoarea unirii ținuturilor românești de către Mihai Viteazul pentru destinele României, act care răspundea — așa cum istoria a demonstrat — unei necesități obiective. De aceea „ideea unirii țărilor românești, idealurile formării unui stat puternic pe meleagurile Daciei nu au putut fi ucise niciodată, pentru că ele sînt atînc împlinite în însuși singele, în conștiința și spiritul întregului popor”.

Sînt cuvinte demonstrînd o atîncă cunoaștere și iubire a istoriei naționale prin marile ei permanente, de cinstire a trecutului nostru glorios, de îndemn la a ridica „pe noi culmi de civilizație poporului, națiunea noastră socialistă”. Este exprimată astfel cea mai înaltă prețuire pentru istorie, văzută ca izvor viu de patriotism, ca dimensiune a prezentului socialist, din care învățăm să descifrăm viitorul.

^{1,2} Magazin istoric, nr. 8/1976; 5/1974, 9/1975, 4/1976.

TRANSILVANIA — STRĂVECHE GLIE ROMÂNEASCĂ

General locotenent
dr. ILIE CEAUȘESCU

„Structura interioară a pământului locuit de un popor — arăta P.P. Panaitescu în lucrarea sa Introdusere în istoria culturii românești — își are și ea însemnătatea istorică. Pământul românesc este, așa cum s-a spus, ca o cetate în fața stepelor. Clădirea acestei țări este și ea întocmai ca o mare cetate, cu părțile componente; la mijloc este donjonul (Transilvania); «un brîu de munți

ocolește, precum zidul de cetate, toată această țară» (Bălcescu), apoi vin, coborînd treptat, dealurile împădurite, șesul și șanșurile de apă. Pământul locuit de români are o structură armonioasă în marginile sale, avînd toate formele de relief, coborînd de la centru spre mare, ceea ce a contribuit la formarea unui popor unitar ca limbă și cultură“.

„Corona montium“

Într-adevăr, geografii români și străini au scos în repetate rînduri în evidență, de-a

În imaginea de sus: mărturiile peste milenii ale perenității și neconținentei lupte pentru libertate și unitate a poporului nostru: luptători daci, așa cum sînt înfățișați pe Columna lui Traian; unul din centrele rezistenței acestora împotriva cotorpitorilor — cetatea Bănița (Hunedoara)

lungul secolelor, unitatea armonioasă a pământului românesc, în strînsă legătură cu aceea a poporului ce l-a locuit din cele mai vechi timpuri. Încă din antichitate, istoricii și geografii au observat că cetatea Carpaților — „corona montium“ — este înconjurată simetric de un brîu de dealuri mărginite de cîmpii mănoase. Această simetrie, care

l-a făcut pe un geograf francez să considere teritoriul locuit de români drept „pămîntul cel mai bine rotunjit“ dintre țările Europei Centrale, a constituit, din cele mai vechi timpuri, și temeiul unei incontestabile unități politice și economice. O unitate pe care însă vitregia istoriei, forțele adverse reprezentate de marile imperii și marile puteri din

diferite perioade, au împiedicat-o să se înfăptuiască. Transilvania, „partea cea mai de frunte a pământului românesc”, cum o numea geograful Gheorghe Vâlsan, „simburile unui întreg orografic, ale cărui părți se îmbină în chip organic”, potrivit definiției date de un alt mare geograf român, Simion Mehedinți, cum se arată într-un atlas realizat în 1891 de învățatul german F. Schrader — este o țară al cărui centru, numit centru geografic, prin analogie cu centrul de greutate, cade în afară de teritoriul la care au mărginit-o pînă acum evenimentele istorice; cu alte cuvinte, România cum e azi [1891] face impresia unei țări al cărui echilibru este instabil”.

Istoria, a spus cărturarul german Gottfried von Herder, este „geografie în mișcare”, afirmație ilustrată în chip grăitor și de evenimentele petrecute în țara noastră: armonia geografică a pământului patriei a găsit expresie în unitatea economică și culturală a poporului, care a tins permanent și spre unitatea politică, încercînd s-o înfăptuiască ori de cîte ori a fost posibil.

Cu toată forța regatelor și imperiilor vecine, care au urmărit să mențină separat diferitele provincii alcătuitoare, țara românească intracarpatică — Transilvania — a fost din cea mai îndepărtată antichitate o parte inseparabilă din vatra originară a poporului nostru; ea a constituit centrul puterii dacice în vremea lui Burebista, făuritorul întregului stat dac centralizat și independent. Destrămată vremelnice de urmașii marelui rege, unitatea politică și militară a lumii dacilor s-a reconstituit în timpul domniei lui Decebal, pentru a se opune gravei amenințări externe pe care o constituia agresiunea Imperiului roman.

„Ardealul... se chiamă
Țara peste Munte, carea
coprinde o parte din Dația
și pîste munte. Dreptu
aceia-zicu Țara peste Munte,
căci ieste încunjurată de
toate părțile cu munți și cu
păduri, cum ar fi îngrădită.
Zicu-i și țara de 7 orașe,
din limba nemțească, iară
lăcuiitorii fărăi își zicu arde-
leni, carii să hotărască [in-
vecinează] cu ungurimea din-
spre apus, sau cumu-i zicu
unii Panonia... Țara Ar-
dealului nu ieste numai o
țară însăș, ci Ardealul să
chiamă mijlocul fărăi, care
multe coprind în toate păr-
țile, în care stă și scaunul
ordiei. Iară pre la margine
sîntu alte fărăi mai mici,
carele toate cu dînsa să fîn
și suptu ascultarea ei sîntu:
îndăi cumu-i Maramoreșul,
dînspre Țara Leșească și
Țara Săcuiașcă, dînspre
Moldova și Țara Oltului
dînspre Țara Muntenescă,
Țara Hațegului, Țara Aoa-
șului și sîntu și alte... care...
să fînu de Ardeal... În
Țara Ardealului nu lăcu-
iescu numai unguri, ce și
sași peste samă de mulți și
români peste tot locul, de
mai multu-i țara lăpîta de
români”.

Grigore URECHE

După retragerea armatei și administrației romane, în perioada de mai multe secole în care pe cuprinsul țării s-au perindat diferite neamuri migratoare, Munții Carpați au alcătuit din nou adăpostul sigur al poporului român. În depresiunile și văile acestor munți, populația românească autohtonă a dezvoltat o viață economică și social-politică prosperă. Zonele muntoase din aria transilvăneană, ca, dealtfel, din întregul lanț al Carpaților, n-au fost niciodată părăsite de populația autohtonă, așa cum în mod neștiințific și tendențios au afirmat o seamă de istorici străini, începînd din sec. XVIII, adică tocmai de atunci de cînd românii au declanșat hotărît lupta de emancipare națională din Transilvania. Remarcînd

imposibilitatea părăsirii în masă a unei provincii, istoricul francez I. Homo arăta într-o lucrare apărută la începutul secolului XX că „a trebuit să rămînă la sate un mare număr din vechii locuitori care trăiau în înțelegere cu goții și nu aveau nici un interes să abandoneze provincia. Dealtfel, o evacuare completă ar fi fost probabil imposibilă fără un nou război; goții nu ar fi fost de acord cu plecarea întregii populații civile. Dacă această populație se acomoda noului regim, Aurelian nu avea nici un motiv să se arate mai intransigent ca ea”.

Românii au rezistat cu hotărîre năvălirilor populațiilor migratoare, iar în cazul în care primejdiile se accentuau, punîndu-le existența în pericol, au găsit adăposturi sigure în munții protegitori, care alcătuiesc coloana vertebrală a spațiului carpatodanubianopontic. Cercetări științifice au demonstrat că citadela carpatică, cu părțile limitrofe din Banat și Oltenia, a păstrat o toponimie românească ce atestă o viață neîntreruptă. Acestor dovezi li se adaugă probele etnografice: chiar și astăzi portul țăranilor din munții Transilvaniei este aidoma cu cel înfățișat pe multe scene de pe Columna lui Traian sau cu cel descris în folclorul de origine străveche.

Înfrățirea poporului român cu Munții Carpați și cu cordii seculare de pe întreaga întindere a vetrei dacice avea să-i asigure continuitatea de existență etnică, social-politică și economică — realitate consemnată de numeroase izvoare istorice și literare. „Munții Transilvaniei — scria în sec. XVI italianul Ascanio Centorio — sînt în întregime locuiți de români”. Două secole mai tîrziu, cărturarul maghiar (secui de origine) Iosif Benkő nota și el că „mulți romani împreună cu dacii indigeni au rămas pe loc [după retragerea aureliană — n.n.] adăpostindu-se în munți”.

O organizație ancestrală:

voievodatul

Asadar, încă din zorii erei noastre, românii au rămas neclintii pe glia străbună unde, în logica firească a devenirii istorice, au alcătuit formațiuni politico-administrative, apărute aproximativ concomitent pe întregul întins al pământului românesc. Consemnarea lor documentară directă nu a întîrziat prea mult; este drept, semnalarea acestor formațiuni s-a făcut în strînsă legătură cu rezistența îndelungată și eroică în fața expansiunii străine, dar — potrivit aceleiași logici istorice — pentru a se fi ajuns la menționarea lor documentară, este firesc ca ele să fi existat cu multe veacuri înainte, anterior presiunii agresive a triburilor maghiare. Deosebit de important este faptul că, atunci cînd au început a fi amintite, aceste formațiuni politice administrativ-militare erau consemnate sub numele „țări”, „voievodate” și „cnezate”, cu o lungă persistență în istoria ulterioară a Transilvaniei, multe dintre ele dăinuind pînă în sec. XIV și chiar după aceea.

Apariția acestor formațiuni constituia prima treaptă în procesul istoric obiectiv de făurire a statului centralizat al românilor. Făurirea acestuia a fost însă îngreunată pe de o parte de tendințele fărîmițării feudale, fenomen caracteristic întregii Europe din acea vreme, dar în mod deosebit de pericolul infiltrării treptate a regalității feudale maghiare.

Chiar de la începutul penetrației și sedentarizării sale în Transilvania, regalitatea arpadiană și apoi angevină a încercat cu toate mijloacele să spargă blocul etnic românesc. În acest scop, ea și-a luat ca aliat religia și a procedat la colonizarea diferitelor grupuri etnice: sași, secui, a unor ordine militaro-călugărești ș.a.m.d., căci așa cum sublinia istoricul Victor Papacostea „invazia maghiară din Ardeal, în primele veacuri nu conta sub raportul numeric; atît de mic era numărul lor, încît s-au văzut siliți nu numai să îmbrățișeze credința reli-

„Ei [românii] sînt acele populații europene care stăpînesc nu numai Țara Românească și Moldova, ci care se întîlesc și în aproape toate localitățile din Transilvania, unde alcătuiesc chiar și comunitățile sătești în întregime, ba se întînd chiar și dincolo de Dunăre, pînă în Grecia și Dalmația... Grecii îi numesc vlahios, de unde s-a derivat latinescul blachi, sau valachi și săsecul Bloch. Ei înșiși se numesc rumuin sau romani”.

Un Nomenclator german, alcătuit în 1714, rubrica „Wallachen”

„Români — 729 316
Unguri cu sași supuși lor — 358 596
Secui cu cîțiva unguri — 123 085
Sași cu cîțiva unguri — 181 730”

Michael LEBRECHT, cronicar sas [Statistică privind populația Transilvaniei la sfîrșitul sec. XVII]

„Romanien de astăzi... aceasta este Moldova și Valahia, Transilvania și o mare parte a Ungariei de astăzi” [1767].

Martin FELMER, cronicar sas

gioasă a populației autohtone, dar să și păstreze peste tot cadrele organizației ei tradiționale și să accepte chiar preponderența acestei populații. Cnezatele și voievodatele românești de prin Banat, Bihor, Făgăraș și Maramureș și-au continuat nestingherite viața lor, în conformitate cu vechile tradiții religioase, juridice și militare ce moșteneau din străbuni”.

Tentativele regalității maghiare de spargere a blocului românesc au eșuat atît sub raport etnic (românii constituind și ulterior populația majoritară a Transilvaniei — recunoscută chiar și în statisticele cele mai tendințioase făcute de autorități), cît și sub cel al organizării politice. O dovadă dintre cele mai însemnate a caracterului politic

românesc străvechi al Transilvaniei o constituie instituția voievodatului, produs istoric specific românesc, existent și de o parte și de alta a Carpaților. Prin organizarea politică voievodală, Transilvania s-a dezvoltat autonom, în strînsă legătură cu celelalte două țări românești de aceeași structură politică. În tot acest interval, voievodatul a constituit o formațiune politică distinctă de regatul maghiar, iar din 1541, după transformarea acestuia din urmă în pașalic, cu capitala la Buda, total despărțită de acesta.

Moștenit de la primele formațiuni statale românești, voievodatul Transilvaniei concentra, ca și în celelalte două țări românești, atribuțiile supreme ale statului: militare, administrative și judiciare. Mai mult, după 1541, autonomia Transilvaniei s-a accentuat și mai pronunțat, aceasta continuîndu-și existența de sine-stătătoare tot ca principat autonom, de data aceasta vasașl Porții în condiții similare cu cele statornicite prin Capitulațiile¹ pentru Moldova și Țara Românească.

Viața politică și economică a Transilvaniei a gravitat în permanență spre celelalte două țări românești, în așa fel încît, cum remarcă istoricul maghiar A. Szilágyi, „acul busolei transilvane pare fixat spre Orient; probabil din pricina populației care aparține în majoritate bisericii orientale”. Cadrul geografic, demografic, precum și unitatea spirituală au constituit și în această privință factorii care au înlesnit realitatea menționată. În tot decursul Evului Mediu, Brașovul, Sibul și Bistrița au fost adevărate „capitale economice” — antrepozite unde se adunau mărfuri din toate cele trei principate și în care veneau negustori din toate părțile locuite de români. Faptul era firesc. Dacă spre vest, Transilvania avea puține comunicații naturale accesibile, legăturile ei cu cele două țări românești se puteau face cu ușurință prin 10-15 pasuri ale Carpaților², situate la altitudine joasă, din care unele cu mare capacitate de trafic. Departe de a-i despărți pe

1-2 Magazin istoric, nr. 3/1975; 10/1977.

români, Munții Carpați — adăpostul din vremuri de restrițe — s-au dovedit și sub raport economic un factor de strângere a relațiilor dintre români. La aceasta au contribuit și numeroasele privilegii pe care voievozii Moldovei și Țării Românești le-au acordat negustorilor transilvăneni, ceea ce a făcut ca economia Transilvaniei să se dezvolte în strînsă întrepătrundere cu aceea a principatelor de peste Carpați. Remarcînd acest lucru, economistul maghiar B. Hőman arăta într-o lucrare publicată în 1916 că „excepționala putere de consumare a țărilor românești a fost principalul factor pentru înflorirea industrială a Transilvaniei”.

Un adevărat rege dac

Ca voievodat autonom, Transilvania a avut, în mod firesc, o organizare militară proprie, puterea ei bazîndu-se pînă în veacul XV — așa cum o arată numeroase documente din 1210, 1262, 1343, 1428, 1433 — pe elementul românesc majoritar. Propulsat și sprijinit de acest element a apărut românul Ioan (Iancu) de Hunedoara, ilustrul voievod al Transilvaniei, cel ce a asigurat conducerea voievodatului în fața marelui pericol extern constituit de otomani, luptă în care a avut ca aliați de nădejde pe voievozii celorlalte țări românești: „Acum — conchidea Victor Papacostea — românii din cele trei voievodate — Ardealul, Moldova și Țara Românească — vor trăi un moment de impresionantă unitate militară, se vor lega prietenii trănice, se fac planuri mărețe”.

Omogenității geografice, etnice și economice a spațiului românesc, conștiinței unității de neam, i-a corespuns, în chip obiectiv, unitatea politică. Epoca eroică a lui Ioan de Hunedoara sau epopeea antiotomană a lui Ștefan cel Mare prefăcuseră în mod strălucit împlinirea acestei tendințe firești, impusă de logica dezvoltării istorice. Încă la

11 februarie 1450, Bogdan II, tatăl lui Ștefan cel Mare, îi scria lui Ioan de Hunedoara: „Țara domniei mele și țara domniei tale una sînt fie”. La 26 aprilie 1479, brașovenii îi scriau lui Ștefan cel Mare — cel ce numise Țara Românească „cealaltă Valahie” — că „ai fost ales și trimis de Dumnezeu pentru cîrmuirea și apărarea Ardealului”. O oaste munteană și alta moldoveană, față în față la 1507, au înțeles — la sfatul unui viitor mitropolit al Țării Românești — că sînt de aceeași credință și de aceeași seminție și au renunțat să se înfrunte. Aceste mărturii conturau o unitate politică existentă deasupra pluralismului statal românesc, unitate care în sec. XV și XVI își căuta calea de realizare.

Această unitate avea să dobîndească în curînd concretizarea istorică prin epopeea săvîrșită de Mihai Viteazul în 1599-1600¹. România medievală, unită și centralizată, creată de gîndul și fapta lui Mihai Viteazul, a constituit punctul culminant al unui vast și îndelungat proces istoric de reconstituire a unității politice românești în vatra vechii Dacii. Făptuirea acestui „restituitor Daciae”, cum l-au văzut contemporanii săi, „adevărat rege dac”, cum l-a numit N. Iorga, nu avea să dăinuie decît pentru puțin timp, fiind destrămată de intervenția brutală a imperiilor vremii. A rămas însă ideea, care în veacurile următoare a însușit toate generațiile românești, pînă la deplina intrupare a unității, în 1918. „Unirea săvîrșită sub domnia lui Mihai Viteazul — subliniază secretarul general al Partidului Comunist Român — exprima voința românilor de a-și avea un stat unitar propriu, prevestind formarea statului național unitar român de mai tîrziu, în 1918”.

Desăvîrșirea statului național unitar român, în decembrie 1918, a fost rodul luptei și jertfei maselor populare pe toate planurile dar, deopotrivă, al neostoitei sete de libertate și unitate manifestată de-a lungul secolelor de generații și genera-

ții. Ea a fost ridicată pe un plan superior după victoria revoluției de eliberare națională și socială, antifascistă și antiimperialistă, a revoluției populare, a revoluției socialiste și cu deosebire în anii de rodnică activitate în toate domeniile vieții social-economice, inaugurată de Congresul IX al P.C.R., în condițiile edificării societății socialiste multilaterale dezvoltate. Soluționînd definitiv și pentru totdeauna problema națională în țara noastră, România socialistă de azi constituie cadrul național în care trăiesc, muncesc și învață, beneficiază de drepturile conferite de Constituție toți cetățenii patriei, fără deosebire de origine etnică. Transpunînd în viață politica sa științifică de edificare a societății socialiste multilaterale dezvoltate, statul nostru a acționat în așa fel încît în situația concretă a României socialiste, unde există un popor unitar, un teritoriu unic, fiecare cetățean are asigurat dreptul inalienabil de a folosi nestingherit și neîngrădit limba maternă, binefacerea culturii, de a avea școli, ziare, cărți, de a-și pune în valoare obiceiurile tradiționale. Semnificativ — pentru largile drepturi și libertăți de care se bucură, în condițiile orînduirii noastre socialiste, cetățenii români de altă origine etnică — este faptul că din cele peste 29 000 unități școlare, cîte există în România, în mai mult de 3 300 se predă în limbile materne ale acestor cetățeni. Tot în limbile locuitorilor de altă origine etnică există licee pe diferite profile de specializare și institute de învățămînt superior. Pentru aceiași cetățeni funcționează 14 teatre, o editură, se tipăresc 16 publicații cu tiraje însumînd zeci și sute de mii de exemplare.

S-au asigurat, de asemenea condițiile participării largi și complexe a cetățenilor români indiferent de naționalitate la viața politică a țării, la întreaga activitate de conducere a societății. Proporțional cu numărul locuitorilor, oamenii de altă origine etnică sînt reprezentați, începînd de la Marea Adunare Națională în consiliile populare și în celelalte

¹ Magazin istoric, nr. 5/1975, 7/1976, 5/1980.

organisme de stat, centrale și teritoriale, precum și în mod corespunzător în organele de partid, de la Comitetul Central și pînă la birourile organizațiilor de partid. Un rol important în acest sens îl au Consiliile oamenilor muncii maghiari, germani și ale altor naționalități.

Întreaga activitate desfășurată în acest sens denotă că partidul nostru consideră rezolvarea problemei naționale — asigurarea deplinei egalități în drepturi pentru toți cetățenii — ca parte integrantă, organică a întregii politici de construcție socialistă și comunistă a țării. „*Felul în care am rezolvat problema națională în România — arăta secretarul general al partidului în cuvîntarea rostită la Cluj-Napoca, cu prilejul deschiderii anului școlar și universitar 1983 — constituie o mîndrie pentru partidul și statul nostru socialist! După cum am spus și în alte împrejurări, am dori ca cel puțin așa cum s-au realizat în România, să se asigure înfăptuirea acestor principii în toate statele lumii*”.

Unitatea și continuitatea statală la români, de-a lungul a două milenii, constituie fapte incontestabile, iar acestea au fost tot timpul factori de progres și de atestare indiscutabilă a drepturilor noastre istorice asupra vetrei străbune geto-dacice.

Patrie unică, popor unitar

În evoluția sa bimilenară, statul românilor a cunoscut diferite sinuozități, cu perioade de înflorire maximă și cu epoci de restrîngere a activității sale sau chiar cu dezorganizarea lui. Dar chiar și în perioadele cînd organizarea statală, în accepție clasică, a fost imposibilă din cauza năvălirilor străine, românii și-au creat forme ale puterii politice prin care se asigura realizarea relațiilor, în interior, între forțele sociale și în exterior, cu alte popoare sau populații. Pornind de la asemenea considerente, se poate spune că statul la români, ca și

poporul român însuși, a avut o permanență și o continuitate de-a lungul a două mii de ani. De aceea, pe bună dreptate, în cuvîntarea rostită în Plenara lărgită a C.C. al P.C.R. din 1-2 iunie 1982 — document programatic al partidului — secretarul general al P.C.R., președintele României socialiste, sublinia că „*avem un popor, o țară, în care trăiesc laolaltă români, precum și oameni ai muncii de origine maghiară, germană, sîrbă sau de altă naționalitate. Dar cu toții reprezentăm un popor unic și nu admitem nimănui să încerce să lovească în unitatea poporului nostru*”.

Teze de importanță fundamentală, ideile formulate de secretarul general al P.C.R. evidențiază că teritoriul Republicii Socialiste România, pe care, cu două milenii în urmă s-a format și dezvoltat poporul român, care prin strămoșii noștri geto-daci are o vechime pe aceste meleaguri de circa patru milenii, are un caracter unitar, indivizibil. Acest teritoriu a aparținut dintotdeauna poporului român, strămoșilor săi geto-daci și înaintașilor acestora, oameni ai acestui pămînt din timpuri imemorabile. În îndelungata istorie a patriei au fost perioade cînd parte din acest teritoriu s-a aflat sub ocupație străină (romană, spre exemplu), ori sub dependența unor imperii (otoman, habsburgic, austro-ungar, țarist). Dar și în aceste perioade, poporul nostru a rămas aici, în vatra sa dintotdeauna, a muncit, a luptat, s-a eliberat pe sine și și-a eliberat teritoriul său. Istoria nu consemnează situații în care poporul nostru să fi părăsit în vreo împrejurare aceste meleaguri, după cum nici strămoșii noștri, geto-dacii și înaintașii acestora nu au părăsit niciodată glia natală. Așadar, caracterul unitar, românesc al teritoriului României nu e dat de declarații statale în virtutea dreptului celui mai tare sau al cuceritorului, ci din însăși devenirea istorică a pămîntului și poporului român, din care decurg drepturile istorice, incontestabile ale primatului, drepturi ce

nu pot fi puse în discuție de nimeni și în nici un fel.

O altă caracteristică reieșită din documentele de toate genurile este structura unitară a poporului. De-a lungul celor două milenii, pe pămîntul românesc al străvechii Dacii s-au perindat multe semînții și populații, triburi nomade, unele într-o stare de înăpoiere corespunzătoare erelor primare. În peregrinările lor pe meleagurile noastre, diferite populații sau triburi au conviețuit cu localnicii. Unele dintre acestea (hunii, avarii) au jefuit și distrus totul în calea lor, altele au perceput dări deosebit de grele; unele (goții, vandalii) au fost alungate sau au plecat în alte locuri după jafuri, altele (cum au fost slavii, de pildă) au fost asimilate. Membrii unor triburi sau populații (maghiari, secui ș.a.) au rămas pentru totdeauna pe meleagurile noastre, încadrîndu-se în sistemul societății românești, devenind membri ai acesteia. Toate aceste mișcări și procese demografice nu au afectat caracterul unitar al structurii poporului român și al teritoriului acestuia.

Toți cetățenii români din Republica Socialistă România se constituie astăzi într-un popor unitar, ai cărui membri, fără deosebire de origine etnică, au datoria sfîntă de a apăra bunurile cele mai de preț: unitatea, independența, suveranitatea, drepturile istorice asupra gliei strămoșești, integritatea teritorială a patriei.

Într-un climat nou de viață și de muncă, specific țării noastre, cu precădere după Congresul IX din iulie 1965, în cadrul căruia toți cetățenii țării au asigurate condiții nelimitate de afirmare plenară a personalității lor, de a-și pune întreaga lor capacitate și energie în slujba dezvoltării și înfloririi patriei, unitatea poporului nostru, a tuturor cetățenilor României socialiste, fără deosebire de origine etnică, acționează ca un element dinamizator de cea mai mare însemnătate în procesul edificării civilizației socialiste și comuniste în Republica Socialistă România.

1 DECEMBRIE 1918:

ISTORICUL ACT DE DREPTATE NAȚIONALĂ

MIRCEA MUȘAT, ION ARDELEANU

Coordonată fundamentală și permanentă
a istoriei României, rezultat legic
al evoluției istorice
a societății românești,
unitatea și independența națională
au constituit idealul și năzuința
multiseculară ale celor mai înaintate
forțe ale națiunii noastre,

ale maselor largi populare.
Aceste aspirații au fost grefate
pe temelia de granit a comunității
de viață economică și spirituală
a poporului român — popor plămădit
unitar în patria străvechii Dacii
— care își avea tradiții de organizare
statală de acum peste 2 000 ani.

Cheia de boltă a edificiului național

„Năzuința refacerii statului unitar, eliberat de dominația străină, în care românii să-și afirme în fața umanității menirea și individualitatea, a dominat gândirea politică și culturală, planurile militare și diplomatice ale înalțărilor noastre¹. Pe bună dreptate, marile istorice și revoluționare democrat, Nicolae Bălcescu scria în 1850: „Unitatea națională fu visarea

Magazin istoric a publicat de-a lungul anilor numeroase articole, evocări, documente, cronologii despre istoria luptelor de eliberare și unitate națională a poporului român, veritabilă cronică a Marii Uniri: 4,5,7-9/1968, 11/1969, 3,4,7,8,10,11/1970, 1,2,4,9,10,12/1971, 1,9,12/1972, 3,6/1973, 1/1974, 1,3,12/1975, 3,6,11/1976, 1,2,4,5,8/1977, 3,8-12/1978, 4, 5/1979, 6,7/1980, 1,2,6,7/1981, 1,6, 7,8,11-12/1982; 4/1971, 3/1976; 6,7/1973, 5/1975.

iubită a vellevoilor noștri cei viteji, a tuturor bărbăților noștri cei mari, care intrară în sine individualitatea și eugotarea poporului, spre a o manifesta lumii. Pentru dînsa ei trăiră, munciră, suferiră și muriră”.

Unirea din 1600, înfăptuită sub sceptrul politic al lui Mihai Viteazul, atestase în mod convingător forța și autenticitatea idealului poporului român de unitate și libertate națională. Memoria unirii înfăptuită acum aproape 400 ani s-a transmis de la epocă la epocă, de la generație la generație, dreptul imprescriptibil al poporului român la unire și independență reprezentînd, în continuare, o dominantă a gândirii și acțiunii marilor conducători de țară și de oști ce au urmat lui Mihai Viteazul. Înbrățișat de masele largi populare, acest ideal a dobîndit o forță de nestăvilit, ideea unirii și neamînrării poporului român regăsindu-se în toate marile acte istorice din epoca modernă.

Îmbinînd lupta pentru răsturnarea orînduirii feudale cu aceea împotrivă asupririi străine și pentru făurirea unității naționale, revoluția de la 1821 și mai ales aceea din 1848² au

avut un caracter distinct în ansamblul mișcărilor revoluționare ale timpului și îndeosebi al celor pe care le-au organizat popoarele din centrul și sud-estul Europei. Avînd în vedere directivele atât de clar formulate în programele sale, revoluția română din anul 1848-1849 a fost, în primul rînd, o revoluție de emancipare și unitate națională. Toemai pe o asemenea bază ea a antrenat masele largi populare — burghezie, lucrători, meseriași, meșteșugari, țirgovești, țărani, intelectuali —, toate forțele progresiste ale societății românești.

Bogata moștenire ideologică și culturală a revoluționarilor de la 1848, putericele tradiții democratice au fost preluate, amplificate și ridicate pe noi trepte, în deceniul următor. Masele populare aveau să-și dovedească, încă o dată, curajul și înțelepciunea, capacitatea lor de a influența și de a determina mersul evenimentelor cu prilejul Unirii Principatelor. Înțelepciune, dinamism, inventivitate și inițiativă, lată tot atîția factori evidențiați de evenimentele din acel neuitat ianuarie 1859. Poporul

PREGĂTIREA

Consiliile de Coroană de la Sinaia și Cotroceni

în versiuni inedite

Viața politică a României în perioada august 1914-august 1916 a fost puternic marcată de hotărârile adoptate în cele două Consilii de Coroană desfășurate la Sinaia și, respectiv, Cotroceni. Primul, ținut în ziua de 21 iulie/3 august 1914, a stabilit neutralitatea militară a României, iar cel de-al doilea, din 14/27 august 1916, intrarea țării noastre în primul război mondial pe baza stipulațiilor tratatului politic și ale convenției militare ce fuseseră încheiate de guvernul român cu puterile Antantei. Cititorii noștri cunosc împrejurările istorice și desfășurarea celor două Consilii de Coroană din amplele relatări memoria-lice datorate lui I.G. Duca și Take Ionescu publicate de Magazin istoric în nr. 1/1976, respectiv, nr. 6/1973.

Dată fiind importanța istorică a acestor evenimente, orice altă sursă documentară care se referă la ele este de natură să stîrnească interes. Este și cazul documentelor pe care le publicăm în continuare, două relatări inedite privind desfășurarea Consiliilor de Coroană de la Sinaia și Cotroceni. După unele indicații aflate în însuși cuprinsul lor, ele au fost redactate de Victor Antonescu, ministru de justiție în cabinetul condus de Ion I.C. Brătianu.

Deși au fost concepute în mod sintetic, documentele confirmă mărturiile publicate anterior de revista noastră, subliniind cu deosebită vigoare faptul că voința de unire a poporului român a fost elementul hotărîtor care s-a impus cercurilor politice românești în momentul adoptării celor

două importante decizii din anii 1914 și 1916¹.

SINAIA, 21 IULIE/3 AUGUST 1914: Amintirea ședinței istorice a Consiliului de Coroană reunit la Sinaia, la Castelul Peleş, la 21 iulie/3 august 1914, la care am participat în calitate de ministru al justiției în cabinetul lui Ion I.C. Brătianu, rămîne întipărită în memoria mea.

Regele Carol I a intrat la ora 6 seara, în sala de muzică a castelului, unde noi eram reușiți; prințul moștenitor [Ferdinand] îl întovăreșea.

Regele l-a așezat pe Teodor Rosetti la dreapta sa și pe Petre Carp la stînga; prințul Ferdinand, care stătea față în față cu suveranul, avea la dreapta pe Brătianu și la stînga pe Marghiloman. Erau prezenți toți membrii cabinetului: Em. Porumbaru, Em. Costinescu, V.G. Morfun, Alex. Constantinescu, dr. C.

¹ Textele, în limba franceză, se află la Biblioteca centrală de stat, Fond Saint-Georges, C./4-3.

român și conducătorii săi politici au știut să folosească cu maximum de eficiență contextul politice europene și să pună marile puteri în fața faptului împlinit. Ca și celelalte acte definitorii ale istoriei noastre naționale, Unirea din 1859 — de la care peste puțin timp se împlinesc 125 ani — s-a înfăptuit ca expresie a voinței poporului român, constituind, pentru popoarele din Europa, o ilustrare convingătoare a aplicării în viață a principiului dreptului de autodeterminare, al unirii pe baze plebiscitare a două regiuni istorice aparținând unuia și aceluși popor. Ulterior, unificarea Italiei, Germaniei și a altor state s-a realizat prin forță, pe calea armelor; românii au oferit soluția plebiscitului, a căli pașnice, aceeași soluție pe care au folosit-o și în memorabilul an 1918, când s-a încheiat procesul de făurire a statului național român. Tocmai această explicație de ce teritoriul României a devenit, în timpul domniei lui Cuza și după aceea, loc de pregătire și pornire a marilor acțiuni și mișcări

de renaștere națională pentru popoarele din sud-estul Europei.

Unirea din 1859 a pus bazele statului național român modern, a creat posibilități noi de afirmare și acțiune ale acestuia în planul relațiilor internaționale, a făcut posibilă cucerirea independenței depline de stat a României la 1877. În perspectiva istoriei, evenimentele din 1859 și 1877 au fost piloni puternici pe care s-au făcut, în 1918, temelile statului unitar național. Rod al voinței și acțiunii întregului popor român, Marea Unire din 1918 a încununat năzuințele de unitate ale națiunii noastre, a marcat triumful unui ideal pentru care au luptat și s-au jertfit numeroase generații de înalți.

Așa după cum atestă istoria, desăvârșirea unității naționale și statale a poporului român nu a fost rezultatul unor evenimente întâmplătoare, de conjunctură, al înțelegerilor intervenite la masa tratativelor, un cadou oferit de marile puteri, ci urmarea

¹ Magazin istoric, nr. 1/1967, 5/1972, 5/1977.

directă a luptei multiseculare a poporului român pentru a fi deplin stăpîn pe țara și destinele sale, pentru a fi deplin stăpîn pe vatra sa strămoșească, pentru a se afirma liber și suveran în rîndul popoarelor lumii.

Unirea Transilvaniei cu România, la 1 Decembrie 1918, a marcat ultima etapă pe drumul lung și greu al refacerii unității naționale și de stat a poporului român pe vechea vatră strămoșească a Daciei. Acest moment marchează nu numai încheierea unui proces legic, obiectiv, cu rădăcini mult milenare, ce îl trage seva din comunitatea de viață economică, politică, culturală, din unitatea de neam și de limbă a poporului român, din întreaga sa dezvoltare anterioară, ci legitimează, în același timp, un act de dreptate istorică, realizat prin lupta atîtor generații de înalți, prin enorme sacrificii materiale și umane.

Transilvania, parte integrantă a pămîntului românesc, a fost cucerită

PREGĂTIREA

Angelescu, Al. Radovici, Ion Duca și președintele Camerei, Mihail Pherekyde; Teodor Rosetti și Petre Carp participau în calitate de foști președinți ai Consiliului. Partidul Conservator era reprezentat de Alex. Marghiloman, Ion Lahovary și I.C. Grădișteanu. Partidul Conservator Democrat era reprezentat prin Take Ionescu, C. Dissescu și C. Cantacuzino-Pascanu.

La dorința regelui, discuția a avut loc în franceză, ca fiind, spunea el, limba ce se preta mai bine unei expuneri clare. Memorii regelui, întocmit în franceză, a fost concis. El a-a în vedere, cu privire la atitudinea României, trei ipoteze:

1. a intra în război alături de Germania,
2. a păstra neutralitatea,
3. a intra în război alături de Franța și Anglia.

Regele a examinat aceste trei alternative. Neutralitatea era, după părerea sa, atitudinea cea mai periculoasă, căci, nefiind susținută de nici o

mare putere, România ar fi fost abandonată de toată lumea. Pe lângă aceasta, ea s-ar expune să fie atacată și în acest caz ar fi obligată să se alieze cuiva cu care n-ar fi dorit.

A se plasa alături de Antantă însemna a merge spre dezastru; el nu credea că Franța, Anglia și Rusia puteau câștiga războiul.

A intra alături de Puterile Centrale era singura soluție ce i se părea avantajoasă pentru țară. Germania avea singura armată puternică în Europa. Succesul militar părea sigur. Dealtfel, România este legată de Puterile Centrale prin tratatele sale de alianță. Interesul și onoarea dictează această politică. Regele a încheiat: „Această alianță ne-a asigurat, în cursul ultimelor decenii avantaje incontestabile. A o părăsi acum ar însemna să pierdem beneficiile a 30 de ani de muncă fructuoasă”.

O mare tăcere a urmat cuvintelor regelui. Suveranul i-a

dat cuvîntul lui Ion Brătianu, dar acesta și-a exprimat dorința să vorbească la sfîrșitul discuției. Primul a vorbit Teodor Rosetti și s-a declarat în favoarea neutralității. Petre Carp a luat cuvîntul. El a pledat cu convingere și vehemență pentru intrarea în război alături de Puterile Centrale.

Marghiloman, care i-a urmat, a constatat că statele trebuie să-și respecte semnătura; dacă sîntem angajați față de Germania și de Austria, nu mai este posibilă ezitarea. Dar sîntem oare? El l-a rugat pe rege să comunice textul tratatelor. Regele însuși a citit pasajele în discuție. Reieșea clar că noi nu eram obligați să intervenim decît dacă aliații noștri ar fi fost atacați. Or ei au fost aceia care au atacat primii, deci nu mai avem obligația de a interveni. În plus, a adăugat Marghiloman, nu trebuia să se ignore sentimentele opiniei publice și, dealtfel, trebuia să se cunoască în mod cert atitudinea Italiei.

de către regatul feudal ungar în secolele XI-XIII. Dar, chiar și după cucerirea ei, Transilvania și-a păstrat forma de organizare ca voievodat, cu o largă autonomie, menținându-și structura economică și politică anterioară, în pofida puternicelor presiuni ale feodalilor unguri. În urma înfrângerii Ungariei de către Imperiul otoman în lupta de la Mohács (1526) și a transformării ei în pașalie cu reședința la Buda (1541), Transilvania s-a desprins de regatul ungar, devenind principat autonom sub suzeranitatea Porții, cu excepția Banatului și a unei părți a Crișanei care, în 1552, au fost transformate în pașalie, cu capitala la Timișoara. În 1690, în timpul domniei lui Mihai Viteazul, Transilvania s-a unit pentru scurtă vreme cu celelalte țări românești, Muntenia și Moldova. În 1688, Transilvania a fost ocupată de către Imperiul habsburgic, iar prin pacea de la Carlowitz (1699) a fost înglobată în acest Imperiu; Banatul și Crișana au fost ocupate în 1718, după pacea de la Passarowitz. Începând cu 1867, cînd s-a creat statul

dualist austro-ungar, Transilvania a fost inclusă în Ungaria, iar autonomia principatului a fost desființată.

Unirea din anul 1918 a desființat granițele fictive, artificiale, trase pe hartă și pe trupul poporului român de către marile imperii ale timpului, care — prin politica lor de presiune, de jafuri și dictat — îl siliseră să trăiască o lungă perioadă istorică în trei țări separate, Moldova, Muntenia și Transilvania, îl obligaseră ca o mare parte a valorilor sale materiale

și spirituale fărînte cu trudă și cu sudoare să se verse în visterii străine, poleind palatele și reședințele imperiale sau să fie distruse în timpul atîtor războaie pe care românii le-au purtat pentru apărarea țării.

Toată de aceea, preamărind evenimentele din 1918, „evocăm — așa cum aprecia președintele țării noastre, tovarășul Nicolae Ceaușescu — o istorie eroică de secole a poporului român, în decursul căreia a lăsat mereu vie flacăra luptei pentru

DAZI ÎNTR-UN AN — 365 ZILE — 24 ORE

DAZI ÎN — AUGUST 1918

UNIVERSUL

CELE DIN URMA ȘTIRII DIN LUMEA ÎNTREAGĂ
TELEGRAFICE ȘI TELEFONICE
Redacția și Administrația: București, str. Crăciunilor, 12

DAZI ÎN — AUGUST 1918

România a declarat războiu Austro-Ungarici

- Mobilizarea generală a armatei. Desetarea stărei de asediu -

**Proclamația
către națiune**

**Consiliul
Cărmaci**

Ceasul mîntuirii

PREGĂTIREA

La aceste cuvinte, Carp a intervenit pentru a afirma că națiunea italiană ar executa tratatul său de alianță. Ion Lahovary a fost și el pentru neutralitate și Ion Grădișteanu a opinat de asemenea în sensul lui Marghiloman și Lahovary. Take Ionescu, în numele conservatorilor-democrați, a constatat că tratatele nu ne angajau deloc și că, dealtfel, Germania și Austro-Ungaria declaraseră războiul fără să ne comunice în prealabil intențiile lor; acest procedeu din partea lor ne libera de orice obligații. El nu vedea altă soluție pentru fără decit neutralitatea armată.

A venit apoi rîndul lui Ion Brătianu să vorbească. El a făcut-o cu calm și demnitate.

Tratatele nu ne angajează, a constatat el de la început. Puterile Centrale nu ne pot impune o decizie, cînd ele ne-au consultat în nici un fel înainte de a acționa. Dealtfel, România n-ar putea lua armele într-un război care

urmărea să distrugă o națiune mică. Poporul nu vrea acest război, și momentul este prea grav pentru a trece peste acest fapt. Suferințele românilor din Transilvania sînt resimțite în toate inimile românești de dincoace de Carpați, de aceea conștiința națională se ridică împotriva unui război alături de Puterile Centrale. Exemplul Italiei, care rămîne neutră, are de ce să ne întărească această hotărîre.

Aici Petre Carp a intrat din nou în luptă. Discuția dintre el și Ion Brătianu ajunsese la punctul culminant, cînd Brătianu a primit confirmarea oficială a neutralității Italiei. Pherekyde, Costinescu, Morțun au fost și ei pentru neutralitate. La sfîrșitul discuției, regele, vizibil deprimat și tulburat, a constatat cu tristețe că oamenii de stat nu-l urmau. Pentru a încheia discuția, el a spus, arătînd memoriul său: acesta este testamentul meu politic.

Intenția de a abdica, ce i-a fost atribuită mai apoi suveranului, nu rezulta din nici un gest, din nici un cuvînt pronunțat de el. Obosit și mîhnit, el a părăsit ședința, salutînd întreaga asistență în bloc și a întins mîna numai lui Carp. El s-a retras urmat de Ion Brătianu. Apoi i-a chemat în cabinetul său de lucru pe Marghiloman și Take Ionescu și toți patru au întocmit comunicatele ce trebuiau să apară în *Monitorul Oficial* și telegramele care să anunțe Puterilor Centrale hotărîrea României: neutralitatea armată.

La ieșirea din ședință am urcat în mașină cu Carp și Porumbaru; primul era agitat și revărsa reproșuri la adresa ministrului afacerilor externe [Em. Porumbaru]: cum poți tu, un om bătrîn, să comiți o asemenea eroare? Nici cei tineri nu s-ar îngela!

La Hotel Palace din Sinaia l-am găsit pe Ion Duca și am

unitate, libertate și neatințare, pentru scuturarea jugului exploatare și asupririi, pentru afirmarea deplină și neîngrădită a genului creator al poporului român, pentru asigurarea progresului și civilizației patriei noastre”.

Experiența istorică a României confirmă încă o dată adevărul că nimeni și nimic nu poate atenta cu sorți de izbândă la idealurile unității și independenței unui popor, că făurirea unității naționale și de stat a popoarelor este un proces legic, ireversibil.

Tara în viltoarea evenimentelor

Primul război mondial, izbucnit la 19 iulie/1 august 1914, a fost o confruntare imperialistă, dezlanțuită între două grupări imperialiste — Puterile Centrale (Germania și Austro-Ungaria) și Antanta (Anglia, Franța și Rusia). Referindu-se la caracterul primei conflagrații mondiale, V.I. Lenin spunea:

„De aproape o jumătate de veac, clasele dominante și din Anglia, și din Franța, și din Germania, și din Italia, și din Austria, și din Rusia au dus o politică de jefuire a coloniilor, de asuprire a unor națiuni străine și de înăbușire a mișcărilor muncitorești. Tocmai această politică, și numai această politică este continuată de actualul război. În special politica dusă și de Austria și de Rusia, atât în timp de pace cât și în timp de război, e o politică de înrobire a națiunilor, și nu de eliberare a lor”. Și într-adevăr, în acest război, la care au participat 35 țări, cu o populație de peste un miliard și jumătate de oameni, distrugerile materiale și umane — de proporții necunoscute pînă atunci în istorie —, se ridică la zeci de miliarde, peste 10 milioane de morți, 20 milioane de invalizi și mutilați ș.a.

Tară în a cărei economie capitalul monopolist al marilor puteri deținea poziții-cheie, România, aflată la intersecția intereselor economice, politice și strategice ale marilor imperii, a devenit repede ținta presunilor și

1916: Pentru eliberarea Transilvaniei

luat loc la aceeași masă. Carp a continuat față de Duca cu reproșurile sale vehemente. Acesta, neștiind ce i-a spus deja Carp lui Pormbaru, a luat aceste cuvinte ca fiind adresate lui. A urmat un viu incident între cei doi bărbați.

Gîndindu-mă la tristețea care-l cuprinsese pe bătrînul suveran la sfîrșitul discuției, îmi amintesc o altă scenă. Era în ianuarie 1914, cînd miniștrii din cabinetul Brătianu tocmai depuseseră jurămîntul în mîinile regelui. Acesta se despărțise cu regret de cabinetul conservator. Reformele pe care le avea în vedere Brătianu — colegiu unic ce trebuia să ducă la sufragiu universal și exproprierea marii proprietăți în ordine socială și politică — nu cadrau cu ideile bătrînului suveran.

El ne-a primit cu o răceală evidentă. Ne-a pus fiecare

cîteva întrebări. Tonul nu avea nimic prietenos.

Bătrînul rege Carol era de o rară distincție și de o politețe perfectă. Îmi amintesc, cu toate acestea, agitația sa de atunci. Presimțea oare ceva din evenimentele care aveau să vină? Nu știu... Dacă ar mai fi trăit, regele Carol ar fi declarat război Puterilor Centrale? În întrunirile noastre cu Brătianu acesta înclina pentru afirmație. În ce mă privește, eu nu o cred. La moartea sa, regina Elisabeta a trimis o telegramă lui Franz Iosif în care spunea: „A murit gîndindu-se la tine”.

COTROCENI, 14/27 AUGUST 1916: Consiliul de Coroană care a hotărît intrarea în război a României alături de Antantă a avut loc la Cotroceni, la 14/27 august 1916, la ora 10 dimineța.

Miniștrii cabinetului Brătianu se reuniseră în marea sufragerie a castelului, unde se aflau, de asemenea, Marghiloman, Carp, Maiorescu, N. Filipescu, Take Ionescu, Cantacuzino-Pascanu, Olănescu. Regele [Ferdinand] constată că victoria Puterilor Centrale este problematică și că el și guvernul său socotesc că a sunat ora de a lua o hotărîre.

Adnotări inedite ale regelui Ferdinand, făcute în preajma Consiliului de Coroană de la Cotroceni, arată percepția monarhului privind luftea stăruie de spirit a cercurilor politice românești în perioada scursă din august 1914 pînă în preajma intrării țării în război: „Cînd în primele zile ale lunii august a izbucnit războiul între Germania și Rusia, căruia apoi i-au urmat imediat, în mod firesc, ostilitățile cu Franța și Anglia, acest din urmă stat folosind drept pretext justificarea neutralității Belgiei, a avut loc, la Sinaia, Consiliul de Coroană, care a decis în unanimitate [cu excepția unei abținerii neutralizate României]. Determinantă pentru această declarație de neutralitate care se baza pe faptul că nu intervenise *casus foederis* a fost, pe de o parte, leșirea din alianță a Italiei, iar pe de altă parte... și acesta a fost desigur motivul principal — mînia profundă împotriva Ungariei, care ar fi făcut nepopulară o acțiune alături de Tripla Alianță.

PREGĂTIREA

amenințărilor marilor state capitaliste. În aceste împrejurări complexe, România trebuia să adopte atitudinea cea mai potrivită, care să-i asigure atât independența și suveranitatea națională, cât și realizarea aspirației sale de veacuri, de săvârșirea unității statale, devenită o necesitate logică a dezvoltării societății românești.

Ținând seama de aceste deziderate, România s-a orientat pentru început spre o politică de neutralitate, conform hotărârii adoptate de Consiliul de Coroană de la Sinaia, din august 1914. Politica neutralității, a neparticipării României la război, era singura care corespundea în acea etapă intereselor poporului român amenințat să fie strivit de marile puteri imperialiste, îndeosebi de cei doi coloși imperialiști vecini: Austro-Ungaria și Imperiul țarist. La jumătatea lunii august 1916, marile operații desfășurate până atunci de

cele două coaliții se consumaseră fără ca nici una dintre părți să-și fi atins scopurile propuse. În aceste împrejurări, puterile Antantei au cerut ultimativ României să intre în război, cu scopul — nemărturisit — de a atrage noi forțe și a ușura situația de pe propriile lor fronturi. Guvernul român nu s-a grăbit să-și dea consimțământul fără stabilirea mai exactă a termenilor colaborării cu Antanta. El a cerut recunoașterea drepturilor statului român de a se uni cu teritoriile aflate sub dominația Imperiului austro-ungar, asigurarea ritmică de către aliați a aprovizionării cu muniții pe toată durata războiului (circa 300 tone zilnic trimise prin porturile rusești Arhanghelsk și Vladivostok); ofensiva română împotriva Austro-Ungariei să fie susținută de una generală aliată; armata rusă să asigure spatele frontului român din Bucovina și Dobrogea.

Odată acceptate aceste condiții, s-a semnat la București, la 17 august 1916, tratatul de alianță între România și cele patru puteri ale Antantei (Rusia, Franța, Anglia și Italia),

precum și o Convenție militară, prin care părțile semnatare își asumau, printre altele, următoarele obligații: România se angaja să mobilizeze toate forțele sale cel mai târziu la 15/28 august 1916, să intre în război împotriva Austro-Ungariei, cu scopul explicit de a aduce la patriamam provinciile românești de dincolo de Carpați. La rândul său, comandamentul rus trebuia să acționeze pe întreg Frontul oriental și mai ales în partea nordică a Moldovei și în Galiția, în scopul de a acoperi mobilizarea și concentrarea armatei române. Totodată, Rusia urma să trimită în Dobrogea două divizii de infanterie și una de cavalerie „pentru a coopera cu armata română”. Cei alți aliați se angajau să procedă cu opt zile întrarea României în război printr-o „ofensivă fermă” a armatelor lor de pe Frontul sudic (Salonic), pentru a ușura mobilizarea și concentrarea armatei române. Aliații se mai obligau să procure României muniții, alte materiale de

Magazin istoric, nr. 9/1976.

PREGĂTIREA

Carp cere explicații guvernului. Brătianu declară că el a obținut garantarea intereselor românești. Trebuie să ne raliem Antantei sau să renunțăm la revendicările noastre naționale.

Maiorescu insistă asupra faptului că Consiliul de Coroană din 1914 hotărâse să se mențină neutralitatea și întreabă ce fapte noi au intervenit pentru a motiva această schimbare de atitudine.

Brătianu răspunde că el crede în victoria Antantei și arată că trei puteri garantează integritatea teritorială a României. El precizează că războiul trebuie declarat Austro-Ungariei.

Opinia publică nu era pregătită și putea să te aștepte la manifestări de nemulțumire... Starea de spirit anti-ungară s-a transformat în una ostilă întregii Triple Alianțe și lozinci eliberării românilor transilvăneni convingea încoace cu încoace sub vraja ei starea de spirit generală a poporului și acum devenise valabilă parola: niciodată cu Ungaria, deci cu Triplea Antantă”. (Arhivele statului, fond Casa regală, regele Ferdinand, dosar III/4).

Atunci Carp amintește cu vehemență regelui că este un Hohenzollern și că atunci când interesele patriei de origine și patriei adoptive coincid, nu trebuie să iei o atitudine care să contrazică aceste duble interese.

Calm, dar foarte ferm, regele a replicat: „Domnule Carp, știu foarte bine că sînt un Hohenzollern, nu era nevoie să mi-o amintești dumneata. Dacă interesele patriei de origine ar corespunde cu cele ale României n-aș fi ezitat să adopt opiniile dumneavoastră; această soluție ar fi fost cea mai ușoară pentru mine. Dar scormonind adînc în conștiința mea, am ajuns, cu durere, la concluzia că interesele României nu merg alături de cele ale Austro-Ungariei și, în consecință, cu cele ale Germaniei. A trebuit să-i impun inimii mele tăcerea; asta n-a fost ușor; cu sufletul torturat am luat hotărîrea de a-mi face datoria față de poporul român ale cărui destine le conduc.

Cu durere, dar cu convingerea că decizia din aceste zile este singura care concordă cu destinul țării mele, România”.

Carp a ripostat: „Sire, am trei fii, îi voi trimite pe toți trei pe front, totuși doresc înfringerea armatelor române, căci prefer România învinsă alături de Germania, decât victorioasă alături de Rusia”.

La ieșirea din Consiliul de Coroană l-am urmat pe rege într-o încăpere alăturată pentru a-i supune 15 decrete care reglementau situația juridică a unei categorii de străini aparținînd statelor beligerante și unor categorii de cetățeni români a căror situație juridică avea să fie afectată de starea de război.

Regele a semnat decretule cu lacrimi în ochi. Pe unul din ele se mai distinge încă urma pe care a lăsat-o o lacrimă a regelui Ferdinand I.

Secretul deciziei care fusese luată puțin înainte a fost atît de bine păstrat chiar față de unii membri ai cabinetului,

război, echipament, medicamente și subistențe în cantitățile cerute de guvernul român. Tratatul a fost semnat de I.I.C. Brătianu, prim-ministrul României și de miniștrii plenipotențiarilor la București ai Rusiei, Franței, Angliei și Italiei.

În noaptea de 14/27 spre 15/28 august 1916, forțele române au trecut la ofensivă pe toată lungimea arcului carpatic, sfînd trupele austro-ungare să se retragă pe întregul front. În numai cîteva zile, armata română a pătruns adînc în Transilvania, fiind primită cu entuziasm de masele populare, dornice să se elibereze de sub opresiunea străină. Ele au ieșit în întîmpinarea ostașilor români potrivit tradiționalului obicei al ospetelii, cu pline și sare, întocmai cum, cu peste trei secole în urmă, locuitorii acestor ținuturi primiseră pe oștenii eliberatori ai lui Mihai Viteazul.

Aprecînd unitatea de voință a întregului popor în lupta pentru realizarea statului național român unitar, tovarășul Nicolae Ceaușescu ară-

ta: „Aspirațiilor profunde ale poporului român spre unitate le-au dat glas declarațiile pîlifice ale vremii, presa, puterile manifestări publice care au avut loc cu acest prilej pe întreg cuprinsul țării, și, în mod deosebit, entuziasmul nemărginit cu care ostașii români au fost întîmpinați în Transilvania de masele largi ale întregii populații. Numeroși cetățeni, atît din România de atunci cît și din Transilvania și Bucovina aflate sub stăpînirea imperiului habsburgic, s-au înrolat voluntar, cerînd să li se dea posibilitatea de a lupta pentru cauza întregii țări”.

Pentru a face față situației, comandamentele Puterilor Centrale au mutat centrul de greutate al acțiunilor militare pe frontul român, urmînd cîmpirea teritoriului nostru bogat în resurse petrolifere și agroalimentare. Neangajate pe nici unul din fronturile principale, în pîlida celor stipulate în Convenția militară încheiată de România cu puterile Antantei, Puterile Centrale au realizat o superioritate de forțe zdrobitoare pe

frontul românesc. Armata română a luptat cu dirzenle și dărulre, scoțînd din luptă circa 200 000 soldați și ofițeri ai Puterilor Centrale. Cîștigată însă de forțele adverse, a înfruntat să se retragă, apărînd pas cu pas pămîntul patriei. Capitala și aproape două treimi din teritoriul țării au căzut sub ocupația Puterilor Centrale, care totuși nu și-au putut atinge scopul, de a zdrobi rezistența românească. Cu toate eforturile făcute, trupele inamice au fost oprite de forțele româno-ruse, spre sfîșit al anului 1916, pe linia Carpaților Răsăriteni, cursurile inferioare ale Putnei, Siretului și Dunării.

Prăbușirea temnițelor

Marile puteri ale Antantei își întinseseră însă scopul urmărit: comandamentul Puterilor Centrale transferase pe frontul român 40 divizii. Dar lipsa de loialitate a Antantei față de România, a cărei înfrîngere produsese o schimbare a raportului de forțe în favoarea aliaților, s-a vădit nu numai în neînde-

incît, ieșind din Consiliul de Coroană cu colegul meu Al. Radovici, ministrul industriei, acesta m-a întrebat [nevenindu-i să creadă cele hotărîte]:

— Spune-mi care este concluzia acestui Consiliu de Coroană?

— Războiul, i-am răspuns; de fapt el a și început în noaptea asta.

Ion Brătianu nu-i pusese la curent [cu încheierea tratatului de alianță cu Antanta] decît pe miniștrii care trebuiau să lucreze în vederea pregătirii războiului. Eram avertizat de multă vreme de intențiile lui Brătianu, căci el mă rugase de două ori să mă duc la Paris, unde discutasem îndelung cu conducătorii politici franceze, cu privire la intrarea în război a României și, de asemenea, pentru că trebuise să pregătesc dinainte decretul care să reglementeze starea de război.

Cîteva ore mai tîrziu, hotărîrile luate deveneau fapt împlinit. Iată trei relatări despre acele memorabile evenimente:

Gh. I. Brătianu: „Era în ziua de 8/21 august 1916, o săptămînă înainte de începutul războiului. Plecasem dimineața de la Florica în automobil, cu tatăl meu, și ne întorceam la București. Ultimele ceasuri fuseseră pline de griji; liniștea apăsătoare a zilelor de vară prevestea furtuna. Prinsesem cîteva vorbe răzlețe, pline de înțelesuri: «... să nu ajungem ca Grecia, totul e de preferat acestui lucru...». Era oare atît de aproape ceasul hotărîrii, lupta pentru întregirea sau chiar viața neamului nostru?

Automobilul fugea tot mai repede printre norii de praf ai șoselei, cerul cenușiu și vînat arăta a ploaie; întîile picături începuseră să cadă... Tatăl meu se uita lung la dealurile de lingă Florica, la via care se pierdea în zarea prăfuită și

Ora așteptată

ploioasă; în privirea lui tristă și întunecată se întrezărea limpede o mare și dureroasă întrebare. Pe sufletul acestui om, care pleca să declare războiul, apăseau greu răspunderea hotărîrii”.

Sublocotenent Sabin Coifan, din Regimentul 57 infanterie, Compania 9, povestește*: „Ca măsură preventivă împrejurărilor, România concentrează o bună parte din armata sa pentru o completare a instrucției și o efectuare a lucrărilor de apărare la graniță — la care lucrează ostași, avînd în cele din urmă și sprijinul civililor, mai bine de doi ani, cînd sună ora mult așteptată: Mobilizarea.”

Mobilizarea are loc în ziua de 14 august [stil vechi], ora 5 p.m. Această oră am așteptat-o timp de doi ani, din

* Însemnări inedite puse la dispoziția redacției de Stela Marica, căreia i se cuvin mulțumirile noastre călduroase.

PREGĂTIREA

plinirea angajamentelor asumate, ci și în intenția de a nu-i mai recunoaște ceea ce li promisese — și chiar mai rău — de a se înțelege cu adversarii pe seama împărțirii teritoriului românesc. În această privință, V.I. Lenin scria, în ianuarie 1917, că „despre planul de împărțire a României între Rusia și Quadrupla Alianță (adică aliații Germaniei, Austro-Ungariei și Bulgariei...) se vorbește pe față în presa imperialistă germană”. În lucrarea *Le mystère roumain et la défection russe*, apărută la Paris în 1918, Steino Charles menționează că ministrul de externe al Rusiei, Stürmer, „ar fi încheiat o înțelegere cu [împăratul Germaniei] Wilhelm II pentru o împărțire a României: Valachia Imperialilor [germani] și Moldova țarului...”

Pe toată durata ocupației Puterilor Centrale, România a suferit pagube în valoare de aproximativ 31 miliarde lei aur, plus emisiunile de monedă de război, pe care ulterior guvernul român a trebuit s-o retragă.

În cursul iernii și primăverii anului 1917, în condiții neasemuit de

grele, accentuate și de epidemia de tifos exantematic, care a făcut ravagii în rândurile populației civile și ale unităților militare, cu prețul unor uriașe sacrificii ale populației, guvernul și comandamentul român au procedat la refacerea armatei. Au fost reorganizate 15 divizii de infanterie, 2 divizii de cavalerie și alte cîteva brigăzi și unități independente. Fiind interesată ca România să rămână în război, guvernele Franței și Marii Britanii ne-au furnizat în cadrul Convenției de alianță importante cantități de armament și materiale tehnice; o contribuție de seamă la refacerea armatei și-a adus industria românească subordonată producției de război și pusă în stare de funcționare în teritoriul liber. La această acțiune patriotică de mare răspundere au contribuit peste 80 000 lucrători de toate specialitățile, tehnicieni și ingineri.

La jumătatea lunii iunie 1917, trupele române, reorganizate, constituite

1-2 Magazin istoric, nr. 8, 9/1983; 8/1977, 7-8/1980.

în Armata I, s-au reîntors pe front, ocupînd un sector pe cursul inferior al Siretului. După cum este cunoscut, în lunile iulie și august același an, în spațiul Mărăștii, Mărășești, Oituz, ele au susținut cu succes unele dintre cele mai mari și importante bătălii ale primului război mondial, succesele obținute de trupele române în bătăliile din vara anului 1917 avînd un răsмет deosebit în opinia publică din țările Antantei și înscriindu-se ca unele din cele mai importante victorii ale acestei coaliții împotriva Puterilor Centrale.

Vestea despre revoluția din februarie 1917, prăbușirea țarismului, victoria revoluției socialiste din Rusia au dat un imbold luptelor revoluționare pe toate meridianele globului, au răsunat ca un îndemn înflăcărat la luptă pentru realizarea aspirațiilor de libertate și autodeterminare a tuturor popoarelor lumii. Intensificarea luptelor de eliberare națională, înfrîngerile militare suferite de Puterile Centrale au reprezentat un factor puternic în accelerarea destrămării Imperiului austro-ungar.

PREGĂTIREA

fost concentrat, cu temere și îngrijorare, neștiind ce va aduce ziua de mîine...

În noaptea zilei de 13 spre 14 august, [în urma unei permisi] mă găsesc acasă, fericit că pot, cu această ocazie, să înaugurez casa, la care lucram de doi ani și în care trebuia să mă mut. A doua zi n-au urmat decît pregătiri în vederea acestor sărbători. În această zi [14 august], la ora 4, primesc comunicarea de la primărie prin care corpul de armată pune în vedere, telegrafic, ca toți ostașii aflați în concedii și permisi să fie la corpurile lor pînă a doua zi la ora 5 p.m.

A fost de ajuns să primesc această veste și am fost sigur că ora cea mult așteptată a sosit. Eram într-un moment de neliniște, nu-mi găseam locul... M-am îmbrăcat repede și într-o jumătate de oră am fost gata de plecare. Neliniștea îmi crescuse și mai mult... Nu se auzea decît sunetul prelung al clopotelor... Nu știu ce am făcut, știu atît, că m-am trezit la primă-

rie, unde am citit decretul de mobilizare. Am plecat. Era ora unu din noapte. M-am depărtat de sat... Deși aveam tovarăș, n-am vorbit nimic mai tot drumul. Meditam.

15 august. În revărsatul zorilor am fost în Malovaț, [județul Mehedinți], unde mi-a ieșit înainte unchiul meu, cu care am stat cîteva minute de vorbă. În acest timp, tresărirăm surprinși de bubuitul tunurilor, care păreau foarte aproape... Pornesc în goana calului spre Dudași, [jud. Mehedinți], unde îmi aveam bagajul. Detunăturile nu încetau, din contră, se înteteau... Intrai în sat, îmi luai bagajul și pornii spre graniță, unde regimentul meu ajunsese din ziua de 14. Pe drum erau numai militari, pe care îi îndemnai să meargă mai repede. Ajunsei în satul. Balotești [Mehedinți]. Calul nu mă mai putea ajuta, făcuse peste 100 de km fără odihnă. De aici începeau mîștii. Se impunea să merg pe jos... Pe drum, întâlneau oameni care veneau din

direcția frontului de luptă... De la ei aflai că ai noștri au trecut granița și au intrat 15 km înăuntrul «Ungariei». Mi se părea că am o putere herculeană, vream să ajung mai repede; îmi era rușine că nu fusesem și eu acolo...”

Lucian Blaga: „Era duminică și sărbătoarea Sinteii Mării. Am dat o raită prin oraș [Sebeș]. Nu sufla nimic peste fața de apă stătătoare a urbei...”

Luni de dimineață, Lionel [fratele poetului], hotărît să-și reînceapă activitatea avocațială, plecă la birou. Mă îmbrac și o țin și eu într-acolo. Lionel nu era în birou, dar am intrat și începu să citească ceva. Nu trecu o jumătate de oră și Lionel dă buzna, cam palid: «Ai auzit?», «Ce?», fac eu, așteptînd să aud vestea, singura ce mai doream s-o aud. «România a declarat război ieri după-amiaza! Ce just presentiment a avut mama, cînd ne-a întîmpinat la Vînț [la întoarcerea lor din Viena]!».

Prăbușirea Imperiului țarist și deștrămarea monarhiei austro-ungare au creat condiții pentru realizarea unor profunde transformări social-politice în această parte a Europei, pentru încheierea statelor naționale — și în acest cadru pentru crearea statului național unitar român, ce înecununa lupta de secole a maselor populare din toate cele trei provincii românești. Se adevereau în acest fel cuvintele pe care Engels le seria socialistului român Ion Nădejde în Ianuarie 1888 despre urmările pozitive pe care „căderea țărmului, nimicirea acestui vis rău care apasă peste Europa întregă” le-ar avea în privința dezrobirii națiunilor din mijlocul și din răsăritul Europei. Dealtfel, în 1916, V.I. Lenin califică monarhia austro-ungară drept „o unune subredă a citorva elici de paraziți sociali” subliniind că „lichidarea Austro-Ungariei nu reprezintă istoricește decât o continuare a destrămării Turciei, fiind ca și aceasta, o necesitate a procesului istoric de dezvoltare”. Toate acestea s-au adevărit în cursul anului 1918, cînd pe ruinele acestui imperiu

au apărut nolle state naționale suverane și independente ale popoarelor din centrul și sud-estul Europei: Cehoslovacia, Ungaria, Austria, Iugoslavia, Polonia ș.a.

În provinciile românești din Austro-Ungaria, vestea victoriei revoluției din Rusia, a prăbușirii țarismului, a acestui „jandarm al Europei” și „temniță a popoarelor” — cum îl calificau clasici marxism-leninismului —, a trezit speranțe și a impulsionat lupta pentru eliberare națională, în cadrul căreia un rol important au avut fostii prizonieri români transilvăneni întorși din Rusia, martori direcți ai realităților revoluționare de acolo, mulți dintre ei participanți la primele lupte pentru apărarea puterii sovietice.

În condițiile create de desășurarea evenimentelor în anul 1918, destrămarea monarhiei austro-ungare nu mai putea fi oprită; masele largi populare, lupta lor pentru drepturi sociale și naționale au imprimat acestui proces legic, istoricește inevitabil, un ritm intens și un sens ireversibil.

Chiar la începutul anului, în Austro-Ungaria, a avut loc o grevă de o amplexare neobișnuită, cuprinzînd principalele centre ale imperiului (Viena, Budapesta, Praga, Timișoara etc.). Sutele de mii de muncitori greveți cereau înecetarea războiului și încheierea păcii, dreptul popoarelor din monarhie la autodeterminare etc.

În această puternică mișcare a popoarelor pentru autodeterminare națională și înlăturarea dominației străine se încendrează și lupta poporului român, care a avut un caracter larg, burghezo-democratic, antrenînd țărănimea, clasa muncitoare, intelectualitatea, celelalte forțe sociale și politice.

Lupta popoarelor subjugate din monarhia austro-ungară a căpătat o asemenea amplexare, înec pe plan internațional s-a impus în mod hotărît necesitatea de a desfința imperiul multinațional, acest „talmes-balmes de limbi și popoare” — cum îl aprecia Fr. Engels. Congresul naționalităților asuprite din monarhia austro-ungară, înec în Roma în zilele de 26 martie/8 aprilie-28 mar-

Vestea mi-a dat cu var peste față: «Va să zică a bătut ceasul acesta!».

Noi, cei doi, ne mișcam năucii prin birou în linii drepte ce se întredăiau fără rost. Ne oream. Și iarăși ne mișcam. Nu mai spuneam niciunul nimic. Se căsca între noi cite-o pauză, ca un răgaz, pe care luciditatea noastră și-l lua, ca să se adune asupra unui singur punct. Cumpăneam — fiecare pentru sine — ce putea să mai intervină în zilele noastre cu neprevăzute tășuri, sau ca neașteptat adăos, căci soarta ieșea din micile, calmele ei cărări, la drum mare...

Marti, în zorii zilei, după ce n-am închis ochii toată noaptea, aflăram că o seamă de intelectuali români din localitate au fost ridicați de jandarmi și duși unde... Nu se știa unde...

Grupaj alcătuit de
Marian ȘTEFAN

În același glas cu țara

Izbucnirea, în 1914, a primului război mondial a găsit actualul teritoriu al județului Brașov împărțit în două comitate (Brașov și Făgăraș). Înrolați de autoritățile austro-ungare într-un război care nu corespundea, în nici un fel, aspirațiilor lor seculare, românii din aceste comitate — ca, dealtfel, din întreaga Transilvanie încorporată abuziv, din 1867, în cadrul monarhiei ungare — au manifestat o vie împotrivire față de război, concretizată în dezertarea din rîndurile armatei sau emigrarea peste Carpați. Arhivele brașovene păstrează numele a zeci și zeci de oameni ce au dispărut de acasă în ziua mobilizării, ca și unele date despre proteste antirăzboinice.

Hotărîrea României de a intra în război de partea Antantei, luată în urma Consiliului de Coroană din 14/27 august 1916, a fost primită cu vie însuflețire și de populația

brașoveană, amplificînd speranțele de făurire al unui vechi și scump ideal — realizarea unității statale a tuturor românilor. Pătrunzînd prin pasurile Bran, Predeluș, Bratocea și Buzău, precum și prin defileul Timișului, Armata II română a reușit, în citeva zile să dea peste cap apărarea Armatei I austro-ungare.

După ce, la 16 august, Brașovul, evacuat de inamic, a fost predat armatei române de o delegație a Consiliului comunal condusă de dr. Gh. Baiulescu (episod desășurat la Dirște), a doua zi, armata română a intrat triumfal în oraș.

„Stăm încă uluiți, nu găsim cuvinte să dăm glas bucuriei, înăbușite de suferințele seculare”, scria *Gazeta Transilvaniei*. De îndată, s-a trecut la organizarea administrației orașului, primul devenind Gh. Baiulescu, iar prefect al poli-

PREGĂTIREA

tie/10 aprilie 1918, la care au participat reprezentanții oechilor, sîrbilor, polonezilor, italienilor și românilor, a adoptat trei hotărîri de o însemnătate deosebită cu privire la dreptul fiecărei națiuni de a se constitui ca stat independent sau de a se uni cu statul său național, dacă exista un astfel de stat: „Fiecare dintre aceste popoare își proclamă dreptul de a-și constitui statul național unitar sau de a-l desăvîrși pentru a putea realiza deplină sa independență politică și economică; fiecare dintre

aceste popoare recunoaște în monarhia austro-ungară instrumentul dominației germane și obstacolul fundamental în realizarea aspirațiilor sale și drepturilor sale; congresul recunoaște, în consecință, necesitatea unei lupte comune contra opresorilor comuni pînă cînd fiecare dintre aceste popoare va obține eliberarea sa totală, unitatea sa națională completă și libertatea politică”.

România tuturor românilor

În contextul general al luptei românilor din provinciile aflate sub dominație străină, proclamația foștilor soldați transilvăneni din armata austro-ungară, ajunși prizonieri în Rusia, adoptată la Darnița (lângă Kiev) la 13/26 aprilie 1917, exprima, în pașine cuvinte, năzuința spre unire a românilor de pe tot întinsul vechii Daciei: „Astăzi, cînd noi românii, ca și celelalte neamuri subjugate, ne-am convins definitiv că nouă, ca români, nu ne mai este posibilă existența în cadrele statului austro-ungar; noi, care în limbă, în cultură, în structura socială și în întreaga noastră ființă etnică și politică, formăm un trup unice și nedespărțit cu toate celelalte părți constitutive ale națiunii române, cerem cu voință neștrămutată încorporarea noastră la România liberă pentru a forma împreună o singură patrie”.

Gazeta Transilvaniei salută intrarea armatei române în Brașov

ției, N. Vecerdea. *Gazeta Transilvaniei* — „cea dintîi gazetă a Ardealului care are fericirea să apară în regatul României” — cum o califică I. Bianu și S. Bornemisa — a publicat o serie de ordonanțe privind protecția bunurilor populației refugiate, redeschiderea prăvăliilor și orarul lor de funcționare etc. Din ordinul Comandamentului Pieței Brașov, orașul a fost reîmpărțit în circumscripții; obiectele de artă și de interes istoric au trecut în grija prof. Al. Tzigara-Samurçaș, Arhivele statului fiind preluate de prof. dr. Stere Stinghie.

„Primul nou abonat al revistei, după eliberare (în paginile căreia Nicolae Iorga publica vibrante articole), fostul ministru C. Dissescu, a donat bisericii Sf. Nicolae din Scheii Brașovului un steag cu chipul lui Mihai Viteazul și cu inscripția „Felix Dacia Rediviva — 14-15 august 1916”.

Încercînd să paralizaze colaborarea localnicilor cu armata

română, autoritățile austro-ungare, în retragere, au arestat o serie de fruntași transilvăneni (profesori, preoți, alți intelectuali), care au fost duși în interiorul imperiului. Din Brașov au fost ridicați protopopul dr. Vasile Saftu, preotii I. Prișcu și N. Stinghie, N. Manea și alții. Unii dintre cei arestați au rămas pînă la sfîrșitul războiului în diferite lagăre de concentrare austro-ungare. Spre a scăpa de arestare, alții s-au refugiat cu familiile în păduri — așa cum a făcut, de pildă, preotul Dumitru Solu din Vilcele. Intenția autorităților imperiale era de a folosi pe cei arestați drept mijloc de presiune împotriva acțiunilor proromânești. Autoritățile imperiale din Făgăraș, de pildă, au anunțat că orice inițiativă în sprijinul acțiunilor românești va duce la executarea imediată a dr. V. Șerban, deputat în Parlamentul din Budapesta.

Teroarea nu și-a atins însă scopul. În scurtul răstimp al

ofensivei din Transilvania, armata română a primit peste 30 000 cereri de înrolare (din care însă datorită precipitării evenimentelor, doar aproximativ 8 000 au căpătat curs). Ostașii români au fost călăuziți, pe drumurile de munte, de localnici patrioți, ca Maria Manciulea din comuna Pîrlu (decorată pentru merite militare), ca Aretie Oana și Leonte Rață, ultimul căzut pe cîmpul de luptă și înhumat la Brașov la 1/14 septembrie 1916.

Înaintarea forțelor noastre peste Carpați a fost de scurtă durată. Amenințarea ofensivei germane declanșată în Dobrogea, nerespectarea de către aliați a obligațiilor militare ce le s-a asumaseră, precum și dotarea tehnică insuficientă au determinat retragerea armatei române. În momentele grele ale retragerii sprijinul transilvănenilor s-a manifestat, de asemenea, cu un deosebit devotament. În luptele îndrăgite împotriva dușmanului desfășurate în împrejurimile Brașovului (la Sînpetru, Bartolo-

Adunarea și manifestul-proclamație sînt acte de o valoare incontestabilă prin principiile afirmate, prin maturitatea programului politic formulat, prin orizontul larg al înțelegerii problemei naționale; ele constituie exprimarea limpede a voinței de autodeterminare a populației românești din Transilvania, de unire necondiționată cu patria-mamă, România.

După adunarea de la Darnița, zeci de mii de români transilvăneni s-au îndreptat spre patrie pentru a se înrola ca voluntari în armata română și a lupta pentru înfăptuirea idealului național. Primul batalion de voluntari a plecat la 1 august 1917 pe front, participînd, sub comanda generalilor Alexandru Averescu și Eremia Grigorescu, la marile bătălii de apărare a patriei din vara lui 1917, de la Mărăști, Mărășești și Oltuz.

Marile manifestații și demonstrații organizate în tot cursul anului 1918, participarea întregului popor la cauza Unirii, acțiunile inițiate de asociațiile și societățile culturale, de perso-

nalități ca Take Ionescu, Nicolae Titulescu, Traian Vuia, Octavian Goga, Vasile Lucaciu, Vasile Stoica ș.a. (membrii Consiliului național român de la Paris), precum și de Nicolae Iorga, Mihail Sadoveanu, dr. I. Cantacuzino, exprimau voința națiunii.

În condițiile luptei generale a popoarelor asuprite din Imperiul austro-ungar, la 11/24 septembrie 1918 a avut loc ședința Comitetului Executiv al Partidului Național Român din Transilvania, în cadrul căreia s-a hotărît reluarea contactelor cu conducătorii Partidului Social-Democrat din această provincie. La rîndul său, Comitetul Central al Partidului Social-Democrat a luat, la 12/25 septembrie, o hotărîre asemănătoare, privind întărirea legăturilor cu Partidul Național Român. Drept urmare, reprezentanții celor două partide ale românilor din Transilvania au hotărît, la începutul lui octombrie, colaborarea lor în cadrul unui Consiliu Național Român Central, în vederea înfăptuirii unirii cu țara.

La 29 septembrie/12 octombrie a avut loc, la Oradea, o nouă ședință a Comitetului Executiv al Partidului Național Român, în cadrul căreia s-a elaborat textul unei Declarații de principii prin care se exprima hotărîrea poporului român de autodeterminare, declarație citită în Parlamentul de la Budapesta, la 5/18 octombrie 1918, în aceeași zi în care Austro-Ungaria primea răspunsul negativ din partea Antantei cu privire la condițiile de armistițiu, iar Istvan Tisza, primul ministru ungar, recunoștea public că războiul a fost pierdut. „Comitetul Executiv al Partidului Național Român din Ardeal și Ungaria — se spunea în declarația citită de deputatul român Al. Valda-Volevod — ca organ politic al națiunii române din Ardeal și Ungaria, constată că urmările războiului îndreptăcesc pretențiunile de veacuri ale națiunii române la deplina libertate națională. Pe temeiul dreptului firesc că fiecare națiune poate dispune, hotărî singură și liber de soarta ei — un drept care este acum recunoscut și de către guvernul ungar prin

PREGĂTIREA

meu sau de pe dealurile Sprengli și Warte), mulți transilvăneni au căzut cu arma în mînă, cei prinși de forțele inamice fiind executați pe loc („cîțiva valahi atîrnă în spinzurători, alții sînt duși între baionete”, nota un corespondent de război german). Pădurarul Ștefan Baicea, care a călăuzit soldații români pe drumuri de pădure, a fost condamnat în contumacie de Consiliul de război din Cluj.

Localnicii s-au străduit să pună la adăpost simbolurile naționale române: drapelul Asociației junilor curcani brașoveni a fost încredințat armatei române; el va sta la Muzeul din Iași, făcînd calea întoarsă, la Brașov, după unire.

Odată cu retragerea armatei noastre, mulți români au părăsit și ei orașul. Astfel, Liceul „Andrei Saguna” a rămas practic fără profesori, căci aproape toți (dr. I. Bunea, Gh. Dima, I. Petrovici, Gh. Vătășanu, Axente Banciu, D. Lupan, N. Bogdan, dr. C. Lăcea, dr. C. Papuc, dr. Stere Stînghie, în frunte cu directorul dr.

Iosif Blaga) au plecat în teritoriul român de la sud de Carpați. Împotriva celor rămași, vremelnicii învingători au inițiat o aprigă teroare. Numai pe teritoriul comitatelor Brașov și Făgăraș, au fost arestate, judecate și condamnate 403 persoane pentru „vinovății” dintre cele mai diferite: Nicolae Puiu, de peste 60 ani, a fost condamnat pentru primirea eliberatorilor cu flori, I. Giuvelca, supraviețuitor de circumscripție („tată de vecini”) în Scheii Brașovului, a fost de asemenea condamnat pentru sprijinul acordat armatei române în pofida mărturiilor brașovenilor sași și unguri privind corectitudinea și omenia sa în timpul administrației românești. Obținutarea autorităților austro-ungare a mers pînă acolo încît s-a intentat proces brutarilor care au lucrat în perioada august-septembrie 1916, învinuiți, din această pricină, de „colaborare cu inamicul”. Pedepsele au fost excesive și numai intervenția deputaților români în Parla-

mentul austriac a dus la anularea unora dintre pripitele condamnări la moarte.

Cu toate aceste acțiuni, poporul nu s-a lăsat intimidat. În vara anului 1917, în Olt, muncitor din Dîrste, a fost condamnat pentru „rebeliune militară”, iar G. Brînză, I. Florea, Gh. Popovici și I. Poni, soldați în armata austro-ungară, originari din județul Brașov, au fost acuzați de „activitate rebelă în cadrul armatei” (refuz de supunere la ordine și publicitate făcută succesorilor armatei române). Un deosebit ecou au avut succesele armatei române din vara anului 1917, de la Mărăști, Mărășești, Oltuz, la care au participat peste 30 000 transilvăneni, printre care 8 000 brașoveni și făgărășeni înrolați în august-septembrie 1916 în armata română.

În octombrie 1918, valul revoluționar a cuprins întreg Imperiul austro-ungar. La 18 octombrie, în Parlamentul din Budapesta a fost citită declarația de separare a ro-

propunerea de armistițiu a monarhiei — națiunea română din Ungaria și Ardeal dorește să se folosească de acest drept și reclamă în consecință și pentru ea dreptul ca, liberă de orice înfuriere străină, să hotărască singură așezarea ei printre națiunile libere... Organul național al națiunii române din Ungaria și Ardeal nu recunoaște îndreptățirea acestui Parlament și guvern [ungar] să se considere ca reprezentant ale națiunii române, ca să poată reprezenta la congresul general de pace interesele națiunii române din Ungaria și Ardeal — căci apărarea intereselor ei, națiunea română o poate încredința numai unor factori designați de propria ei adunare națională... Națiunea română care trăiește în monarhia austro-ungară așteaptă și cere — după multă suferință și veacuri — afirmarea și valorificarea drepturilor ei neînrăutate și inalienabile la deplină viață națională”.

Declarația a reprezentat un moment istoric fundamental pentru națiunea română, pentru desăvârșir-

ea unității sale politice și de stat, un document de mare importanță programatică și practică. Pe baza ei și în numele principilor cuprinse în ea s-au desfășurat toate acțiunile națiunii române din Austro-Ungaria în perioada următoare. Prin conținutul ei, declarația a făcut o puternică impresie asupra opiniei publice din monarhia dualistă și a fost primită cu deosebit entuziasm de românii de pe ambele versante ale Carpaților.

Atitudinea națiunii române a contribuit în mod decisiv la grăbirea procesului de lichidare a unui regim despotice și agresiv, la sfărșirea cătușelor asupririi naționale în tot Imperiul austro-ungar.

Către sfârșitul anului 1918, lupta pentru formarea statului național român unitar a intrat într-o nouă etapă de dezvoltare. La 18/81 octombrie 1918 s-a constituit, la Arad, Consiliul Român Central (C.N.R.C.), „ca unicul for care reprezenta voința poporului român”. Noul organism era format din șase social-demo-

crati: Tiron Albani, Ion Fluieraș, Enea Grădini, Iosif Jumanca, Iosif Renoiu, Basiliu Surdu și șase reprezentanți al P.N.R.: Vasile Goldis, Aurel Lazăr, Teodor Mihali, Ștefan Cleoc-Pop, Al. Valda-Volevod și Aurel Vlad. Pe întreg teritoriul Transilvaniei s-au format consilii naționale regionale, locale și gărzi naționale, ca organe ale mișcării burghezo-democratice care activau sub conducerea Consiliului Național Român Central.

După constituirea Consiliului Național Român Central s-a declanșat în Transilvania revoluția burghezo-democratică. Această revoluție, care a avut loc în teritoriile românești subjugate până atunci de monarhia dualistă, a făcut parte integrantă din cadrul larg al revoluției burghezo-democratice care s-a desfășurat, la sfârșitul lunii octombrie și în noiembrie 1918, pe tot cuprinsul Austro-Ungariei. În timp ce în Austria și Ungaria revoluția avea un caracter cu precădere social, în ținuturile împilate de clasele conducătoare austriace și ungare, socialul s-a împletit

ÎNCREDEREA NU NE-A PĂRĂSIT NICIODATĂ

mânilor; pe întreg teritoriul locuit de români (inclusiv la Brașov) a început alegerea de comitete naționale. La 28 octombrie 1918, a avut loc primul act al procesului de dezagregare a monarhiei dualiste: proclamarea Republicii Cehoslovace; reușita acestui act a fost asigurată, în bună măsură, de Regimentul 2 infanterie din Brașov și Regimentul 51 Cluj, aflate în garnizoană la Praga — unități care au trecut de partea guvernului revoluționar cehoslovac.

În momentul în care Puterile Centrale înfrînte semnau armistițiul, România denunțase nedreapta pace de la București-Buștea, iar armata sa trecuse la ofensivă. Pentru ca românii din Transilvania să-și poată exprima de sine-stătător voința lor, înaintarea trupelor române a fost oprită pe linia de demarcație fixată prin convențiile de armistițiu.

Armata română și-a reluat înaintarea pe 7 decembrie 1918, în zilele când, cum se nota într-o publicație a vremii — *Anuarul Școlii Co-*

merciale, Brașov 1918-1919 — „abia reînțorși acasă de la Alba Iulia ca să vestim realizarea visului de aur... falnică armată română își face intrarea în Brașov”. Erau unitățile de vinători, aflate, împreună cu toate trupele românești din Transilvania, sub comanda unică a generalului Traian

Moșoiu, ei însuși fiu al județului Brașov.

Astfel, Brașovul, leagăn multisecular al legăturilor dintre românii de pretutindeni, își aducea partea sa de contribuție la realizarea aspirației celei mai adînci a românilor, înfăptuirea unității naționale.

Dan GIUVELCA

„Dreptul nostru întreg”

Sîntem la Iași, în ziua de 14/27 decembrie 1916. Trupele dușmane fac eforturi disperate pentru a sparge liniile rezistenței românești și a cotopli și această parte de țară liberă care mai rămăsese, Moldova. Timp de patru luni ostașii români s-au opus cu înverșunare inamicului, apărînd pas cu pas pămîntul patriei. Efectivele sînt subțiate îngrijorător, sînt greuți în aprovizionare și transporturi. Vor mai rezista al poștri? Este o întrebare rostită cu tărie în aceste zile. E nevoie de curaj, de îmbărbătare. Și, ca de atîtea ori în

ceasuri grele, românii găsesc sprijin în propria lor înțință, în trecutul lor, în experiența lor istorică. Ne-o spun, prin discursurile roștite în Parlament, în ziua de 14/27 decembrie 1916, doi reprezentanți de seamă ai opiniei publice românești.

Take Ionescu: „Să fim drepti: generația noastră plătește cu sînge nu numai ceea ce vom cîștiga noi, dar și ceea ce au căpătat generațiile trecute cu sacrificii, dar fără vărsări de sînge.

Suferim! Dar numai noi suferim! Numai noi plătim

cu lupta de emancipare națională. Exprimiind nu numai punctul de vedere al socialistilor români, ci și contribuția lor în lupta de eliberare națională. Adevărul, organul de presă al socialistilor români, sublinia: „A sosit timpul când toate națiunile și popoarele asuprite, nedreptățite și jupuite și-au ridicat cuvîntul, manifestîndu-și dorința de dezrobire, și sînt gata să înceapă lupta cea mai crîncenă contra tiranismului care le-au sugrumat plînă acum”. Socialistii români sînt fericiți că trăiesc „în timpul acesta grandios” și că pot lua parte „la lupta gigantică a prefacerii lumii vechi, imorală și neomenească, într-o lume nouă în care nu vor mai putea stăpîni cîțiva tirani asupra milioanei pe care le-au ținut încîlcite și le-au trimis la mîcel după placul lor”.

Într-un articol de fond intitulat *Ce vrem, ziarul Adevărul*, exprimiind linia politică a socialistilor români, arăta: „Revoluția și capitulația a creat pentru toate națiunile din țară [Austro-Ungaria] puțința ca singure să-și hotărască soarta, singure să

decidă asupra viitorului lor și singure să-și croiască puterea de stat în care vor dori să trăiască în viitor... Consiliul Național Român este chemat a merge cu un pas mai departe și a declara în mod clar și lămurit că vîlm ca întreg poporul român din Ungaria, Transilvania și Banat să fie întrebat prin referendum, printr-o votare obștească, în ce cadre de stat voește să trăiască în viitor”.

Din orașul Arad, care de ani de zile era un veritabil centru politic al românilor, C.N.R.C. a dirijat întreaga acțiune de „organizare a vieții politice” pe teritoriul Transilvaniei. Concomitent cu crearea consiliilor naționale locale în toate orașele și satele transilvane, au fost organizate gărzi naționale militare și civile, formate, în special, din soldați întorși de pe front, dar și din muncitori, țărani și intelectuali. Gărzile au avut un rol important în asigurarea ordinii, și a unei desfășurări a Adunării Naționale de la Alba Iulia, activitatea lor continuînd și în lunile următoare

pentru traducerea în viață a Declarației de unire a Transilvaniei și Banatului cu România.

La 28 octombrie / 10 noiembrie — în condițiile creșterii presiunilor din partea maselor populare pentru autodeterminare și unire — C.N.R.C. s-a adresat Consiliului Național Maghiar cerînd „puterea deplină de guvernare asupra teritoriilor locuite de români în Ardeal și Țara ungurească (Banat, Crișana, Maramureș), pe baza dreptului de autodeterminare națională a popoarelor, urmînd ca o comisie mixtă să stabilească modalitățile de predare a guvernării”. Nota semnifică hotărîrea neclintită a poporului român de a se conduce singur, prin reprezentanții săi. Trei zile mai tîrziu, la 31 octombrie / 13 noiembrie, la Arad, au început tratative între delegațiile Consiliului Național Român Central și Consiliului Național Maghiar din Budapesta. Răspunsul delegației maghiare la nota ultimativă din 28 octombrie / 10 noiembrie, încercînd, de fapt, să oculească esența cererilor românilor, propunea menținerea integrității Cu-

ÎNCREDEREA NU NE-A PĂRĂSIT NICIODATĂ

scump în această luptă a dreptului în contra ultimelor zvîrcoliri ale reacțiunii militariste?

...În această comunitate de suferințe se dospește lumea de mine, care va fi o lume de dreptate și înălăuntrul și în afară...

Atunci, domnilor, ce ne rămîne de făcut?

Trebuie să spunem țării care suferă; trebuie să spunem armatei care s-a luptat, trebuie să spunem tuturor sfîntul adevăr că, chiar dacă n-am fi crezut în victorie, noi tot am fi intrat în război. Trebuie să spunem tuturor că nu a pornit hotărîrea noastră dintr-o socotală materială care poate uneori să greșească, ci a pornit din privirea în față a unei probleme seculare, din supunerea la instinctul națiunilor care niciodată nu greșește.

Trebuie să spunem țării că dacă noi am moștenit buna stare de care ne-am bucurat — o țară neatîrnată —, libertăți care ne-au permis să mărturisim adevărurile acesteia fără să ne atingă nimeni,

dacă am profitat de suferințele altor generații trecute, nu e decît dreptate ca să suferim și noi pentru ca să transmitem o moștenire și mai mare generațiilor viitoare.

Trebuie să spunem țării că nu e nici un preț, dar nici unul — chiar dacă ar fi pribegia totală, chiar dacă ar fi ani mulți de război, chiar dacă ar fi ruina generală, o astfel de distrugere încît să ne rămîie doar pămîntul negru —, care să nu fie un preț prea mic pentru ceea ce are să ne dea România Mare. Va fi o minune...

Acestea sînt adevărurile care trebuie să stea în conștiința tuturor.

Deasupra lor avem dreptul să mai spunem că norocul face ca imperativul moral să se potrivească și cu calculele sănătoase.

Va învinge armata română, vor învinge aliații noștri! Cred în această victorie, cum cred în lumina soarelui!

...Nu, d-lor, în durerea noastră adîncă, în cămpătirea noastră duioasă pentru sufe-

rințele tuturor, să stea veșnic credința în izbînda de mine!

Da, generația noastră suferă și are să suferă. Să suferă pentru că îi va fi rezervat ei, care a meritat poate această onoare mai puțin decît oricare alta, să scrie epopeea neamului românesc!...

Nicolae Iorga: „Spre noi se uită astăzi o țăstire, țăstirea României, care este moralicește întregă, este mai mare chiar decît în momentul cînd întîiul detașament a sfîrșit cu patul pustii piatra de nedreptate, la graniță. Atunci, om vîlm lîngă om viu, ea reprezintă numai puterea fizică și încrederea în biruință; astăzi ea vîlm aduc cu dînsii moștenirea suferințelor a celor care au murit pe cîmpul de luptă. Precum noi lăsăm la alții averea și numele nostru, aceia care cad pentru țară și viitorul neamului își lasă sufletul”. Întreg, atît de mare cum era în momentul sacrificiului lor, același în mijlocul căroră cad.

garii „pînă la tratativele de pace”, cu un fel de seut față de „bolșevismul care amenința pe toți deopotrivă cu acordarea autonomiei grupurilor naționale din Transilvania. A doua zi, 1/14 noiembrie, la reluarea tratativelor, un comunicat al C.N.R.C. declara că „națiunea română pretinde cu tot dreptul independența sa de stat și nu admite ca acest drept să fie întințat prin rezolvări provizorii care, pe de altă parte, nu oferă nici o garanție

care, pînă la rezolvarea definitivă, ar putea asigura ordinea publică, siguranța averii și a vieții pe teritoriile locuite de români”. O ultimă încercare a delegației maghiare de a menține Transilvania în frontierele Ungariei, prin acordarea unei largi autonomii a fost și ea respinsă de reprezentanții românilor, care voiau recunoașterea clară a dreptului lor la autodeterminare națională și statală. Pozițiile opuse ale celor două delegații au dus la eșecul tratativelor de la Arad.

La 2/15 noiembrie, a doua zi după eşuarea tratativelor, C.N.R.C. a făcut cunoscut Regulamentul pentru alegerea deputaților Adunării Naționale.

„A sosit plinirea vremii”

Consultarea poporului reprezenta modalitatea cea mai democratică de rezolvare a problemei majore ce fră-

Teatrul Național din Iași — gazda Parlamentului român în perioada decembrie 1916-noiembrie 1918

Tot sufletul ostirii românești se găsește astfel în acei care se întorc astăzi copleșiți de număr, cum au fost copleșiți soldații lui Ștefan străbunul, și gata ca și dinșii să se întoarcă asupra biruitoarelor. Cel din urmă soldat cu haina sfîșiată de suferințele și răbdările îndelungate față de asprimea naturii și de cruzimea dușmanului aduce în făptura lui morală pe toți aceia pe care nu-i vom mai vedea acvea niciodată.

Și niciodată steagul românesc n-a fost mai mîndru decît în momentul cînd a arătat celei mai superbe alcătuiiri militare din Europa că pot merge țărani fără școală, fără arme moderne, înaintea ostirilor înzestrate cu tot ce o cultură grozavă și înverșunată dă sclavilor înarmați care o reprezintă...

Nu am intrat în acest război cu pretențiunea de a dovedi sub raportul militar mai multă forță decît alții. Am intrat în război cu hotărîrea de a da

tot ce avem în acest moment pentru a căpăta dreptul nostru întreg. Pentru atît, și pentru mai mult nu. Și dacă în cursul acestui război am dovedit încă o dată pe atîtea locuri ale cimpului de luptă că sufletul omenesc rămîne totdeauna superior mijloacelor pe care întîmplarea poate să le pună la dispoziție, am scris nu numai un capitol în istoria războaielor, ci unul în dezvoltarea moralității omenesti. Și, dacă sînt timpuri imorale, este imposibil ca omenirea să nu-și vină în fire și să nu fixeze pentru fiecare acea judecată care se cuvine devotamentului, sacrificiului, jertfei de sine, de care fiecare a fost capabil.

Cine va fi putut spune sau scrie că armata noastră, oricîte neajunsuri i-au venit din partea unor elemente pentru care ea însăși nu este răspunzătoare, că această sfințită armată nu și-a îndeplinit datoria ei, nu numai față de țară,

de țara de acum, dar față de una din cele mai glorioase moșteniri și față de generațiile care ne așteaptă pentru a ne judeca, cine va spune că țăranul român a scăzut cituși de puțin față de strălucita vitejie, care i-a fixat în generațiile precedente un rang între națiuni, aceia nu numai că săvîrșesc un act de nepatriotism, dar și un act de nedreptate față de partea cea mai sănătoasă, mai plină de înădădueli și de viitor a neamului nostru.

Armata noastră în împrejurările de față reprezintă un popor întreg. În afară de cei care luptă, de cei care îi ajută, fiecare cu tot ce poate, în afară de acei care întovărășesc fiecare luptă cu suferințele lor, cu adîncă vibrație a ființei lor întregi, în afară de ei toți nu există popor românesc. Poporul românesc se cuprinde în cei care țin arma în mînă, în cei care le dau

mînta în această etapă conștiința întregii națiuni române ca și a altor națiuni și popoare. Românii din Transilvania au trecut cu energie la pregătirea Marii Adunări de la Alba Iulia. La 5/18 noiembrie, C.N.R.C. a dat publicității manifestul Către popoarele lumii, document programatic de importanță majoră în istoria luptei pentru unitate națională și politică a poporului român. Ideea care încheie manifestul este deosebit de semnificativă: „Din ceasul acesta, oricum ar decde puterile lumii, națiunea română este hotărîtă a pleri mai bine decît a suferi mai departe sclavia și afirmarea”. La 7/20 noiembrie, Marele Sfat Național a convocat, pentru ziua de 18 noiembrie / 1 decembrie 1918 la Alba Iulia. Adunarea Națională a Românilor. „Istoria ne cheamă la

¹ Era cel mai cuprinzător organism politic al românilor din Transilvania, compus din reprezentanți ai P.N.R., P.S.D., ai sindicatelor și ai altor asociații profesionale.

fapte — se spune în textul convocării. Mersul irezistibil al civilizațiunii omenestă a scos și neamul nostru românesc din întunericul robiei la lumina conștiinței de sine... Vrem să trăim alături de celelalte națiuni ale lumii liberi și independenți”.

În editorialul purtînd titlul La Alba Iulia, ziarul socialist Adevărul scria: „Se vor întruni toți reprezentanții neamului românesc din Ungaria și Ardeal, și prin cuvîntul lor vor arăta lumii întregi voința întregului neam. Se va arăta în primul rînd că națiunea română, care veacuri de-a rîndul a suportat jugul robiei naționale, vrea acum să devină cu desăvîrșire liberă și să se contopească într-un singur stat național. Românii din Transilvania și din Ungaria, fără deosebire de clasă, vreau să se unească cu frații lor de peste munți... Prin aceasta, se va înfăptui, în fine, ceea ce înainte cu 300 de ani a fost zădărnicit prin unelțirile barbare ale unor tirani... Drama națională săvîrșită pe Cîmpia Turzii se va îspăși acum prin hotărîrea istorică ce va lua-o Marea

Adunare Națională de la Alba Iulia. A sosit, așadar, plînirea vremii. Dar nu e numai aceasta ceea ce se va săvîrși la Alba Iulia. Căci nu e vorba acum numai de dezrobire națională, ci și de ridicarea asupritului popor român la o treaptă socială mai înaltă și omenescă”.

² Alba Iulia — locul de convocare a adunării — era pe deplin indicată pentru desfășurarea marelui eveniment; era un vechi centru al Ecleiei, centrul celei dintîi unități politice a românilor sub Mihai Viteazul, locul martiriului lui Horea, Cloșca și Crișan; locul întemnițării lui Avram Iancu; era orașul cu numeroase și adînci semnificații în istoria poporului român. Cele zece zile în care s-au făcut pregătirile pentru Adunarea de la Alba Iulia au fost cele mai entuziaste, cel înfrigurate, mai emoționante din istoria de pînă atunci a românilor din Transilvania, a întregului popor român care aștepta ultimul act al desăvîrșirii unității sale statale-naționale.

Adunările pentru alegerea delegaților, la care au participat muncitorii.

BUCURIA CLIPELOR DE PACE

tot sprijinul pentru a o putea întoarce împotriva dușmanului și în acei care trăiesc numai spre a admira acest eroism, a-i culege roadele pentru popor și a da mina de ajutor care este trebuitoare pentru a garanta victoria...

Domnilor deputați, în trecutul nostru mulți oameni au suferit. Dacă sîntem ceva, nu sîntem prin biruința strămoșilor noștri, ci sîntem ceva numai prin suferința lor. Toate puterile noastre nu sînt altceva decît jertfa lor, strînsă laolaltă și prefăcută în energie. Și unul din acești strămoși, mare, fiindcă a fost nenorocit și el, într-o clipă de supremă restriște, cînd i se zicea: lasă țara și du-te sub jug, el, Gheorghe Ștefan, din părțile unde luptă ostașii noștri la Oituz, a strigat: decît să plec pentru totdeauna de aici, e mai bine să mă mănuiesc cîinii pămîntului aces-

tuia». Au trecut trei veacuri de la 1650, cînd Gheorghe Vodă Ștefan spunea celor vechi această hotărîre a sa și față de care nici noi nu putem spune altceva decît: e să ne mînuiesc cîinii pămîntului acestuia mai curînd decît să găsim fericirea, liniștea și binele din granița străinu-

lui dușmans... În colțul acesta unde ne-am strîns, să păstrăm cu scumpătate sămînța de credință și vom vedea și noi la rîndul nostru dispărînd negura stăpînirii străine și vom putea zice ca Petru Rareș, fiul lui Ștefan, că «vom fi iarăși ce am fost, și mai mult decît atîta»”.

Prima mare știre bună

Prăbușirea țarismului în februarie 1917, victoria Revoluției din Octombrie în Rusia devin un îndemn înflăcărat la lupta pentru realizarea aspirațiilor de libertate și autodeterminare ale tuturor popoarelor lumii. Înfrîngerile militare suferite de Puterile Centrale, intensificarea luptelor de eliberare națională a popoare-

lor asuprite reprezintă un puternic factor în accelerarea procesului de destrămare și a celeilalte „închisori a popoarelor”, pe care o reprezintă Austro-Ungaria. Armata, instituțiile de stat austro-ungare intră în descompunere. Ce spun martorii acelor zile?

Dumitru Ciumburdean, din Alba Iulia, caporal în armata

meșeriași, intelectuali, țărani, femei și bărbai. Vîrșineli și tineri, au afirmat solidaritatea tuturor românilor în jurul celei mai mari probleme din istoria poporului, voința lor nestrămutată de unire. Din cele mai îndepărtate localități s-au îndreptat spre Alba Iulia zeci de mii de români, unii pornind la drum aproape imediat ce au fost comunicate data și locul adunării, toți cîntînd Deșteaptă-te române și purtînd steaguri tricolore. „N-avem nevoie să ne-o spunem unul altuia — scria în acele zile socialistul Ilie Cristea în ziarul Glasul Ochiului — e destul să ne primim în ochi pentru ca să ne convingem că ceasul a sosit. Cuvîntul, păstrat pînă acum în culele cele mai adînci ale sufletului, se va rosti unanim, măreț și nestrămutat. Unirea noastră va fi indiscutabilă”.

La 18 noiembrie / 1 decembrie 1918 s-au strîns la Alba Iulia, pe Cîmpul lui Horea, peste 100 000 oameni, muncitori, țărani, intelectuali, meseriași veniți să consfințească actul legic, obiectiv și progresist de încheiere a procesului de formare a statului național unitar român. La adunare erau

prezenți 1 228 delegați aleși prin vot de cercurile electorale sau de organizații politice și de instituțiile românești din Transilvania, printre care oameni politici și fruntași ai mișcării naționale ca George Pop de Băsești, Ștefan Ciceo-Pop, Vasile Goldiș, Iuliu Maniu, Aurel Lazăr, Ioan Sucu, dr. Petru Groza, Ioan Vidu, Emil Bologa ș.a. Au fost prezenți 150 delegați ai social-democrației române, reprezentînd aproape 70 000 muncitori organizați, atît români, cît și maghiari, germani și de alte naționalități. Printre aceștia erau Ion Flueraș, Ion Mihuț, Tiron Albani, Iosif Jumanec, Enea Grapini, Emil Isac, Basiliu Surdu, Iosif Renolu, Zaharia Pop, Victor Taffeu, I. Munteanu, Iosif Ilie ș.a.

Prin forma de organizare, prin participarea largă a maselor, a delegaților aleși prin votul unanim al populației din întreaga Transilvanie, Adunarea Națională de la Alba Iulia a căpătat un profund caracter plebiscitar, democratic, reprezentînd populația românească, majoritară din totdeauna pe aceste meleaguri, care

era singură în drept să hotărască asupra soartei sale. Adunarea a adoptat istorica Declarație de unire cu Țara, care prevedea: „Adunarea națională a tuturor românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească, adunați prin reprezentanții lor îndreptățiți la Alba Iulia în ziua de 18 noiembrie / 1 decembrie 1918, decretează Unirea acelor români și a tuturor teritoriilor locuite de dînșii cu România... Deplină libertate națională pentru toate popoarele conlocuitoare. Fiecare popor se va instrui, administra și judeca în limba sa proprie prin indivizi din sinul său și fiecare popor va primi drept de reprezentare în corpurile legislative și la guvernarea țării în proporție cu numărul indivizilor ce-l alcătuiesc. Egala îndreptățire și deplină libertate autonomă confesională pentru toate confesiunile din stat...”

În cuvîntul său pe marginea Declarației de Unire, reprezentantul socialiștilor a declarat: „Astăzi venim și noi aici, adevărații reprezentanți ai muncitorimii române din Transilvania și Banat, venim să declarăm în fața

BUCURIA CLIEPILOR DE PACE

austro-ungară, se află cu unitatea sa la Belgrad, la începutul lunii octombrie 1918:

„4 octombrie 1918. Ziua întregă agităm tema revoluționară și problema evenimentelor care se prevăd. Acum cel care conduce discuțiile este sergentul instructor Chefan. El se simte foarte tulburat, stăpînit de evenimentele care mereu îl îndeamnă la acțiune pentru un ideal pe care-l întrezărea, dar nu-l putea explica și închipui. Acum știe ce putere zace în cuvîntul revoluției. Mereu afirmă că din cele citite din istorie înțelege că revoluțiile erau și sînt activități de grupe de inși care luptă pentru eliberarea poporului subjugat. Așa trebuie să facem și noi românii!... Toți tac, șed pe marginea patului și ascultă.”

Să dispară robia popoarelor supuse altora! Fiecare națiune să se bucure de libertatea sa națională... Acum e timpul ca fiecare popor să-și croiască altă soartă...

5 octombrie 1918. Pe cînd noi ne agităm din cînd în cînd, în capitalele țărilor beligerante au loc frămîntări de idei și cerințe impunătoare pentru pace. Spre marea noastră plăcere, gazetele unguerești publică azi cu litere de-o șchioapă despre evenimentele din Bulgaria, țară care a isprăvit cu războiul, iar în Reichstagul din Berlin se produc mari schimbări... Ne scaldăm în insufletire...

6 octombrie 1918. Alte vești, în gazete, importante pentru noi oastei: ministrul de externe austro-ungar a primit condițiile de pace ale lui Wilson. Citim cu mult interes. În camera noastră e o izbucnire de entuziasm și urlete; unii par că lăcrimează, dar alții sar în pat ca nebunii și dansează, apoi se suie pe masă și scaune, aruncînd șepcile în plafon; tropăieli pe podele și lovituri cu scaunele de li se rupe cite un picior, în urmă îmbrățișări de bucurie. Intră și locotenentul Vitez, care e

surprins de gălăgia de aici tipă și el, dar i se arată gazele, urmate de urlete: trăiască pacea!

Camera se golește; rămînem numai eu cu sergentul instructor, care șade îngîndurat pe o bancă și-mi zice:

— Să știi că se apropie și datoria care ni se impune. Mult nu mai așteptăm: noi românii trebuie să ne rupem de sub cîrmuirea austro-ungară: de ce să nu fim și noi o națiune independentă? Se apropie ceasul, să fim gregătiți pentru clipele care ne vor ajuta. Trebuie să ne afirmăm voința noastră ca națiune și ca popor harnic, altfel pierim”.

Iată și o altă mărturie, datorată Martei Blume (născută Știrbey), care se află în refugiu la Iași. Aici o surprinde sfîrșitul războiului. Din jurnalul ei desprindem acest fragment inedit inserat sub data de 30 octombrie/12 noiembrie:

„Urtraaa! Sîntem răzbunați și încă cum! Dumnezeu, ce

dv., în fața Internaționalei socialiste și în fața întregii lumi că vrem unirea tuturor românilor. Noi vrem și sintem gata de a lupta cu toate mijloacele pentru înfăptuirea și apărarea unirii".

Hotărârea a fost primită de delegați în unanimitate și cu mare însuflețire. În încheierea adunării, președintele a anunțat că „unirea acestei provincii românești cu țara-mamă... este pentru toate veacurile decisă".

Acest act de voință națională a marcat desăvârșirea procesului istoric de formare a statului național unitar român, cerință obiectivă a progresului social al poporului nostru. Cu câteva luni înainte, pe baza adunărilor plebiscitare se uniseră cu țara celelalte teritorii românești aflate sub dominație străină.

Atmosfera acelor clipe de neuitat a fost astfel descrisă de poetul socialist Emil Isac într-un interviu acordat ziarului maghiar Kolozsvári Hírlap, din 20 noiembrie / 3 decembrie: „Când răsună cuvântul care este singura dorință a națiunii noastre române — Unirea — se revărsă din mii de guri cuvintele bucuriei: Românii

s-au unit. Un lanț s-a sudat între inimi. El nu poate fi sfărâmat. Ceea ce a urmat mi se pare un vis. Ștafetele călări duc știrea. Răsună trîmbițele orchestrelor, este difuzat imnul român și masa pornește imnul în joc. Unirea s-a înfăptuit. Un popor s-a eliberat".

Actul unirii pecetluit la Alba Iulia a avut un puternic ecou în întreaga țară. Pe întreg întinsul țării, poporul și-a manifestat solidaritatea și adevăratele hotărârile adunării. În presă, întruniri, conferințe, congrese s-a reflectat aprobarea deplină pentru actul istoric făcînd în memorabilul an 1918.

Pentru unire s-au pronunțat și numeroși reprezentanți ai naționalităților conlocuotoare. Astfel, încă în manifestul din 3/16 noiembrie 1918, semnat de cei mai de seamă reprezentanți ai vieții culturale și obștești ungare, printre care Ady Endre, Bartók Béla, Bölköny György, Kodály Zoltan, Varga Jenő se spunea: „Fără de națiunile surori nu avem nici o pretenție. Și noi ne considerăm o națiune reînnoită, o forță acum eliberată pe ruinele monarhiei. Ne trezim

ușurați la conștiința faptului că nu mai sîntem forțați să fim stîlpiți asupriți. Să trăim unul lîngă altul în pace, ca națiuni libere cu alte națiuni libere".

În ianuarie 1919, printr-un manifest, s-a adus la cunoștință publică hotărîrea populației săsești de unire cu România, trimițîndu-se poporului român „salutul frățesc, cu urările cordiale de îndeplinire a idealurilor sale naționale". Această atitudine au adoptat și șvabii din Banat, care, întruniri în congresul de la Timișoara, din august 1919, și-au exprimat dorința unirii lor cu România, considerînd că „hotărîrea de la Alba Iulia este o cheazăie pentru dezvoltarea etnică și culturală". În ianuarie 1919, populația evrească din Transilvania a aderat și ea la hotărîrea de unire a Transilvaniei cu România și făcîndu-se statului național unitar român.

Recunoașterea unui drept istoric

Încheierea procesului de făurire a statului național unitar român a realizat cadrul național și social-economic

BUCURIA CLIPEI DE PACE

frumos e, ce măreț! Prea frumos și prea măreț pentru a putea înțelege întreaga întindere a gloriei noastre, fericirii noastre. Mulțumesc, Stăpîne, în genunchi pentru această oră sublimă. Ce bine e să trăiești pentru a resimți această beție divină — frumosul nostru ideal realizat. Acest îngrozitor război se încheie într-un triumf extraordinar. Îmi vine să-i îmbrățișez pe toți cei în ochii cărora văd strălucind această știință pe care o simt scînteind într-ai mei. Simți nevoia de expansiune, de a spune, de a-ți striga bucuria oricui, că te-ai înăbuși fără asta...

Mă gîndesc și plîng pe cei care n-au putut trăi pentru a simți atîta fericire, care n-au avut decît tristețe și dureri și mizerii în această campanie. Să le fie țărîna ușoară și fie toți binecuvîntați acești eroi datorită sacrificiilor cărora am putut reali-

za idealul îndrăgit de atît de mult timp; de ne-ar zîmbi pînă la sfîrșit steaua... Scumpa noastră mică, în curînd mare Țară. Mă cuprinde un fior de bucurie cînd scriu aceste cuvinte!!!!!! N-am mai deschis de mult aceste pagini. N-am notat guvernul Marghioloman, apoi Averescu, toate mizeriile, rechizițiile, umilințele, tracasarile de tot felul pe care germanii ne-au făcut să le suferim. Scrișneai din dinți și așteptai cu răbdare, căci cu cît mai mult deveneau insuportabili, cu cît mai mult ne făceau să suferim cizma lor, cu atît mai mult aveam convingerea că sfîrșitul lor se apropie. Am simțit această certitudine a realizării visului nostru crescînd și întărindu-se în calmul celor două săptămîni petrecute la Onești, unde nu-mi ascultam

decît inima, decît sentimentele mele. Apoi la 6 iulie am sosit la Bicz cu prima mare știre bună. O formidabilă victorie franceză și apoi toată această vară a fost un lanț de zile însoțite, pline de fericire, de frumusețe și de speranță. În fiecare zi floarea triumfului deschidea o petală mai mult, apoi, ca prin minune, ea îmboboea minunat: abdicarea regelui Ferdinand al Bulgariei, capitularea armatei bulgare, intrarea sirbilor în Serbia, moartea lui Tisza, pacea austro-turcă, zdrobirea Germaniei și a Austro-Ungariei ruinată de revoluție, abdicarea regelui Wilhelm și a Kronprințului, Bavaria republică...

Urrraaa, urrrraaa, urrrraaaa!!!!

pentru dezvoltarea României moderne, ceea ce a avut o înflorire pozitivă asupra întregii evoluții economice, politice și sociale a țării. S-au creat condiții pentru dezvoltarea forțelor progresiste ale societății, a clasei muncitoare, a partidului său politic. În februarie 1919, referindu-se la actul just al desăvârșirii unității statului român, în declarația Comitetului Executiv al Partidului Socialist și al Comisiei Generale a Sindicatelor din România se arăta: „Provinciile românești... locuite în marea lor majoritate de o populație românească, apăsată de secole de dominație străină, implicate astfel în dezvoltarea lor economică, politică și culturală, aceste provincii s-au emancipat de sub aceste dominațiuni, devenind libere”.

Caracterul larg democratic al hotărârilor de unire cu România din anul 1918, conținutul identic al programelor mișcărilor revoluționare burgeo-democratice de eliberare națională a românilor, componența forțelor sociale participante la această luptă au ilustrat și au dovedit unitatea de aspirații, comunitatea idealului național,

constind în desăvârșirea statului român unitar.

Coordonata fundamentală și permanentă care s-a impus politicii externe românești promovată imediat după 1918 de guvernele și partidele politice nu putea să fie alta decât aceea de a impune spre confirmare și recunoaștere pe plan internațional a energicelor hotărâri pe care poporul român le înfăptuise prin lupta sa necurmată.

Recunoașterea în repetate rânduri de către marile puteri ale Antantelor principiului autodeterminării popoarelor și dreptului legitim al poporului român la unitate națională și statală, afirmarea înalțelor principii de echitate și dreptate ce urmau a sta la baza organizării postbelice a lumii, toate acestea erau de natură să sporească încrederea României, ca și a altor state mici și mijlocii, în opera ce urma să o înfăptuiască Conferința de pace, convocată pentru începutul anului 1919 la Paris¹. Acest for internațional

¹ Despre confirmarea internațională a Marii Uniri din 1918 vezi și *Revista de istorie*, nr. 8/1981.

întrecea ca importanță toate congresele și conferințele din trecut. Pacea urma, în interesul tuturor, să împlinească orice posibilitate la o hegemonie politică, economică sau militară, să pună în aplicare principiile de autodeterminare națională, să recunoască statele nou constituite. În același timp, conferința trebuia să refacă harta Europei conform voinței popoarelor. În așa fel ca nici o națiune sau părți ale aceluiași națiuni să nu mai fie încorporate unui stat străin, prin încălcarea flagrantă a voinței acestor popoare. Totodată, Conferința păcii se găsea în situația de a constata sfârșitul marilor imperii, a căror integritate era materialmente imposibil de a mai fi conservată și ai căror moștenitori erau în general recunoscuți: Cehoslovacia, Polonia, România, Iugoslavia, Austria și Ungaria. Misiunea conferinței era astfel redusă la fixarea detaliilor frontierelor, care practic fuseseră trasate prin lupta și voința maselor populare. „De fapt — așa cum aprecia istoricul american J.A.S. Grenville — aliații și Statele Unite au venit la Paris ca să confirme statele noi, succesorale ale Imperiului

BUCURIA CLIPELOR DE PACE

Cum am aflat despre Alba Iulia

Recrutat în 1917 în armata austro-ungară, ca și alte zeci de mii de români transilvăneni, autorul rîndurilor care urmează, *Avram P. Todor*, a luat parte la luptele de pe frontul italian, iar mai apoi, după înfringerile suferite de Puterile Centrale în această zonă, a fost mutat împreună cu unitatea sa pe Frontul de Vest. Aici a fost surprins de sfârșitul războiului. O parte a evocării sale privind evenimentele la care a participat, însoțită de date despre viața și activitatea sa, a apărut în *Magazin istoric*, nr. 10/1978.

Paginile care urmează redau atmosfera ce domnea în rîndul ostașilor fostei armate a monarhiei dualiste, în plină prăbușire sub loviturile popoarelor dornice de libertate.

„Ofensiva americano-franceză asupra pungii St. Mihail

din 12 septembrie 1918 s-a terminat cu înfringerea grea a trupelor germane și a Diviziei 35 austro-ungare, compusă în majoritate din români. Regimentele acestei divizii, rămase cu un efectiv extrem de redus, pentru a putea fi refăcute, aveau nevoie de armament și material uman greu de completat. Utilizarea lor combativă era o imposibilitate absolută. Resturile lor vegetau în sectorul Fresnes-Haumont, în așteptarea completărilor, iar o parte a ofițerilor și trupele a fost trimisă în satul Aumetz (la vechea frontieră germano-franceză, la granița marelui principat Luxemburg), pentru a fi instruiți cu armament englez capturat de germani.

Toată luna octombrie a fost petrecută în refacere și instrucție. Nimeni nu bănuia că

sfârșitul războiului devenise o chestiune de zile...

La 30 octombrie 1918, detașamentul din Aumetz a primit ordin să se înnoieze la regiment. După o zi de marș, am cantonat în orașul Briey, mare centru minier în bazinul cu același nume. A doua zi ne-am întâlnit cu grosul regimentului la cîțiva kilometri de Conflans.

— Unde ați plecat?

— Acasă!

— De ce? Cum?!

— Apăi, dom' fendric (Fähnrich, grad intermediar între elev plutonier și sublocotenent), s-o gătat războiul...

Așa am aflat că s-a sfârșit coșmarul de patru ani. Nu se simțea vreo bucurie deosebită, toată lumea era prea însovită și prea pe neașteptate venise deznodămîntul, încît nici nu înțelegeam parcă ce ar fi putut însemna sfârșitul războiului.

Soldații umblau prin sat fără nici un rost, ofițerii, nedumeriți și ei, discutau ce este

austro-ungar care s-a prăbușit în urma înfringerii".

România a participat la Conferința de pace de la Paris, ca țară care făcuse în primul război mondial grele sacrificii umane și materiale, își respectase obligațiile asumate, fapt recunoscut și de personalități politice ale vieții internaționale. În ceea ce o privea, conferința era chemată să dea consacrare juridică noului statut teritorial și politic al României, prin recunoașterea principiului autodeterminării naționale. Ca și la 1859, la unirea Moldovei cu Muntenia, ea și la cucerirea independenței de stat de la 1877, poporul român puneă prin realizarea aspirațiilor sale de unitate național-statală pe baza drepturilor sale istorice imprescriptibile comunitatea internațională în fața unui fapt împlinit. Conferința de pace nu urma deci să ofere României un „dar” ci ea trebuia să consacre o cerință de bază a dreptului istoric. Pentru realizarea acestei cerințe, România intrase în primul război mondial, transformând participarea sa într-un război al întregului popor. Tocmai de aceea marile puteri nu puteau

ignora situația din această parte a Europei, unde pe răfioarele fostelor imperii se realizaseră statele naționale unitare.

Conferința a fost deschisă la 18 ianuarie 1919 de Raymond Poincaré, președintele Franței. Au participat delegații din 32 țări, cu un număr variat de membri, între 1 și 5. Dar acest „Parlament al lumii”, cum a fost caracterizată de presa occidentală Conferința de pace, și-a desfășurat, de fapt, lucrările sub auspiciile Statelor Unite ale Americii, Marii Britanii, Franței, Italiei și Japoniei.

Din delegația română au făcut parte primul ministru Ion I.C. Brătianu — șeful delegației, N. Mișu — ambasador la Londra, Victor Antonescu — ministrul României la Paris, generalul C. Coandă, Alexandru Văda-Volevod, C. Diamandi, iar mai târziu N. Titulescu și dr. I. Cantacuzino. Delegația României, în temeiul mărețelor înfăptuiri ale poporului român, ale jertfelor sale din timpul războiului, precum și al tratatului din august 1916, care prevedea că după război România urma să participe la încheierea păcii „cu aceleași drepturi ca și

aliații”, a militat pentru respectarea locului ce i se cuvenea țării noastre.

Statele participante au fost împărțite în puteri mari, cu interese nelimitate, și în puteri mici, cu interese limitate, România fiind încadrată în a doua categorie. La deschiderea conferinței, pe motiv că România încheiasse pacea de la Butea-București marile puteri au declarat caduce clauzele tratatului încheiat cu țara noastră în august 1916, inclusiv cele care prevedeau înfăptuirea idealului național. „Argumentul” marilor puteri era total nejust, având în vedere că pacea de la Butea-București fusese încheiată cu consimțământul aliaților, aceștia recunoscând situația dramatică în care se găsea România după încheierea păcii de la Brest-Litovsk, părăsită și trădată, după însăși expresia lui Saint-Aulaire, ministrul Franței în România. Marile puteri și-au rezervat dreptul de a decide sozintele la care puteau să participe celelalte delegații, inclusiv delegația română. Partea română a fost de câteva ori invitată să-și expună punctul de vedere în fața „Consiliului celor patru”, a „Consiliului miniștrilor de externe”

BUCURIA CLIELOE DE PACE

de făcut. Sute și mii de oameni, de diferite limbi și virste — în majoritate covârșitoare români — își puneau problema ajungerii acasă, în Transilvania, de care ne despărțeau mii de kilometri. Ce va fi acasă, vom vedea. Un lucru era însă sigur: Austro-Ungaria s-a prăbușit!

Pe 1 noiembrie, în zori, am plecat spre Metz. Am făcut trei zile, prin vechile câmpuri de bătălie de la Gravelotte. În Metz, mișcare și manifestații revoluționare. În cazematele de aici, unde am cantonat, am auzit că ar fi vorba să fim internați de germani. Unii propuneau să luăm direcția spre sud, să forțăm trecerea în Elveția, preferind internarea într-o țară neutră.

După două zile, am reluat marșul pe jos, zi de zi, în etape de 20-30 km. La mijlocul lunii noiembrie ne-am imbarcat într-un tren, pentru a fi repatriați la Cluj.

De acasă nu mai aveam nici o știre. N-aurisem de fuga

regelui Carol al Ungariei în Elveția, de prăbușirea frontului austro-ungar în Italia; în jurul nostru revoluția germană în toi, iar sfârșitul călătoriei pentru toți era un mare semn de întrebare...

În seara din ajunul zilei de 18 noiembrie/1 decembrie 1918, trenul care aducea resturile a două batalioane din Regimentul 51 de infanterie cu garnizoana în timp de pace în Cluj, a intrat greoi în gara Salzbürg, oprind chiar în fața peronului. Deodată am auzit strigând în românește:

— E trenul cu Regimentul 51?

— Ie, domnule Obăștăr (colonel)!, au răspuns mai mult glasuri.

— Ascultați aicea, feciori!... Surprins de acest dialog, am coborât pe peron. Acolo am găsit un puhoi de soldați, grămădiți în jurul a trei ofițeri:

— Ascultați aicea, feciori! Să știți că mine la Alba Iulia este adunarea națională a românilor din Ardeal și se face unirea cu România!

Un „evivat”, «să trăiască», a izbucnit ca o furtună din piepturile soldaților. Și, spontan, condus parcă de un dirijor nevăzut, a răsunat *Deșteaptă-te române!*...

Era o descătușare sufletească, prima mare emoție zguduitoare de la încetarea războiului.

După ce s-a mai liniștit manifestatia, am răzbit cu mare greutate în mijlocul cercului de soldați. Am găsit pe cei trei ofițeri misterioși — colonelul Fleșeriu, locotenentul Streja și sublocotenentul Barzan — trimiși special în calea noastră. De la ei am aflat că întreaga monarhie pierdă din încheieturi, că fuseseră trimise delegații pe toate căile ferate de acces de pe teatrele de luptă pentru a organiza soldații români și a-i trimite acasă la dispoziția Comitetului Național Român Central

sau a altor organe, în cadrul cărora dreptul de a decide îl aveau reprezentanții marilor puteri”.

Printre problemele cele mai grele ce urmau să fie luate în discuție și soluționate de conferință au fost: problema teritorială — mai cu seamă în zonele unde în decursul timpului, alături de populațiile autohtone se așezaseră și alte neamuri; problema reparațiilor, urmărindu-se stabilirea unui echilibru economic între țările europene victorioase, care au suferit grave pierderi materiale și umane în timpul războiului, și Germania și statele satelite ei; stabilirea echilibrului european și preîntâmpinarea violării dreptului internațional prin tendințe revanșarde; înființarea Societății Națiunilor, ca organism internațional ce avea misiunea de a asigura tuturor statelor, mari și mici, garanții mutuale și

independență politică și integritate teritorială.

Din cauza deosebirilor de interese dintre marile puteri, care aveau cuvântul hotărîtor, lucrările conferinței înaintau destul de greu, justificînd expresia unui participant, care declara că „este mai ușor să distrugi decît să clădești”.

După mai bine de cinci luni, tratatul de la Versailles a fost semnat, la 28 iunie 1919, în Sala oglinzilor din istoricul palat al „Regelui Soare”, de către reprezentanții puterilor aliate și asociate și al Germaniei învinse. Acest tratat a constituit baza și cadrul tratatelor speciale ce l-au urmat.

Reprezentanții României au dialogat în primul rînd cu delegații din „Comitetul pentru studierea chestiunilor teritoriale privind România”, ale cărui lucrări au început la 11 februarie 1919. În cadrul acestui comitet, care a discutat traseul frontierelor românești, Franța, Anglia, Italia și ulterior S.U.A., în virtutea dreptului istoric, a principiului autodeterminării naționale, a voinței plebiscitare a maselor populare exprimată la Alba Iulia, au recunoscut unirea Transilvaniei cu România. Această hotărîre a reprezentat baza analizei întreprinse în Consiliul miniștrilor de externe și Consiliul suprem, care la 11 și 13 iunie 1919, au recunoscut unirea Transilvaniei cu România.

Concomitent, a fost pregătită formularea condițiilor cuprinse în tratatele ce trebuiau prezentate țărilor învinse, Germaniei și Austriei. În primul rînd, în ce privește România, marile puteri au refuzat să discute cu ea clauzele tratatului cu Germania. La 2 mai 1919, referindu-se la modul de a proceda al celor patru, șeful delegației române arăta că „situația creată statelor mici la conferință este nedreaptă”, deoarece tratativele cu Germania începuseră, „iar nouă nu ni s-au comunicat încă bazele pe care se fac. Sforțările mele în zilele acestea — spunea președintele guver-

„La început, organul de conducere a Conferinței a fost „Consiliul celor zece”, format din șefii guvernelor și miniștrii de externe ai S.U.A., Angliei, Franței, Italiei și Japoniei. De la 24 martie 1919 însă delegația Japoniei n-a mai luat parte decît la sesiunile în care s-au discutat probleme ce o interesau. S-a format și a funcționat, pînă la 28 iunie 1919, „Consiliul celor patru”, alcătuit din șefii guvernelor celor patru mari puteri: concomitent a funcționat „Consiliul miniștrilor de externe” ai marilor puteri.

ÎN CAPITALA ELIBERATĂ

Cele cîteva ore, cit a stat trenul în gara Salzburg, au fost un entuziasm și o bucurie de neînchipuit. Amărăciuni și revolte mocnite de ani și ani de război într-o armată străină și dușmană au răbufnit acum cu puteri nebanuite!

În vagonul ofițerilor era îngrîjorare. Ce va fi? «Valahii» nu vor da năvală oare asupra ofițerilor lor de neam străin care i-au comandat într-un război potrivnic intereselor românești? Dar nimeni nu se gîdea la așa ceva. Românii își sărbătoreau România lor, nu aveau timp de răzbunări mărunte. Nici o vorbă ne la locul ei, nici o insultă — ne-

cum amenințări sau loviri. Am înțeles atunci, ceea ce știam mai mult din cărți: sufletul bun, generos, de-o noblete desăvîrșită al țărânului nostru! Trecutul, cu toate durerile lui, reprezentanții aceluia trecut au fost uitați în momentul cînd și-a văzut visul realizat: Unirea cea sfîntă!

Tîrziu în noapte, trenul s-a urnit greoi. În seara de 1 Decembrie, eram într-o gară din răsăritul Vienei și, după vreo două ore, plecam mai departe spre Ardeal. Și mersul trenului mi se părea de melc, parcă nu mai soseam odată pe pămîntul Ardealului nostru...

Fuga lui Mackensen

În ziua de 24 octombrie/6 noiembrie, regele cere demisia guvernului condus de Al. Marghiloman. Noul cabinet, condus de generalul Constantin Coandă, adresează, la 27 octombrie/9 noiembrie un ulți-

matum trupelor de ocupație; textul ultimatumului este prezentat a doua zi, la ora 4 dimineața, de generalul Eremia Grigorescu generalului von Mackensen. Acesta precizează că, dacă în termen de 24 ore ar-

mata germană nu va evacua teritoriul României, „trupele [germane] vor trebui să depună armele și să se abțin de la orice distrugerii sau violențe, pentru care guvernul german va fi făcut răspunzător. Așteptăm răspuns pînă mîine dimineață la ora 9, fiind nevoiți, în caz contrar, să întrebuițăm forța spre a ajunge la acest rezultat”.

Chiar în seara acelei zile Mackensen ordonă trupelor sale să înceapă evacuarea.

În ziua de 28 octombrie/10 noiembrie regele ordonă mobilizarea armatei și se adresează soldaților printr-o proclamație, chemîndu-i să ia arma în mînă spre a izgoni „pe vrăjmașul cotropitor”.

Care este atmosfera din București în aceste zile?

„În Capitală, evacuarea armatei de ocupație, a numeroșilor funcționari militari și a

nului român — au drept obiectiv che-
stiuirea despăgubirilor, care și ea este
concepută în același simțămînt de
marile puteri". Potrivit tratatului de
la Versailles semnat cu Germania,
stabilirea „reparațiilor” germane și a
cotelor cvenite diferitelor țări, prin-
tre care și România, intrau în sarcina
ulterioară a Comisiei de reparații, alcă-
tuită din reprezentanții S.U.A., Angli-
ei, Franței, Italiei și Belgiei. În ciuda
protestelor sale, guvernul român nu
a fost admis în comisie.

Repetatele intervenții ale delegației
române în această problemă au rămas
fără rezultat, marile puteri apocind

că Germania nu poate să fie conside-
rată răspunzătoare pentru pagubele
suferite de România. Se făcea o mare
nedreptate poporului român care a
avut în timpul războiului mari pier-
deri umane, a suportat jaful ocupan-
ților germani, a înregistrat uriașe dis-
trugerii materiale, ce s-au ridicat la
imensa sumă de 31 miliarde lei aur,
inclusiv tezaurul statului român trans-
ferat la Moscova. La 23 iunie 1919,
România, pusă în fața faptului impli-
nit, a semnat Tratatul de pace cu
Germania, fără a obține justele sale
revendicări, ulterior acordul de la

Spa, din 16 iunie 1920, rezervînd
României doar 1% din reparațiile
datorate de Germania.

Consfințire juridică internațională

Tratatul de pace cu Austria a fost
negociat de marile puteri în același
spirit. La 29 mai 1919, în urma unei
note verbale adresate lui G. Clemen-
ceau, președintele Conferinței de pace,
de către delegațiile română, polonă,
sîrbă, cehoslovacă și greacă, acestora
li s-a prezentat un rezumat al proiectu-
lului de tratat. Proiectul recunoștea,
prin articolul 59, unirea Bucovinei
răpită de Habsburgi în 1775 cu Româ-
nia ca parte a Moldovei de sus. În
același timp, el conținea o serie de
clauze menite să faciliteze intervenția
marilor puteri în viața economică
și politică a României. Nemulțumit de
„soluțiile” luate în această problemă,
I.C. Brătianu, șeful delegației române
la Conferința de pace, în telegrama
din 3 iunie 1919, arăta că „situația
alei s-a precipitat și s-a agravat foarte
tare. De fapt, în tratatul prezentat
Austriei, România nu figurează decît
pentru a-și vedea impuse condițiile
care-i jignesc independența politică
și compromit grav libertatea econo-
mică. Convingerea mea este că noi
în nici un fel nu putem primi ase-
menea condiții. Am moștenit o țară

Noiembrie 1918: membri ai Consiliului Național Român din Viena

marilor depozite se făcea în
primele zile lent și metodic,
notează *Constantin Kirițescu*.
În după-amiaza zilei de 10,
în urma ultimatumului român
[retragerea] începu să se facă
în masă, dezordonată. Retra-
gerea se transformase în fugă.
Străzile sînt pline de mulțimea
camioanelor, automobilelor, tră-
surilor, care transportă la gară
oameni și bagaje. Toată noap-
tea și a doua zi a ținut exo-
dul. Mari manifestații de bu-
curie aduc populația română
în conflict cu patrulele mili-
tare care trag focuri oarbe,
dar uneori și în plin. Piețele
Palatului Regal și Cercului mi-
litar sînt teatrul celor mai vio-
lente manifestații și al repre-
sărilor celor mai strașnice...
Mulțimea e înverșunată mai
ales în cartierul Gării de Nord,

unde atacă cu îndrăzneală
gărzile ce păzesc vagoanele cu
materiale; soldații trag focuri
șiucid lume multă. Marți,
12 noiembrie, evacuarea Bu-
cureștilor s-a sfîrșit. Generalul
Koch, guvernatorul militar, a
străbătut Calea Victoriei în
goana automobilului, cu re-
volverul în mînă. Cei din urmă
soldați germani au fost dezar-
mați și făcuți prizonieri de
jandarmii români, iar cele două
mitraliere, care de pe terasa
Cercului militar ținuseră în
respect mulțimea, sînt duse
în triumf de liceeni la Prefec-
tura Poliției.

Orașul e în sărbătoare. În
cîteva ceasuri și-a schimbat
cu totul înfățișarea. Toate fir-
mele și inscripțiile nemțești au
fost date jos, uneori în zăngă-

ÎN CAPITALA ELIBERATĂ

nitul geamurilor pe care erau
scrise. Redacțiile ziarelor ger-
manofile, *Lumina*, *Steagul*, *Ga-
zeta*, sînt devastate de mulți-
me. Mii de steaguri și covoare
pavoazează fațadele caselor și
balcoanelor, iar străzile sînt
pline de mulțimea care, cu
brațele încărcate de flori, aș-
teaptă ivirea francezilor... [Pe
16 noiembrie] grupuri de ofi-
țeri francezi și englezi încep
să apară pe străzile Capitalei
și sînt salutați cu entuziasm de
populație”.

Presa din acele zile, chiar
și unele publicații care pînă
mai ieri cochetaseră cu ocu-
pantul, publică ample repor-
taje din care transpare at-
mosfera de bucurie și descă-
tușare generală, de încredere
în împlinirea marilor năzuințe
de unitate ale națiunii.

Universul din 4/17 noiem-
brie publică un manifest al

Independență și chiar pentru a-l consolida granițele, nu-l putem jefui neafirmarea”.

În proiect, sub pretextul grilii față de drepturile minorităților naționale, marile puteri Încereau să pună la îndoială deplina Independența de stat a României și să-și asigure posibilitatea de a interveni în treburile interne ale țării.

A doua categorie de clauze care leza suveranitatea de stat a României se referea la problemele economice.

De la început delegația română a refuzat acceptarea acestor prevederi. În intervenția din ședința plenară din 31 mai 1919, șeful delegației României a precizat: „În interesul libertății și al justiției pentru toți, tot ca și în cel al propagării sale interne, România este hotărâtă a asigura drepturile minorităților. În același interes, ea nu cere pentru sine ca stat independent nici un tratament excepțional; dar ea nu poate nici să primească a îndura un regim special, la care nu sînt constrinse alte state suverane”. Totodată, el a propus pentru proiectul de tratat următorul text: „România acordă tuturor minorităților de limbă, neam și credință care locuiesc înăuntrul noulor sale hotare drepturi egale cu cele care aparțin cetățenilor români”. În privința comerțului, a propus de asemenea următoarea formulă: „România este dispusă a lua toate măsurile destinate a ușura tranzitul și a dezvoltă comerțul cu celelalte națiuni”.

Neacceptarea propunerilor făcute de șeful delegației române a determinat, în cele din urmă, plecarea lui Ion I.C. Brătianu de la Paris. Prim delegat al României la Conferință a fost numit Nicolae Mișu, pe atunci ministru la Londra. Memoriul depus pe masa conferinței de către I.I. C. Brătianu, înaltea întoarcerii sale în țară, sublinia că „România se prezintă la Conferința de Pace ca aliată fidelă și devotată puterilor Antantei”, în timp ce acestea îl impuneau „obligatii umilitoare care aduceau atingere suveranității sale” și-l compromiteau liniștea internă și dezvoltarea economică. Premierul român, arăta istoricul american Sherman David Spector, „a reușit să demonstreze că nu se mai putea spera ca România să rămână sub o permanentă supunere față de națiunile marilor puteri, care Încereau s-o folosească ca pe un pion. Brătianu a răsturnat conceptul stabilit, cum că statele europene mai mici au doar control marginal asupra propriilor lor destine”.

Tratatul cu Austria a fost semnat la Saint-Germain, la 10 septembrie 1919, în absența delegațiilor României și Iugoslaviei. A doua zi, gazeta Socialismul lua poziție hotărâtă împotriva presiunilor exercitate asupra României de către marile puteri. Noul guvern, prezidat de generalul Arthur Văitoianu, a refuzat constant să semneze tratatul cu Austria precum și cel al minorităților. Consiliul Suprem al Conferinței de pace, în urma unui intens schimb de note cu guvernul

de la București, a hotărât în ședința din 12 noiembrie să adreseze României un ultimatum, „conceput în termeni foarte energici” prin care să-l fixeze o dată limită pentru semnarea.

Remis guvernului român la 24 noiembrie 1919, el prevedea ca țara noastră să se hotărască să accepte „fără discuție, fără rezerve și fără condiții”, semnarea „Tratatului cu Austria și a Tratatului minorităților”. Răspunsul guvernului Văitoianu a fost înmănat Consiliului Suprem la 28 noiembrie și exprima drepturile poporului român la unitate și inde-

ÎN CAPITALA ELIBERATĂ

studentimii universitare, în care se spune:

„Români,

Noi, studenții universitari, ne îndreptăm spre voi, să vă spunem cuvîntul nostru tînr și puternic, fiindcă voim ca nici o neînțelegere să nu Învăluie pornirile și mișcările noastre.

Am purtat toți — cu cinste — haina de soldat. Dintre noi cîți nu și-au înfrățit trupul cu pămîntul acestei țări?

Cei dintii am fost care, încă sub apăsarea baionetei germane, nu ne-am sfiit să strigăm toată revolta unui neam încătușat și jefuit timp de doi ani de zile.

Cînd norocul ne părăsise cităva vreme, am lăsat cu amărăciune haina ostășească, fără să pierdem nădejdea în zorii unor zile mai bune.

Zilele acestea luminoase s-au arătat neamului nostru; s-a

deschis azi calea cea adevărată...

Să Îndeplinim sub cutele falnicului nostru tricolor, cel mai sfînt din visurile neamului: Unirea tuturor românilor.

Prin brațul nostru vînjos să făurim România mare și nouă, în cuprinsul căreia să domnească o viață adine democratică, cu împărțirea pămîntului la aceia care s-au luptat pentru el și cu o largă participare la trebile statului a celor mulți...”

Studenții, dealtfel, sînt și animatorii manifestațiilor de simpatie organizate cu prilejul intrării trupelor aliate în Capitală:

„Încă dis-de-diminează — scrie unul din ziarele bucureștene — populația Capitalei se revărsase din toate colțurile Bucureștilor spre centru ca să ia parte la grandioasa pri-

mire și sărbătorire ce se pregătea ilustrațiilor noștri aliați. Toată lumea poartă cocarde naționale...

Studentii, grupați în jurul tricolorului, au cîntat imnul... Publicul, descoperit, i-a aclamat cu entuziasm. Strigătele de ura nu mai conteneau. De aici (de la Cercul militar) studenții și publicul, formînd un impozant cortegiu și purtînd tricolorul nostru și al aliaților, au mers spre statuia lui Mihai Viteazul, unde de asemenea s-au intonat cîntece patriotice.

Toată Calea Victoriei a fost arhiplină de public, care cu flori aștepta sosirea aliaților.

Grupuri de studenți și public porneau pe Calea Victoriei, manifestînd. Pînă tîrziu seara, publicul a continuat să se preumbe și să manifesteze pe Calea Victoriei.”

pendență națională, considerând că ultimatumul adresat României „nu corespunde nici spiritului în care s-a făcut alianța, nici declarațiilor solemne ale tuturor aliaților de a fi luptat pentru dreptate în lume, pentru libertate și egalitatea drepturilor tuturor naționalităților mari și mici”.

Între timp, prin negocierile dintre delegația română la Paris și comitetul creat de conferință pentru a examina obiecțiile românești, s-a ajuns la un acord asupra unor modificări

în Tratatul minorităților. Totodată, s-a ajuns la o nouă redactare și în Tratatul cu Austria care stipula că „Austria renunță în ceea ce o privește, în favoarea României, la toate drepturile și titlurile asupra părții fostului ducal al Bucovinei cuprinsă dincoace de granițele României”.

Primul ministru al unui nou cabinet român, Al. Vaică-Voilevod, după ce a consultat pe toți fruntașii politicii din țară, a fost de acord cu semnarea.

În ziua de 10 decembrie 1918, de către generalul Coandă, a Tratatului cu Austria, la Tratatul minorităților și la Tratatul cu Bulgaria, ultimul fiind condiționat de semnarea primelor două.

La 3 martie 1920 au început negocierile din cadrul conferinței în vederea Tratatului de pace cu Ungaria. În palatul de la Trianon au fost expuse punctele de vedere ale statelor participante la pregătirea Tratatului de pace cu Ungaria. Timp de două luni, conferința a studiat documentele prezentate de Ungaria. La 6 mai, s-a remis delegației ungare o scrisoare de răspuns, semnată de președintele conferinței, A. Millerand. Arătând că „le-a fost imposibil puterilor să adopte vederile acestei delegații”, în scrisoare se făceau referiri ample la „partea de răspundere ce incumbă Ungariei în declanșarea războiului mondial și în genere în politica imperialistă urmată de dubla monarhie”. Respingând ideea organizării unui plebiscit în fostele teritorii stăpinite de Ungaria, și așezul „drept milenar” al Ungariei asupra Transilvaniei, în scrisoare se sublinia că „voința popoarelor s-a exprimat în zilele din octombrie și noiembrie 1918, atunci când dubla monarhie s-a prăbușit și când populațiile îndelung asuprite s-au unit cu frații lor italieni, români, iugoslavi și cehoslovaci. Evenimentele care s-au produs de la această dată constituie tot atâtea dovezi noi ale sentimentelor naționalităților altădată supuse coroanei Sf. Ștefan”.

1 Decembrie 1918: guvernul și autoritățile române se întorc în București

Am trăit acele zile

Venisem de la Craiova¹ în București în acel început de an 1916. Purtam cu mine entuziasmul virstei, dar mi-a fost dat și să pot lua seama la clocotul și la îngrijorarea apăsătoare care stăpâneau atunci capitala țării.

¹ George Fotino (1896-1969), „Istorie al dreptului românesc de mare distincție intelectuală”, cum îl caracterizează Enciclopedia Istoriografiei românești, București, 1978, p. 146, a lăsat o operă de ridicea valoarea științifică, ce l-a atras aprecieri unanime. Membru corespondent al Academiei române, G. Fotino este autorul unor cunoscute lucrări, între care amintim: Contribution à l'étude des origines de l'ancien Droit Coutumier roumain — Un chapitre de l'histoire de la propriété au Moyen Âge, Paris, 1926; Din vremea renașterii naționale a Țării Românești. Biserici Goalești, vol. I-IV, București, 1939;

Locuim la unchiul meu, profesorul astronom Nicolae Coculescu — și dacă spun aceasta este pentru că acolo și atunci m-a cunoscut Ion G. Duca, pe atunci ministru în guvernul țării. Și atunci, în seara aceea de sfârșit de iunie, în grădina Observatorului astronomic, a stat îndelung de vorbă cu mine. A doua zi

Pagini din istoria dreptului românesc, București, 1972.

Textul din care am extras aceste fragmente — ce reprezintă un rezumat condensat al unei conferințe ținute de semnatarii ei în 1968, în fața membrilor Institutului de istorie „Nicolae Iorga” — ne-a fost pus la dispoziție de dr. Al. Porțeanu, căruii îi aducem cuvenitele mulțumiri. Fiind o rezumare, pentru a nu îngreuna lectura, am renunțat la marcarea întreruperilor; titlul aparține redacției.

ÎN CAPITALA ELIBERATĂ

m-a chemat la el; am intrat în modesta lui casă din strada Caragiale nr. 29 cu sficiunea pe care o ai întotdeauna când intri pentru întâia oară într-o casă străină.

Doar atât mi-a spus: „Am îndepărtat din această casă pe cei din jurul meu, tocmai ca să nu fie nimeni care să-i cunoască pe acei care vin la mine, iar eu atât îți cer: să deschizi ușa aceluia care vin la mine”. Abia tirziu am aflat cine erau aceia care veneau la el: era cînd Saint-Aulaire, ministrul Franței, cînd Sir George Barclay, ministrul Marii Britanii, cînd baronul Fasciotti, ministrul Italiei, cînd Poklewski Koziel, ministrul Rusiei, cînd atașatul militar rus, colonelul Tattarinov.

Politia adoptată de conferință reflectă adevărul istoric întemeiat pe recunoașterea dreptului străvechi al populației românești asupra teritoriului său, chiar dacă în timpul perioadelor de opresiuni străine alături de au-

tohtonii români s-au așezat, în împrejurări diferite, și alte populații. Delegația guvernului de la Budapesta care pretindea Transilvania în numele unor false argumente „istorice” s-a văzut nevoită să recunoască, potrivit chiar

statisticilor ungare din 1910, că populația Transilvaniei era în majoritate românească.

La Trianon, în 4 iunie 1920, Franța, Anglia, Italia, S.U.A., Japonia, România, Regatul sîrb-croato-sloven,

Locuitori din comuna Lupșa participanți la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia

ÎN CAPITALA ELIBERATĂ

Mai târziu am aflat, din niște pagini memoriale inedite¹ ale lui Ion G. Duca, de ce nu în casa primului ministru de atunci și de ce în forma aceasta discretă aveau loc întîlniri cu reprezentanții diplomației ai țărilor cu care aveam să încheiem un tratat de alianță (îl citez pe însuși Ion G. Duca): „pentru ca vizitele repetate ale acestor reprezentanți să nu dea mult de bănuît spionilor Puterilor Centrale care mișunau”.

Zece zile mai târziu după această istorică zi [a semnării tratatului de alianță], oștile noastre porniră războiul pen-

tru eliberarea Transilvaniei de sub stăpînirea străină, pentru realizarea visului de veacuri al românilor: Unirea!

Am trăit acele zile cînd, intrînd și eu în rîndurile ostașilor, mi-am simțit inima bătînd de bucurie în fața biruștelor, dar și de tristețe în fața înfrîngerilor noastre, cînd oștile vrăjmașe puseră stăpînire pe Țara Românească, puseră stăpînire pe Bucureștii noștri, iar noi a trebuit să ne retragem în țara lui Ștefan Vodă, pentru a ne găti de izbînda care avea să vină. Și nu pot uita din acele jălnice împrejurări două momente care m-au făcut să zăresc și razele luminoase ale zilelor care aveau să vină.

Am intrat și eu într-o zi în sala Teatrului Național din Iași, unde se desfășurau ședințele Parlamentului și unde, de-acolo de sus, din galeria

teatrului, mi-a fost dat să aud vibrantele și prorocitoare cuvinte ale lui Nicolae Iorga: „Au mai fost vremuri de izbeliște peste această necăjită țară, cînd un domn al Moldovei se duse în bisericuța ridicată de strămoși... Din pridvorul acelei bisericuțe, privind spre orizontul întunecat și plumburiu al țării sale, a proferat ca un blestem și-o făgăduială: *vom fi iarăși ce am fost și mai mulți decît atîta!*”².

Viziunea aceasta a unui viitor mai luminos, viziunea unității care avea să vină au avut-o de mult înaintașii noștri; și această viziune — ea! — i-a ajutat să înfrîngă anii și veacurile de izbeliște! Să citesc, bunăoară, doar cîteva rînduri

¹ Ulterior, aceste însemnări au devenit cunoscute; ample fragmente, inclusiv cel privitor la semnarea tratatului de alianță dintre România și puterile Antantei, au fost publicate și în *Magazin istoric*, nr. 1 și 7-9/1976 — n.r.

² Este vorba despre discursul rostit de N. Iorga în ședința Parlamentului din ziua de 14/27 decembrie 1916 — n.r.

Pe străzile orașului Bistrița în ziua de 1 Decembrie 1918: toți cetățenii salută Unirea

ÎN CAPITALA ELIBERATĂ

din scrisoarea pe care în vremea revoluției din 1848 — la 8 august al aceluiași an — o scria Dimitrie G. Golescu¹ lui Ion Ghica: „Priveam deunăzi o hartă tipărită la Viena acum mai bine de douăzeci de ani, hartă care cuprindea țările locuite de români: Valahia, Moldova, Transilvania, Banatul... Acestea ar forma o frumoasă țară cu frontiere pe care însăși natura le-a vrut [și care] i-ar forma un frumos briu de logodnă. Aș pune ră-mășag că așa va fi! Dar cînd? E singurul punct de îndoială pe care îl mai am”.

Viziunea aceasta a „briului de logodnă” al țărilor românești avea să-i cheme pe tinerii aceor vremuri, avea să-i îndemne a porni pe drumul revoluției.

¹ Dimitrie G. Golescu (1807-1892), fratele mai vîrstnic al lui Al. G. Golescu (Arăpîlă) — n.r.

Document inedit: declarația făcută de Al. Vaida-Voevod arhiducelui Iosif în 1918 (Arhivele statului, Sibiu)

La tot carul vom convoca o Comparație Națională, conform tradițiilor noastre. Acolo întregul popor român va fi reprezentat, prin delegații trimise de fiecare circumscripție electorală, din toate ținuturile românești ale Transilvaniei, Banatului și Ungriei.

El: Și, totuși, care va fi hotărîrea cea va lua, după împăriașirea noastră? El: Cel, A. Superioară, că, după toate cele am avut oare să se expună, dispoziția, în stîmînt întregi națiuni române, astăzi, e de aș, înțeleg, dacă nu cu unanimitate, dar cu aproape unanimitate, toți românii vor vota pentru unirea lor cu România.

Cehoslovacia și alte nouă state, au semnat Tratatul de pace cu Ungaria. În numele Românilor, Tratatul de la Trianon a fost semnat de dr. I. Cantacuzino și N. Titulescu.

Tratatul aducea consacarea juridică internațională a actului istoric înfăptuit de masele largi populare în memorabila adunare de la Alba Iulia prin care Transilvania se unise, pentru totdeauna, cu patria. „Tratatul de la Trianon — scria Nicolae Titulescu, unul dintre semnatarii lui — apare tuturor românilor și, îndeosebi celor din Ardeal, o conștiință a unei ordini de drept mult mai redusă decât aceea pe care vaseau de conviețuire și suferință comune au săpat-o în conștiința istorică... Această reacție instinctivă constituie cel mai frumos omagiu adus Conferinței păcii și cea mai strălucită mărturie a permanenței operei ei”.

Se încheia astfel o pagină de istorie diplomatică deosebit de grea și importantă, de strălucitoare eforturi ale Românilor pentru a-și apăra și afirma independența și suveranitatea națională, pentru a obține recunoașterea internațională a statului național unitar.

* * *

Tratatul de pace încheiat în anul 1919-1920 au conștiință voiața po-

oarelor de a-și făuri state naționale sau de a-și desăvîrși unitatea de stat, așa cum au fost România, Polonia, Iugoslavia și Cehoslovacia.

Perioada anilor 1918-1921, ani de acțiuni politico-diplomatice tenace ale diplomației românești pentru afirmarea țării ca stat independent și suveran, s-a încheiat cu recunoașterea internațională a hotărîrilor luate prin voința unanimă a maselor populare, de unire a tuturor teritoriilor românești într-un singur stat național.

În perspectiva istoriei, marile înfăptuiri ale poporului român, realizate în 1918 și confirmarea lor prin hotărîrile Conferinței de pace, pun și mai mult în evidență faptul că România nu a făcut parte din rîndul profitorilor unei păci realizate prin bunăvoința învingătorilor sau a câștigătorilor, aduși de hazardul biruinței într-un război, ci a fost expresia vie, dinamică a națiunii române, a aspirațiilor de veseuri ale unui popor hotărît să trăiască unit, liber și independent în vatra strămoșească unde s-a zămislit. Aceste coordonate de afirmare, apărare a unității și integrității țării, de păstrare a independenței și suveranității naționale, care se identifică cu idealurile poporului român, au jalonat

direcțiile politicii externe românești din perioada interbelică, cu toate limitele care au caracterizat interesele de clasă ale cuceririlor burgheziei și moșierimii.

Istoria demonstrează că formarea statului național unitar nu a fost rezultatul unui eveniment de conjunctură. Relevînd împrejurările istorice ale desăvîrșirii acestui proces, președintele Nicolae Ceaușescu arăta: „Desăvîrșirea evenimentelor istorice demonstrează în modul cel mai categoric faptul că Unirea nu a fost efectul unei întâmplări, rodul unei simple conjuncturi favorabile sau al înțelegerilor intervenite la masa tratativelor, ci, rezultatul luptei hotărîtoare a celor mai largi mase ale poporului, un act de profundă dreptate națională, realizarea unei concordanțe legitime între realitatea obiectivă și drepturile inalienabile ale poporului, pe de o parte, și cadrul național cerut cu stringență de aceste realități. Tratatul de pace încheiat ulterior n-a făcut decât să consfințească starea de fapt existentă, situația creată ca urmare a luptei maselor populare din România și din Transilvania, a întregului nostru popor”.

ÎN CAPITALA ELIBERATĂ

În Piața Unirii din Iași, în jurul modestei statui a lui Cuza, mi-a fost dat să trăiesc, în anul 1917, minunata zi cînd am văzut adunați acolo pe entuziaștii voluntari transilvăneni, foști prizonieri în Rusia, care le dăruise atunci libertatea, veniți să lupte în rîndurile noastre pe frontul de la Mărăști și Mărășești.

Se cuvine să ne ducem gîndul, o clipă, spre premergătorul acestei uniri, spre Alexandru Ioan Cuza, în jurul criptei căruia de la Ruginoasa rostita cîndva Nicolae Iorga aceste minunate cuvinte: „...Vei porni din colțul tău de moșie, Vodă Alexandre, săvîrșitor și paznic eroic al unirii românești. Deasupra rămășițelor tale vor pilpi steagurile României, în adevăr liberă. Vei sta, cititor al țării unite, în mor-

mînt de marmură..., la Mitropolia Iașului cel iubit de tine, unde întii ai purtat coroana românească prin voința singură a românilor... Și atunci se va bolti cîrcubeul de pace asupra țării...”

Nu multă vreme după biruința noastră de pe frontul Moldovei ne întoarserăm în Țara Românească, acum eliberată de cîmpăritori.

Demobilizat, student acum al Universității, mi-a fost dat să trăiesc o zi de neuitat. La mareă sărbătoare din ziua de 22 noiembrie/5 decembrie 1918, sărbătorire la care erau părtași toți cîrmuitorii țării și ai oștilor noastre, cum și ai oștilor care au luptat alături de noi, după ce a vibrat glasul marelui artist românesc Maria Ventura, rostind înflăcăratul

imn al Franței, și după ce expresiva artistă Maria Voiculescu, înfășurată în drapelul țării, a recitat versuri de slavire a Unirii, mi-a revenit mie datoria de a aduce, din partea generației tinere, luptătoare în războiul unității noastre naționale, un pios omagiu jertfelnicilor noștri ostași și de a rosti cuvîntul întru slava biruinței noastre.

Îmi amintesc cîteva fraze din acea evocare al cărei text l-am scris pe un pergament pe care studentul de atunci Catul Bogdan, viitorul profesor al Academiei de Bele-Arte, desemnase o stîncă a Carpaților și în virful căreia era pecetea lui Mihai Viteazul: Io, Mihai Voievod, domn al Țării Românești, al Moldovei și Transilvaniei.

George FOTINO

1914-1918: la Paris și Washington, la Roma și Londra

PENTRU CAUZA MARII UNIRI

VASILE ARIMIA, CRISTIAN POPIȘTEANU

Dacă deceniul ce a urmat înfringerii revoluției române de la 1848 a devenit în fapt deceniul pregătirii făuririi statului național modern și ulterior al independenței absolute a României, anii 1914-1918 au fost, la rîndul lor, preludiul desăvîșirii unității național-statale. Maturizată prin însăși evoluția proceselor sociale, economice, politice, culturale interne, strîns corelate cu mersul evenimentelor internaționale — pe care românii și conducătorii lor le-au știut folosi în favoarea cauzei lor naționale și a promovării drepturilor lor istorice — desăvîșirea statului național unitar devenise o necesitate imperioasă. Impusă puternic pe frontul istoriei universale, construcția statelor naționale din centrul și sud-estul continentului european înscrise un final victorios al luptelor desăvîșurate vreme de secole împotriva dominației străine de popoarele

acestor state, secole de-a lungul cărora s-au scris pagini dense ale solidarității, prieteniei și întraajutorării reciproce pentru cauza eliberării lor sociale și naționale.

Rădăcinile istorice ale luptei românilor pentru înfăptuirea idealului unității naționale evidențiază un lung, eroic și glorios drum de jertfe și sacrificii, de suferințe și rezistențe. Interdependențele evoluțiilor istorice din sec. XX au accelerat și ritmul proceselor revoluționare de eliberare națională și socială. Angajarea tuturor forțelor societății românești în acțiunea de realizare a unității național-statale a devenit sinonimă cu viața de zi cu zi a românilor de dincoace și de dincolo de Carpați, din provinciile istorice românești.

Așa după cum în 1859 unirea Moldovei cu Țara Românească a avut loc pe o cale originală, proprie, ca urmare a unei intense pregătiri spirituale și a diferitelor acțiuni politice,

reprezentanțele naționale — Adunările ad-hoc — exprimând, în fața marilor puteri, pe cale pașnică, prin politica faptului împlinit, dorința lor de unire pentru înfăptuirea statului național român, anul 1918 a încheiat acest proces, ca urmare a hotărârilor adoptate tot de reprezentanțele naționale.

Războiul mondial, care a izbucnit în 1914 între cele două grupări de state imperialiste, a grăbit și a înlesnit realizarea acestui deziderat. Poporul român, frunțașii vieții politice din acea perioadă n-au avut intenția să făurească Marea Unire pe calea armelor. Românii n-au dorit războiul, iar prin glasul diferitelor personalități s-au pronunțat împotriva lui, căutând, pe cât posibil, să-l evite. Dar, nedorindu-l și neavând nici un rol în dezlănțuirea lui, atunci când războiul a devenit o realitate europeană și mondială, iar marile puteri vecine reprezentau un factor de presiune, căruia România nu i se putea opune, ar fi fost o greșală de neiertat în fața istoriei să se adopte drept o politică de stat dezinteresul pentru provinciile românești de sub stăpânirea Imperiului austro-ungar. Comandamentele sacre ale istoriei românești impuneau angajarea pentru revenirea la patria mamă a acestor teritorii. Cu discernămintul politic ce-l caracteriza, Take Ionescu, în discuția cu Charles Rivet Mavrody Legrand, spunea doar la câteva luni după începutul primei conflagrații mondiale: „Pentru nimic în lume noi n-am fi provocat războiul mondial, chiar dacă el trebuia să ne satisfacă. Dar, astăzi, când războiul mondial a fost provocat de alții, este imposibil pentru România să nu profite de această situație pentru a realiza ceea ce este pentru ea o necesitate a existenței”.

În februarie 1918, la o conferință interaliată care s-a ținut la Londra (Inter-Allied Labor Conference), dr. N. Lupu, membru al Parlamentului român, prezenta un memorandum privind scopurile pentru care România a intrat în război: „Intrarea României în război nu a fost determinată de ambiții de expansiune teritorială sau de dorința de a obține deșeurile... Dar în conștiința maselor exista un sentiment profund de nedreptate strigătoare, deoarece cinci milioane și mai bine de conaționali ai lor zăceau sub jugul străin... Acesta este, în consecință, impulsul instincțului lor național care i-a împins pe români în războiul mondial. După doi ani de război european, ei erau deja în măsură să-și dea seama de riscurile îngrozitoare pe care și le asumau, dar ei așteptau

ca prin sacrificii conștiente să obțină dreptul de a-și aduce cauza în fața tribunalului popoarelor civilizate ale lumii pentru a fi ascultată și judecată”.

În continuare, memoriul Parlamentului român exemplifica prin acțiunile concrete ale românilor de-a lungul istoriei că eforturile „pentru unitate națională datează de secole”.

Aceeași idee se găsește și în protestul Comitetului coloniei române de la Paris din 23 mai 1918¹: „România a intrat în război alături de puterile Antantei pentru cauza libertății și a democrației. Aspirațiile sale îndreptate spre unitatea și independența întregului popor român i-au înarmat brațul. Pentru acest ideal sute de mii de români și-au vărsat singele...”

La izbucnirea războiului, mulți români se aflau în di-

Asemenea generației revoluționarilor pașopțiști, care în deceniul 1849-1859 au devenit mesagerii unioniști de-a lungul și de-a latul Europei, luptătorii pentru desăvîrșirea statului național — deveniți mai apoi generația Marii Uniri — nu și-au cruțat energia și eforturile pentru afirmarea cauzei Marii Uniri. Sutele de mii de români din Europa și din S.U.A. s-au raliat acestei mărețe cauze naționale la chemarea militanților naționali, care pleau în fața opiniei publice mondiale. Alături de lupta maselor din țară, de eroismul și vitejia celor care cu arma în mână și-au pus viețile chezaș pentru izbînda Marii Uniri, de acțiunea politico-diplomatică a guvernului de la București, și — în lunile grelei retrageri — de la Iași, românii de peste hotare și-au dovedit într-un mod impresionant devotamentul față de patrie. Ceea ce în 1849-1859 făcuseră Dimitrie Brătianu, Nicolae Bălcescu, Ion Ghica, Al. I. Cuza, Vasile Alecsandri, Costache Negri, Vasile Boerescu, Mihail Kogălniceanu, făptuiau acum Take Ionescu, Nicolae Titulescu, Vasile Stoica, Vasile Lucaci, Vasile Rudeanu, Octavian Goga, dr. Ion Cantacuzino, dr. C. Angheliescu, D. Drăghicescu, C. Mille, G.G. Mironescu, Traian Vuia, Ioan Ursu, dr. Partenie Cosma, V. Stroescu, Ioan Th. Florescu, dr. Thomas Ionescu, S. Mindrescu, G. Moroiu și alții. Din documentele Marii Uniri, adevărată cîntare a cîntărilor neamului nostru, fac parte și consemnările activității desfășurate de români peste hotare.

Magazin istoric publică acum o nouă suită a acestor documente externe despre Marea Unire, multe dintre ele încă inedite, reliefînd încă o dată consensul național care a prezidat marile evenimente de acum 65 ani.

verse țări, fie plecați de-a lungul anilor, fie în misiune ori la învățătură. Acestora li s-au adăugat, în timpul războiului, un număr însemnat plecați din țară ori căzuți prizonieri, mai ales din armata austro-ungară. Cei mai mulți se găseau în Franța, Italia, Rusia, S.U.A. Pentru toți aceștia, soarta și viitorul țării erau preocupări principale, iar dorința de unire n-a putut fi străvilită nici în grelele împrejurări ale primăverii anului 1918, atunci cînd guvernul român a fost nevoit să încheie pacea de la București.

Consiliul Național al Unității Române la Paris, Misiunea română din S.U.A., Liga Națională Română în S.U.A., Comitetul foștilor prizonieri din armata austro-ungară, altele și alte organisme și misiuni din diferite țări au luat inițiativă pentru a servi mai bine cauza

¹ Toate datele din acest articol sînt pe stil nou.

unirii tuturor românilor, fie cu arma în mână pe front, fie făcînd cunoscută justetea drepturilor patriei lor în opinia publică și cercurile conducătoare din aceste țări, prin presă, prin memorii, prin lucrări sau prin intermediul relațiilor personale cu oamenii avînd o anumită poziție și un rol în viața politică.

Din sutele de mii de prizonieri sau evacuați, aflați pe teritoriul Rusiei, unii au luptat pentru apărarea și victoria revoluției ruse, iar alții, mai ales dintre foștii soldați în armata austro-ungară, au construit detașamente și au venit în țară să lupte pe front. În documentul din 26 aprilie 1917, cunoscut sub denumirea de *Proclamația de la Darnița* a foștilor prizonieri de război, se arată între altele: „Noi, corpul voluntarilor armatei române, ofițeri, subofițeri și soldați de națiune română de pe teritoriul monarhiei austro-ungare, foști prizonieri de război în Rusia, sintem gata să intrăm în luptă cu jertfa vieții noastre pentru împlinirea idealului nostru: de a uni tot poporul, tot teritoriul românesc din monarhia austro-ungară în una și nedespărțită Românie liberă și independentă...”

Mulți din cei aproape 200 000 români care se găseau în S.U.A. au cerut aprobări pentru constituirea unor unități militare și plecarea lor la luptă împotriva Puterilor Centrale. În mai 1918, fruntașii românilor din Statele Unite s-au întrunit pentru a discuta situația neamului lor în condițiile cînd România fusese nevoită să încheie Tratatul de la București. În manifestul acestei reuniuni se sublinia dorința poporului de a trăi într-o „țară unitară, sub o singură administrație, să apărăm cultura latină la gurile Dunării și la porțile Orientului. Noi, românii, dorim ca toate națiunile de la granițele noastre să fie cu desăvîrșire libere, organizate în state naționale democratice, întinse atît cît e vorbită limba lor; noi voim să respectăm aceste națiuni și să fim respectați de

ele și să trăim în relații de bună și trainică prietenie.”

La 5 iulie 1918, românii din S.U.A., au participat la un mare miting național la Youngstown, statul Ohio, la care au hotărît să formeze o „Ligă națională română”. Vorbînd în fața lor, președintele Ligii naționale române în America, profesorul Vasile Stoica, expune programul făuririi statului național unitar și subliniază necesitatea unei strînse colaborări cu cehoslovacia, iugoslavii, polonezii ce se găseau în Statele Unite și erau preocupați de ideile alcătuirii statelor naționale.

Comitetul național al românilor din Transilvania și Bucovina, organizat la Paris în aprilie 1918, releva în statutul său, la articolul II, scopul principal de a lupta prin toate mijloacele corespunzătoare pentru unirea acestor regiuni cu regatul României.

Sesizînd această acțiune și starea de spirit din rîndul coloniei române din Franța, un raport al Legației austro-ungare din Berna, din 23 august 1918, anexa pentru autoritățile de la Viena și Budapesta și *Proclamația Comitetului național al românilor* organizat în capitala Franței, în care se arată, între altele: „Noi, românii din Transilvania, exprimăm înalta noastră stimă față de curajul și vitejia poporului român din Regat, care a sacrificat totul, chiar existența sa ca națiune independentă, pentru eliberarea fraților săi și, în acord cu frații noștri care servesc ca sclavi în armata inamică, sint prizonieri în Italia și Rusia — ofițeri și soldați — nu putem considera această luptă ca sfîrșită.

Frații noștri emigranți în Statele Unite și în Canada n-au așteptat chemarea noastră, ei s-au înrolat în armata americană și cea britanică.

Ne-am hotărît să scuturăm jugul străin, luptînd în rîndul aliaților. Declarăm fraților noștri subjugați care luptă încă în rîndul inamicului că în cel mai scurt timp ei se vor afla în

fața acelor care nu sînt numai prietenii lor, ci și frații lor de sînge. Frații noștri rămași sub oprimare în țara lor nu pot să-și înalțe vocea, dar noi declarăm, în numele lor, că vrem să avem libere și independente provinciile noastre Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureș și Bucovina și că ne alăturăm ca popor liber marilor noștri aliați, acordînd ajutorul nostru cauzei comune, prin aceea că luptăm pînă la înfrîngerea inamicilor umanității.

Noi românii din Transilvania și alte provincii subjugate de Austro-Ungaria, care ne aflăm în Franța și ne-am întrunit azi la Paris, ne obligăm să continuăm lupta pentru eliberarea noastră de jugul străin, cu toate mijloacele care ne stau la dispoziție și cu ajutorul și participarea fraților noștri din România și înființăm Comitetul național”.

În iunie 1918, la Cittaducale, în Italia, se constituie un Comitet de acțiune al românilor din Transilvania, Banat și Bucovina. În procesul-verbal se precizează că participă la adunare „aceia dintre noi care avem nu numai dreptul, dar și datoria de a continua lupta inițiată de România pentru unitatea națională a tuturor românilor”. În același timp se preciza că s-a decis „să se instituie un comitet de acțiune al românilor cu scopul de a uni într-un unic mînunchi toți românii subjugați de Austro-Ungaria care se găsesc în țările aliate, astfel încît să fie organizați în legiuni, și de a face propagandă necesară pentru realizarea unității noastre naționale”.

Și astfel, la începutul lunii octombrie, un ordin circular al ministrului de război italian, V. Zupelli, arăta că: „urmare a hotărîrilor adoptate de guvernul regal cu privire la satisfacerea cererilor insistente ale Comitetului de acțiune român din Italia, care reprezintă aspirațiile românilor aflați aici și ale prizonierilor de război austro-ungari de naționalitate română, se va organiza o «Legiune română»

destinată să lupte alături de trupele italiene pe frontul nostru". În perioada imediat următoare, mii de voluntari au format aceste legiuni.

Consiliul Național al Unității Române, de sub președinția lui Take Ionescu, creat la 6 septembrie 1918 la Paris, primise la 12 octombrie 1918 o scrisoare a ministrului de externe francez, în care se spunea: „Reunirea în acest Consiliu a unor personalități eminente din România și a reprezentanților celor mai autorizați ai populației române, separată încă de patria-mamă, ne oferă o imagine fidelă a adunărilor române din viitor. Rezultat din aspirațiile seculare ale compatrioților dumneavoastră spre libertatea și unitatea tuturor țărilor române, Consiliul va fi interpretul lor cel mai autorizat”.

Consiliul a fost recunoscut în perioada următoare și de miniștrii de externe ai Angliei, Italiei, S.U.A. El s-a preocupat de coordonarea acțiunilor din străinătate cu cele ce se desfășurau în Transilvania pentru „a asigura unitatea politicii românești”.

În nota documentară a serviciului diplomatic britanic despre acest organism politic românesc cu atribute de reprezentare internațională, prezentată în scopul recunoașterii sale de către Foreign Office, se arată că el „este singurul organism care a reprezentat, reprezintă și poate reprezenta în acest moment întreaga națiune română”, și dorește „recunoașterea ca un organism care a reușit să se formeze pentru a reprezenta aspirațiile întregii națiuni române”, propunând următoarea formulă de răspuns: „Guvernul Maiestății Sale a fost foarte satisfăcut să remarce crearea unui Consiliu Național care să reprezinte eforturile comune din România și care să militeze pentru redobândirea teritoriilor în vederea creării unui stat unitar și independent și va fi mulțumit să stabilească relații oficiale cu Consiliul în toate domeniile care privesc acest ideal care, de mult timp a reprezentat pentru politica britanică un fapt acceptat”. Cîteva zile mai târziu, secretarul de stat britanic pentru afacerile externe, Arthur James Balfour,

în scrisoarea pe care o trimitea președintelui Consiliului Național al Unității Române, îi făcea cunoscut, între altele: „Nu cred că este nevoie să vă asigur că voi fi deosebit de mulțumit să intru în relații cu un organism atît de îndreptățit să reprezinte opinia publică românească și care s-a constituit sub președinția unui om care nu și-a pierdut niciodată încrederea în apărarea fundamentală a aspirațiilor juste ale poporului român”. La data de 18 noiembrie, într-o altă notă, lui Take Ionescu i se făcea cunoscut că „Guvernul Maiestății Sale, la o eventuală Conferință de pace, va acorda întreaga simpatie și sprijin principiului general al unirii românești”.

Semnălm, ca deosebit de important, un alt document inedit emanat din Cancelaria direcției afacerilor politice și economice din Ministerul afacerilor externe al Franței în luna octombrie 1918, în care, pe baza unei vaste documentări, se face o analiză a istoriei și evoluției românilor în decursul timpului. Referindu-se la cei din Transilvania, în

Nicolae Titulescu (x) la Legația română de la Washington în 1917

Ziarul La Roumanie
consemnează
recunoașterea
de către
guvernul francez
a Consiliului Național
al Unității Române

document se scrie: „Legile școlare, rigorile administrative, divizarea electorală, procesele politice, totul a fost pus în aplicare pentru a-i aduce la o maghiarizare progresivă. Geniul lor național a rezistat însă în fața tuturor acestor încercări. Numeroși au fost cei care, începând din 1914, au trecut [din Transilvania] în România; după intervenția română [în război], dezertările românilor din armata ungară și predările în masă s-au înmulțit, și mulți dintre cei care au abandonat astfel armatele opresorilor lor s-au înrolat în armata română sau au format în Rusia corpuri de voluntari... Când a izbucnit războiul în 1914, aceeași speranță a umplut inimile populației române de pe ambele versante ale Carpaților. În timp ce întemnițările și supliciile se înmulțeau în Transilvania, cei mai înflăcărați luptători pentru cauza română treceau frontiera și veneau în România, pentru a face ascultat apelul compatrioților lor”.

După ce descrie perioada grea a războiului, documentul continuă: „În timp ce, pe malurile Dunării, o întreagă populație aspiră la clipa când va putea să se asocieze evenimentelor care îl vor nimici pe invadatorul teritoriului său, o seamă dintre cei mai iluștri români și transilvăneni [în sensul de români din Transilvania] au venit în Franța unde atâtea vechi afinități le-au asigurat o primire fraternă și unde activitatea lor poate fi folosită în mod util pentru triumful cauzei lor naționale și pentru victoria comună. Foști miniștri, parlamentari, aparținând tuturor partidelor, universitari, luptători îndrăgiți din Transilvania, supraviețuitori ai temnițelor ungare, au constituit sub președinția

d-lui Take Ionescu «Consiliul Național al Unității Române» cu care guvernul francez a intrat, de asemenea, în relații oficiale”.

Documentele străine pe care le-am citat — aduse în prezent prin politica conducerii partidului și statului nostru, de îmbogățire a patrimoniului istoric arhivistic, în fondurile Direcției generale a Arhivelor statului — pot fi completate cu câteva rapoarte diplomatice despre evenimentele din preajma zilei de 1 Decembrie 1918.

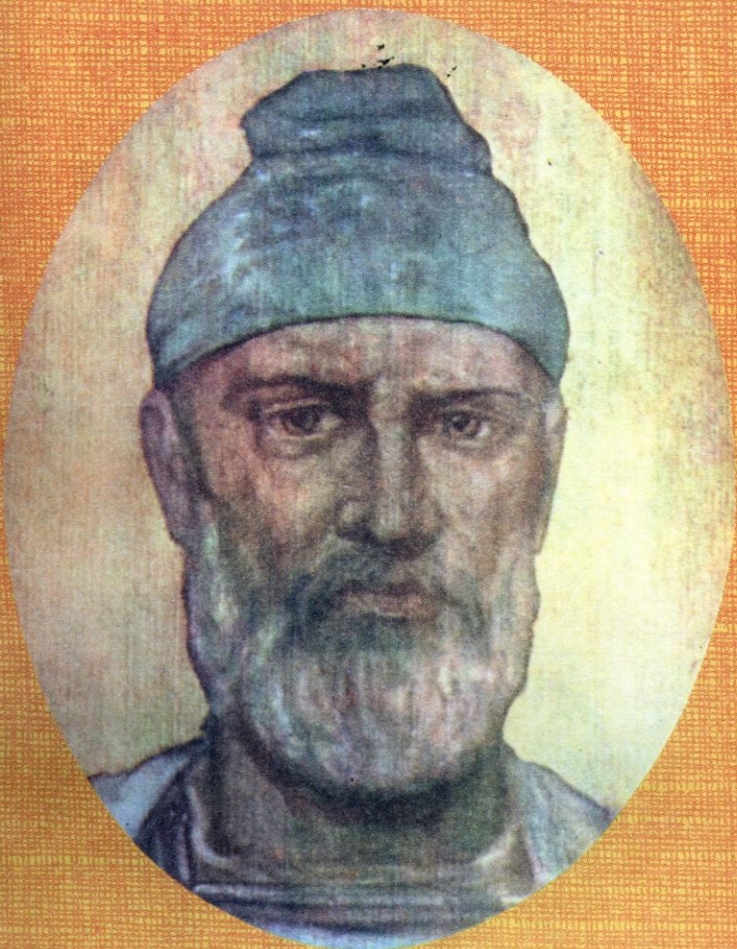
Consulul german la Budapesta raporta la 26 noiembrie 1918: „Fără îndoială, românii dețin în minile lor, în Transilvania și în comitatele vecine, puterea neîmitată”.

La 28 noiembrie, același diplomat scria: „Duminică 1 Decembrie are loc la Alba Iulia o Mare Adunare Națională a tuturor românilor din Ungaria, la care participă deputați din toate satele și orașele, episcopi și alți demnitari. Această constituantă va proclama unirea tuturor românilor și va stabili în special sarcinile politicii viitoare a Transilvaniei, precum și îndeplinirea lor și va hotărî postulatele care vor fi susținute la Conferința generală a păcii. E de așteptat o participare numeroasă”.

Consulul german sintetiza, la 2 decembrie 1918, informațiile pe care le primise de la Alba Iulia: „Din toate părțile Transilvaniei s-au revărsat de câteva zile mase întregi de oameni; au participat la Adunare cca. 100 000 de oameni; au apărut și reprezentanți ai regatului României. Au sosit numeroși socialiști din regat”.

Ministrul Spaniei la București informa, la sfârșitul lui noiembrie, guvernul său că în Transilvania se petrec „fapte de o incontestabilă importanță”, și anume faptul că tot neamul românesc unit în hotarele vechii Dacii de către Mihai Viteazul „se va uni, din nou și nu prin forța armelor, ci prin voința liberă a provinciilor care compun această țară”. Diplomatul spaniol cita proclamația adresată de Consiliul Național Român Central tuturor românilor de dincolo de Carpați și conchidea: „Astfel vor fi reprezentate toate clasele care compun societatea din aceste zone. Este lesne de înțeles nerăbdarea cu care se așteaptă o hotărâre, nutrindu-se speranța că ea va fi unirea cu restul poporului român, constituindu-se astfel România Mare”.

Ecoul actului istoric înfăptuit la 1 Decembrie la Alba Iulia se află consemnat și în numeroase ziare străine. Cităm aici doar ziarul francez *Le Matin* din 6 decembrie, care, sub titlul *Noi ținuturi se eliberează de sub jugul ungar*, scria: „Comitetul Național Român din Transilvania a proclamat aderarea ținuturilor românești Crișana, Maramureș și Banat la România. Steagul românesc flutură pe toate clădirile publice. Entuziasmul este de nedescris. Oamenii plâng și se sărută pe străzi. Vechile ținuturi săsești din Transilvania, care de secole au împărțit suferințele cu românii, cu inima și sufletul iau parte la bucuria lor”.

În lupta poporului român pentru dreptate socială și libertate națională s-au afirmat, de-a lungul secolelor, numeroase figuri de conducători. În acest număr prezentăm portretele lui Decebal, Negru Vodă, Bogdan I, Vlad Tepeș, Matei Basarab, Vasile Lupu, Horea, Cloșca și Crișan și Avram Iancu, executate de pictorul francez Pierre Bellet după Marea Unire. Reproduse după fresca ce împodobește sala în care, la 1 Decembrie 1918, reprezentanții românilor din Transilvania au hotărât solemn unirea pentru totdeauna cu țara. (Portretele s-au păstrat în fondurile Muzeului Unirii din Alba Iulia și sînt publicate, acum, pentru prima dată în culori de revista **Magazin Istorie**).

Marea Unire
în Parlamentul român

UNITATEA O DATORĂM POPORULUI MUNCITOR

Dr. MARIA TOTU

„Putem privi cu încredere în viitor. Vom așeza România mare pe temelii democratice“. Sînt cuvintele spuse de I.G.Duca, ministrul Instrucțiunii publice și cultelor, în ziua de 17 decembrie 1918, în cadrul mitingului organizat la statuia lui Mihai Viteazul în cinstea delegaților Transilvaniei și Banatului veniți la București pentru a prezenta guvernului român documentele Marii Uniri.

Una din temelii democratice ale statului român unitar desăvîrșit la 1 Decembrie 1918 a reprezentat-o noul Parlament al țării, rezultat din alegerile organizate în noiembrie 1919. Era primul Parlament care se întrunea după împlinirea marelui ideal național și, inevitabil, purta pecetea profundelor procese naționale și sociale prin care poporul își afirmase hotărît voința pentru o dezvoltare democratică și unitară a României.

Un prim pas spre democratizare

Alegerile pentru primul Parlament al României întregite au avut loc în zilele de 2,3 și 4 noiembrie 1919 pentru Adunarea Deputaților și la 7 și 8 noiembrie pentru Senat.

În imagini: Senatul s-a întrunit în vechea clădire a Parlamentului, iar Camera Deputaților la Ateneul Român.

Scrutinul electoral organizat de guvernul condus de generalul Arthur Văitoianu (constituit la 27 septembrie 1919) a fost primul din România care a beneficiat de aplicarea votului universal — reformă electorală de mare semnificație istorică. În același timp, cei aleși au fost reprezentanți ai locuitorilor de pe întreg teritoriul țării. Ei au avut misiunea să dezbată și să adopte legile de organizare și dezvoltare a statului național unitar. După cum scria C.Dobrogeanu-Gherea, alegerile din noiembrie 1919 au marcat „un eveniment considerabil pentru viața social-politică a României“, deoarece ele au consacrat „nimicirea unui sistem politic bazat pe ignobila lege electorală a celor trei colegii censitare. Întreagă această șandramă, care a otrăvit viața politică de aproape o jumătate de veac, a fost nimicită“.

Întrucît nici un partid politic nu a reușit să obțină o majoritate parlamentară pentru a forma guvernul, după o serie de tratative s-a constituit un „Bloc parlamentar“ — coaliție formată din reprezentanții mai multor formațiuni politice, printre care Partidul Național Român, Partidul Tărănesc, Partidul Democrat ș.a. Din rîndul „Blocului parlamentar“ a fost desemnat un guvern prezidat de Al. Vaida-Voievod, care a

propus un amplu program de reforme, a cărui înfăptuire, după aprecierea ziarului *Socialismul*, „ar fi însemnat o ruptură cu trecutul și un pas spre democratizarea țării”.

Parlamentul și-a început lucrările în ziua de 20 noiembrie 1919. Deoarece vechiul local din Dealul Mitropoliei devenise neîncăpător pentru cei 546 reprezentanți în Camera Deputaților (cu 380 mai mulți decât înainte de război) aceasta s-a întrunit în sala Ateneului Român; Senatul, cu cei 236 membri, a activat în clădirea din Dealul Mitropoliei. Până la alegerea organelor de lucru, Vasile Stroescu a fost desemnat președinte de vîrstă. După începerea dezbaterilor, președinte al Camerei a fost ales Al. Vaida-Voevod. După numirea lui Vaida ca șef al guvernului, locul său a fost luat de Nicolae Iorga. În funcția de președinte al Senatului a fost ales Paul Bujor.

Noul Parlament era compus din reprezentanți ai tuturor păturilor și categoriilor sociale. De remarcat că, pentru prima dată, în Parlamentul României a fost ales un număr însemnat de deputați aparținînd naționalităților conlocuitoare — șvabi, maghiari, sași — ceea ce a asigurat Corpurilor Legiuitoare, și pe acest plan, un caracter reprezentativ.

Erau reprezentate toate partidele și grupurile politice ale vremii. După o absență de două decenii, socialistii — deși inițial au hotărît să nu participe la alegeri — intrau din

nou în Parlamentul României, cu nouă deputați aleși în trei județe. De la Tribuna organului legislativ suprem al țării, deputatul Gheorghe Cristescu, exprimînd adevărata muncitorimii la actul Unirii, declara: „Partidul Socialist din România a fost din toate vremurile pentru alipirea pe această cale democratică, plebiscitară a tuturor ținuturilor românești”.

Deschiderea solemnă a lucrărilor era urmîrită cu emoție de miile și miile de bucorășteni ce umpluseră străzile din jurul Ateneului și veștile erau așteptate cu înfrigurare în toate părțile României. La cuvîntul „Unitate” vibra sufletul fiecărui român. „De la unirea noastră a tuturor — nota *Glasul Bucovinei* — n-a mai fost o zi de așa mare însemnată ca ziua cea de astăzi. De acum încolo, adunarea cea mare a deputaților va face toate legile trebuincioase pentru cîrmuirea dreaptă a frumoasei noastre țări, pentru care am suferit și sîngerat atîtea veacuri de-a rîndul”.

Pe adresa Parlamentului soseau permanent din toată țara, cit și din străinătate, telegrame și mesaje de felicitare. Între ele și o telegramă expediată de profesorii Universității Daciei Superioare care își inaugurase cursurile la Cluj. „Profesorii Universității din Cluj sînt fericiti că pot saluta întîlul Parlament al României Unite. Din munca tuturor românilor va trebui să răsără acum o eră de prosperitate și de înaltă cultură na-

CAPITALA ROMÂNIEI ÎNTREGITE

În ziua de 18 noiembrie/1 decembrie, exact la momentele în care cei peste 100 000 români transilvăneni intrau în Alba Iulia peeculuesc, prin hotărîre adoptate, viitorul națiunii unitare românești, la București au loc însuflețite manifestări prilejuate de reînnoirea autorităților de stat, moment din care București devin capitala statului român unitar. Orașul îmbracă straie de sărbătoare. Mari și covîrșitoare emoții. „În această zi a învierii — notează un martor ocular — n-a fost locuitor al mînt încercării Capitale care să nu alege ca să vădă cîntecul triumfal și n-a fost ochi din care să nu plure lacrimi”.

Îată un reportaj publicat într-o ediție specială a ziarului *Îzbinda* din 19 noiembrie/2 decembrie 1918.

„De pe la ora 8 circulațiunea devine grea, iar de la 9 trotuarele erau întesate. Pe trotuare, pînă la Capul Podului, de ambele părți erau înșirate școlile de băieți și de fete, primare și secundare.

În Piața Victoriei — sau la Capul Podului cum îl zice poporul — reprezentanți ai orașului așteptau cu tradiționala pline și sare.

La rîndul întîi erau înșirate drapelul tuturor regimentelor din țară, cu război de onoare și cu comandanții acestor regimente. Spre rîndul al doilea, „de-o parte și de alta a șoselei sînt înșirați soldații noștri. Poartă

și acum căștile pe care le-au purtat la Mărăști, la Doaga și la Mărășești”. Urmăză trupele aliate, cavalerie și infanterie franceză.

Un automobil al poliției aduce vestea că cortegiul regal a pornit din Mogosoaia. „De departe — continuă reportajul — se zărește un grup compact de călăreți. Grupul călăreților se apropie și în fruntea unui strălucit stat major apar regele și regina. La dreapta suveranului călărește generalul Berthelot”. Are loc apoi un serviciu divin, după care alaiul se îndreaptă spre Piața Victoriei. Aici se află membrii guvernului, întreg consiliul comunal, precum și generali Eremia Grigorescu, Coandă, alături de I.I.C. Brătianu, V.G. Mortun, I.G. Duca, membrii corpului diplomatic, alte persoane oficiale.

De aici, cortegiul parcurge Calea Victoriei, oprindu-se la statuia lui Mihai Viteazul, unde are loc o paradă militară. „În tot timpul defilării — notează ziarul — două aeroplan, unul francez și unul român au făcut viraje de o frumusețe și îndrăzneală care au atras admirația tuturor”.

Timpe de două săptămîni bucureștenii, alături de întregul popor, urmăresc, într-o atmosferă de însuflețitoare solidaritate națională, marile evenimente. Alături de români, cetățenii de alte naționalități aflați în Capitală își exprimă adevărate

la marele act al Unirii. Astfel, peste 500 sași care locuiesc în București, se întrunesc în Sala „Transilvania”, unde, după relatarea ziarului *Îzbinda*, din 12/25 decembrie, într-o atmosferă sărbătorească, „salută cu entuziasm unirea Ardealului cu România”. Adunarea desemnează o delegație care „să meargă în Ardeal pentru a lua contact cu cîpeteniile săsești de acolo și a-i îndemna să adopte aceeași rezoluție ca și cei din București”.

Capitala României unite primește cu însuflețire delegația Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia sosită în București la 30 noiembrie/13 decembrie spre a prezenta guvernului istorice hotărîri. Ilie Mișcușia, în acele zile secretar al serviciului de Siguranță din Ardeal și Banat, își amintește: „O delegație a plecat la București, ducînd frașilor de dincolo de Carpați mesajul ardelenilor, dorința lor de a se uni cu patria mamă. Delegația și noi ce o însoțeam am călătorit într-un tren special. După o întîrziere de cîteva ore în Predeal, am sosit în Gara de Nord. Mii de bucureșteni ne-au întîmpinat cu urale, îmbrățișîndu-ne cu nespuse dragoste și lacrimi de bucurie. Vestea sosirii ardelenilor a străbătut cu repeziciune întregul oraș. Peste tot drumul nostru, bucureștenii ne-au făcut o primire însuflețită, frățoasă. Am auzit că toate sălile de spectacole se goliseră înainte de terminarea programului. Aceeasi primire călduroasă am avut-o și la palatul din Cotroceni, unde delegația oficială și-a îndeplinit cu mult succes mandatul încredințat”.

țională pentru întregul popor. Cu neștrămutată noastră încredere în energia neamului, unim glasul nostru cu al dumneavoastră". Printre semnatarii se aflau profesorii Sextil Pușcariu, V. Babeș, Ștefănescu-Goană, O. Ghibu, I. Ursu și numeroși alții.

Cercul studențesc din Iași telegrafia cu ocazia inaugurării lucrărilor Corpurilor legiuitoare: „Cînd în capitala țării se adună marele sfat al poporului român pentru a legifera desăvîșirea vieții politice și sociale a acestui neam, studențimea universitară ieșeană, pătrunsă de importanța acestui excepțional de mare eveniment, urează tuturor reprezentanților... ca în inimile lor să se reverse din plin duhul dragostei de neam și al curățeniei gîndurilor, iar activitatea pe care o vor desfășura să fie răsplătită de sporul binefăcător”.

Printre mesajele sosite din străinătate s-au numărat cele ale președinților Camerelor Deputaților din Franța și din Italia, Paul Deschanel și, respectiv, Emanuele Orlando, al Senatului Cubei etc.

Parlamentul, cu cele două camere ale sale, Adunarea Deputaților și Senatul, alegîndu-și organele de conducere și de lucru, a trecut imediat, după validarea mandatelor, la întocmirea și dezbaterea răspunsului la mesajul tronului. În tot acest timp, pînă la 29 decembrie cînd s-a ratificat unirea, numeroși vorbitori au exprimat bucuria pen-

tru împlinirea dezideratului suprem pentru care se jertfiseră generații și generații de înaintași.

Ideea nu s-a mai stins

În ședința de deschidere a Adunării Deputaților, care a avut loc în ziua de 20 noiembrie, președintele de vîrstă al Adunării, Vasile Stroescu, salutînd prezența în primul parlament al României unite a aleșilor ținuturilor românești, sublinia că „cel dintîi factor care a lucrat la unirea românilor a fost însuși poporul românesc. În lupta lui pentru neam și țară, [poporul] a arătat cea mai înaltă bravură, după aprecierea chiar a străinilor, a suferit cele mai mari, chiar supraumane suferințe, în lipsurile ce le-a îndurat în tot timpul războiului, rău îmbrăcat și mai rău hrănit, rău înarmat a căutat să țină piept la un dușman îndestulat, chiar cu prisosință de toate și înarmat cu armele și unelele războinice cele mai perfecționate. Ei bine, domnilor, în lupta cu acești dușmani, soldații noștri, goi și flămînzii, au mirat toată lumea cu vitejia și îndurarea lor. Soldatului și țăranului român îi datorăm numele ce-l avem în lumea asta”. La rîndul său, președintele Senatului, Paul Bujor, aprecia că unitatea o datorăm „aproape în întregime popoului nostru muncitor atît de la sate — adică țărânimii noas-

lată și un reportaj publicat în Izbinda din 16/28 decembrie: „La 5 jumătate seara a sosit cu trenul delegația Ardealului, venind din Brașov. Trenul era împodobit cu steaguri naționale. În gară, au ieșit în întâmpinare șeful noului guvern, Ionel Brătianu, ministrul instrucției publice, I.G. Duca, profesorul Babeș din partea Academiei române, Vasile Morjan, fost ministru”. Sînt prezenți, de asemenea, reprezentanți ai armatei, ai industriștilor, comercianților, precum și o delegație a sașilor din București.

La 16/29 decembrie, ziarul publică un reportaj amplu privind călătoria delegației Ardealului din Sibiu la București. La Brașov, delegații li s-a făcut o primire entuziastă. Are loc un banchet, după care „s-a încins o horă mare a Unirii. Serbarea aceasta improvizată a Unirii la Brașov a durat pînă la 4 dimineața, iar la orele 7 delegații au luat un tren separat plecînd la București”.

Același ziar din 17/30 decembrie, sub titlul Sărbătorirea unirii cu Ardealul, scrie: „Ieri, la orele 11 și jumătate dimineața, au ieșit din Palatul regel delegația Ardealului, minștrii în frunte cu d. I.I.C. Brătianu și mai mulți ofițeri români. În Piața Palatului se aflau inspirate delegațiile mai multor școli și un numeros public, care la ieșirea din curtea Palatului a delegației izbucnesc în urale nesfîrșite”.

Pe tot parcursul, delegația este înțîmpinată cu entuziasm. „La statua lui Mihai Viteazul — continuă

ziarul — se afla postată o gardă de onoare din Regimentul 3 Infanterie „Aurel Vlaicu”, cu drapelul regimentului, care prezintă arma. Și aici un numeros public acamă frenetic pe frunțile Ardealului și pe minștrii”.

Iau cuvîntul episcopul Miron Cristea, Hălăgeanu, prim ajutor de primar al Capitalei, V. Haneș și I.G. Duca, ministrul cultelor și instrucției publice, precum și elevul Vulcanescu de la Liceul Lazăr. Alte discursuri au loc la statua lui Gh. Lazăr. „Asistența — continuă Izbinda — se îndreaptă iarăși la statua lui Mihai Viteazul. Aici se încinge o uriașă horă a Unirii. Se prind în această horă și episcopii Cristea și Hossu, Vaida-Volevod, Goldis, I.I.C. Brătianu, I.G. Duca și ceilalți fruntași”.

Cortegiul se îndreaptă apoi spre Palat. „În mijlocul unui entuziasm ce nu se poate descrie s-a terminat această grandioasă manifestație națională”.

În șirul festivităților preluate de prezența delegațiilor ardeleni se înscriu vizite la diferite asociații și societăți, spectacolul de gală de la Teatrul Național, banchete etc. Pînă la început de drum, se racontează la evenimentele zilei. După cum consemnează presa, la cinematografele „Clasic” și „Apolo” rulează un „grandios film cinematografic”, în care sînt prezentate „glorioasele lupte de la Mărăști, Mărășești, Otuz”. „Veniiți să aplaudați pe voinicii noștri, care cu jertfa ființei lor ne-au dat

România Mare. Mulți își vor vedea pe dragii lor în totul luptelor”.

Presa din întreaga țară comentează pe larg somnificația Marii Uniri. Sub titlul Știm că va veni, noua publicație Dacia, din 6 decembrie 1918, scrie: „Așteptăm numai ceasul binecuvîntat cînd acest mărșet act național să lanseze la lumină, împlinindu-se de puterea legilor eterne ce conduc răsăritul soarelui. Ardealul s-a aruncat în brațele patriei mame. Peste o sută de mii de feciori și bărbai, înălțîndu-se poporul aceluia robust, crescut în joșgîrul munților, și-au contopit glasurile într-o singură voință care e însuși instinctul de solidaritate al singelui românesc. Știm că așa are să fie! Sufletul acela oțelit în cuptorul rușiei milenare, sufletul acela năvalnic și vijelios din care au izbit revoltele mîndriei naționale, care a singerat pe roată, a gemut în lanțuri, a înundat cîmpia memorabilă a Blajului... a biruit pentru veacii veacilor. Într-o zi s-au răzîndu toate strădanile, toate cazmele, toate sfîșierile și toate jertfele unui mileniu de sclavie... Voința unanimă care a biruit la Alba Iulia a zguduit și-a dărîmat ultimul hotar, ultima rămășiță din granițele care ce lunga tiranie a istoriei a spintecat veacuri de-a rîndul ființa neamului românesc. Au murit hotarele vrăjmașiei! Pe mormîntul lor trece hora bucuriei generale. Suntem un popor, un pămînt, un stat. Trăiască neamul românesc, întreg în țara lui!”

tre —, cit și de la orașe, care în timp de pace a muncit pentru a produce bogăția acestei țări, iar în timp de război a sîngerat pe cîmpul de luptă pentru a ne libera de jugul străin”.

În după-amiaza aceleiași zile de 20 noiembrie 1919, în semn de omagiu, toți parlamentarii de peste Carpați au depus la statuia lui Mihai Viteazul o cunună cu lauri împreună cu tricolorul românesc. În omagiu se scria: „Slăvite Voevod, Tu care la 1600 ai adunat la Alba Iulia Dieta Ardealului..., fii azi de trei ori fericit că, iată, o altă dietă a aceluiași Ardeal e adunată la picioarele tale și azi am venit noi aleșii *poporului românesc* din acele pămînturi să ținem sîfat în treburile țării, azi mai mare și mai tare decît aceea pe care tu o uniseși pe o clipă”.

În ședința din 18 decembrie 1919, primul ministru Al. Vaida-Voevod, oprindu-se în expozezul său asupra sarcinilor mari care stăteau în fața Parlamentului unic al României, declara: „Aproape două mii de ani a viețuit neamul nostru pe aceste cîmpii și plaiuri. Veacuri amare, veacuri de lupte, de suferințe și de muncă, aceeași soartă în rău și în bine au făurit și încheat ființa etnică, unitatea limbei, datinelor, a firei poporului românesc. Dar așezat la răsăpintia Orientului și Occidentului, politicește nu s-a putut uni, ci sfîșiat prin munți și riuri și prin granițe politice, a suportat toată vitregia soartei, impusă prin situația sa geografică, în mijlo-

cul acelor state care datorau spadei române originea mărimii lor din veacul al XIX-lea. Fără de ajutorul acestei spade și Rusia și Austro-Ungaria ar fi trebuit să-și prădeze pe timpul închegării lor toate puterile, lupînd contra Semilunei. Spada vitejilor moldoveni, munteni, olteni, bănățeni și ardeleni, ai lui Ștefan, Mircea, Corvin a apărut vecinii amenințați pe atunci și deveniți tru-fași după ce a trecut pericolul. Singele cel mai bun și mai nobil românesc a fost jertfa prețioasă prin care cultura apuseană fu scutită de cîmpirea barbară... Prin întunericul veacurilor vijeliase... geniul viteazului Mihai a știut să înfăptuiască, într-o clipă de mărire, unitatea neamului. Nu a fost însă de durată. Murind Eroul, unitatea s-a prăbușit... Dar, odată înfăptuită, ideea nu s-a mai stins. Dorul unității naționale a rămas viu din rînd de oameni în rînd de oameni și conștiința că unitatea neamului nu e un vis deșert, că ea este cu putință, a dat forțe de rezistență și nădejde celor copleșiți de jugul străin și a dat avînt gîndirii politice a marilor dascăli ai neamului... Fără unitate și libertate națională nu se poate realiza de nici o națiune progres trainic, economic și politic”.

Patria tuturor fiilor

În Parlamentul României unite au luat cuvîntul reprezentanți ai naționalităților conculoitoare, exprimîndu-și cu tărie voința de

IASII SERBEAZĂ UNIREA

Iași capitala vremelnică a României în anul 1916-1918 trăiește — împreună cu toată țara — emoția și febrilitatea evenimentelor care marchează fătura statului național unitar român. Aici au loc ample și viguroase acțiuni în favoarea realizării idealului național, prin care masele populare își afirmă voința de-a împlini marile vis ale înalțărilor.

Toate acestea evidențiază pregnant, după cum remarcă ziarul *Mîscarea* din 26 ianuarie 1918, că „idealul unității naționale a rămas busola vieții de stat... Evenimentele sînt în curs. Poruncile istoriei se împlinesc. Destinele popoarelor nu se pot abate din făgașul lor firesc”.

La sfîrșitul anului 1918, lupta poporului român pentru unitate națională intră, în condiții internaționale favorabile, în stadiul decisiv. Iași și leșeni salută cu bucurie apariția noulor state naționale pe cîmpul imperiului austro-ungar, anulara păcii de la București și reîntarea României în tabăra Antantei. Totul prevede înfăptuirea „măreșului nostru ideal național”, după cum consemnează *Evenimentul* din 30 octombrie 1918.

În aceeași zi de 30 octombrie, la Iași are loc o mare manifestație în

fața statuii lui Alexandru Ioan Cuza din Piața Unirii. Între participanți — și delegați ai provinciilor istorice românești, „un mînușnic care are simbolul întregii neamului”, după cum scrie unul dintre ziare. În ziua următoare, în același cadru de entuziasm, o delegație de români de peste Carpați este primită la reședința regală.

La 8 noiembrie 1918, Iași trăiesc un alt moment cu înalte semnificații patriotice: aducerea capului lui Mihai Viteazul din pribegie sa peste granițele țării. Festivitățile ce au loc evocă vremea marelui voevod, făuritorul unirii din 1600, exprimînd, totodată, năzuința și credința maselor în apropiată împlinire a marelui ideal. În sala Teatrului Național, neîncăpătoare pentru marea afluență de public, vorbesc între alții prof. Al. Lapedatu, dr. N. Bălan, generalul Petala. Marea acțiunii Mariora Ventura recită poezii din repertoriul național, iar ansamblul coral al orașului interpretează cîntece patriotice. În seara aceleiași zile, în aula Universității, Nicolae Iorga conferențiază despre Politica lui Mihai Viteazul. Originile și însemnătatea ei actuală. Sînt prezenți membrii guvernului, reprezentanții corpului diplomatic, precum și un numeros public.

În noiembrie 1918 se intensifică legăturile directe între autoritățile de la Iași și Consiliul Național Român Central din Transilvania. În prima jumătate a lui noiembrie 1918, ajung la Iași locotenentul Popovici și avocatul Boeriu, urmați de L. Oanea, care aduc la cunoștința oficialităților române desfășurarea acțiunilor în vederea pregătirii Adunării de la Alba Iulia. I.L.C. Brătianu trimite, cu acest prilej, un mesaj Consiliului Național Român. O altă delegație a românilor transilvăneni sosește la Iași în 16 noiembrie, venind de la Sibiu. Cel doi reprezentanți, N. Bălan și V. Precup au întrevodiri cu generalul C. Coandă, primul ministru, precum și cu generalul C. Prozan, I.L.C. Brătianu, N. Iorga și alți fruntași politici români. N. Bălan poartă, de asemenea, discuții cu miniștrii aliați acreditați la Iași.

O altă delegație a C.N.R.C., formată din George Cișan și Toader Roxin, pleacă din Arad la 16 noiembrie 1918, îndreptîndu-se spre Iași pe ruta Craiova, București, fiind primiți cu mare entuziasm.

Adăugînd la cunoștința opiniei publice detaliile preparativilor legate de convocarea Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia, presa ioseană subliniază că Adunarea „va fi expresia adevărată a voinței poporului român”, iar „cuvîntul acestei adunări va fi vrednic să rămînă pe vece înscris în cartea neamurilor, fiindcă va fi rostit cu toată greutatea cuvenită și cu toată energia morală a unui neam conștient. Ideea națională numără

a trăi și de a conlucra la înălțarea țării. Dintr-zecele și zecile de aleși ai naționalităților conlocuitoare, au vorbit deputații Bella Maurer, Rudolf Brandsch, dr. M. Kipper, Vasile Sniaticuic, Gh. Hrabowski, Orestie Ilinczki, Victor Racoce, Iancu Melic Melicsohn, Mustafa Mehmet Fehim.

Bella Maurer, vorbind în numele întregii populații maghiare din Transilvania, sublinia că în timpul campaniei electorale „atît eu cît și colegii mei candidați, am fost primiți cu bucurie și cu mulțumire că în sfîrșit se va face ceva pentru interesele lor... Noi — se angaja el — stăm cu totul pe baza programului formulat la Alba Iulia a cărei realizare o pretindem”.

Ca reprezentant al germanilor din România și al Partidului Popular German, R. Brandsch a adresat un vibrant salut primului Parlament al României unite: „Noi am venit aici cu sentimente frățești și cu voința hotărîtă a participa la muncă pentru binele țării, pentru binele patriei noastre, România Mare... Noi, reprezentanții liberi aleși ai națiunii germane din România Mare, la intrarea noastră în Adunarea Constituantă ne simțim datori a reînnoi declarația solemnă că ne-am alipit statului român prin liberă hotărîre și vă vom aparține ca cetățeni credincioși și leali... cu sentiment frățesc — pentru toate națiunile țării, pătrunse de aceeași convingeri și mai cu seamă pentru poporul român de care în parte ne leagă ace-

eași soartă de multe secole, salutăm noua patrie și îi urăm... din toată inima un viitor binecuvîntat. Numai munca comună și serioasă a tuturor cetățenilor va fi în stare de a pune pe baze sigure acest viitor. De aceea vom participa din toate puterile la această muncă și vom colabora spre a face din patria noastră o cetadelă a culturii și a civilizației, a libertății democratice și a drepturilor egale...”

Mustafa Mehmet Fehim a declarat, în numele musulmanilor dobrogeni: „Vom fi credincioși și folositori pentru România Mare, patria noastră iubită, care așteaptă de la noi unirea în cuget și simțiri și în fapte, pentru că numai atunci simțim în stare s-o facem România tare”.

S-au auzit în acele zile istorice în înaltul for al națiunii române și glasurile muncitorilor și țăranilor. Reprezentantul țăranimii Nistor Andronicescu, în discursul său, a exprimat, ca și înaintașii săi deputați în Adunările ad-hoc din 1857, hotărîrea truditelor pămîntului de a participa la făurirea unei Românii mai drepte și mai bune: „Domnilor, eu sint țăran, n-am școală, am mai multă școală așa zicînd, de la natură, dar am observat că țăranul este încă o parte din România Mare și care este în stare să umple lipsurile care s-ar întîmpla în norodul românesc... Țăranul este un factor important în poporul românesc, deoarece el a contribuit și la război, căci a luat arma și s-a dus să-și

prea mulți martiri dincolo, prea mulți au rostit-o în momente supreme și s-au lăsat de viață ei dezrobitori; prea mulți ochi au lăcrimat sub steagul lui Horea și în proemia mormintului lui Avram Iancu... De aceea nu se așteaptă cuvîntul hotărîtor de la Alba Iulia cu nerăbdare în ochi, el cu seninătatea înfăptuirilor istorice care nu pot nîci șovăi, nîci înfrîza. El va suna dezrobitor cum a mai răsunit acum trei seacuri (în vremea lui Mihai Viteazul)”.

Presă din Iași aduce, de asemenea, la cunoștința opiniei publice, a maselor populare textul documentelor prin care populația transilvăneană este chemată să-și spună cuvîntul la Alba Iulia, orașul care avea să fie „pentru a doua oară, leagănul supremului vis” al tuturor românilor.

În ziua de 1 Decembrie 1918, ziarul „Opinia publică” un grupaj de articole în care, în numele maselor largi populare, salută Adunarea de la Alba Iulia și istoricele ei hotărîri: „De cum începusem a învăța istoria românilor — serie ziarul — ne strîngeam mai mulți la un loc, iar unul dintre noi cu un bețșor să presupă pe hartă pe la confînile [hotărele] a ceea ce a fost altădată Dacia.

Ce mare și mîndră ar fi România, cînd s-ar putea întînde și astăzi, ne

ziceam noi, pînă unde se întîndea altădată Dacia.

A trecut vremea de atunci și visul a devenit realitate.

Ne bucură unirea aceasta, pentru că înseamnă intrarea — de azi înainte — sub aceeași legi și ocîrmuire a românilor, uniți alături numai suferite, dar pe de altă parte bucuria ne este și mai mare pentru că această unire nu e faptul unui, ci al tuturor românilor, e faptul democrației românești [subl. ns.]”.

Subliniînd, de asemenea, caracterul larg democratic al hotărîrilor adoptate la Alba Iulia, un alt ziar ieșan, „Evenimentul”, serie: „A fost poporul românesc în număr ulmitor de mare, arătînd prin aceasta că toate păturile sociale ale națiunii noastre au participat la această zi mare, istorica Adunare... Alba Iulia rămîne de-a pururi cetatea celei mai mari înfăptuiri istorice românești pînă în zilele noastre...”

Nicolae Iorga scrie în coloanele Neamului românesc că la Alba Iulia se împlinesc „cea mai mare faptă din toată viața neamului nostru... Pentru noi e o necesitate istorică ajunși la recunoaștere și la suferință mîngîiată, o muncă ce-și găsește răsplata. Și, astfel, avem dreptul de a crede acest fapt definitiv și etern”.

La 8 decembrie 1918, Iași sârbătorește realizarea Marii Uniri. Impresionante momente de exprimare a comunității de idei și de sentimente ale românilor din toate colturile țării.

Iată o relatare din ziarul „Opinia” (11 decembrie): „De la Mitropolie se serbarea a urmat în Piața Unirii, unde au rostit cuvînturi entuziaste studenții Popa și Lărgeanu, după care s-a încins o horă mare de unire, hora românilor de pretutindeni.

La ora 3 (15) a avut loc o serbare la Teatrul Național, care s-a deschis cu corul mitropolitan. Cîntecele patriotice executate de acest cor au stîrnit entuziasmul general...”

În numele studenților socialiști vorbește Timotei Marin, viitor militant comunist. Nicolae Iorga prezintă apoi conferința Ideea Daciei românești, arătînd că această măreță idee a stat „la baza operei politice împlinită în acest fericit an 1918”. „Serbarea de la Teatrul Național — continuă „Opinia” — s-a terminat prin tablouri alegorice, reprezentînd evoluția poporului român, din cel mai adînc trecut pînă în ziua de azi”.

Conf. dr. I. AGRIGOROAIEI,
dr. Gh. BUZATU

apere vatra în care ara... Trebuie privit țărănul că și el e om și el are dreptul să se bucure de pământul acesta cît îi este dat să trăiască, să se bucure de libertate și să fie privit tot ca om... fiindcă natura tot atît a lucrat și pentru dînsul ca și pentru ceilalți. Domnilor, ... eu cer numai ca țăranul să capete pământ, să fie stăpîn pe dînsul și să fie stăpîn și pe munca lui”.

Cu aceeași fermitate a luat cuvîntul în Senat și muncitorul T. Ștefănescu, mecanic de locomotivă, care fusese alés în acest for. El a propus un larg program de reforme care aveau în vedere trecerea în posesia statului a tuturor minelor, fabricilor de tot felul, a mijloacelor de transport, a exploatareilor petroliere, în genere a tuturor marilor întreprinderi, a băncilor, participarea muncitorilor la administrarea și conducerea lor, la beneficii, introducerea imediată a impozitului proporțional și progresiv pe avere etc. În încheierea discursului său, muncitorul T. Ștefănescu a adus un înflăcărat elogiu armatei române: „Muncitorimea aduce cele mai adînci mulțumiri iubitei armate române, care s-a luptat cu atîta vitejie, glorie și abnegație pe toate fronturile țării... Muncitorimea este mindră de armata țării și are deplină încredere, ca întotdeauna, că și de data aceasta va fi la înălțimea ei și va constitui cea mai puternică garanție pentru apărarea țării... Cu această ocazie, muncitorimea face un apel călduros de a se aviza la mijloacele

necesare pentru îmbunătățirea traiului vi-tejilor invalizilor la război, precum și pen-tru îngrijirea orfanilor eroilor căzuți pe cîm-pul de onoare, pentru apărarea țării și între-girea neamului românesc”.

„Ceea ce ne unește este pentru totdeauna”

Ședința Adunării Deputaților din 27 de-cembrie și a Senatului din 29 decembrie 1919 au fost destinate special votării proie-ctelor de legi cu privire la Unire.

În expunerea de motive la proiectul-lege de unire a Transilvaniei, prezentată de Va-sile Goldiș, se sublinia, printre altele: „Nea-mul românesc, în totalitatea sa, și-a scutu-rat lanțurile robiei de veacuri și fără ezitare, uzînd de libertatea manifestării dreptului fireasc al autodeterminării națiunii, el, într-un gînd și într-un suflet a dat dovada con-științei despre unitatea sa națională și și-a declarat voința spre a-și împreuna energiile ființei sale integrale, spre a servi astfel cu puteri unite de aici încolo interesele civili-zației ce tinde spre desăvîrșirea genului omenesc... Unirea tuturor românilor într-un singur stat național este urmarea firească a faptului că acest popor, luptînd cu bărbăție împotriva vicisitudinilor istoriei de la zămă-lirea sa și pînă astăzi, n-a părăsit niciodată

PENTRU CAUZA FRAȚILOR

Străvechi pămînt românesc, Dobrogea a căzut, în sec. XV, sub stăpînirea Imperiului otoman. Deși s-au aflat timp de mai multe secole sub dominație străină, românii din această parte de țară și-au păstrat — ca și cei din alte teri-to-rii istorice românești aflate sub opresiune — limba, obiceiurile, tradițiile, au avut permanente legături economice, politice și culturale cu frații de dinco-le de Dunăre. În decursul timpului, numeroase familii de români, în special păstori din Tara Românească, Moldova, Transilvania și Banat s-au stabilit pe pămîntul dobrogean, contribuind la păstrarea conștiinței comunității de neam și de țară.

În 1877, la intrarea țării noastre în Războiul de independență, românii dobrogeeni și-au exprimat voința de a reveni la patria română. În 1878, dorința s-a împlinit, unirea Dobrogei cu România marcînd, după realizarea Unirii Principatelor în 1859, o nouă etapă în făurirea statului național unitar român în granițele sale etnice și istorice firești.

În a doua jumătate a secolului trecut, odată cu intensificarea luptei româ-nilor pentru realizarea idealului unității naționale, românii dobrogeeni și-au manifestat, prin numeroase acțiuni, solidaritatea cu frații din România și din Transilvania. Să urmărim cîteva din acțiunile de solidaritate ale dobrogenilor cu lupta românilor din Transilvania pentru unire, de la sfîrșitul secolului trecut și începutul secolului nostru.

Sentimentele de care erau animați dobrogenii, ca dealtfel toți românii, sînt exprimate grațior într-un articol apărut în ziarul Constanța din 5 iulie 1892: „Tot ce are sînt românul este astăzi în primejdie dincolo de Carpați: limba, legea, familia și cu ele nați-onalitatea sînt călcate în picioare. Față de această stare de lucruri, noi ro-mânii din România liberă și independen-tă nu ne putem aștepta răstîgnirea cu brațele încreșcate. Nevoile, păsări-le și suferințele fraților noștri, ori unde s-ar afla ei, sînt ale noastre în același timp. Aici sîntem cu trupul, dar gîndurile fiecăruia dintre noi sînt acolo unde se sîngurăm existența

noastră ca națiune”. Sentimente ase-mănătoare fuseseră exprimate și în telegrama trimisă, în iunie 1892, de Comitetul de redacție al ziarului amîn-tit mai sus, în frunte cu directorul acestuia, Petre Grigorescu, Ligii Cul-turale¹.

Presa dobrogeană publică, dealt-fel, cu consecvență articole consacrate trecutului românesc, marilor evenimente istorice cu semnificații deosebite pentru lupta de unitate na-

țională (unirea înfrîntută de Mihai Viteazul, revoluția de la 1848-1849. Unirea din 1859).

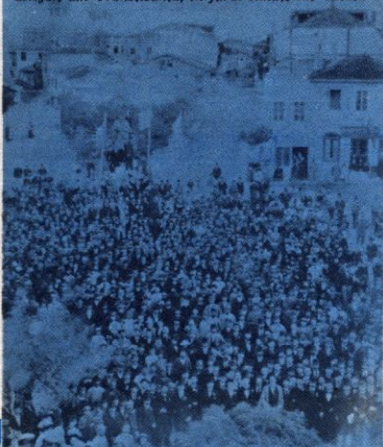
Ample spații a acordat presa do-brogeană mișcărilor memorandiste², pu-blicînd documente, informații și co-mentarii asupra „esenței cestuilor românilor din Transilvania și Ungaria”, toate exprimînd adiecțiunea pro-fundă a Dobrogei la cauza fraților de peste Carpați. Constanțeanca Aurelia Drăgescu, la fel ca mulți alți români, le scria memorandiștilor, în iulie 1892, dînd glas sentimentelor de soli-daritate și admirație pentru lupta lor, de încredere în triumful cauzei lor, de dragoste pentru Transilvania și locuitorii ei, „pentru că suferiți pe nedrept, pentru că sînteți sînge din sîngele nostru, pentru că ați dat neamului românesc, printre alții, pe Șincai, Malor, Lazăr, premergători ai reînvierii noastre naționale”. Nu-meroase telegrame de simpatie și soli-daritate au fost trimise de către do-brogenii fruntașilor memorandiști I. Rațiu, V. Goldiș, V. Lucaciu.

În 1894, locuitorii din Tulcea și Constanța au făcut o călduroasă pri-mire participanților la Congresul stu-denților din România care au vizitat Dobrogea. Între aceștia se aflau și delegați ai studenților români de dincolo de Carpați. La Constanța, în Piața „Ovidiu”, a avut loc, la 11 septembrie 1894, o mare adunare însuflețită de dragostea frățească, de credința în realizarea idealului secu-lar, al tuturor românilor.

¹⁻² Magazin istoric, nr. 11/1978; 7,8/1978.

țara unde a fost așezat, ci a păstrat-o, fructificând-o neîncetat cu sudoarea frunții sale și înscriindu-și în istorie dreptul la dînsa prin scump singele său vărsat de atîtea ori „părînd-o”.

Constanța 11 septembrie 1894: participanții la Congresul studenților din România, între care se aflau și delegații din Transilvania, în jurul statuii lui Ovidiu

În 1906, cu prilejul serbarilor de la București, peste 200 învățători și profeși din Transilvania, Banat și Bucovina au vizitat Dobrogea. La Constanța, Adameli, Mamaș, în alte localități, au fost primiți cu dragoste și simpatie. În aceeași perioadă, grupuri de elevi ai Gimnaziului „Mirecea cel Bătrîn” din Constanța au făcut călătorii în Transilvania și Bucovina. La Putna, elevii dobrogeni au adus un pios omagiu marelui Ștefan, voievodul care apăsese timp de jumătate de secol neatințarea și gloria Moldovei.

În același an, 1906, revista Răzvasul nostru, care apărea în comuna Dobromir, jud. Constanța, scoasă de învățătorul Petre Ștefănescu, adresa sâtenilor dobrogeni chemarea de a-și ajuta frații de peste munți în lupta lor dreaptă: „Căitörule, gîndește-te acum la situația românilor de dincolo de Carpați. Ei sînt pavăza neamului nostru, căci luptînd pentru limba și legea lor, luptă prin urmare pentru frăția noastră și pentru noi. Lupta lor e dreaptă și sfîntă”. La rîndul său, ziarul Conservatorul Constanței, comemorînd aniversarea națională de la Blaj din 3/15 mai 1848, nota că se apropia momentul cînd avea să se împlinească dorința exprimată de cei peste 40 000 români intrași pe Cîmpia Libertății de a se uni cu țara. „Nu e departe timpul cînd zilele senine vor răsări voles pe plaiurile Transilvaniei, întemai ca pe cele ale României libere”.

O. Goga aprecia în Cameră că „Adunarea de la Alba Iulia rămîne ca o sinteză a înfrățirii organice care a existat întotdeauna în conștiința poporului nostru”.

După aprobarea în secții a proiectelor de lege privitoare la Unire, N. Iorga declara: „În fața țării care ne-a trimis spre a lucra împreună pentru binele ei; în fața străinătății prea mult timp înșelate că sîntem incapabili de o luptă comună pentru binele acestui pămînt, în sfîrșit unit; în fața unora și în fața celorlalți să arătăm ceea ce poate nu s-a arătat pînă acum, cu prilejul discuțiilor la mesaj, că ceea ce dezbină poate fi pentru o zi, dar ceea ce ne unește este pentru totdeauna”.

Și astfel, Adunarea Deputaților și Senatul au votat proiectele de lege privind Unirea. Referindu-se la această zi, intrată în istorie alături de celelalte date glorioase ale trecutului nostru, presa o caracteriza drept „Ziua aceea care nu va ieși din mintea celor cărora le-a fost dat să trăiască, a fost o zi sfîntă”. „Cu actul de ieri — scria Viitorul — s-a pecetluit, și nu printr-o formalitate rece, ci printr-o puternică și caldă manifestare de patriotism, înfăptuirea idealului național — înfăptuire care nu se datorește decît vitalității poporului român”. Tocmai de aceea, Marea Unire a intrat în istorie ca o manifestare puternică a voinței naționale.

În noiembrie 1913, la Constanța a fost înființată revista România Mare, care, după cum o arată și titlul, milita pentru cauza unității naționale. Este prima publicație cu acest titlu care a apărut în țara noastră în acea perioadă. Revista, care a apărut pînă în anul 1916, a publicat articole referitoare la viața românilor din provinciile aflate sub stăpînire străină, exprimînd solidaritatea cu aspirațiile și lupta lor pentru drepturi naționale și sociale.

În paginile sale au fost inserate, de asemenea, numeroase liste de subscripții prin care locuitorii Dobrogei au contribuit la ajutorarea copiilor orfanți, a văduvelor și bătrînilor din Transilvania, Bucovina și Banat. În numărul din decembrie 1914, relatînd despre viața grea a românilor de dincolo de Carpați, revista scria: „Temițele ungurești, pline de români... singurele ar putea da o idee slabă de cele ce trebuie să îndure nefericirii nostri frați”. Subliniînd faptul că români nu sînt un popor războinic, pus pe jafuri și cuceriri, patrioții dobrogeni, grupaj în jurul revistei România Mare, exprimau sentimentele unanime ale întregului popor, care vedea apropiindu-se clipa hotărîtoare, așteptată de voacurii: „De va fi scris în cartea soarelui să intrăm și noi în lupte ce se pregătesc, o vom face, și o vom face așa cum am făcut-o întotdeauna, de la Traian și Decebal”.

Aceste sentimente li însușeau, de la mie la mare, pe toți dobrogenii. Nicolae Iorga nota următoarele, în urma unei vizite la școala din Măcin: „În clasă și se simțea, într-un ear perfect disciplinat, un imn dobrobanesc. Un băiat dezghețat știe să spule unde mai sînt românii, în afară de România... Un altul, și mai mic, zice de la el că nu trebuie să lăsam nemților Putna lui Ștefan cel Mare, ci să dăptăm...”

În anul primului război mondial, la chemarea patriei, pe fronturile marilor bătălii de apărare din Dobrogea, din Muntenia și din Moldova au luptat și numeroși dobrogeni, alți români cît și turei și tătari. Eroismul și jertfa lor, alături de cele ale întregului popor, se află la temelile unirii înfăptuite la 1 Decembrie 1918, la Alba Iulia.

La 8 decembrie 1918, la manifestația care a avut loc la Iași, în atmosfera de mare însușeală patriotică a festivităților organizate în cinstea Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia, au fost prezenți delegați din toate regiunile țării. În numele dobrogenilor, a vorbit studentul Ciupercăanu, care a exprimat totală și entuziastă adeziune a românilor dintre Dunăre și Mare la istoricul act, cînd s-a înfăptuit, „după atîtea jertfe și secole de așteptare, unirea tuturor românilor în România mare”.

Gh. DUMITRAȘCU,
Șt. LASCU

Experiența istorică a poporului nostru, ca și întreaga experiență mondială, confirmă adevărul necontestat potrivit căruia orice stat care promovează o politică de dominație și asuprire, care nesocotește și încalcă drepturile elementare ale altor popoare, oricât de puternic ar fi la un moment dat, de oricâtă forță militară ar dispune, el este sortit, până la urmă, înfringerii, prăbușirii, dispariției. Omenirea a cunoscut, de-a lungul existenței sale milenare, mari și puternice imperii care au învadat și subjugat alte popoare, dar care, ca urmare a luptei dârre, curajoase a acestora au dispărut ca imperii pentru totdeauna de pe fața pământului.

NICOLAE CEAUȘESCU

FINALURI FĂRĂ GLORIE

CONSTANTIN BOTORAN, ION BULEI, ION CALAFETEANU

Cu o zi înainte de Consiliul de Coroană de la Sinaia, din 21 iulie/3 august 1914¹, referindu-se la posibilele consecințe ale războiului, Take Ionescu îi spusese regelui Carol I, într-o convorbire avută la Castelul Peleş: „Maiestate, se va produce ceva, un fenomen pe care l-aș putea defini doar ca o prăbușire a tronurilor“. Era una din previziunile fruntașului politic român, care justifica portretul său dintr-un articol scris de istoricul britanic R.W. Seton-Watson și publicat în revista The New Europe: „Puțini oameni de stat din Europa cunosc atât de profund politica europeană a generațiilor trecute ca dl. Take Ionescu; încă și mai puțini au dovedit o asemenea profetică clarviziune“.

Războiul se terminase, cînd Socialismul scria: „A fost odată o împărăție rusă! A fost odată o împărăție austro-ungară! A fost odată o împărăție germană!... În mai puțin de un an s-a prăbușit tot ce a fost mai reacționar, mai oligarhic mai hidil!“ E drept, autorul articolului, publicat în 4/17 noiembrie 1918, omisese din rîndul imperiilor sortite pieirii împărăția Semilunii. Dar aceasta nu scădea cu nimic justetea constatării.

Imperiile — aceste conglomerate statale artificiale, care se întindeau pe spații imense și înglobau popoare avînd origini, istorii, limbi, credințe, datini și interese naționale și sociale diferite — au dăinuit numai atîta timp cît forța s-a dovedit capabilă să înăbușe aspirațiile de eliberare socială și națională ale celor asupriți. Subrezite pe dinăuntru de voința de neclintit a popoarelor de a-și salva ființa națională, de a-și croi propriul drum în istorie, iar dinafară de rivalitățile ce le mențineau într-o permanentă confruntare, imperiile au fost șterse de pe harta Europei, ca și de pe hărțile celorlalte continente, de dialectica istoriei. Pe ruinele lor, s-au înălțat în fruntăriile istorice statele naționale contemporane.

În paginile ce urmează ne-am propus să prezentăm cîteva din evenimentele anilor 1917-1918, care au marcat destrămarea imperiilor multinaționale, rămășițe anacronice ale orînduirii feudale, bastioane ale reacțiunii, adevărate „închisori ale popoarelor“.

UN VIS RĂU DISPARE

„Căderea țarismului — afirma Friedrich Engels la sfîrșitul secolului trecut, într-o scrisoare către socialistii români — nîmicirea acestui vis rău care apăsă peste Europa întreagă, iată, după noi, cea dintîi condiție pentru dezrobirea națiilor din mijlocul și din răsăritul Europei. Țarismul cîștind, puterea nelegitimă reprezentată acum prin Bismarck, lipsită de sprîjînul său cel mai puternic, va cădea și ea; Austria se va desface în bucăți, pierzînd singura pricină de viață ce mai are, datorită de a împiedica, prin existența sa, pe țări de a înghiți națiile împărțite de la Carpați și din Balcani“.

Evenimentele confirmă întru totul această previziune. Primul război mondial, decănat de marile imperii pentru reîmpărțirea sferelor de influență în Europa și în lume, determină ascuțirea fără precedent a contradicțiilor sociale și naționale. Monarhiile despotice din Europa, începînd cu monarhia țaristă, nu le mai pot face față.

¹ Deoarece unele state — Rusia, Serbia, România, Imperiul otoman — foloseau în 1917-1918 vechiul calendar, datele privitoare la ele sînt pe ambele stiluri; pentru evenimente petrecute în celelalte țări, toate datele sînt pe stil nou — n.r.

În primăvara anului 1917, la Petrograd, 123 000 muncitori în grevă ies în stradă cerînd pace și pîine. Seara, manifestație pe Nevski Prospekt cu steaguri roșii și placarde pe care sînt scrise lozincile: „Jos războiul“, „Trăiască revoluția“, „Vrem pîine“. Cuvîntul de ordine: lichidarea monarhiei. Autoritățile recurg la repressiuni. Țarul Nicolae II (1894-1917), aflat la Cartierul general al armatei de la Moghilev, trimite o telegramă urgentă generalului Haba-lov, comandant al regiunii militare Petrograd: „Poruncesc să se pună capăt chiar mîine dezordinii din Capitală, inadmisibilă în aceste vremuri de război cu Germania și Austria“.

Lenin vorbind mulțimii

Fantoma abdicării

La 26 februarie/11 martie, detașamente de jandarmi călare atacă pe manifestații adunați în Piața Znamenskaja și ucid 40 dintre ei. Poporul pune mina pe arme. A doua zi, întregul Petrograd este în grevă. În Rusia, începe revoluția burgheză-democratică. Trupele garnizoanei din Petrograd trec de partea poporului răsculat. Prin hotărârea conducerii din Petrograd a Partidului bolșevic, greva politică generală se transformă în insurecție armată. Muncitorii iau cu asalt arsenalul principal, de unde capturează 40 000 puști și 30 000 revolve. Lupte grele se desfășoară în diferite cartiere ale orașului, soldate cu morți și răniți. Rînd pe rînd, muncitorii și soldații ocupă toate pozițiile cheie — poduri, gări, posta centrală, telegrafii, alte importante instituții. Spre sfîrșitul zilei pun stăpînire pe întregul oraș. Revoluția este victorioasă. Sovietul deputaților muncitorilor și soldaților din Capitală își stabilește sediul în Palatul Tavriceski. Concomitent, tot acolo se constituie Comitetul provizoriu al Dumei de stat, în frunte cu M.V. Rodzeanko. Un același acoperiș adăpostește cele două focare de putere: cea a muncitorilor — reprezentată de Soviete, și cea a burghezilor — reprezentată de Dumă. Grupările politice burgheze încearcă să înăbușe revoluția, să salveze monarhia și să mențină la putere dinastia Romanovilor. „Grăsunul de Rodzeanko”,

cum îi numește Nicolae II, îl îndispune pe țar cu telegrame neplăcute: „Situația se înrăutățește. Trebuie luate măsuri urgente, altfel miline va fi prea târziu. A sosit ceasul de pe urmă cînd se hotărăște soarta patriei și a dinastiei”. Intr-o altă telegramă, și mai dezagrabă, îl anunță pe țar că degeaba ar mai trimite trupe „fiindcă nu vor acționa împotriva poporului”.

Țarul nu ia în serios „prostțiile” lui Rodzeanko; ordonă totuși unui general cu experiență, Nikolai Iudovici Ivanov, cel care, în 1905, scăldase în sînge răscola marinarilor din Kronstadt, „să restabilească ordinea deplină în Capitală și împrejurimile ei”. Sperațiile sale se clatină însă cînd află că detașamentele de ofițeri și soldați ce fuseseră puse la dispoziția generalului Ivanov refuză categoric să devină călăii poporului. Mai mult, la Vitebsk, generalul este oprit de muncitori și ajungă în Capitală.

Țarul simte că puterea îi scapă din mîini; furtuna declanșată de revoluție împlinise tronul pe marginea prăpastiei; amenințătoare, plutește fantoma abdicării.

Generalul Alekseev, șeful Statului major al Cartierului general al armatei, transmise pe toate fronturile: „Sîntem martorii uneia dintre cele mai cumplite revoluții; masele populare cu greu mai pot fi ținute în frînă, armata este demoralizată... Războiul poate fi continuat numai cu condiția ca Măiestatea Sa să accepte abdicarea”. Toți comandanții de fronturi sînt de acord. Conducătorii Dumei

și ai armatei speră că, prin sacrificiul carea monarhiei, înureșul revoluției va fi oprit. Odată asigurată liniștea internă, efortul de realizare a obiectivelor imperialiste, pentru care Rusia intrase în război, ar putea fi continuat.

Petrogradul — în plină revoluție

3/15 martie 1917. Două reprezentanți al Dumei prezintă țarului cererea de abdicare: „Petrogradul este în plină revoluție, declară unul din ei; orice unitate militară trimisă să o reprime, imediat ce ar respira aerul Petrogradului, ar trece de partea ei. De aceea, orice luptă ar fi inutilă pentru dumneavoastră. Statul nostru este să renunțăm la tron”. Neavînd încotro, la orele 15, Nicolae II își pune semnătura pe actul de abdicare. Astfel, la sfîrșit dinastia Romanovilor care, în timpul celor 304 ani de guvernare, făcuse din Rusia țara cu cel mai reacționar regim social-politic din Europa¹. Se formează un guvern provizoriu avîndu-l în frunte pe prințul G.E. Lvov și pe P.N. Milukov la Ministerul de externe. Începe duritatea puterii.

Poporul român ca și alte popoare salută cu entuziasm victoria revoluției burgheză-democratice din Rusia. Ministrul român la Petrograd, Constantin Diamandy, declară corespondentului ziarului rus Birjevala Vedomosti: „Noi am iubit și iubim poporul rus, însă țarismul ne-a înșelat totdeauna o oarecare neîncredere”.

Guvernul român recunoaște guvernul provizoriu al Rusiei. Milukov mulțumeste pentru recunoașterea oficială a guvernului său de către guvernul român și confirmă colaborarea pe mai departe a celor două state în război.

Continuarea războiului are însă efecte contrare celor scontate de guvernul provizoriu. Trecură trei luni de la victoria revoluției burgheză-democratice și problemele ei cele mai arzătoare — pacea, pămîntul și pîinea — rămîn tot nesoluționate. Situația economică se înrăutățește și mai mult.

La 3-4/16-17 mai are loc la Petrograd o puternică demonstrație a muncitorilor și soldaților, marcînd începutul primei crize a guvernului provizoriu.

După vizita făcută la Petrograd, între 17/30 aprilie și 3/16 mai, I.L.C. Brătianu îl povestește lui I.G. Duca, pe atunci ministrul Culeilor și Instrucțiunii Publice: „Dacă pe front nu mai era armată, se poate spune că la Petrograd nu mai era guvern, — capitala Rusiei fiind în plină dezordine. Trupe așezise pacifiste manifestau pe străzi și hulaului guvernul. Pretendenții în piețele publice se țineau mari întruarii bolșevice. Lenin... vorbea necontenit multimi din balcon și cu o măiestrie neînțesută, cu o voință bine determinată, conducea întreaga acțiune de destrămarea armatei și societății burghize. Pe cît Lenin era de hotărît, pe atît guvernul provizoriu era de nelămurit și, prin urmare, de neputincios.

¹ Despre destiniul familiei imperiale a Romanovilor, vezi, pe larg, *Magazin istoric*, nr. 6-11/1975.

Principele Lvov era cu desăvârșire inexistent. Millukov și Gucikov (în martie-aprilie 1917, ministru de război și al marinei) erau în plină confuzie și dădeau impresia unor oameni pe care evenimentele îi copleșeau.

Inițial congresul general al Sovietelor din Rusia (3/16 iunie-24 iunie/7 iulie) cere, prin glasul lui V.I. Lenin, ca întreaga putere să fie trecută în mâinile Sovietelor. Sub această lozină se desfașoară la Petrograd, în zilele de 3/16-4/17 iulie 1917, o demonstrație la care participă 500.000 oameni. Este reprimată cu cruzime, bolșevicii fiind nevoiți să se retragă în ilegalitate. Mulți sînt arestați, zărele lor interzise. Astfel se termină epoca dezvoltării pașnice a revoluției.

Noul guvern, format la 9/21 iulie are ca premier pe A.P. Kerenski, care încredințează conducerea supremă a armatei generalului reacionar Kornilov. Se încearcă discreditarea conducătorilor bolșevici, acuzându-i, pe bază de documente false, că sînt agenți ai Germaniei. Pe zi ce trece, situația devine tot mai haotică. Sute și mii de soldați dezertează de pe front. Țăranii din guberniile Tambov și Tver incendiază cănacele și omorâș pe moșieri. Transporturile sînt paralizate. La Petrograd, rația de pine se reduce cam la o sută de grame. Laptele nu ajunge decît pentru jumătate din copiii orașului. Specula la proporții. Se înnulește jafurile și spargeriile. Guvernul provizoriu se dovedește incapabil să facă față situației. Își schimbă mereu compoziția. „În această atmosferă de corupție generală și de false promisiuni — notează un martor ocular — o singură notă pară răsună și de azi — corul tot mai puternic al bolșevicilor: „Toată puterea în mâinile Sovietelor! Toată puterea în mâinile adevăraților reprezentanți ai milioanelor de muncitori, soldați și țăranii Pămînt și pine! Să se termine cu războiul absurd, cu diplomația secretă, cu specula și trădarea!”.

Pe acest fundal al unui popor în plină fierbere, bolșevicii încep pregătirea insurecției. La 12/25 octombrie 1917, pe lângă Sovietul din Petrograd se creează Comitetul militar revoluționar. La 25 octombrie/7 noiembrie se declanșează insurecția armată la Petrograd. Gărzile Roșii ocupă principalele obiective și înconjură Palatul de Iarnă; guvernul

provizoriu este răsturnat și la Petrograd se instaurază puterea sovietică. Congresul II al Sovietelor din întreaga Rusie, întrunit în aceeași zi la Smolnii, se constituie în organ al puterii de stat și adoptă decretul pentru pămînt și pace. Se creează Consiliul Comisarilor Poporului, în frunte cu V.I. Lenin. Revoluția socialistă este victorioasă. A doua zi, Comitetul militar revoluționar adresează Comitetelor militare ale armatei operative, Sovietelor de deputați ai soldaților, următorul apel: „Sovietul din Petrograd acotoeste că programul noli puteri trebuie să fie propunerea imediată a unei păci democratice, trecerea nemîntzirată a pămînturilor moșieresti în mâinile țăranilor, trecerea întregii puteri în mâinile Sovietelor și alegerea cinstită a Adunării constituante”.

Rupind cu trecutul țarist de aspirare la popoarelor, puterea sovietică recunoaște, la 26 octombrie/8 noiembrie 1917, dreptul oricărei națiuni de a-și rezolva, „fără cea mai mică constrîngere, problema formei ei de existență ca stat”. La 2/15 noiembrie 1917, este publicată Declarația drepturilor popoarelor din Rusia în care se spune: „Consiliul Comisarilor Poporului a hotărît să pună la baza activității sale, în chestiunea națională din Rusia, următoarele principii fundamentale: 1. egalitatea și suveranitatea popoarelor din Rusia; 2. dreptul popoarelor din Rusia la autodeterminare liberă pînă la separare și pînă la formarea de state independente; 3. desființarea tuturor privilegiilor și oricăror restricții naționale și național-religioase; 4. liberă dezvoltare a minorităților naționale și a grupurilor etnice care locuiesc pe teritoriul Rusiei”.

În zilele lui octombrie 1917, socialiștii români, anghajați împreună cu întregul popor în lupta grea pentru eliberarea țării de sub ocupații, pentru fărîcirea statului național român unitar, au editat, în semn de solidaritate cu lupta proletariatului rus, un manifest în care declarau: „Ați cucerit inimile tuturor popoarelor asuprite. Voi cereți ca nici o națiune să nu țină în asuprire pe alta, nici un neam să nu fie subjugat și fiecare popor singur să aibă dreptul de a se conduce”.

Pentru socialiștii români, principiile revoluționare, profund democratice ale Declarației reprezentau expresia propriilor lor năzuințe și idealuri.

gice, acesta i-a răspuns: „Da, toți aveau această ambiție. Eu însumi am încrezut, dar am renunțat pentru că nu cunoșc prispezece limbi”. Evident, era vorba de limbile popoarelor ce făceau parte din imperiu”. Or, aceste popoare nu mai acceptau să trăiască sub asuprire.

„Distrugeți Austro-Ungaria! Lutați Habsburgii! Posibilitatea de a-și exercita rolul net”, îndemna E. Eduard Beneș, unul din fruntașii Consiliului Național Ceh, creat la Paris, într-o conferință ținută la Sorbona, la începutul anului 1916. La sesiunea Reichsratului (Consiliul pentru afaceri comune ale Imperiului austro-ungar), din mai 1917, Antum Korosec, în numele deputaților iugoslavi, cerea „ca toate regiunile din monarhie unde trăiesc sloveni, croați și sîrbi să fie reunite într-un singur stat independent și democratic, liber de orice dominație străină”.

Lucrurile merg și mai departe la sesiunile din toamnă. Chiar în prima zi, cehii își anunță intenția de a forma un stat cehoslovac independent, polonezii prezintă hotărârile lor de a se detașa de Austria și de a crea o Polonie unificată, iar iugoslavi dau glas dorinței de a se unifica într-un singur stat.

Ecoul acestor opinii se face auzit și de peste Ocean prin Cele 14 puncte, prezentate, la 8 ianuarie 1918, de președintele Americii, Woodrow Wilson (1913-1921), în fața Senatului S.U.A.: „Popoarele din Austro-Ungaria, cărora vrem să li se apere și asigure locul printre celelalte națiuni, trebuie să li se acorde cea mai liberă dezvoltare autonomă” (art. 10).

Vesnici, șeful misiunii sîrbe în America, scrie în același an: „Atît timp cît există Imperiul austro-ungar, nu va fi, și nu va putea fi, pace durabilă în Europa. Națiunile din cadrul lui — sîrbi, croați, sloveni, cehi, slovaci, români și italieni — vor lupta fără încetare împotriva dominației germano-maghiare”.

Congresul națiunilor asuprite din Austro-Ungarie se întrunește la Roma, între 26 martie/8 aprilie-28 martie/10 aprilie 1918. Români, italieni, sîrbi, sloveni, croați, cehi, slovaci și polonezi se unesc pentru a-și impune voința de a se elibera de sub dominația străină, de a-și crea state separate, independente. În lunile care urmează încep să se constituie, în Franța și Italia, formațiuni militare ale cehilor, polonezilor și românilor.

La Viena, urmașul lui Franz Iosif, Carol I (1916-1918), susținut de energica împărăteasă Zita, rezistă presiunilor germane de a trimite noi trupe pe frontul francez, mîrgîindu-se la participarea simbolică a citorva regimente de artilerie și a două divizii pe frontul de la Verdun. În ședințele Consiliului de Miniștri pentru afaceri comune ale Imperiului, laitmotivul este lipsa de entuziasm „a naționalităților noastre obosite de război și aflate în suferință”.

Comitetul Național Cehoslovac se proclamă, în vara anului 1918, organ

¹ Pentru statistica populațiilor din Imperiul austro-ungar, vezi *Sfîrșitul Imperiului Habsburgic*, în *Magazin istoric*, nr. 12/1981, 1/1982.

^{2,3} Magazin istoric, nr. 6-11/1977; 11/1979.

CEASUL A SUNAT

Într-un moment de luciditate, ministrul de externe al Austro-Ungariei, contele Ottokar Czernin, recunoaște: „Ceasul Austro-Ungariei a sunat!”

După revoluțiile care, în 1848, zgîlțiseră temeliile Europei, principala sa continuă preocupare a guvernanților de la Viena era de a găsi un modus vivendi cu popoarele imperiului. Încheierea, la 17 februarie 1867, a acordului prin care s-au pus bazele statului dualist austro-ungar punea a fi o soluție. Dar a cui? Numai a cercurilor stăpînitoare din două popoare ale imperiului, care urmau să hotărască pentru toate celelalte?

Laitmotivul consiliilor

Asemenea unui caracteristic, Austro-Ungaria înalțase cu fantelele ei o serie de țări și popoare sorbite, datorită strînsorilor, să devină „o apă și-un pămînt”. Înaintarea ei iacomă și despotică, în istorie a fost împiedicată de un principiu multă vreme

disprețuit de oficialitățile monarhiei dualiste și care, în cele din urmă, avea să ducă acest colos la pieire: principiul naționalităților, voința fiecărei națiuni de a dispune de ea înșuși, de a-și face, prin propriile ei puteri, destinul. Cînd englezul C.A. Macartney îi mărturisea istoricului austriac A.F. Pribram ambiția sa de a scrie o istorie a monarhiei habsbur-

conducător al luptei naționale a poporului cehoslovac, avându-l ca președinte pe Karel Kramář: „Iată-l pe conducătorul poporului ceh — serie Românul! —, pe doctorul Kramář, înalt, spătos, cu mișcările elegante ale unui om de salon, cu părul alb, tăiat scurt, cu privirea de oțel și de prietenie. Împrejurul capului omului acestuia au vrut unii să arunce funia de spânzurătoare, alții l-au încercuit cu aureola de martir și aureola a ajuns învingătoare asupra arcanului de prin preurile briganzilor”.

„...Mișcarea ostilă statului — spune la 27 septembrie contele Stephen Burian, succesorul, din aprilie 1918, al lui Czernin la Externe — a crescut rapid. Azi nu mai este timp de gândire... Trebuie luate hotărâri decisive dacă vrem să evităm ca popoarele să-și lae însele soarta în mâini și să ajungă la concluzii privind viitorul lor peste capul celor ce le guvernează”.

La 1 octombrie 1918, la Viena se deschide Parlamentul. Social-democrații Adler, Seitz și Seliger sînt de părere că „reglementarea relațiilor dintre națiunile Austro-Ungariei revine popoarelor însele... În acest scop, guvernul va propune Corpurilor legislative constituirea, în primul rînd, a unei reprezentanțe naționale a fiecărei națiuni în parte. Fiecare reprezentanță națională, compusă din deputați ai națiunilor respective, aleși pe baza votului universal și egal, va trebui să elaboreze Constituția și organizarea administrativă a viitoarelor comunități a națiunilor sale și să cadă de acord cu celelalte națiuni ale imperiului cu privire la problemele națiunilor care ar urma să rămână nedespărțite”.

Istoricul ceh J. Hannak comentează „libertatea de opinie” ce domnie în Parlamentul austro-ungar: „Incurabila debilitate mintală a monarhiei, care o adusese pe marginea prăpastiei, rezultă și din faptul că pasajele cu privire la Polonia și Italia au fost înscrise de cenzură”. Evenimentele se derulează cu repeziune: la 14 octombrie 1918, în teritoriile luate de cehi se țin mitinguri populare, demonstrații și greve, în decursul cărora se cere insistent crearea Republicii Cehoslovace Independente. Într-o atmosferă de fierbinte entuziasm, masele populare, ignorînd stăpînirea, proclamă republica și distrug emblemele statului austriac.

Imperiul, ce concursa Poarta la titlul de „bolnavul Europei”, spera încă să se înăsătozească. La 16 octombrie, împăratul Carol I de Habsburg publică manifestul către popoarele „sale”. Programul prevede federalizarea Austriei, fiecare națiune urmînd să-și creeze, pe teritoriul locuit de ea, propria sa comunitate statală. Popoarele însele trebuiau să contribuie la această schimbare prin constituirea de Consilii naționale, formate din deputați în Parlament al fiecărei națiuni, care să le reprezinte interesele alături în relațiile dintre ele, cîît și dintre ele și guvernul austro-ungar.

Vecea Populară Centrală Iugoslavă, supremul organ reprezentativ, se constituie la 18 octombrie 1918, la Zagreb; primul act: formarea guvernului provizoriu, avînd, printre altele, sarcina imediată de a prelua administrația teritoriilor iugoslave. Hotărârile adoptate sînt însoțite de puternice demonstrații de masă, în cadrul cărora se cere proclamarea independenței.

Protocolul rămîne nesemnat

La propunerea social-democraților, deputații germani se constituie, la 21 octombrie, în Adunare Națională Provizorie. Aceasta alege un Comitet executiv, format din 20 membri, care preia exercitarea autorității guvernamentale în Austria germană și aprobă o rezoluție în care se arată: „Poporul german din Austria este hotărît să-și determine singur viitoarea orînduire de stat, să formeze un stat austro-german independent și să reglementeze relațiile sale cu celelalte națiuni prin înțelegeri liber consimțite. Poporul german din Austria va alege o Adunare Națională Constituantă. Alături de baza votului universal și egal, Adunarea Națională Constituantă va stabili Constituția statului austro-german”.

Mersul istoriei nu se oprește însă la soluția Austro-Germaniei.

Viena, 22 octombrie 1918, ora 10 și 30 de minute. Sub „președinția supremă” a împăratului Austriei și rege al Ungariei — ambele demnități apăsînd pe umerii unei singure persoane, Carol de Habsburg — se întrunește Consiliul de Miniștri pentru afacerile comune ale Imperiului austro-ungar. Sînt prezenți, ca de obicei, primul ministru al Austriei — baron von Hussarek, primul ministru al Ungariei — dr. Wekerle, ministrul afacerilor externe — contele Burian, ministrul de război — baron von Stöger-Stelner, ministrul de finanțe — baron von Spitzmüller și șeful Statului Major General — baron Arz. Ceea ce surprinde în luările de cuvînt ale membrilor cabinetului austro-ungar este lipsa lor de viziune politică, incapacitatea de a prevedea apropiatul sfîrșit. Carol de Habsburg consideră că, în ceea ce privește Austria, prin manifestul imperial din 16 octombrie „s-a creat

o bază” pentru continuarea, într-un spirit nou, a dialogului cu „popoarele sale”. În final, Carol atrage atenția dr. Wekerle, insistînd că este necesar să la „neîntîrziat cele mai potrivite măsuri pentru a opri dezvoltarea, în continuare, a tendințelor centrifugale”.

De regulă, protocoluale Consiliilor de Miniștri pentru afacerile comune ale Austro-Ungariei sînt semnate de fiecare participant. Excepție, protocolul sedinței din 22 octombrie, care nu poartă nici o semnătură a celor prezenți. Doar numele secretarului sedinței, contele Collaredo-Mansfeld, apare pe ultima filă, în colțul stîng de jos. De ce această abateră de la normele atât de rigide stabilite de burocrația imperială? Par și simplu, pentru faptul că participanții nu mai au timpul necesar să semneze protocolul, după transcrierea acestuia. Evenimentele din Austro-Ungaria evoluează cu atîta repeziune, încît imperiul bolnav nu mai poate supraviețui.

În numai șapte zile, 25-31 octombrie se peteculește noul destin al Europei: la Budapesta se creează Consiliul Național Ungar, în frunte cu Károlyi Mihály. Manifestul-program, în 12 puncte, promite vot universal, reformă agrară, dreptul naționalităților asupra din Ungaria de a dispune de ele însele. Nu se omite însă specificația: „Prin aceasta nu se va afecta întru nimic integritatea provinciilor aliniei Coroanei ungare”. La Viena și în întreaga Austrie începe greva generală. Pe străzile Capitalei, mii de muncitori și soldați cer pace și abolirea monarhiei. Guvernul de la Viena recunoaște dreptul la independență al cehoslovacilor și iugoslavilor. La Cracovia, în teritoriul polonez aliat sub stăpînirea Austro-Ungariei, este creată Comisia Poloneză de Lichidare, cu sarcina de a „lichida” orice legătură cu Austria și, apoi, de a crea un stat polonez, care să reunească în jurul lui toate teritoriile poloneze. La Budapesta, se desfășoară manifestații de stradă: se cere proclamarea republicii și

În fața Parlamentului din Viena, Austria este proclamată republică

prelucrarea puterii de către Consiliul Național. Consiliul Național Slovac adoptă o declarație prin care proclamă, în unanimitate, ruperea Slovaciei de monarhia austro-ungară și unirea cu teritoriile cehe în cadrul statului cehoslovac. Cu aceasta, crearea Cehoslovaciei independente este un fapt împlinit.

Comitetul Național Iugoslav proclamă Statul național independent și suveran al slovenilor, croaților și sârbilor. Adunarea Națională Provisorie din Austria își asumă întreaga putere, alege dintre membrii ei un Consiliu de stat și însăreștează pe deputatul social-democrat Karl Renner cu formarea guvernului. În Ungaria, se declanșează revoluția: la Budapesta, au loc mari demonstrații ale muncitorilor și soldaților. Insemele imperiale sînt sfîșiate. În ultima zi a lunii se constituie Consiliul Național Român Central, organul politic al românilor din Transilvania, Banat și Ungaria, care preia „conducerea teritoriilor locuite de români”. Comisia Poloneză de Lichidare preia puterea în Cracovia, Galiția apuseană și în unele regiuni din fostul regat polonez. La Budapesta, mii de demonstrații impun regelui numirea unui guvern de coaliție. Intră în vigoare Constituția provizorie a Austriei, redactată pe baza proiectului lui Karl Renner. În aceeași zi, marșele organizează demonstrații prin care sediul Adunării Naționale, cerind proclamarea republicii. Austriacii sfărîmă emblema vulturului imperial de pe fațadele caselor, iar soldații își smulg rozele de pe chipie; alții procedeză la fel.

terii, împunătorul și orgoliosul edificiu austro-ungar să se năruie ca un castel construit din căpăt de joc.

14 noiembrie 1918. La Praga are loc prima ședință a Adunării Naționale a Republicii Cehoslovacie; a doua zi, Thomáš Garrigue Masaryk este ales președinte; se formează un guvern de coaliție, în frunte cu dr. Karel Kramář, liderul Partidului Național Democrat. 16 noiembrie. Guvernul de coaliție din Ungaria proclamă Republica Ungară; 11/24 noiembrie. Vecea Populărilor Centrale, cu sediul la Zagreb, adoptă hotărîrea creării Statului național independent al slovenilor, croaților și sârbilor, proclamată oficial la 18 noiembrie/1 decembrie. În aceeași zi de 18 noiembrie/1 decembrie, ca o întâmplare firească a năzuinței seculare de unitate a poporului nostru, a visului pentru care au luptat și s-au jertfit nenumărate generații de înalțați, ca o împlinire a înseși dezvoltării istorice, Marea Adunare de la Alba Iulia hotărîște unirea Transilvaniei cu România.

Un memorandum întocmit în decembrie 1918 de Foreign Office pentru guvernul britanic constată: „Nu poate fi găsită nici o posibilitate de a negocia cu Austro-Ungaria... pentru simplul motiv că nici unul dintre factorii care menținuseră, pînă acum, relațiile cu lumea din afară, și anume: nici dinastia, nici armata, nici Ministerul de externe, nici aparatul administrativ, nu mai există”.

La Conferința de pace de la Paris (1919), primul ministru britanic, David Lloyd-George, recunoaște: „Fărîmîrea Imperiului austriac în fragmente disperate și fără legătură nu făcea parte din politica Franței, Rusiei, Angliei, Americii sau Italiei. Noi știam că acolo trebuia să alba loc o reorganizare a frontierelor în favoarea Italiei, Serbiei și României”. G. Clemenceau, președintele francez, declară și el cu o crudă sinceritate: „Trebuie să avem curajul să spunem că, atunci cînd am intrat în război, programul nostru nu era un program de eliberare”.

PORTILE SÎNT SFĂRÎMATE

„Trăim cele mai frumoase zile ce le-a trăit încercata omenire — scria militantul Tiron Albani, într-un articol publicat de gazeta socialistă Adevărul. Revoluția se întinde peste toată Europa, zdrobind lanțurile ce încoveau popoarele înrobite”.

50 luni de război au făcut ca nemulțumirea muncitorilor, soldaților și țăranilor, stîrnită de urmările conflagrației — victime, privațiuni, suferințe — să se transforme într-o revoluție capabilă să sfărîme „porțile de fier” ale celui mai puternic imperiu militarist, Germania.

Recunoașteri tardive

12 noiembrie 1918. Revoluția burgheză-democratică este victorioasă în Austria. În capela Castelului Schönbrunn, împăratul Carol asistă la slujbă, pierdut într-o meditație profundă. Ca de obicei, la sfîșit, orga întonează vechiul imn imperial: Dumnezeu al în grija Ta pe Carol, împăratul. Devine palid de emoție. În ultimele zile, pîrul i se încruntașise. Este ultima dată cînd austriacii cîntă împăratului lor vechiul imn compus de Haydn, ultima dată cînd împăratul se arată în public. Abdicarea e iminentă. La Viena, se intrunește Adunarea Națională Provisorie pentru a hotărî proclamarea republicii și a pectului noua Constituție.

Un martor ocular notează: „La ora trei fix s-a deschis poarta centrală a clădirii Parlamentului, iar membrii guvernului și deputații Adunării Naționale au apărut, solemn, pe înalta platformă a scării edificului. Președintele Karl Seitz a început să dea citire textului Constituției. În momentul în care proclamă, prin textul articolului I al Constituției, că „Austria este o republică democratică”, drapelul roșu-alb-roșu al republicii se ridică înțep pe cele două catargi. În aceeași clipă, clișiva soldați ai «Gărzii roșii» [este vorba de Batalionul 41 al milițiilor populare, condus de Franz Karitschoner] sar la catarg, rup banda albă a drapelului și urchă nămaul partea lor roșie...”

Partenera declanșată de dorința de eliberare națională și socială a țărilor „mici” ale Europei, afirmată aproape simultan și cu o forță de nebănuit, face ca, în pofida experimentelor diplomați ai marilor pu-

Revoluționari din gruparea „Spartakus” instalează o mitralieră pe un automobil

9 septembrie 1918. Împăratul Wilhelm II (1888-1919) ia hotărîrea — neînspărată, după cum se va dovedi — să inspecteze uzinele de armament de la Essen, în bazinul Ruhr, aparținînd concernului Krupp. Îmbrăcat în uniformă sa de feldmareșal, cu vulturul prusian așezat pe colțul strălucitor și înfînd în mînă un baston cu un toporăș în chip de minier, Kaiserul se îndreaptă spre un hangar imens unde se găsesc adunați aproximativ 1.500 muncitori de la secția turnă-

torie; pentru „sărbătoreasca” întîlnire, oamenii sînt îmbrăcați în cămăși de hîrtie și încălțați cu saboți de lemn. Împăratul se urchă pe o platformă joasă pentru a rosti ceea ce avea să fie ultima sa cuvîntare. În dreapta sa, stă Gustav Krupp, regele oțelului și al tunurilor. Wilhelm vorbește repede, gesticulînd frenetic cu brațul său beteg, simțtom clar al nervozității care îl macină de mai mult timp. Le cere muncitorilor să-și facă datoria așa

cum și-o face și el — Ich auf meinen Thron und du an deinem Amboss (Eu pe tronul meu și tu la nicovala ta). Cuvintele împăratului sînt primite cu vociferări de nemulțumire de către muncitori. În memoriile sale, achiziționate lui Wilhelm notează: „Fețele se încruntau și cu cit împăratul se înflăcăra mai mult, cu atît ascultătorii își manifestau mai violent dezaprobarea”. Kaiserul își încheie alecătuiunea adresînd muncitorilor următorul apel: „Vom lupta și vom rezista pînă la ultimul om, așa să ne ajute Dumnezeu! Cine vrea acest lucru să-mi răspundă prin Da!” Potrivit relatărilor unui reporter al ziarului Essener Volkszeitung, în toată sala nu s-a auzit un singur răspuns afirmativ. Deodată, tăcerea ce se așternuse este sfîșiată cu brutalitate de vocea unui muncitor: „Cînd o să fie în sfîrșit pacea?” Un altul strigă: Hunger! (foame). Agitat și nemulțumit de cele întîmplate, Wilhelm se grăbește spre limuzina sa cenzuș, care demarează în mare viteză spre gara principală. „Profund dezagreabil” — apreciază episodul consilierul financiar al firmei Krupp, marior ocular al celor petrecute la Essen, în acea zi de 9 septembrie 1918.

După puternica ofensivă a armatei franceze și apoi a forțelor aliate din vara-toamna anului 1918, cel de-al doilea Reich se apropie cu pași repezi de prăbușire. În Imperiul german, lipsa produselor alimentare devine un fenomen cronic. Datorită statului ajuns la 160 miliarde mărci. Salariile sînt de două-trei ori mai mici ca înainte de război. Statisticile înregistrăse două milioane de germani uciși pe front și aproximativ cinci milioane și jumătate prizonieri sau răniți. În Berlin, 500 000 muncitori intră în grevă. Gruparea „Spartakus”, cu Karl Liebknecht și Rosa Luxemburg în frunte, lansează lozincile: „Jos războiul”, „Jos regimul”. Berlinizilor li se alătură muncitorii de la uzinele de armament din alte regiuni. În toamna anului 1918, numărul greviștilor din întreaga Germanie se ridică la 2,5 milioane muncitori.

Pe front, soldații germani se retrag în dezordine sub focul necruțător al infanteriștilor francezi, belgieni, englezi și americani. În cea de-a șaptea zi a marelui atac aliat, declanșat la 26 septembrie, la un consiliu de război intră în Berlin, sub președinția Kaiserului, feldmareșalul Paul von Hindenburg, comandantul suprem al armatei germane, cere să se facă

imediat propuneri de pace, deoarece „armata nu mai poate rezista nici 48 de ore”. La 27 octombrie, generalul Ludendorff, șeful Cartierului general al comandantului suprem, își da demisia și locul lui este luat de generalul Wilhelm von Groener. Zadarnic. Nemulțumirea și revolta cuprind întreaga armată. La 3 noiembrie, cei 80 000 marinari din portul Kiel, care primiseră ordin să pornească o bătaie pe viață și pe moarte împotriva flotei britanice, se răscoală. Își aleg un „Comitet al bărbatilor de încredere” și arborează steaguri roșii pe catargele vaselor. Marinarii li se alătură muncitorii din port. La 4 noiembrie se înființează „Consiliul muncitorilor și soldaților din Kiel”. Portul se află practic în minile răsculaților.

Alecătuiunea începută în Kiel se întinde cu repeziune. Încercările guvernului de a opri revoluția la porțile Berlinului rămîn fără rezultat. La 8 noiembrie, gruparea „Spartakus” și Comitetul Executiv al Consiliului muncitorilor din oraș lansează un apel prin care cheamă populația muncitoare a Berlinului la răsturnarea monarhiei și înființarea republicii socialiste. A doua zi, 9 noiembrie, centrul orașului este asaltat de mii de muncitori din cartierele mărginașe; li se alătură soldații, care își părăsesc cazărmiile. Sînt ocupate clădirile instituțiilor guvernamentale, poliția, telegrafii, gările etc. Prințul Max von Baden, ales cancelar la 2 octombrie, li explică împăratului că singura speranță de a menține monarhia stă în renunțarea sa imediată la tron. La rîndul lor, Hindenburg și Groener li declară împăratului că nu mai sînt în măsură să garanteze loialitatea trupelor: „Jurămîntul

de credință al armatei nu mai este acum decît o ficțiune”. Înmărmurit de această comunicare, Kaiserul ramîne fără replică. Își dă seama că totul este pierdut. Totuși, nu ar fi posibil — întreabă el — ca în frunța unor regimente loiale să se aducă liniștea în țară și disciplina în armată? Nu — răspund generali — pentru că armata nu mai dispune de depozite de arme și muniții. Oare nu ar fi posibil să rămîna barem rege al Prusiei? Generalii nu mai răspund. Cîteva ore înăuntru ca Friedrich Ebert să-l succedă în postul de cancelar și să proclame republica, Max von Baden, din proprie inițiativă, anunță abdicarea suveranului și a prințului moștenitor. După-amiază, din balconul palatului imperial, Karl Liebknecht proclamă Germania „Republică Socialistă Liberă”. În noaptea de 9 spre 10 noiembrie, Wilhelm II fuge în Olanda, urmat, în ziua următoare, de Kronprinz. La aflarea evenimentelor, președintele Franței, Raymond Poincaré, îi vestește pe parizieni: „Cetățeni! Sînt informat că împăratul Wilhelm II a fugit și s-a refugiat în Olanda. Victoria este a noastră”. În dimineața zilei de 11 noiembrie, la orele 5, Comisia germană de armistițiu sosește în vagonul de cale ferată al lui Foch, aflat în apropiere de Compiègne, și semnează armistițiul.

Încetarea focului și a războiului se produc în cea de-a zecezecea oră a celui de-a unsprezecea zile din cea de-a unsprezecea lună a anului 1918.

ULTIMUL SULTAN, ULTIMUL MARE VIZIR

Războiul, la care Turcia participă de partea Puterilor Centrale, agravează toate slăbiciunile interne ale anarhiei Imperiului otoman sau, mai bine-zis, a ceea ce a mai rămas din el după succesele pierderi teritoriale din secolele XVIII-XIX. În părțile estice ale acestuia, în Irak, Siria, Palestina, popoarele arabe sînt într-o permanentă răzvrătire. Întreaga Armenie se ridică la lupta de eliberare. Înapoieria economică, starea dramatică de subdezvoltare fac ca, în 1917, situația să ajungă disperată. Criza economică devine tot mai acută. Producția de cereale scade drastic. Septuial la fel. Prețurile la alimente și îmbrăcăminte cresc vertiginos. Pinea, de pildă, se plătește de 50 de ori mai scump. Cu salariul pe o zi, un muncitor nu-și poate procura decît 250 gr de pîine. În Siria, Liban, zeii de mil de oameni mor de foame. Pe front, soldații turci luptă în condiții mizerabile și sînt siliți să suporte la tot pasul înjosirile aliaților germani.

În iulie 1918, după urcarea pe tron a celui de-al 36-lea și ultim sultan otoman Vahdettin (Mahomed VI), generalul Mustafa Kemal, care dobîndise un prestigiu deosebit ca strateg militar și comandant de oști, li cere să scoată țara din război și să încheie pace separată cu Antanta, încercînd astfel să salveze ce se mai putea salva. Șulțanul refuză. Ofensiva generalului Edmund Allenby pe frontul palestinian și a generalului Franchet d'Espèrey în Balcani, apro-

prie trupele Antantei de Istanbul. Cum cineva trebuia găsit vinovat, la 25 septembrie/7 octombrie, marele vizir Mehmet Talat Pașa e înălțurat. Odată cu el cade și Enver Pașa, comandantul armatei. Ahmed İzzet Pașa, noul mare vizir, încheie imediat tratative de armistițiu. În perspectiva înfrîngerii Puterilor Centrale, speră că Turcia va scăpa ieftin prin încheierea grabnică a unei păci separate.

Principalul atu aruncat în joc este generalul englez Charles Townshend,

¹ Gruparea muncitorească „Spartakus” reprezintă aripa de stînga a Partidului Social-Democratic Independent din Germania, creat la 19-21 aprilie 1917.

² „Magazin istoric”, nr. 2-3/1976; 10-11/1975.

unul dintre cei 10 000 prizonieri luați de turci în urma capitulării, după un asediu de 143 zile, a garnizoanei britanice de la Kut-el-Amara (în Mesopotamia). Generalul Townshend, ținut în captivitate cu toate menajamentele, își promise libertatea, dacă accepta să negocieze cu Londra, în numele Imperiului otoman, condițiile unui armistițiu. La 7/20 octombrie, Townshend la legătura cu Sir Somerset Calthorpe, comandantul flotei engleze din Marea Egee. Calthorpe cere capitularea necondiționată. La 13/26 octombrie, plenipotențiarul turci, ministrul Marinei Rauf, subsecretarul de stat la externe Reşat Hikmet și colonelul de stat major Sadullah, sînt primiți la bordul vasului amiral Agamemnon, aflat în rada portului Mudros (în insula Lemnos). La 17/30 octombrie, orele 23, se semnează armistițiul. Principalele prevederi: trupele turcești depun armele fără condiții; strimtorile sînt deschise pentru flota aliată; armata demobilizată, cu excepția unor mici unități destinate pazei frontierei și menținerii ordinii; flota de război urmează să fie predată aliaților; evacuarea teritoriilor arabe încă ocupate. Controlul aliaților se instaurează peste tot, pînă și la poșta, telefoane, radio, căi ferate. Partidul „Libertate și concordie”, cunoscut prin orientarea sa proengleză, vine la putere și Ahmed Tevfik Paşa (succesorul lui Ahmed Izzet, de patru ori mare vizir și apreciat de istoriografia turcă drept „ultimul mare vizir otoman”) formează la 26 octombrie/8 noiembrie un nou guvern. Între timp, ca și cum nu s-ar fi încheiat nici un armistițiu, trupele Antantei continuă să înainteze ocupînd zone importante din țară. Flota engleză pătrunde în Marea Neagră și ocupă mai multe localități din Anatolia (printre ele și portul Samsun) și din sudul Turciei, precum și orașul Mossul, în Mesopotamia. Francezii intră în Cilicia. Italienii ocupă Adalia și Kenya. Din fostul Imperiu otoman nu mai rămîne decît o mică regiune pierdută în Anatolia centrală. Despre atmosfera de totală descurajare ce domnea în capitala Turciei raportează și delegatul guvernului român, E. Papacosta, trimis la Istanbul pentru a descoperi și obține restituirea bunurilor românești răpite și duse acolo de turci și de germani în anii 1916-1918.

Cercurile politice și economice turcești asistă neputincioase la tot ceea ce se întîmplă. Singura cale de ieșire pentru ele este legată de puterile învingătoare. Pe „carte” Londrei

mizează cercurile feudalo-clericale din jurul sultanului Mehmed VI, care formează chiar o Asociație a prietenilor Angliei. Pentru a câștiga bunăvoința acestora, la 29 octombrie/11 noiembrie 1918, Ahmed Tevfik Paşa, fost ambasador al Imperiului otoman la Londra, o solicitat să formeze un alt guvern, anglofil. Alte cercuri își pun speranțele în Declarația președintelui Wilson, din 27 decembrie/8 ianuarie 1918, în care se spune că „părțile turcești ale actualului Imperiu otoman trebuie să li se asigure o suveranitate certă”. „Soluția americană” are adepți în partidele național-liberal, democratice osmaz și social-democrat, care consideră că Turcia își poate redobîndi independența numai cu sprijinul Statelor Unite; „Liga Wilson”, înființată în decembrie 1918, cere chiar instituirea unui mandat american asupra Turciei. „Cercurile politice din Turcia erau pe bună dreptate disperate — serie istoricului român de origine turcă Mehmet Ali Ekrem. În cei opt ani de războaie aproape continue, toată floarea țării fusese decimată, foametea și mizeria bîn-

Sultanul Mehmed VI nu se gîndește decît cum să-și păstreze tronul. Îl întrebă pe Mustafa Kemal, primit în audiență, în noiembrie 1918: „Îmi puteți da asigurarea că armata nu întreprinde nimic împotriva mea?” După audiență, generalul reflectează: „În ziua aceea am înțeles că monarhii sînt preocupate numai de persoana lor; soarta supușilor nu-i interesează absolut deloc. În acea zi, m-am convins definitiv că numai un regim republican va putea salva Turcia”.

Realitatea impune schimbarea întregii mentalități politice otomane de pînă atunci. Imperiul nu mai era decît o amintire istorică. Se prăbușise ca și Austro-Ungaria, minat de principiul naționalităților, acest principiu suprem, prea îndelung ignorat, al popoarelor. Imperiul murise, dar Turcia trebuia să trăiască. Un nou stat, un stat pur național trebuia înălțat pe ruinele Semlunii. Și cei care creează „o Turcie a turelilor” este Mustafa Kemal Atatürk’.

Patru imperii s-au prăbușit în 1917-1918. Războiul nu fusese de-

La 17/30 octombrie 1918, Imperiul otoman semnează armistițiul cu puterile Antantei; trupele acestora își continuă însă înaintarea în interiorul imperiului

țului în orașe și satele țării. Turcia era complet izolată, nu exista nici o perspectivă de scăpare, nu se arăta niciărei un prieten. La Istanbul, o resemnare obosită stăpînea totul. Cercurile din Capitală ajunseser la concluzia că de-acum trebuie să se plece în fața destinului”.

cît fundalul căderii lor sub loviturile implacabile ale mișcărilor de eliberare națională. „Tragedia” lor se jucase pe scene proprii și, în fiecare caz în parte, cu actori autohtoni.

¹ Magazin istoric, nr. 6/1972, 11/1981, 2/1982, 10/1983.

decembrie
1933

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

ÎN BUCUREȘTI, ACUM 50 ANI

Cronică mărunță

● Ieri după-amiază s-a înaugurat în b-dul Lascăr Catargiu (Ana Ipătescu, acum) nr. 21, pinacoteca Municipiului București. Între exponate, lucrări de Luchian, Grigorescu, Vermont, Aman, Tatarescu, Schweitzer-Cumpăna, Petrescu, Steriadi, Tonitza, Pallady, Ressa, Teodorescu-Sion etc.

● Asociația „Gândirea europeană”, de sub președinția 4-rei Elena Văcărescu, organizează a opta conferință din ciclul pe 1933-1934. D. Ion Drăgu va ține conferința Pe drumul păcii (Varșovia, Belgrad, Sofia, Ankara, Atena). Impresiile din călătoria făcută de d. ministru N. Titulescu. Se vor recita versuri din lirica polonă, bulgară, rusă, slovacă, greacă și turcă. (1 decembrie)

● A apărut, în aceste zile, Les Luites des Roumains Transylvains pour la liberté et l'opinion européenne, episodes et souvenirs, de George Moroiann, rectorul Academiei de înalte studii comerciale și industriale din Cluj, fost secretar general al afacerilor străine pe lângă președinția guvernului provizoriu [Consiliului Dirigent] din Transilvania. Volumul de 280 pagini are o prefață de celebrul publicist englez și prieten al României, Wickham Steed.

● Adio pictesei! Începând de azi, cel mai formidabil duo, Luncheon și Grila, și renumitul Jazz Hönningberg-Albany, cu diseulul Hecker, distrează vizitatorii galeriilor Lafayette. (2 decembrie)

● Politiciana din Moscova — citim în Adevărul literar și artistic — serbează 100 ani de la întemeierea sa. În epoca de industrializare a planurilor cincinale, acest centenar s-a sărbătorit cu un fast deosebit. O statistică comparativă din arată straturile sociale din

Decembrie 1933... Se împlinesc 15 ani de la înfăptuirea Marii Uniri. Amplele ecouri pe care istoricul eveniment l-a avut în conștiința poporului nostru se reflectă și în paginile presei bucureștene de acum cinci decenii, în impresionantul număr de articole și evocări pe care ziarele vremii le consacră acestei aniversări. Articole și evocări, multe din ele semnate de reprezentanți de frunte ai vieții politice și culturale românești. Iată, de exemplu, în cele două pagini de ziar pe care Universul le consacră evenimentelor de la Alba Iulia, un semnificativ articol aparținând lui I.G. Duca: „1 Decembrie va rămâne de-a pururea ziua reparării nedreptăților istorice pe care le-a suferit neamul românesc. Și fiindcă astăzi suntem reîntregiți în granițele noastre etnice și istorice, avem datoria să le apărăm cu toată fermitatea. Apărăm nu alcătuirea fictivă a unor hotărâri diplomatice, ci aceea ce, în sfînta dreptate, e al nostru și numai al nostru“.

Tot în *Universul*, Nicolae Titulescu relevă: „Unitatea noastră națională este rodul unor suferințe și nedreptăți milenare“¹.

În același spirit, în *Dimineața* ce poartă aceeași dată de 2 decembrie, dr. C. Angelescu subliniază: „Visul moșilor și strămoșilor noștri s-a îndeplinit și nici o putere omenescă nu va mai putea desuși pe acei pe care nedreptatea istorică i-a ținut atîta timp separați. Cu toții să ne străduim și să consolidăm ceea ce s-a cîștigat cu atîta trudă și cu atîtea jertfe, de-a lungul veacurilor“.

Trăinicia și justețea actului istoric înfăptuit la Alba Iulia sînt larg reliefate și în numeroase alte comentarii apărute în paginile ziarelor. Evocînd „freamătul pornit la 1 Decembrie 1918 de pe plaiurile înzăpezite ale Ardealului“, *Lupta* scrie: „Nici un plebiscit n-a fost recunoscut mai curat, mai sînt și mai solemn ca această adunare a întregii suflări românești din Ardeal și Banat, care trimete soli la București să vestească că provinciile române au scuturat jugul opresorului străin și sînt de acum înainte una cu pămîntul și statul românesc“.

La rîndul său, *Adevărul*, în numărul apărut în aceeași zi de 2 decembrie, relevă: „Unirea s-a făcut atît prin jertfa noastră adusă în marele război, care a dăruit granițele nedrepte, dar și prin caracterul național, intact al provinciilor, venite la obîrșie în virtutea principiului de autodeterminare“.

¹ Pentru a ușura lectura, nu am mai marcat prin puncte de suspensie întreruperile de text în extrasele preluate din ziarele respective. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții, scrierea din originale.

În Capitolul
de acum cinci decenii:
casa Crețulescu

Ziarele informează și despre manifestări ale românilor de peste hotare consacrate aniversării Marii Uniri. Citim astfel că sărbătorind 15 ani de la unirea Transilvaniei cu patria-mamă, Comitetul național americano-român a organizat la Cleveland un banchet la care au participat peste 300 personalități marcante americane ale statului Ohio și ale orașului Cleveland. Banchetul a fost prezidat de Burkley, președintele comisunii financiare a Senatului Statelor Unite. S-au rostit 18 cuvântări.

La 20 decembrie au loc alegeri parlamentare, organizate de guvernul național liberal, în frunte cu I.G. Duca, venit la putere în luna precedentă, în locul cabinetului național-tărănesc, condus de Vaida-Voievod. Campania electorală se desfășoară în nota obișnuită a timpului, în condițiile specifice acestui eveniment în orinduirea capitalistă. Ziarele scriu despre abuzuri și violențe, despre promisiuni din care multe nu vor fi onorate. „Plouă cu programe, cu manifeste și mai cu seamă cu făgăduieli, scrie *Lupta* din 7 decembrie. Sintem în preajma alegerilor adică în perioada când deșteptul făgăduiește și nebunul trage nădejde”.

La deschiderea scrutinului, majoritatea național-tărănistă existentă pînă atunci în Corpurile legiuitoare este înlocuită cu cea liberală, P.N.L. obținând în Parlament 300 locuri. Celelalte 87 mandate sînt atribuite altor grupări politice burgheze. Configurația Camerelor se înscrie, deci, în imaginea devenită tradițională în perioada interbelică, partidul de guvernămînt obținînd (cu ajutorul abuzurilor și nu în mică măsură al primei electorale), marea majoritate a mandatorilor.

Aflat în adîncă ilegalitate, partidul comunist se prezintă la alegeri în 13 județe, prin noua formațiune politică Liga Muncii, pe care a inițiat-o în locul Blocului Muncitoresc-Tărănesc a cărui activitate a fost interzisă în februarie 1933. Clasele exploatatoare fac însă totul pentru ca nici un reprezentant al clasei muncitoare — inclusiv din partea celorlalte două partide muncitorești, Partidul Social-Democrat și Partidul Socialist Unitar — să nu pătrundă în Parlamentul rezultat din alegerile din decembrie 1933. Dar într-o serie de locuri, numărul de voturi obținut de candidații Ligii Muncii este superior celui dobîndit de alte grupări politice mai vechi, care au dispus de mijloace financiare îndestulătoare și și-au desfășurat campania electorală nestingherite de nimeni. Faptul atestă influența pe care — în ciuda asprelor condiții ale ilegalității — comuniștii continuă s-o aibă în rîndul maselor muncitoare. P.C.R. folosește campania electorală pentru strîngerea legăturilor cu noi mase de muncitori și țărani, pentru răspîndirea în rîndul poporului a concepțiilor partidului și pentru mobilizarea oamenilor muncii la lupta neîncetată împotriva fascismului și a pregătirilor de război. Într-un

Cronica măruntă

care se recrutau în trecut și se recrutează astăzi studenții acestei școli politice. În 1914/1915: 35% fii de nobili și negustori bogați, 19% fii de funcționari și preoți, 1% fii de moșieri, 32% fii de mici burghezi; în 1933/1934: 76% fii de muncitori, 7% fii de țărani, 17% fii de funcționari. (8 decembrie)

● Mîine, miercuri 6 decembrie, d. prof. Constantin Dăicoviciu va vorbi la Universitatea Liberă (fundația Dăileș) despre Săpăturile din Ardeal. (5 decembrie)

● După relatările Institutului meteorologic, ieri dimineață erau minus 25 grade la Roman. Valoarea aceasta reprezintă cea mai scoborîtă temperatură nu numai din țară, dar chiar de pe întreg continentul.

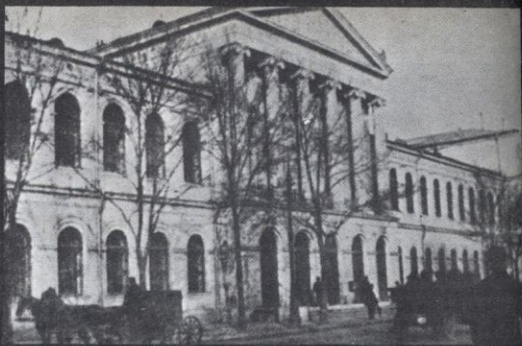
● Obisnuitul concert simfonice al Filarmonicii va avea loc săptămîna aceasta duminică dimineața, la ora 11, la Atena. În program: Weber, Beethoven, Hindemith, Rogalski și Bartok. Concertul va fi dirijat de Matei Socor, care de curînd și-a terminat la Leipzig studiile de specialitate. (6 decembrie)

● Luni 4 decembrie a avut loc la tribunalul Ilfov autentificarea actului constitutiv și a statutelor „Asociației române contra cancerului”. Printre membrii fondatori: dr. C. Daniel, prof. dr. G. Gerota, dr. Aurel Babeș.

● Capitala se va îmbogăți, în curînd, cu un nou monument de artă. Este glorificarea lui Tudor Vladimirescu, lucrare mărșă de 12 metri înălțime și care constituie cea mai de seamă operă a sculptorului Tudor Burec. (8 decembrie)

decembrie
1933

Universitatea. În 1933, cu
un nou corp adăugat
căldirilor construite între
1857-1869

Cronică mărunță

● Autorii dramaticei române s-au întrunit la o agapă la restaurantul Enescu spre a sărbători pe d. Tudor Mușatescu care a făcut 100 reprezentații cu comedia sa *Titanic Vals*. (9 decembrie)

● De la Biblioteca Academiei române: în luna noiembrie 1933, s-au consultat de 1772 cititori 5055 volume și broșuri tipărite; de 128 cititori s-au consultat 327 manuscrise, 891 documente, 31 cărți vechi românești (1508-1830). Colecțiunile Academiei au sporit în această lună cu 941 volume și broșuri, 487 numere de reviste române, 240 reviste străine, 1 atlas, 23 stampe și poartete, 2 volume manuscrise, 3 fotografii și 8 fol volante. Biblioteca este deschisă în fiecare zi de lucru pentru cărțile tipărite de la orele 8-12 și 14-18; pentru manuscrise, documente și cărțile vechi românești între orele 8 și 13. (10 decembrie)

● I. Peltz, despre romanul său *Calea Văcărești*, apărut în aceste zile de final de an 1933: „N-am vrut să scriu un rînd, o silabă de prisos. Am încercat să înfățișez numai viața — viața cartierului. Am vrut adică să vă arăt, prieteni din toate colțurile scumpe mele țări, cum se iubeste, cum se trăiește și cum se moare în *Calea Văcărești*”.

● Ministerul Instrucțiunii a dat o decizie prin care stabilește următoarele norme pentru notarea la studii a elevilor și elevelor din școlile secundare. Aprecierile activității și asiduității elevului se va face cu calificative. Pentru a înlesni însă nuanțarea acestor calificative potrivit valorii răspunsurilor și lucrărilor date de elev, alături de nota cali-

articol apărut în paginile *Scintei* ilegale se arată: „Noi trebuie să ne încordăm toate puterile pentru a folosi campania electorală în scopul mobilizării la luptă a celor mai largi mase muncitoare sub semnul luptei pentru revendicările zilnice arzătoare ale maselor împotriva fascismului, împotriva pregătirii războiului imperialist, pentru popularizarea în păturile cele mai largi a programului și lozincilor partidului nostru”.

În slujba acestor înalte idealuri, partidul comunist acționează pe multiple planuri, inclusiv prin intermediul organizațiilor de masă, create din inițiativa sa. Am reținut, de exemplu, în cronicile trecute o serie de relatări din presa vremii despre activitatea desfășurată de Comitetul Național Antifascist. Iată o nouă mărturie din ziarul timpului ce atestă stăruința cu care organizația amintită acționează în vederea dezvăluirii primejdiei fasciste. Este vorba de apariția unei tipărituri, *Ciuma brună în Germania*, cu fotografii și text în limbile română, germană și maghiară, în care se arată întinderea dezastrului și a barbariei în Germania, de cînd Hitler s-a instalat la putere. Terorizarea muncitorimii și diversiunea antisemită — se arată în lucrarea amintită, scoasă de Comitetul Național Antifascist din România — au fost cele două rezultate palpabile ale „dictaturii cafenii” în Germania. „Încolo n-au putut să soluționeze nici una din gravele probleme ale timpului nostru. Broșuri de propagandă și luminare în genul *Ciumei brune* sînt binevenite. Răspîndirea lor înseamnă o operă salutară de profilaxie socială”, scrie *Adevărul literar și artistic*, din 3 decembrie.

O operă cu atât mai promptă cu cît fascismul încearcă să-și scoată capul și în țara noastră. Ziarele informează despre o serie de acțiuni teroriste ale Gărzii de fier:

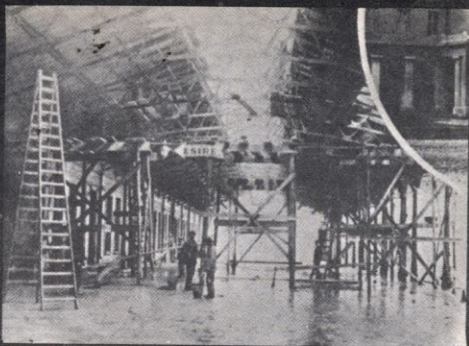
„Tribunalul din Giurgiu luat cu asalt de Garda de fier. Cea mai mare parte din legionari fiind înarmați cu revolver, au fost aduse puternice cordoane de jandarmi și trupă din regimentul 10 obuziere”.

Respinsă cu oroare și dispreț de către majoritatea covârșitoare a poporului nostru, Garda de fier caută să atragă atenția asupra sa prin agitații zgomotoase, inclusiv prin folosirea terorii și violenței. În timpul campaniei electorale, acțiunile de acest fel se înmulțesc. În aceste împrejurări, sub presiunea maselor populare, noul guvern liberal hotărăște, la 10 decembrie, dizolvarea Gărzii de fier. Marea majoritate a ziarelor — reflectînd opinia cititorilor lor — salută cu satisfacție această măsură.

„De cîțiva ani — citim în *Lupta* din 12 decembrie — ne aflăm în fața unor formațiuni care se agită și agită mai ales masele de la țară. Planul lor de luptă este vizibil anticonstituțional. Rezultatul: semne de anarhie în diferite direcții de la orașe și de la sate. Gardiști

Gara de Nord
în plină acțiune
de transformare
și modernizare

dacă ar pune stăpânire pe destinele țării, praf s-ar alege de tot ce au creat înaintașii noștri, civilizația și libertățile ar dispărea și ne-am întoarce la evul mediu. Prin urmare e foarte explicabilă măsura guvernului de-a dizolva Gărzile".

La rîndul său, ziarul *Dimineața*, referindu-se la caracterul acțiunilor întreprinse de legionari, scrie că este „vorba de acțiuni teroriste, de politica revolverului și de atacurile armate împotriva autorității constituite. Aceasta este realitatea în fața căreia un guvern cu simțul răspunderii nu putea proceda altfel de cum a procedat guvernul actual".

Peste numai cîteva zile, evenimentele vor confirma astfel de aprecieri. La 29 ale lunii, pe peronul gării Sinaia este asasinat de către o bandă de legionari, primul ministru al țării, I.G. Duca¹. Garda de fier se dezvăluie astfel în fața opiniei publice în lidoasa ei fizionomie: o bandă de asasini și teroriști, care nu au nimic comun cu poporul român, cu firea și tradițiile sale. Descriind pe larg modul în care a fost organizat și săvîrșit asasinatul, presa vremii relevă, în același timp, profunda indignare cu care opinia publică românească a luat cunoștință de orîbila crimă. „Execrabilul asasinat, a cărui victimă a fost primul ministru, scrie, de exemplu, *Adevărul*, a produs o profundă consternare în rîndurile tuturor categoriilor sociale din România".

Din primele momente după săvîrșirea crimei, reprezentanții cercurilor democratice românești observă sinistra țesătură care generează folosirea unor astfel de practici în lupta politică. Deosebit de semnificativ este în această direcție articolul *După asasinarea lui Duca*, apărut în coloanele *Cuvîntului liber*, sub semnătura lui Tudor Teodorescu-Braniște. Întrebîndu-se cine poate cîștiga de pe urma mîrșavului asasinat, autorul scrie, între altele: „A cîștigat totuși cineva. A cîștigat cine vrea o Românie slabă, o Românie cit mai lipsită de oameni și cit mai tulburată de curenți, o Românie asupra căreia să se poată întinde, fără nici o împotrivire din parte-ne, mina Berlinului agresiv. Și aici sîntem în plinul problemei. Dincolo de jocul infam al politicianismului românesc; dincolo de ambițiile tuturor Constantineștilor, mai mult sau mai puțin înconștienți, dincolo de Caranica și de Belimace [aceștia trei sînt asasinii primului ministru] veniți să ne învețe pe noi cum să ne iubim patria; dincolo de toți ratații politici care au văzut în Garda de fier o trambulină necesară carierii lor viitoare; dincolo de toate aceste marionete, stă voința unui mare regizor. E Berlinul, care vrea o Românie a lui. Iar România de azi, România lui Duca și-a lui Titulescu, România noastră, a tuturor, este din 1916 încoace, alături de Franța, alături de democrație, de pace, de libertate. Oamenii acestei poli-

Cronică măruntă

fictivă se va pune și o notă exprimată prin cifre de la 1 la 10, după următoarele norme: excepțional va fi 10, foarte bine va fi 9, bine va fi 8 sau 7, suficient 6 sau 5, iar insuficient 1-4. (11 decembrie)

● În Capitală se constituie Liga Antirevizionistă Română, din al cărei comitet de conducere fac parte G. Tițeica, G. Marinescu, Silvîn Dragomir, prof. Dragomir Hurmuzescu, Corneliu Moldovanu.

● La Teatrul Național din București are loc comemorarea scriitorilor Ilarie Chendi, St. O. Iosif și Panait Cerna, cu prilejul împlinirii a 20 ani de la moartea lor. Vorbesc Caton Teodorian, Victor Entimiu, Al. T. Stamatiad, Ion Minulescu. (12 decembrie)

● După datele Ministerului agriculturii, cifrele provizorii ale suprafețelor însămînțate în toamna aceasta, pînă la 15 noiembrie, sînt evaluate la 1 545 000 hectare grâu față de 1 948 000 hectare în anul trecut, 215 200 hectare secară față de 285 400 hectare în anul anterior.

● Societatea de radio-difuziune română a fost cîteva zile în șir obiectul de pelerinaj al cititorilor sute de bucureșteni. Ea vestise un concurs de speakers și speakerițe. Condițiile ce se cereau participanților la concurs erau minimale: glas radiofonic și, în afara limbii române, cunoașterea limbilor franceză și germană. (Realitatea Ilustrată, 14 decembrie)

● Telegramul ne-a adus ieri știrea că Academia de medicină din Paris a premiat cu

¹ *Magazin istoric*, nr. 3/1967.

decembrie
1933

O scrisoare care a ajuns
la destinatar, C. Tănase,
după... indicațiile schițate

Cronică mărunță

primul „Potain”, pe dr. N. Ionescu-Sisești, agregat la Facultatea de medicină din București, pentru cercetările sale asupra trunchiului cerebral. Este singurul român cărui i s-a conferit acest premiu. (15 decembrie)

● Un eveniment: a apărut revista săptămânală Reporter (an I, nr. 1) cu colaborarea lui A.G. Grama, Camil Petrescu, Ion Vinea, Emil Gullian, F. Adereca, N.D. Cocca, Mihail Sebastian, Cicerone Theodorescu.

● Se instalează în țară două fabrici de becuri electrice cu o capacitate de producție de câte 3 000 becuri pe zi. Prima e creștinia societății „Industria de țevi de plumb Ferar” din București, iar a doua e a societății „Izolator”.

● Locotenentul Constantin Machedon, din divizionul 4 artilerie călărească din Brăila, stabilește un record mondial, executând un raid călare a României, în care parcurge 2 167 km în 47 zile, pe traseul Brăila, Focșani, Adjuș, Bacău, Roman, Pașcani, Suceava, Rădăuți, Vatra Dornei, Bistrița-Năsăud, Alud, Alba Iulia, Sebeș, Orăștie, Deva, Arad, Timișoara, Lugoj, Deva, Orăștie, Sebeș, Sibiu, Făgăraș, Brașov, Sinaia, Cîmpina, Ploiești, București, Brăila. (16 decembrie)

● Vremea din 17 decembrie 1933 consacră un grupul de articole semnate de V. Lovinescu, C.A. Donescu, Mirecea Eliade, Felix Adereca, problemelor păcii și războiului, așa cum se conturează ele în acest final de an 1933. Avertizând asupra pericolului care amenință omenirea prin de-

tici trebuie uciși. Hitlerismul nu glumește. În Germania, hitlerismul joacă pe față. În România, hitlerismul ia forma unei mișcări teroriste, în care acceptă — pentru fațadă — cuconet din lumea mare, ratați politici din aristocrație și copii care «se joacă» cu pistolul. Privindu-i, ți-ar fi venit să rzi. Dar toți aceștia erau fațada. Erau orînduiți anume, ca să dea mișcării un aspect ridicul. Cine să se teamă de cîțiva copii, de cîteva cucoane, de cîțiva domni care «grasează» la cutare club de elită și care vor să fie deputați «gardisti», fiindcă n-au putut fi deputați liberali sau național-tărăniști? Dincolo însă de actuala fațadă ridiculă, e un fond foarte serios: e tendința hitlerismului de a-și fixa avanposturile.

Conștiința sau nu — instrucția rămîne să o stabilească, dacă va fi o instrucție adevărată, onestă, sinceră — cei din mișcare fac jocul agenților hitleriști, care vin de luni de zile în țară, ca să organizeze și ca să instige. Duca e prima victimă a acestei opere de nimicire a României democratice, a României parlamentare. Să nu ne încurcăm cu micile detalii și în încălțările fire ale crimei. Să privim realitatea în față și să căutăm adevărul, unicul vinovat: hitlerismul. Ceilalți sînt numai complici. Aceasta nu scade cu nimic vina lor și nu le poate atenua de fel pedeapsa cuvenită. Dincolo însă de faptul material al crimei; dincolo de responsabilitatea tuturor autorilor morali, tot așa de vinovați ca și Constantinescu; dincolo de vinovații directă a tuturor celor care, sub o formă sau alta, au încurajat terorismul de dreapta stă, limpede și precis, jocul sinistru al hitlerismului pe spinarea României întregite”.

Sentimentele de oroare și hotărîtă condamnare cu care opinia publică a luat cunoștință de asasinarea primului ministru, ca și împrejurările și implicațiile legate de această crimă se află consemnate și în unele însemnări rămase de la oameni politici care au trăit în acea perioadă. Între acestea și cîteva pagini de la Grigore Gafencu. Le consemnăm aici pentru că autorul lor a fost unul din martorii de seamă ai epocii sale și, deci, și ai evenimentelor la care se referă, privite inclusiv prin prisma relațiilor pe care le-a avut cu I.G. Duca, precum și a atmosferei existente în culisele diverselor componente ale conducerii politice de atunci. El aduce astfel o serie de informații suplimentare, inclusiv despre evenimente anterioare dramei de la Sinaia, printre care demisia guvernului Vaida și constituirea cabinetului condus de I.G. Duca, momente la care ne-am referit și noi în cronicile apărute în numerele trecute ale revistei. Dar să dăm cuvîntul lui Grigore Gafencu:

„Amintirea cuvintelor schimbate la telefon cu primul ministru, o zi înainte de crimă, făcea ca brutală veste să-mi pară tulburătoare.

Preluarea guvernului [la 14 noiembrie 1933] de Jean Duca, — unul din prea puținele noastre elemente distins, civilizate și bine

Lipsanii acum
cinci decanii

larnă grea

pregătite din lumea politică — s-a făcut în împrejurările cele mai neprielnice și în condițiile cele mai proaste.

Toată criza politică s-a desfășurat în culise. Pe scara de serviciu am fost dați afară. Pe scara de serviciu s-a urcat guvernul liberal. În acele zile de frământare, camarila ajunsese la apogeu. Oamenii de serviciu din partidul care pleca se rugau să rămie. Oamenii de serviciu din partidul liberal pregăteau venirea. În iatacul Duduiei [Elena Lupescu] și în biroul lui Puiu [Dumitrescu] se petreceau drame sfietoare. Stăpînii țării mîngiau durerea unora, încurajau speranțele altora. Vaida a fost prins în vârtejul acestor ape turbure, prin surprindere, descoperind prea tîrziu firea adevărată a celor pe care i-a slujit și în care s-a încrezuit. Vaida ținea la rege. Sentimentele sale de afecțiune pentru rege au contribuit mai mult decît orice calcul politic — cu toate aerele de șiretenie pe care le lua, cîteodată, mai ales față de «candoarea» mea — să-l întărească în convingerea că e pe calea cea bună. Și iată că din nou, pentru a doua oară — căderea din anul trecut era aproape uitată — regele i se înfățișa într-o atitudine neașteptată: închis, crud, încăpăținat și fals. Ultima audiență pe care a avut-o, ca prim-ministru, a fost patetică. Bătrînul căuta zadarnic să descopere la rege un gest de prietenie, o privire sinceră, o explicație binevoitoare, care dacă nu l-ar fi lămurit, i-ar fi potolit cel puțin necazul și dezamăgirea. «Sînteți uzați!», e tot ce a putut să îngine suveranul.

Am văzut pe Vaida, la întoarcerea sa din Sinaia [la 7 noiembrie]. Era copleșit de supărare.

Consultările fură o formalitate lungă și fără interes. Hotărîrea regelui era luată de mai înainte și toată lumea o cunoștea. Numai mareșalul Averescu aștepta, așa cum mi-a mărturisit-o, o schimbare de ultimă oră în favoarea lui.

Duca a sortit să vie și veni. Debutul său însă fu nenorocit. Fatalitatea s-a legat de el, din prima zi. Și, în mai puțin de două luni [de la 14 noiembrie pînă la 29 decembrie 1933] l-a dus la groapă*.

Gafencu aduce o serie de informații și în legătură cu dizolvarea Gărzii de fier. Informații ce merită cunoscute pentru că ele ajută la o mai bună înțelegere a circumstanțelor care au făcut ca, ulterior, într-o anumită perioadă, această organizație să aibă o anumită acțiune pe scena politică.

Duca „nu merita un asemenea debut, după cum nu a meritat tragicul desnoadămint. Venit ca să «restabilească ordinea», guvernul liberal a fost nevoit, pentru a corespunde chemării lui, să intervie în chestiuni de ordine. Și a provocat astfel, numaidecît, o nespusă dezordine. [Guvernul Duca] mai întîi a «reprimat» Garda de fier. Apoi, în ajunul alegerilor, a dizolvat-o.

Cronică măruntă

clanșarea unei noi conflagrații, revista amintită readuce în atenția cititorilor cîteva din bilanțurile primului război mondial: s-au tras 800 milioane proiectile, s-au consumat 10 milioane km sîrmă ghimpată, 50 milioane tone armament și muniții, 15 milioane tone explozibil, au fost provocate distrageri în valoare de 540 miliarde lei aur, au fost scutundate vase de război și comerț cu un tonaj total de 7,75 milioane tone.

● Academia română acordă premiul de virtute Artemizei Nicolae, a cărei situație este următoarea, după raportul Academiei: „Ca să eu chirie, șapte nepoți înrîljiți de dînsa; patru la școală și trei la grădiniță; o soră fără serviciu, gospodărit de zor, iar celelalte două surori chibzînd leșjoarele ca să ajungă plinea de la lună la lună“. (19 decembrie)

● D-nii Al. Rosetti și Al. Rally, cu prilejul unei consfătuiri la care au fost invitați reprezentanți ai presei, expun programul editorial al Fundației pentru literatură și artă. Sînt preconizate, astfel, aparițiile: Mihail Sadoveanu — Ștefan cel Mare, Marha Bibescu — Constantin Brîncoveanu, Victor Ion Popa — Aurel Vlaicu, C.C. Giurescu — Istoria românilor, N. Cartoian — Cărțile populare românești, E. Lovinescu — Evoluția literaturii dramatice românești, B.P. Hasdeu — Opere alese (ed. Mireea Eliade). Comentînd alegerea prof. Al. Rosetti în fruntea Funda-

**decembrie
1933**

Peronul gării
Sinaia, unde
a avut loc
asasinarea
lui I.G. Duca

Pagină
din ziarul
Dimineața

Cronică mărunță

tici pentru literatură și artă. Facia serie: „Misiunea ca această fundație să corespundă cerințelor pentru care a fost creată a revenit d-lui Al. Rosetti, distinsul profesor și om de litere, a cărui activitate în domeniul cultural ne îndreptățește să-l anticipăm ca pe unul din cei mai buni conducători care se puteau găsi pentru instituția care-și anunță un program deosebit de bogat și interesant. (23 decembrie)

● Comisiunea pentru decernarea premiului George Enescu intrându-se în ziua de 20 decembrie a.c. a acordat pentru anul 1933 Premiul I și 12.000 lei lui Dinu Lipatti. (25 decembrie)

● André Malraux primește premiul Goncourt, pentru romanul său *La condition humaine*. *Dimineața*, din 26 decembrie, scrie: „D. André Malraux, apreciat până acum de un cerc restrâns de literați și prieteni într-o dată cu obținerea mult rîvnitului premiu Goncourt, în admirația și în circulația marelui public. Lecția de tragică modestie pe care ne-o impune romanul d-lui Malraux nu e lipsită de măreție“. Henriette Yvonne Stahl îl consacră o amplă analiză în *Facia*, cu următoarea concluzie: „Romanul *La condition humaine* este cel mai bun roman al zilelor noastre. Succesul a fost desăvîrșit, așteptat, meritat“.

Jean Duca a șovăit înainte de a-i dizolva. Lua informații de la toți, cu privire la ei. Radu Irimescu [subsecretar de stat al aerului pe lângă departamentul Apărării Naționale, 1932-1935] mi-a istorisit că a fost și el întrebat de către primul-ministru, dacă dizolvarea e oportună. «Nu cunosc întinderea și adîncimea mișcării», a răspuns Radu.

— Vezi, de aceasta nu-mi dau seama nici eu!, a mărturisit Duca. Iar în Consiliul de Miniștri, care a hotărît dizolvarea, președintele s-a pronunțat împotriva măsurii.

Titulescu, el nu a șovăit o clipă. A apărut măsura în Consiliul de Miniștri, a cerut-o regelui, a impus-o lui Duca. S-a lovit de neașteptate împotriviri: regele nu a vrut să semneze un decret regal de dizolvare. A lăsat ca guvernul să-și ia întreaga răspundere. De aci, un conflict între Titulescu și Puiu D(umitrescu), — suspectat de filo-gardism și, în sfîrșit, iscălirea unui jurnal al Consiliului de Miniștri...

Jean Duca a rămas înconjurat de ura oarbă și răzbunătoare a gardiștilor dizolvați. A urmat apoi vîltoarea alegerilor — o ciomăgeală cumplită și absurdă, pe spinarea țării. Și ca încheiere, cele cinci focuri de revolver de la Sinaia.

Mi s-a povestit că după ce a comis crima, într-o gară ticsită de lume — miniștri, șefi de cabinet, secretari, sportivi [agenții] liberali ai lui M. Berceanu și public — Nicolae Constantinescu [asasinul primului ministru, împreună cu cei doi legionari: Caranica și Belimace] a aruncat arma, a încrucișat brațele și a așteptat să fie arestat. A trebuit să aibă răbdare: gara se golise. Pe peronul crimei nu rămăseseră decît trupul scăldat în sînge al victimei, și la căpătîi, în picioare, cu brațele încrucișate, ucigașul. Lumea se refugiasse în sălile de așteptare. Sportivii liberali, cu Berceanu în frunte, zburau spre Busteni.

Nu mai după cîteva clipe, publicul s-a recules. Atunci a fost arestat Constantinescu, iar liniștea fiind restabilită, toată lumea și-a putut manifesta indignarea și curajul.

A doua zi dimineața, conform unui plan de mai înainte stabilit, complicită s-au predat autorităților. Caranica s-a plimbat două ore în Gara de Nord, la București, doar o găsi un comisar care să-l identifice. Pierzînd răbdarea, s-a dus acasă la primul procuror și s-a predat.

Concluzii? O jalnică lipsă de pregătire, de seriozitate și de curaj la păzitorii ordinii publice. O neglijență, drept vorbind, criminală în jurul siguranței primului ministru“.

Antorul însemnărilor se referă și la funeraliile lui I. G. Duca, ce au avut loc la începutul lui ianuarie 1934 și, în continuare, la evenimentele politice care au urmat, inclusiv la frămîntările din partidul liberal. Înccludem și aceste pagini, deoarece încheind aici nu

Caragiale și Vla-
hul
Într-o fotografie apărută
în ziarul Adevărul
din 24 decembrie 1933

O nouă statuie va împo-
dobi Capitala (autorul lin-
gă macheta monumentului
T. Vladimirescu, aflat acum
pe strada Precupeții Vechi)

numai acest capitol de cronică, ci întregul serial al acestor recon-
stituiți despre Bucureștiul de acum cinci decenii, serial prezentat
în numerele 7-12/1981 al revistei și reluat din numărul 7/1982, este
firesc să derulăm până la capăt filmul evenimentelor la care ne-am
referit: „Funeralii naționale, corpul expus la Ateneu, coroane, dis-
cursuri, cortegiu, lume multă, nelinchipuit de multă, jandarmi,
poliție, armată pretutindeni, un sentiment unanim — aproape
unanim — de înfristare superficială dar sinceră și, mai ales, la toți
puternicii zilei, mari și mici, o foarte sinceră și nestăpinită frică.

Stare de asediu, cenzură, represiune. Într-o noapte dispar toți
fruntașii naționalismului extrem, Zizi Cantacuzino, Nichifor Crainic,
Dragoș Protopopescu. A doua zi dispăre Nae [Ionescu] ridicat de
poliție, arestat, ascuns ca un simplu mujic sub ohrana țaristă. Ce
face regele în timp ce i se arestează [acest] cel mai credincios și
devotat prieten? Regele numește pe Guță [Gheorghe] Tătărăscu
prim-ministru.

În câteva zile s-au succedat două guverne. Mai întâi guvernul
Angelescu — ministerul pompelor funebre [deoarece el organizase
funeraliile lui Duca]. Apoi guvernul Guță, guvernul unei conspirații
de palat. Înainte ca liberalii să se fi recules și unit asupra numelui
unui șef — care după toate probabilitățile nu putea fi decât intran-
sigentul Dinu Brătianu — regele, urmînd sugestiile camarilarului
[Richard] Franasovici, desemnă pe Tătărăscu șef de guvern și îl
numi prin decret regal. Dinu Brătianu, aflînd despre această
numire, izbucni în fața regelui în hohote de rîs. A urmat o noapte
furtunoasă pentru partidul liberal. Bătrînii, strînsi în jurul lui Dinu,
se pregăteau să excludă din partid pe trădători: Guță [Tătărăscu]
Richard [Franasovici] și Strunga [I. Manolescu]. Trădătorii, intru-
niți la Președinție în jurul noului prim-ministru, se pregăteau
să înmormînteze, cu toate onorurile, vechea gardă. Se numărau vo-
turile, se schimbau anatele — prin telefon. În zori de zi interveni
o soluție la Solomon: Dinu — șef [de partid], Guță — prim-ministru.

Primul — cu numele, cu tradiția, cu conștiința și, vorba lui Guță,
cu etica. Al doilea — cu dinamismul, cu energia, cu ritmul nou. La
clubul liberal cele două oști se întîlniră gata de luptă. Viitorul pre-
gătise o ediție cu excluderea lui Tătărăscu. Soluția transacțională
se impuse însă tuturor. Pacea fu restabilă.

Cine a pierdut — fără discuție foarte mult de pe urma ultimei
crize — e regele. Acțiunea sa dezlînată, plină de șovăieli și de reti-
cențe, cu accese de autoritate urmate de tîrguiești și de capitulări a
uimit toată lumea.

Rubrică de:
Cristian POPIȘTEANU, Valeriu BUDURU
Selecția fotografiilor: Radu Ion POPESCU

Cronică măruntă

● „Cea mai teribilă dintre
catastrofele de tren care s-au
produs în secolul nostru”.
califică Universul accidentul
de tren din gara Lagny (Fran-
ța), unde expresul Paris-Nancy
s-a cîlocit cu rapidul Paris-
Strasbourg. 200 morți și mai
multe sute de răniți. (28 de-
cembrie)

● Cu ocazia executării în
primă audție la noi a celebrei
Missa Solemnis a lui Beetho-
ven de către societatea corală
„Carmen”, s-a bătut o pla-
cheată de bronz argintată,
care a fost distribuită tuturor
executanților. Avers: pe trei
rînduri legenda „În audție
Beethoven Misa Solemnis”,
iar, dedesubt, un portativ cu
două măsuri din celebra operă:
Revers: pe cinci rînduri le-
genda „Societatea corală „Car-
men”, 17 noiembrie 1933,
Ateneul Român, București”.
Placheta a fost executată în
Capitală și a fost bătută în
200 exemplare de bronz argin-
tat și 4 bucați în argint.

● În Italia apare traducerea
romanului Venea o moară pe
Siret (Il Mutino sul Siret)
de Mihail Sadoveanu. Din
prefața semnată de scriitorul
G.B. Angioletti: „Cîntecul unui
roman de Sadoveanu înseamnă
un adevărat repaș. E ca și
cum ai petrece o zi la țară,
după luni întregi de mișcare
și senzații prea tari și prea
repetate între zidurile înalte
ale metropolelor. O adiere
sănătoasă pentru noi, cetățeni
ai orașelor, care ne vine din
frumoasa regiune a Moldovei,
țară întinsă și severă, ce în-
spiră respectul pentru senti-
mentele eterne și pentru ome-
nurile dureri”. (Adevărul li-
terar și artistic, 31 decembrie)

VIENA 1683: ROMÂNII ÎN APĂRAREA EUROPEI

VIRGIL CÂNDEA

A sediul Vienei, despre al cărui tricentenar revista noastră a publicat numeroase articole, a fost, în afara importanței lui pentru istoria mondială, un prilej de accentuare a prezenței românești în conștiința europeană. Participarea la asediul a forțelor militare românești — din Tara Românească, Moldova și Transilvania — și mai ales atitudinea și acțiunile lor favorabile asediaților nu au scăpat istoricilor, diplomaților și oasailor străini, participanți la lupte. Cum vom vedea mai departe, prezența românească a fost cu mult mai importantă decât se știa până acum.

Evoacă asediul Vienei a avut loc anul acesta prin manifestări de excepție în capitala Austriei și orașele din împrejurimi, îndeosebi în Niederösterreich. De la începutul lui 1983 și până în această lună, expoziții comemorative, conferințe, reünuni, concerte readuc în memoria contemporană evenimentele care acum trei secole au hotărât asupra evoluției politice a Europei Centrale și de Sud-Est.

Orice român, participant la aceste manifestări, a remarcat mențiunile despre poporul său. Mai mult decât atât, recaptularea expansiunii otomane în Europa, începând din secolul XIV, nu putea face abstracție de țările române pe care forțele Semilunii le-au înținat în calea lor, de care s-au împiedicat în realizarea unui ambițios program politic și cu care au trebuit să stabilizeze relații particulare pe o durată de aproape cinci secole.

Începând cu cea mai spectaculoasă expoziție comemorativă a asediului Vienei, organizată de Muzeul de istorie al orașului în colaborare cu Künstlerhaus (Casa artiștilor), și până la ultima lucrare apărută sau difuzată în capitala Austriei cu acest prilej, românii sînt pretutindeni prezenți. La Künstlerhaus, expoziția Turcii în fața Vienei reunește peste 1.500 piese muzeale de cea mai mare valoare (arme grele, armare, armuri, echipament militar divers, costume și produse otomane din sec. XVII, manuscrise, documente, stampe, hărți etc.) împrumutate din zece de colecții, muzee, biblioteci și arhive din lume și organizate în decurs de trei ani. Steagul Profetului, cucerit de regele polon Jan Sobieski, cortul și harnașamentul calului marelui vizir Kara-Mustafa, tunuri care au tras în fortificațiile Vienei, arme folosite de atacatori și de apărători, armuri ale husearilor polonezi și lenicierilor otomani care au căzut în luptă, portrete de epocă, jurnale de campanie, documente diplomatice sînt reunit în această expoziție fascinantă atât prin bogățiile ei și prin concepția muzeografică. Pe o suprafață imensă este reconstituită o parte a cîmpului de luptă din 12 septembrie 1683, ziua eliberării Vienei: husari, pașiri și spahii în mărime naturală se pregătesc să atace, avînd în spatele lor marea de sulite a infanteriștilor; în fața lor, pe cîmpul dominat de tunuri, zac cadavre de cai și oștasi căzuți, în vecinătatea cortului luxos al unui pașă. Fundalul acestei imense diorame este ocupat de un globen de epocă reprezentînd eliberarea, tablou pe care protectorul își mișcă lumina însoțită de sunete evocatoare.

Ochii avizat al vizitatorului român remarcă în vitrine documentele privind prezența ailor săi acum trei secole la asediul Vienei: în gravura lui Lerch, crucea lăsată de Serban vodă Cantacuzino pe locul taberei muntene; hărți reprezentînd asediul, pe care în zona de nord-est, spre Rossau, sînt clar marcate trupele române; documente diplomatice originale menționînd participarea românească la forțe politice pe eschierul central-european pe care cancelariile timpului nu le puteau ignora.

Mai puțin spectaculoasă, dar mai bogată în izvoare documentare, este expoziția de la Biblioteca națională a Austriei din Josephplatz (Piața împăratului Iosif II) cu tema Austria și otomanii. Aici, izvoarele privind rolul românilor de apărători ai civilizației europene și epopeea lor de-a lungul veacurilor pentru salvagardarea independenței și fîrăpirea unității naționale, sînt și mai numeroase. Sînt expuse în original Tratatul despre arta militară al lui Despot vodă,

„ziare” (avviso) relatînd victoriile lui Mihai Viteazul, albume din sec. XVII cu referiri românești, poemul lui Elias Corvin din familia Huniazilor relatînd campaniile antiotomane ale lui Ioan Corvin de Hunedoara, tratatele de pace care încheiau războaiele austro-otomane, cuprinzînd prevederi despre țările române și teritoriul lor: Carlowitz (1699), Passarowitz (1718), Belgrad (1739). În afîrșii, la Perchtoldsdorf, la sud de Viena, expoziția cu tema Ce a rămas de la turci reunește alături de bogate prize de război din 1683 și campaniile următoare, mînturii de epocă între care, din nou, multe primesc istoria poporului nostru. Amintim dintre acestea o gravură anonimă din 1683, proiect de cărți de joc, reprezentînd portrete ale suveranilor și comandantilor de oști care au participat la asediul Vienei. Între aceștia sînt și portretele principilor Gheorghe Duca și Serban Cantacuzino („Moldauer und Wallache”) și Mihail Apafi I. Într-un calendar de perete pe anul 1719 apare o gravură reprezentînd Pacea de la Passarowitz din anul precedent. Printre delegații Austriei, Veneției, Angliei, Olandei și Imperiului otoman se numără și „principiile Țării Românești”, pe atunci Ioan vodă Mavrocordat. Prezența românească la asediul Vienei din 1683 și în general în luptele pentru oprirea expansiunii otomane în Europa ocupă, așadar, locul cuvenit în expozițiile comemorative. La fel în lucrările publicate cu prilejul tricentenarului. De pildă, cărțile Asediul de Stephan Vajda, menționează, la p. 101, despre participarea trupelor române, despre drapelul lor creștin, despre ajutorul dat asediaților etc. La fel celelalte volume publicate sub semnătura lui Thoma M. Barker (Vulturul bicefal și Semiluna), Peter Brucke, Walter Leitsch (1683 — Bătălia de la Viena), Gerda Hagenan (Sobieski, regele Poloniei) etc.

Un alt volum, care aruncă o vie lumină asupra rolului românilor în evenimentele din 1683, este culegerea de studii publicată în două volume — română și germană — de Editura Meridiane, cuprinzînd contribuțiile istoricilor români Nicolae Stoicescu, Florin Constantin, Maria Matilda Alexandrescu-Dersca, Bulgaru, Radu-Ștefan Ciobanu, Constantin Rezașchevi, Constantin Serban și Virgil Cîndea. Sînt evocate împrăjurările politice care au determinat participarea la asediul a trupelor Țării Românești, Moldovei și Transilvaniei, acțiunile lor, rolul deosebit al lui Serban Cantacuzino în informarea asediaților și a comandamentului trupelor imperiale, ecurile asediului în sensul românesc al timpului.

Un document inedit descoperit de dr. C. Rezașchevi arată însă că acțiunile românilor la Viena au fost mai însemnate decât se știa pînă acum. În armata regelui Jan Sobieski, cavaleria ușoară — 31 unități sau „steaguri”, cuprinzînd 2.422 oștasi — era moldovenească. Aceste unități, reprezentînd 18 la sută din totalul călărimii armatei polonoze, erau comandate de ofițeri poloni și români — Ilie Drăgulescu, Robulski, Ruși și chiar un Gheorghe Hasdeu, strămoș al marelui filolog din secolul trecut. Gheorghe Hasdeu a căzut în luptă, în fruntea steagului său, la 12 septembrie 1683. Iată detalii necunoscute pînă acum care amplifică apreciabil imaginea noastră despre prezența și rolul românilor la asediul Vienei.

Documentele din expoziții și cartea de mai sus readuc în memoria specialiștilor și a publicului care a urmărit în Viena manifestările tricentenarului locul românilor în apărarea Europei de expansiunea Imperiului otoman.

Aceasta a fost și tema unui simpozion desfășurat tot la Viena între 7 și 11 septembrie din inițiativa societăților românești „Tricolorul” din Toronto și „Unirea” din Viena. Au fost prezentate peste 60 comunicări privind istoria, literatura, arta, cultura și civilizația românească. Societatea „Unirea” a dezvoltat și un bust de bronz al principelui Serban Cantacuzino, opera sculptorului vîenez Tartler, în fața vechii „Capete românești” din Betty Rosse Strasse, pe locul unde au eșuat trupele românești în 1683 și unde a fost atunci ridicată crucea de lemn a principelui muntean, glorificînd victoria trupelor europene.

București 1889-1890: Bülów raportează lui Bismarck

ÎN CAPITALA ROMÂNIEI INDEPENDENTE (II)

DAN BERINDEI

După o jumătate de an petrecută în România, Bernhard von Bülów își integrase problematica politicii românești. În rapoartele sale apare din ce în ce mai des exprimarea unor opinii; „participarea” sa este mai completă, ca și capacitatea sa de cunoaștere, deși constatăm că el persistă — de altfel firesc — și în exprimarea de idei preconceptuate, mai ales privind necesitatea unor „imitări” ale „modelului german”!

În preajma alegerilor din toamna anului 1888, dincolo de manevrele politice, Bülów continua să considere problema agrară ca deosebit de acută. Comentînd proiectele agrare ale guvernului, el nota: „Și în România pot fi întreprinse mari reforme sociale numai de către Coroană”.

În această privință Bülów se arată fidel concepțiilor lui Bismarck care vedea posibil pentru progresul agriculturii în România doar modelul prusian. „Pentru împlinirea acestei sarcini — remarcă diplomatul — ar trebui desigur ca regele Carol să înceteze să domnească cum a domnit Ludovic Filip și să urmeze exemplele Marelui elector și ale lui Frederic Wilhelm I^{ci}”.

Dar curînd și trimisul Germaniei va fi cuprins, fără să vrea, de febra electorală. La 22 octombrie, el relatea lui Bismarck conți-

nutul unei convorbiri pe care o purtase cu Alexandru Candiano-Popescu, care-l mărturisise că I.C. Brătianu își înrăutățea sorții izbînzii în alegeri „prin două mari greșeli”: prima constînd în dispersarea atacurilor politice și în neconcentrarea lor numai împotriva „partidei boierilor”, atacîndu-se și guvernul junimist; a doua greșală a lui Brătianu fiind „încăpățînata sa ignorare a problemei agrare”.

Rezultatele alegerilor, defavorabile atît guvernului cît și liberalilor, apropie momentul unui deznodămînt pe care atît Bismarck cît și Bülów nu-l doreau în acel moment: chemarea la guvern a conservatorilor. Reprezentantul Germaniei la București se arăta sceptic față de eventualitatea unei noi dizolvări a Parlamentului și a efectuării de noi alegeri. I se părea că regele ar respinge o astfel de soluție, preferînd să dea curs rezultatului electoral înregistrat și a se despărți de guvernul său, tot așa cum mai făcuse în 1876 și în primăvara aceluiași an 1888. „Maiestatea Sa — preciza Bülów — numește aceasta «a sări din trăsură înainte ca aceasta să se prăbușească într-o groapă», dar uită totuși că într-o țară unde adevăratul sentiment monarhic este înlînit doar în mod excepțional, este primejdios să te joci cu șefii partidelor...”.

Dăunător a pronostica viitorul

La 17 noiembrie, într-un alt raport, Bülów îl informa pe Bismarck că-l vizitase pe Brătianu.

Constant în atitudinea sa de ostilitate față de poziția „constituțională” a lui Carol I, pe care-l compara cu „regele burghez” Ludovic Filip al Franței (1830-1848), Bülów considera că ar fi fost mai oportuna „imitarea” de către regele României a exemplelor domniilor autorizate ale lui Fre-

deric, fără a se arăta impresionat de eșecul său electoral, „dezvăluie o stare de spirit voioasă” și e sarcastic la adresa guvernului junimist. „Domnul Brătianu este foarte pornit împotriva Maiestății Sale Regele Carol I”, adăuga Bülów, arătînd că fostul premier îi amintise cuvintele pe care i le spusese Bismarck lui în legătură cu faptul că mo-

deric Wilhelm al Prusiei, supranumit „Marele elector” (1640-1688) și Frederic Wilhelm I, „Regele sergent” (1713-1740), predecesorul lui Frederic II.

narhul va pierde pe liberali fără a câștiga de partea sa pe adversarii acestora. Regelui, Brătianu îi reproșa „vanitatea” și faptul că se considera „în sinea sa drept unul din cei mai mari comandanți militari și bărbați de stat ai timpului” și că ar fi „plin de o fantastică ambiție”. „Mulți ani” visase regele, potrivit lui Brătianu, la tronul bizantin al Paleologilor, iar apoi că va juca față de Germania rolul pe care-l avusese Leopold I al Belgiei

față de Anglia¹. Bülów mai raporta detaliu plin de semnificație că șeful Partidului Liberal nu-l mai întinlise pe monarh din luna aprilie, ceea ce indica neîndoiește dimensiunile conflictului dintre cele două personaje.

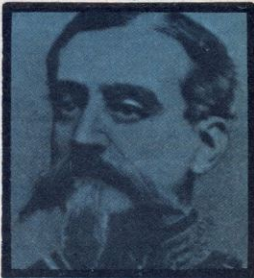
Cind — la 24 noiembrie 1888 ca urmare a alegerilor — s-a format un guvern de coaliție între conservatori și junimiști, reprezentantul Germaniei continua a se arăta rezervat și mai ales neîncrezător față de noii miniștri conservatori, îngrijorându-l totodată răceala manifestată de monarh față de Carp. „După ce regele Carol I-a aruncat peste bord pe domnul Ioan Brătianu — notează el în raportul său din 5 decembrie 1888 — ar fi, după opinia mea, o greșeală politică [Bismarck intervine aici cu adnotarea: «pe aceasta o va face!»] să-l îndepărteze și pe domnul Carp”. În aceeași zi, într-un alt raport, reprezentantul diplomatic al Germaniei sublinia: „După opinia mea, în fond, conservatorii mult crescuți [în importanță] prin extravaganțele brătienistilor, prin miopia junimiștilor și prin slăbiciunea Maiestății Sale Regelui, ca și prin agitația rusă, dețin în fapt mai puțin sprijin în țară decît o indică acum aparențele”.

La începutul anului 1889, un lung raport al lui Bülów abordează problema spinoasă a menținerii României în sistemul de alianță pe care-l crease Bismarck. Neîndoiește, reprezentantul Germaniei la București era perfect conștient că principala greutate în reînnoirea tratatului era problema privind relațiile dintre România și Austro-Ungaria. El ținea să-l informeze pe Bismarck asupra faptului că și contele Kálnoky, ministrul

de externe al monarhiei dualiste, declarase confidențial că „el ar fi mulțumit dacă România, în cazul unui război între Austria și Rusia ar adopta o reală neutralitate, și că n-a contat niciodată pe mai mult”. Sceptic, Bülów întregea: „Unde împjurările și persoanele sînt atât de nesigure ca aici este de două ori dăunător a pronostica viitorul”. Oricum, el sugera ca Austro-Ungaria să acționeze din vreme, căutîndu-și partizani printre oamenii politici români din toate partidele, prin mijloace materiale, prin presă — sugerînd eventualitatea achiziționării focii bucarestene *La Liberté Roumaine*, care era „condusă nu fără îndemnare jurnalistică de fostul comund Damé”², ca și a foilor *Resboiul* și *Lupta*. Diplomatul nu se dădea în lături să sugereze chiar „organizarea” unor demonstrații de stradă. De asemenea, el opina ca Austro-Ungaria să caute să obțină „unele succese militare”, în prima fază a conflictului presupus a izbucni cu Rusia, ceea ce ar putea influența opinia publică din România. Diplomatul german mai adăuga unele detalii referitoare la poziția lui Carol I, care merita a fi reținute: „Deferența pe care regele Carol îi place a o arăta față de casa Habsburg nu corespunde, cum îmi permit a vă semnală în secret, cu totul simțămîntelor lăuntrice și tendințelor Maiestății Sale. Înaltul domn n-are în fond multe simțămînte pentru Austro-Ungaria. În orice caz, regele se va lăsa pînă la urmă totdeauna convins de ceea ce îi va spune reprezentantul înaltului nostru stăpîn [împăratul Germaniei]”, dar, totodată, trebuie desigur ținut seama de faptul că Maiestatea Sa se lasă, în general, mai mult împins de evenimente decît să le determine el însuși.

Regele Carol este, cu toate slăbiciunile lui, un element, prețios în jocul românesc, dar, din nefericire, nu ceea ce el trebuie să fie, anume singura carte decisivă”. Bülów conchidea conturînd o imagine pesimistă în privința poziției României față de Tripla Alianță și mai ales față de monarhia dualistă, în eventualitatea izbucnirii unui conflict al monarhiei dualiste cu Franța sau Rusia. „În cazul unor înfringeri serioase ale Austriei — scria el — chiar și o con-

Cîteva dintre interlocutorii diplomatului german la București: Lascăr Catargiu...

...generalul Em. Florescu...

¹ Leopold I al Belgiei (1831-1865), fiul ducelui Francisc de Saxa-Coburg-Saalfeld, căsătorit în 1846 cu prințesa Charlotte, mostenitoare a tronului Angliei, moartă însă în anul următor, rămăsese să trăiască în Anglia pînă în 1881 cînd i se oferise coroana Belgiei. În timpul domniei sale, el a continuat politica de apropiere și de sprijin față de Marea Britanie, unde atîr regina Victoria, cît și prințul consort Albert aparțineau familiei de Saxa-Coburg (regina era tîră unei prințese de Saxa-Coburg, iar prințul consort era fiul ducelui Ernest de Saxa-Coburg).

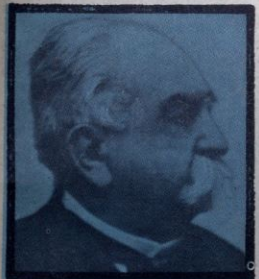
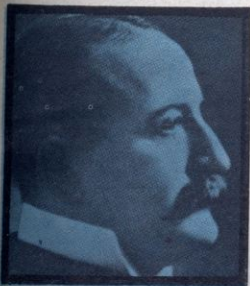
² Frédéric Damé (1849-1907), ziarist și publicist francez, stabilit în România în 1872, unde a desfășurat o intensă activitate publicistică: critic dramatic (1875-1880) și apoi secretar de redacție la *Românul* (1877-1882); a înființat zărele *Cimpoiul* (1881-1883) și *Le Boss* cu Al. Clucru (1884); prim-redactor al zărilor *La Liberté Roumaine* (1887-1890). A fost secretar general al primei Societăți a presei; profesor de limba franceză la liceele „Matei Basarab”, „Sf. Sava” și „Gh. Lazăr”.
³ *Magazin istoric*, nr. 9/1982.

centrare mai accentuată de trupe în sud-estul Transilvaniei ar putea opri cu greu pe români de a se întoarce împotriva Austriei”.

Între timp, Bülów, a început să descopere un *modus vivendi* cu fruntașii conservatori, deși evident preferințele sale continuau a merge către

junimiști și liberali. În ianuarie 1889, el raporta la Berlin conținutul unei convorbiri pe care o avusese cu „tinărul” — de 35 ani! — Take Ionescu, a cărui inteligență o aprecia și care-i vorbise „cu venerație” de Carp și de Brătianu, manifestându-și, totodată, adversitatea față de bătrîni con-

...Take Ionescu...

...și generalul George Manu

servatori și speranța că P.P. Carp va reuși să elimine în următoarele luni pe cei trei miniștri conservatori din guvern. Dar în corespondența lui Bülow au început să apară nu numai aprecieri negative la adresa conservatorilor, izbindu-l mai ales faptul că, ajunsă deținătorii ai puterii politice — din 12 aprilie 1889 formaseră un guvern sub Lascăr Catargiu fără junimiști — ei nu schișaseră o apropiere de Rusia țaristă.

Spre toamna anului 1889, rapoartele lui Bülow consemnau tratativele ce aveau loc între conservatori și junimiști în vederea unei noi conlucrări pe plan guvernamental, dar și ezitățile regelui; acesta, pe de o parte își manifesta intenția ca în drum spre Iași, unde urma să facă o vizită, să se oprească la moșia Tîbănești, spre a-l vizita pe stăpînul acesteia, Carp, cu gîndul să-i propună o coaliție cu conservatorii ori cu brătienii, iar pe de alta medita la noi alegeri în primăvara anului 1890 după un vot de neîncredere la adresa guvernului conservator sau eventual conservator-junimist, care ar da victoria liberalilor și „astfel să se creeze posibilitatea pentru el de a se întoarce la domnul I. Brătianu «singurul adevărat cap politic în această țară»”. Era, după un an și jumătate de la căderea de la putere a șefului liberalilor, cel dintîi semn privind o eventuală înțelegere între acesta și monarh. Dar călătoria la Iași a regelui a contribuit la liniștirea aprehensiunilor pe care regele le avea față de Lascăr Catargiu, de care mai înainte — potrivit observației lui Bülow — ar fi vrut să scape din fruntea guvernului. Monarhul se întorsese mulțumit de vizita de la Iași, dar implicit și de Catargiu, care „organizase” în condiții bune această vizită. Regele mărturisise lui Bülow că boierimea moldoveană i se părușe mai decăzută decît înainte, copleșindu-l cu diverse solicitări; îi mai semnalase că țărani îi ceruseră pămînt, prilej pentru Bismarck de a nota pe raportul primit: „De ce nu li se dă?”

Carol I ezită din nou

Primit în audiență la Iași, Carp a răspuns planul regelui privind formarea unui guvern de coaliție între junimiști și conservatori ori junimiști și liberali, care să ia locul guver-

nului conservator Catargiu. Cînd însă Lascăr Catargiu a propus monarhului dizolvarea Parlamentului, acesta a refuzat, ceea ce a dus la alcătuirea, la 15 noiembrie 1889, a unui nou guvern sub președinția generalului George Manu, avînd în componența sa patru conservatori și patru junimiști. Acestui cabinet (care se va menține pînă în 1891) Carp i-a făgăduit sprijinul său. Oricum, Carol I îl înălțurase pe Catargiu. Bülow a întîmpinat însă sceptic schimbarea, fiind în primul rînd nemulțumit de prezența lui Alexandru Lahovary la Ministerul de externe, post în care acesta funcționase și în guvernul precedent. Înainte de a deveni ministru, Lahovary avusese o orientare externă filo-franco-rusă, Bülow îi mai reproșă și că-și trimisese recent fiul la un liceu din Paris! Dar reprezentantul diplomatic al Germaniei constata totuși că relațiile bune ale lui Lahovary cu ministrul rus la București, Hitrovo se răciseră.

Constituirea noului guvern Manu l-a satisfăcut, în general, pe Bülow, care, între altele, nădăjduia că lui Carp îi va fi posibil să-și concretizeze proiectele agrare. Aceasta nu l-a împiedicat a reproșa din nou monarhului slăbiciunea și mai ales ezitarea sa în a dizolva Camera. „În loc de a evidenția drepturile limpezi ale Coroanei, regele s-a ascuns în spatele subtilităților parlamentare”, nota Bülow, învinuindu-l pe rege a se fi folosit de modelul lui Ludovic Filip al Franței, cu alte cuvinte de a fi refuzat să iasă din tiparele constituționalismului. De fapt, neîncrezător în conservatorii lui Lascăr Catargiu, Bülow se străduia să determine pe Carol I la o atitudine decisivă în favoarea junimiștilor sau a liberalilor, dar regele ezita, spunîndu-i că lucrurile nu erau încă „coapte” pentru un guvern „curat” junimist sau brătienist și nu voia să acorde dizolvarea

Camerei pe care ar fi dorit-o Carp.

La 6 decembrie 1889, Bülow relatea lui Bismarck o nouă conversație interesantă pe care o avusese cu I.C. Brătianu, acesta criticând pe monarh pentru sprijinul dat junimiștilor și fiind gata, în schimb, a accepta un nou guvern Catargiu. Liderul liberal își exprimese părerea că regele, favorizând pe junimiști, risca „să provoace o coaliție a tuturor conducătorilor de partide [adică a lui și a lui Catargiu] și să-i aducă astfel coroana în primejdie”. Citind raportul, Bismarck a notat marginal: „foarte adevărat”! Bülow a căutat să tempereze iritarea șefului liberal, declarându-i că regele nu ținea mai mult la junimiști decât la liberali. Evident interesat de o revenire a partidului său la putere, Brătianu sugerase că, în vederea alegerilor, guvernul să fie încredințat nu lui ci unui „outsider”, lui Plagino (în acea vreme ministrul României la Roma). Bülow s-a arătat rezervat, nevrind să se amestece și, deci, să intervină pe lângă rege, poziție pe care Bismarck i-a aprobat-o printr-o adnotare. Bülow și-a motivat poziția față de cancelarul german prin aceea că nu era încredințat de suficiența consolidare politică a liberalilor care să le îngăduie să câștige alegerile. „Cu excepția grupării junimiste — comentează Bülow — toate partidele sînt aici atîta timp orientate spre regalitate, cit aceasta răspunde intereselor de moment ale fracțiunilor lor”. Ministrul german s-a întilnit și cu Lascăr Catargiu, care se pare că ar fi declarat unor partizani ai săi — la Galați — „regele m-a înșelat”.

Guvernul Manu a continuat însă să se mențină la putere, profitînd tocmai de contradicțiile politice existente. Dintre rapoartele trimise la Berlin în iarna anului 1890, cel din 7 februarie merita o deosebită atenție. El explică silințele monarhului — în cadrul unei discuții cu Bülow — de a

„apăra” pe Brătianu, Bülow arăta lui Bismarck că potrivit opiniei sale „tendențele republicane ar putea deveni o primejdie serioasă pentru tron numai atunci cînd domnul Ioan Brătianu și le-ar apropia el însuși”. „Acestui practician — continua el — i-ar fi cel mai ușor, ca urmare a influenței sale asupra corpului ofițeresc și în special asupra generalilor, să aducă în scenă un «Pronunciamento»”. Deși Brătianu se declara încă monarhist, continua diplomatul, opoziția sa lua o formă din ce în ce mai accentuată, „în măsura în care el trebuia să aștepte mai multă vreme întoarcerea sa la putere”.

Prin D.A. Sturdza, reprezentantul Germaniei nădăjduia să frîneze republicanismul liberalilor și să-i mențină pe o linie dinastică, deși Beldiman îi declarase că republica putea tot așa de bine să fie instaurată pe Dunăre ca și pe Tajo (aluzie la marile dificultăți întâmpinate de Carol I de Braganza [1889-1908], regele Portugaliei în acei ani din partea Partidului republican).

În ultimul raport pe care Bülow l-a trimis lui Bismarck înainte de înlăturarea acestuia de către Wilhelm I și înlocuirea sa cu Caprivi — veste primită în România la 20 martie 1890 — el semnala cancelarului, la 14 martie, situația „precară” a guvernului Manu, atacat violent de generalul Florescu, deci tot de un conservator. De data aceasta, în situația dată, diplomatul german ceruse lui Carp să nu pună și el bețe în roate guvernului și să nu intre „în jocul adversarilor independenței României”, favorizînd instabilitatea politică. Era evident o aluzie la presupusa orientare externă a lui Florescu, generalul fiind bănuît de diplomatul german a fi apropiat cercurilor conducătoare țariste. Oricum, deși el „considera” că junimiștii și liberalii reprezentau formațiunile politice pe care guvernul

său se putea bizui în primul rînd, generalul Manu reușise să-i cîștige încrederea, iar, pe de altă parte, situația generală, interesele regelui și ale Germaniei îl îndemneau la prudență în la evitarea creării unei situații nesigure, mai ales că momentul reînnoirii adevizului României la Tripla Alianță se apropia¹.

Rapoartele adresate de Bülow lui Bismarck din ziua sosirii sale la București și pînă la înlăturarea „cancelarului de fier”, ca și scurtele adnotări ale acestuia, constituie importante mărturii străine privind acea epocă politică.

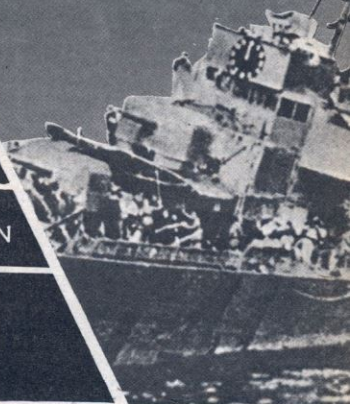
România independentă era la început de drum. Desigur, „adevărata Românie” nu se limita la lumea politică pe care Bülow o supune observațiilor și analizei sale și, totodată, el nu este în măsură a întui și înțelege întreaga complexitate a procesului de constituire a statului român independent aflat în mers spre desăvîrșirea unității sale.

Mărturiile sale ajută însă la deslășuirea unor episoade, la comprehensiunea mai clară a unor personaje, la descifrarea „jocului politic” ce avea loc, desigur, la nivelul claselor dominante, dar, care, prin implicații, cuprindea toată țara. Oricum, Bülow rămîne un martor prețios al acelor ani. Poziția Germaniei, pe care diplomatul o reprezenta, chiar dacă apare uneori contrastantă, este edificatoare. De-a dreptul obsedantă este preocuparea de a menține regimul fiindînd în România și pe regele de origine prusiană, pentru că acest lucru era necesar sistemului bismarckian al Triplei Alianțe. România se încadrase, *din necesitate*, în acest sistem, dar în momentele decisive se va desprinde firesc pentru a putea împlini marele destin național spre care aspira națiunea română.

¹ La 25 iulie 1892, Alexandru Lahovary, ministrul de externe al României, a semnat, la Sinaia, în prezența primului ministru Lascăr Catargiu, noul tratat secret cu Austro-Ungaria la care, cîteva luni mai tîrziu, a aderat și Germania prin semnătura lui Bülow, devenit ulterior cancelar.

DUNKERQUE — SUPRA VIETUIITORII INFERNULUI (IV)

NICHOLAS HARMAN

În Dunkirk — The Necessary Myth, Nicholas Harman ne-a adus pînă în seara de 28 mai 1940, cea de-a treia zi a Operației Dynamo. În primele ore ale dimineții de miercuri, 29 mai, britanicii au înregistrat cea mai grea lovitură din cursul evacuării pe ruta Y. Distrugătorul Wakeful care încărcase 648 soldați, lăsîndu-și bărcile de salvare în urmă pentru a continua să transporte oameni spre alte nave, a fost atacat cu două torpile. Ofițerul de cart a reușit să evite una din ele, dar cealaltă a lovit vasul exact la mijloc, aruncîndu-l în aer. Cu o singură excepție, toți infanteriștii aflați la bord și-au pierdut viața, ca și echipajul, în afara cîtorva marinari de pe puntea superioară.

Toate navele din preajmă au venit în ajutorul celor de pe Wakeful, ceea ce a permis naziștilor să obțină noi succese. Două torpile au lovit distrugătorul Grafton și suflul exploziilor lor l-a aruncat în mare pe comandorul Fisher, căpitanul lui Wakeful, care abia fusese salvat. A urmat o perioadă de confuzie totală. Luîndu-l drept o vedetă rapidă inamică, englezii au deschis focul împotriva vasului de pescuit Comfort, apoi culegătorul de mine Lydd l-a despicat în două cu prova sa; cînd cei de pe Comfort au încercat să se urce la bordul lui Lydd, echipajul acestuia l-a înțîmpinat cu focuri de armă, crezînd că au

de-a face cu atacatori germani. Abia într-un tirzlu, vedeta torpiloare hitleristă, care provocase aceste ravagii, a putut fi scufundată.

Drept urmare a celor întimplute, ruta Y a fost abandonată ca fiind prea primejdioasă (din păcate, decizia nu a fost adusă la cunoștința francezilor care, a doua zi, aveau să înregistreze și ei acolo pierderi serioase). Pe ruta Z, naziștii au lovit cu bateriile lor de coastă distrugătorul Montrose, care a ajuns la Dover remorcat de la pupa. Ruta Z a fost și ea abandonată, rămînînd disponibilă doar cea mijlocie — X. Așadar, încă înainte de revărsatul zorilor, britanicii au pierdut trei prețioase distrugătoare, indispensabili paznicii ai convoaielor lor de peste ocean. Amiralitatea de la Londra s-a hotărît să procedeze cu mai multă prudență, mai ales că și bombardierele Luftwaffe se concentrau acum asupra transporturilor pe mare.

R.A.F.-ul s-a angajat și el cu ceva mai multă precauțiune, pierzînd, la 29 mai, 19 avioane, dar doborînd 65 aparate dușmane. Operația de evacuare a continuat însă într-un ritm susținut. Pe digul de est se imbarcau cîte 2 000 oameni pe oră, iar pe plaje acțiunea devenea din ce în ce mai organizată. Spre deosebire de zilele precedente, numeroși ofițeri britanici au refuzat să-și distrugă arma-

mentul și au început să-l folosească împotriva naziștilor.

În acea dimineață de miercuri, lordul Gort s-a dus la Dunkerque, pentru a discuta cu omologul său francez, amiralul Abrial. Acesta habar nu avea despre planurile de evacuare ale englezilor, iar Gort nu știa că Abrial nu fusese pus la curent. Consternat, amiralul francez a aflat că aliații săi se pregăteau să prădească perimetrul înăuntrii, pe care el avea ordin să-l apere cu orice preț. Cei doi comandanți au reușit totuși să-și stăpânească nervii și s-au adresat guvernelor respective. Către seară, Parisul și Londra au confirmat evacuarea, precizând însă că, de acum înainte, ea va fi o operație comună, francezii și britanicii urmînd să se imbarce în proporții egale. Dar începutul a fost dificil: la 29 mai, din 47 301 soldați aliați sosiți la Dover, numai 655 erau francezi.

Între timp, marea continua să fie scena unor fapte de vitejie rămase fără precedent în anele războiului. Micuțul vapor fluvial cu zburătorie Oriole a eșuat dinadins pe plajă, servind drept ponton improvizat pentru 3 000 oameni, care s-au imbarcat grație lui pe vase mai mari. Apoi, odată cu venirea fluxului, Oriole s-a degajat din strîsoarea nisipurilor și a transportat, în două rînduri, 2 591 ostași spre Anglia.

Legendarul calm al comandanților din Royal Navy a fost pus la grea încercare, dar și-a dovedit pe deplin eficiența. Ei au învățat repede să evite bombele și obuzele inamicului, manevrîndu-și navele cu o dexteritate uluitoare. Totuși, în cursul după-amiezii, cînd vîntul a alungat norii de fum ai incendiilor, iar Luftwaffe a intervenit cu furie, distrugătorul Grenade, două transportoare de trupe și două traulere au fost scufundate, iar alte două distrugătoare au fost grav avariate. Militare sau civile, echipajele lor au acționat pînă la capăt, cu un eroism demn de o epopee modernă. Așa cum avea să spună scriitorul J.B. Priestley într-o emisiune la radio B.B.C., devenită celebră: „Iar cînd vor afla cum am început acest război dobîndind glorie în plină înfrîngere stră-strănepoșii noștri vor mai afla cum micile noastre vapoare de excursie au călătorit spre intern și înapoi, acoperindu-se și ele de glorie!”.

Într-o convorbire avută anul trecut cu scriitorul și istoricul Walter Lord, cunoscut cititorilor români din versiunea cărții sale Pearl Harbor, tradusă în Editura politică în 1970, am aflat că în zilele evacuării de la Dunkerque, apele Canalului Mîineci erau pline cu o adevărată Armadă a ambarcațiunilor de fel fel. În cartea la care lucra atunci, — The Miracle of Dunkirk, și apărută acum cîteva luni la Londra — Walter Lord apreciază că acolo, pe plajele infernului, miracolele au fost oamenii, iar singurul miracol în termenii sfîntei scripturi a fost vremea liniștită. Acel calm marin de care ar fi avut atîta nevoie corpul expediționar aliat de sub comanda generalului Eisenhower, cînd avea să traverseze, patru ani mai tîrziu, în noaptea de 5 spre 6 iunie 1944, Canalul, spre a lua cu asalt Zidul Atlanticului, pîzit de diviziile hitleriste.

Ronald Lewin relatează în ziarul Times din 27 mai 1983 că oamenii din acele nopți, despre care scrie pe larg Walter Lord, ca și cei pe care-i amintește Harman, „sînt cei care au făcut ca o înfrîngere sigură să aibă ceva din măreția unei victorii”. În ultima — și cea mai periculoasă dintre nopțile evacuării — civilii și militarii britanici veneau mereu și mereu să imbarce numai trupe franceze de la Dunkerque, executînd acel ordin al solidarității citat mie de Walter Lord: „Noi nu putem să ne părăsim aliatul la greu”.

Epopeea evocată în numerele 9, 10, 11 și 12/1983 ale revistei noastre prin cartea lui Nicholas Harman era, acum 43 ani, amplu și emoționant comentată, într-unul din ultimele sale articole de istoricul român Nicolae Iorga, cînd scria, în pagina întîia a ziarului său Neamul românesc, de marți 11 iunie:

„Un rest de trupe engleze a rezistat îndelung în cetățuia de la Calais, apărînd astfel trecerea care se crede mai ușoară, a Canalului La Manche, împotriva eventualelor poște de invazie în Marea Britanie.

Pentru acei care, cu sau fără competență, urmăresc desfășurarea acestui uriaș duel, ar fi numai atîta, cu un certificat de vitejie pentru aceia care s-au îndrăcînit eroic pe poziție.

Pentru a se explica energia lor rezistentă, ar ajunge și numai acele însușiri înnăscute ale soldatului englez, care s-a dovedit capabil ca, fără o lungă pregătire tehnică, să apere, cu aceeași statornicie, interesele și onoarea patriei sale.

Dar mai era în această decizie neînfrîntă o putere ce vine din trecut și o prevedere a viitorului care trebuie să fie”.

Într-adevăr, vasele care au transportat cel mai mare număr de soldați de la Dunkerque la Dover au fost civile, cu echipaje civile și doar cu cîte o mitralieră montată în prîpă, pentru a le oferi o iluzorie protecție. Gracie Fields, Fenella, Crested Eagle, Scotia, Mona's Queen sînt numai cîteva din eroicele ambarcațiuni care s-au jertfit în acea zi, odată cu oamenii de la bordul lor, în străduința de a-i salva pe ostașii încercuiți în nordul Franței.

Spre sfîrșitul zilei, viceamiralul Ramsay a trebuit să renunțe la distrugătoarele moderne, pe care Amiralitatea ținea să le păstreze pentru viitoarea desfășurare a ostilităților navale, și să se mulțumească numai cu 15 distrugătoare vechi. De asemenea, pe baza unei informații eronate, Ramsay a ordonat să se sisteze evacuarea de pe digul de est, de unde se imbarcau, la 29 mai, 33 500 oameni.

A doua zi, joi, 30 mai, a fost singura în care numărul celor evacuați de pe plajă — 29 500 — a depășit pe cel al evacuaților din portul propriu-zis — 24 300. Crezînd că rada fusese definitiv abandonată, Luftwaffe nu a mai atacat-o decît sporadic, iar tunurile germane duceau lipsă de muniție. Din păcate, englezii nu au beneficiat de pe urma acestei situații, în greșita convingere că plajele rămăseseră singura posibilitate. De asemenea, în Anglia, Operația Dynamo era încă un secret, ceea ce i-a împiedicat pe mulți voluntari potențiali să-și ofere serviciile și să pună la

dispoziție ambarcațiunile lor, pentru a face naveta pînă la vasele mari.

În dimineața de joi, cîteva șleपुरi pline cu alimente și apă potabilă au fost aduse și eșuate pe nisip pentru aprovizionarea ostașilor care așteptau plecarea. Tot atunci, în sprîlînul comandorului Tennant¹, a sosit contraamiralul W.F. Wake-Walker, în fruntea unui grup de 162 marinari și ofițeri, cu misiunea de a imprima maximum de eficiență acțiunii de evacuare. Prima sa măsură a fost de a cere lui Ramsay să reia îmbarcările de pe digul de est. Apoi, el s-a dus la Gort, insistînd ca forțele britanice, risipite de-a lungul coastei pe o distanță de 15 km, să se concentreze la Dunkerque. Comandanții corpului expediționar pretindeau însă ca oamenii lor să fie „cu-leș” de Royal Navy acolo unde se aflau, ceea ce era o imposibilitate. După un schimb destul de viu de cuvinte, Wake-Walker a obținut câștig de cauză.

De un mare ajutor în această privință l-a fost faptul că două divizii franceze, sub comanda generalului de Laurencie, s-au instalat în fortificațiile de la frontiera franco-belgiană, protejînd astfel retragerea britanicilor. Drept mulțumire, Gort a ordonat să se rezerve, a doua zi, 5 000 locuri pe navele britanice pentru oamenii lui de Laurencie, dar aceștia au continuat să reziste hitleriştilor pînă la 3 iunie.

Nu peste tot relațiile dintre francezi și englezi au fost la fel de armonioase. Totuși, în cea de-a cincea zi a Operației Dynamo, peste 8 500 soldați francezi au ajuns cu bine în Anglia și s-ar putea ca numărul lor să fi fost și mai mare, deoarece statisticile care s-au păstrat sînt incomplete. Și tot în acea zi, departe în sud, blindatele franceze au făcut o ultimă și eroică tentativă de a sparge cerul de fier nazist, pentru a răzbi pînă la Dunkerque. Germanii au adus în grabă tunuri antitanc și bombardiere în picaj, care au zădărnicit această încercare, dar ea a dovedit capacitatea de luptă a soldatului francez atunci cînd avea un comandant destoinic. În cazul de față, comandantul era un colonel avansat temporar la gradul de general de brigadă. Numele lui: Charles de Gaulle.

Vineri, 31 mai, a fost o zi splendidă de vară. Încă din zori, Luftwaffe și bateriile germane și-au reluat bombardamentele asupra Dunkerqueului. Îngrijorat, Ramsay a ordonat suspendarea Operației Dynamo, dar generalul Alan Brooke, abia întors din Franța, a reușit să-l convingă să revină asupra ordinului. Sfatul s-a dovedit inspirat, deoarece în această a șasea zi a acțiunii s-a atins cifra cea mai ridicată de repatrieri — 68 014 oameni, adică o cincime din totalul evacuaților, dintre care 45 000 îmbarcați în port iar restul pe plaje.

A fost și ziua în care „flotila de vase mici” și-a înscris numele în cartea de aur a istoriei, nu numai transportînd soldații împresurați, ci aducîndu-le și apă, alimente și muniții. Pescarii din estuarul Tamisei, care pînă atunci nu se aventuraseră mai niciodată

Dramatică acțiune de salvare, sub permanenta amenințare a Stukasurilor

În p. 77: neprevenită de primejdiile rutei Y, marina franceză a suferit pierderi grele; panică la bordul distrugătorului Bourrasque, care se scufundă

în larg, au stîrnit admirația ofițerilor din Royal Navy pentru curajul cu care au traversat, iarăși și iarăși, Canalul Minecii, sub tirul susținut al inamicului. De la Leigh-on-Sea au pornit bărcuțe — aproape niște jucării —, care au dat un important ajutor la îmbarcare în portul Dunkerque. De la Ramsgate și Margate au venit toate ambarcațiunile serviciului de salvare, minuite de lopățarii musculoși, înscirși fără excepție ca voluntari. De pe întreaga coastă de sud-est a Angliei au plecat șiruri lungi de luntre, iole, lotci și iahturi, legate unele de celelalte cu frînghii și trase de cîte un remorcher.

Participarea acestor vase minuscule la o întreprindere atît de periculoasă a fost cu atît mai remarcabilă, cu cît secretul oficial asupra Operației Dynamo nu s-a ridicat decît la 31 mai, ora 6 p.m., cînd B.B.C.-ul a informat prima oară publicul britanic despre adevărul situației de la Dunkerque. Imediat, au început să sosească de pretutindeni cei ce se ofereau ca voluntari. Brigada de pompieri a Londrei și-a trimis pompa plutitoare, deservită de muncitori, de funcționari și de un avocat. Bărcile de agrement, cu fundul plat, de pe Tamisa, remorcherele din portul Capitalei, șleपुरile firmelor comerciale, pînă și șalandele basculante ale gunoierilor au pornit în convoaie spre litoralul francez. Printre membrii echipajelor lor, Albert Barnas,

¹ Magazin istoric, nr. 11/1983.

din Dagenham, un băiat de 14 ani, a devenit cel mai tânăr veteran supraviețuitor al Dunkerqueului.

Virstnicii rezerviști din Royal Navy și din armata terestră nu s-au lăsat nici ei mai prejos. Numai în micul port Deal, s-au înrolat 6 foști marinari și subofițeri, în etate de peste 70 ani. Locotenent-colonelul R. L. Hutchins, care trecuse de 74 ani, a plecat în propria lui salupă, aducînd în Anglia, în citeva drumuri, peste 700 soldați.

Între timp, marina franceză, care nu fusese prevenită de primejdile rutei Y, a suferit grele pierderi; distrugătoarele Bourrasque și Sirocco au fost scufundate, iar Cyclone a fost grav avariat. Totuși, la 31 mai, peste 50 nave franceze de diferite deplasamente au contribuit la evacuare, concentrîndu-se asupra celuiult punct de îmbarcare din portul Dunkerque — digul de vest.

În acea zi, după plecarea lordului Gort, în fruntea restului Corpului expediționar britanic a rămas generalul-maior Alexander, care a luat imediat contact cu amiralul Abrial.

Acesta fusese asigurat de Gort că englezii vor participa la apărarea perimetrului. Alexander primise însă instrucțiuni, tot de la Gort, să evacueze zona pînă la miezul nopții. Discuția a fost penibilă. În cele din urmă, Alexander a declarat:

— Nu are nici un rost să continuăm lupta. Nemții sînt la porțile Dunkerqueului și toți ai noștri care vor mai fi mîine aici vor cădea prizonieri. S-a salvat tot ce se putea salva!

— Nu, domnule general! a intervenit comandorul La Pérouse, în cea mai perfectă tradiție istorică și literară franceză, a mai rămas de salvat onoare!

Alexander l-a privit fix o clipă, și-a șters fruntea de sudoare și nu a mai spus nimic. În realitate, mai rămăseseră de salvat 50 000 britanici și 200 000 francezi. Despre cele înfîmplate în ultima fază a Operației Dynamo vorbește Nicholas Harman în capitolele finale ale lucrării sale, pe care le redăm într-o formă întrucîtva prescurtată. Subtitlurile și notele ne aparțin.

Cristian POPIȘTEANU

Sfîrșitul — ora 2. 43

Sîmbătă, 1 iunie, în cea de-a șaptea zi a evacuării, 64 350 oameni au sosit în Anglia, din care 47 000 îmbarcați în portul francez propriu-zis. O realizare cu atît mai impresionantă, cu cît ea a fost obținută în ciuda unor violente atacuri aeriene din partea Luftwaffe. La 1 iunie, Göring aproape că și-a ținut sîgăduiala de a nimici pe englezii care participau la operație. Raidurile au început încă de la 5 dimineața. O bombă a lovit în plin distrugătorul Keith și contramariralul Wake-Walker, aflat la bordul lui, abia a reușit să se salveze. Alte două distrugătoare aliate au fost scufundate și trei grav avariate.

O pagină de glorie nepieritoare au scris-o, în acea zi, echipajele care au salvat „pasagerii” navelor atacate cu atîta sălbăcie de naziști. Astfel, cînd feribotul Prague, încărcat cu 3 000 soldați francezi, a început să ia apă, distrugătorul Shikari și culegătorul de mine Queen of Thanet au efectuat transbordarea din mers, în plină viteză, printr-o manevră cu adevărat miraculoasă. O bombă a nimerit exact în coșul vasului de poștă Scotia: distru-

gătorul Esk s-a lipit de el, cu riscul de a fi trît la fund, și a salvat astfel 1 700 din cei 2 000 oameni aflați la bord. Conform celor mai nobile tradiții marinărești, căpitanul Scotiei a fost ultimul care și-a părăsit vasul.

Ofițerul de pe Titanic

Asemenea acțiuni ar fi fost primejdioase și în timp de pace. Cu atît mai periculoase erau ele sub permanenta amenințare a Stukasurilor și ca urmare a faptului că își lăsaseră majoritatea bărcilor de salvare la țarm, pentru a face naveta spre vasele mari. După estimările cele mai complete, numărul celor pieriți pe mare, în cursul Operației Dynamo, pare să se ridice la aproximativ 5 000.

Revenind asupra deciziei sale din ajun, prin care se angajase ca englezii să lupte pînă la îmbarcarea ultimului francez, Churchill i-a telegrafiat lui Reynaud¹, sugerîndu-i să se pună capăt evacuării la miezul nopții. În perimetrul mai rămaseră 6 000.

¹ Magazin istoric, nr. 5/1983.

10 000 ostași britanici. Ultimele care au părăsit pozițiile lor defensive au fost grenađierii de gardă. Ei au opus o înverșunată rezistență hitleriștilor, provocîndu-le mari pierderi. Locotenentul James Langley, care comanda o companie, nu s-a retras decît după ce o schiă i-a sfîrtecat brațul stîng. Transportat la țarm, unde aștepta o salupă, el a fost întrebat de ofițerul care supraveghea îmbarcarea:

— Puteți să vă dați jos de pe targă?

— Nu prea!

— Atunci îmi pare rău, dar nu pot să vă iau. Targa ar ocupa locul a patru oameni.

Langley a rămas pe loc și a căzut în prizonierat, unde i s-a amputat brațul².

În această sîmbătă, R.A.F.-ul a pierdut 31 avioane și a

² Totuși, Langley a evadat din captivitate cu sprijinul unei rețele de salvare a aviatorilor aliați doborîți de naziști a Rezistenței franceze. Colonel, el a devenit autorul volumului de memorii *To Fight Another Day* (Lupta continuă), apărut în 1974. Jimmy Langley — ale cărui acte de bravură sînt pe larg redat de Walter Lord în cartea amintită — a încetat din viață în primăvara acestui an, ziarul *Times* consacîndu-i un editorial drept ultim omagiu.

doborât 43 aparate inamice. Experiența dobândită cu acest prilej de piloți de vinătoare britanici avea să joace un rol hotărâtor în marele triumf dobândit de ei în Bătălia Angliei. „Flotila de vase mici” a continuat și ea să facă minuni. Comandorul în rezervă C.H. Lightoller — celebru ca fiind ofițerul cu gradul cel mai înalt care supraviețuise naufragiului Titanicului din 1912 —, ajutat de fiul său, a salvat 130 oameni, înghesuți ca sardelele în micul lui iaht. La rîndul său, traierul Duchess of Fife a dus, într-un singur drum, 550 francezi, deși nici căpitanul John Anderson (79 ani), nici vreunul din membrii echipajului său nu știau o boabă franceză, iar dintre pasageri nici unul nu vorbea englezește. Acea simbătă a fost prima zi în care, din cei peste 64 000 soldați ajunși în Anglia, majoritatea o constituiau francezii (35 013).

Duminică, 2 iunie, la ora 1 a.m., distrugătorul Whitshed a acostat la digul de est, unde nu se afla însă țițenie de om. Nedumerit, căpitanul Conder a luat o bicicletă abandonată pe chei și a pornit-o spre Dunkerque. Acolo, el a strîns cu chiu cu vai o mie de ostași britanici, pe care i-a îmbarcat la bord. În aceeași situație a fost pus căpitanul distrugătorului Malcolm, care, pentru a aduna oameni, a recurs la ultimul mijloc aflat la dispoziția forțelor armate britanice în asemenea împrejurări: a trimis un ofițer să parcurgă străzile Dunkerqueului cîntînd din cimpoi.

S-ar fi părut că nu mai rămăseseră englezi de evacuat, dar era numai o greșală de organizare. Navele mari aveau ordin să se îndepărteze de coastă înainte de a se face lumină, pentru a evita pierderile din ajun. Dar o mie de soldați au sosit pe dig puțin după ora 3 a.m., pierzînd astfel ultimul distrugător care părăsea portul și trebuînd să se înapoieze pe plajă.

Ultimii șase

În această a opta zi a Operației Dynamo, nimeni nu știa exact cîți oameni mai rămăseseră de îmbarcat. Se a-

precia numărul total al englezilor la 6 000, iar cel al francezilor la 25 000 pe aliniamentul de luptă și la 22 000 în oraș. Contrar așteptărilor, naștii nu au inițiat asaltul final, deoarece Hitler retrăsese de acolo artileria grea, tunurile antiaeriene de 88 mm și cea mai mare parte din avioane, pentru ofensiva în direcția Parisului. Aceasta a permis „flotei de vase mici” să acționeze cu și mai multă dăruire, suplinind lipsa navelor militare pe toată perioada luminii de zi.

Zeci și zeci de noi voluntari au venit cu ambarcațiunile lor peste Canalul Minecii. David Divine a mers și mai departe, furînd o șalupă de pe Tamisa și aducînd-o la Dunkerque. Numeroase vase franceze de pescuit au contribuit și ele la salvarea ostașilor încercuiți. A fost cea de-a doua zi, cînd, din totalul de 26 256 soldați ajunși în Anglia, majoritatea o formau francezii.

Deși puține, singurele două vase mari care au traversat canalul în cursul zilei au fost navele-spital Worthing și Paris. Tennant luase precauțiunea de a trimite în prealabil o telegramă în limbaj clar, în care își exprima convingerea că „se va respecta Convenția de la Geneva și inamicul se va abține de la atacarea acestor vase”. Speranța lui a fost zadarnică: naștii le-au bombardat, avariindu-le și silindu-le să se înapoieze din drum.

Luni 3 iunie, în orele care s-au scurs după miezul nopții, multe nave britanice s-au întors goale de la Dunkerque, din cauza defectuoasei colaborări din sinul comandamentului aliat: în jurul digului de vest așteptau cam 10 000 soldați francezi, dar navele britanice nu acostau decît la digul de est. Amiralitatea de la Londra a ordonat de asemenea blocarea portului, scufundînd trei vase încărcate cu ciment la intrarea în radă. Din fericire, curenții au deplasat epavele și circulația a rămas posibilă.

Abrial, care se pregătea și el de plecare, a insistat pentru evacuarea unui număr cît mai mare de soldați francezi. Ramsay a promis să ia măsuri pentru transportarea unui maximum de 30 000, dar Churchill i-a ordonat să nu se oprească la acest plafon, căci guvernul de la Paris protestase din nou și cu energie împotriva discriminărilor manifestate pînă atunci.

În cea de-a noua zi a Operației Dynamo, ostașii francezi, avînd acum de-a face cu un inamic care nu mai dispunea de o zdrobitoare superioritate în armament, și-au dovedit marea lor valoare combativă, respingînd atacurile naziste, retrăgîndu-se în ordine și continuînd să aperse cu dirigenie perimetrul portului. Dușmanul a fost oprit astfel la 4 km distanță de radă.

De cum a coborît întinericul, din Anglia au pornit 13 distrugătoare (dintre care trei franceze), două corvete, o canonieră veche, 13 traulere britanice și 28 franceze, nenumărate ambarcațiuni mici, precum și alte 60 nave franceze de cele mai diferite deplasamente. Îmbarcarea s-a făcut cu dificultate, atît în port cît și pe plaje, mai ales din cauză că foarte puțini ofițeri vorbeau ambele limbi și că între ei își făcuse loc o mare doză de suspiciune reciprocă. Totuși, în acea zi, au sosit în Anglia 26 746 ostași, din care 19 803 francezi.

În cea de-a zecea zi¹, marți 4 iunie, apărătorii perimetrului au început și ei să fie evacuați de pe cele două diguri. Cîteva sute dintre ei s-au îmbarcat pe distrugătorul Express care, deși nu avea ordin să ia la bord soldați, ci doar să asigure protecția transporturilor, a acostat la digul de est. Era ora 3.18 și cerul începea să se lumineze la răsărit. Se părea că aceasta fusese ultima posibilitate. Dar iată că, din largul mării, unde escorta alte nave, bătrînul distrugător Shikari,

¹ Mulți istorici și memorialiști consideră că Operația Dynamo a durat numai nouă zile. El omit din calcul data de 26 mai, cînd îmbarcarea a început în cursul serii, dar nici un soldat nu a avut timp să ajungă în Anglia.

ruginit și lipsit de orice eleganță, a zărit masa de oameni demoralizați care începeau să coboare de pe dig. Căpitanul distrugătorului primise indicații precise să nu mai ia pe nimeni la bord. El nu a putut însă asista, cu brațele încrucișate, la dezolantul spectacol ce i se oferea și a intrat în rădă, de unde a luat încă șase sute de francezi.

Cîteva minute după aceea, amiralul Abrial și statul său major s-au îmbarcat la bordul feribotului francez Autocarrier. La Dover, i-a ieșit în întâmpinare Ramsay, care l-a primit cu toate onorurile cuvenite și l-a întrebat în limba franceză:

— Să continuăm și la noapte?

— Nu!, i-a răspuns posomorit Abrial.

Ajuns la Londra, amiralul francez a fost primit la Buckingham Palace, unde regele George VI i-a adus mulțumiri personale pentru felul cum protejase evacuarea trupelor britanice. A doua zi, Abrial a plecat la Cherbourg, unde, la 18 iunie, avea să cadă în prizonierat, împreună cu alți șase amirali francezi.

În după-amiaza de 4 iunie, la ora 2.43, Amiralitatea de la Londra a trimis semnalul care punea definitiv capăt Operației Dynamo. În aceea zi, au sosit în Anglia ultimii 26 175 soldați aliați. Doar șase erau britanici.

Conform cifrelor publicate de Winston Churchill, în a sa istorie a celui de-al doilea război mondial, Operația Dynamo a dus la evacuarea a 239 555 ostași din portul Dunkerque

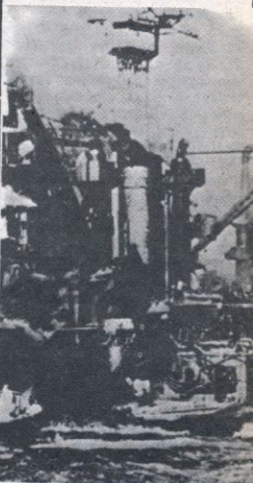
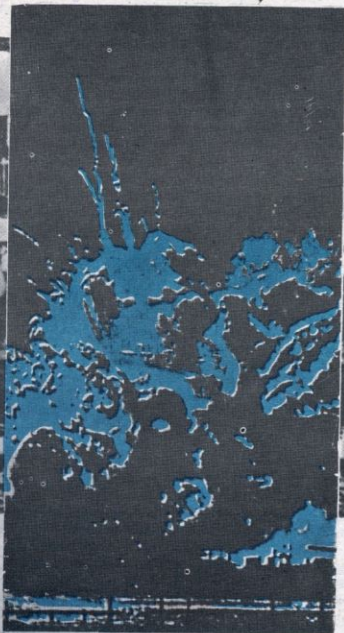
și a 98 671 de pe plajele din jur. Totalurile diverselor relații nu coincid și diferențele se ridică uneori la cîteva mii de oameni. Cel mai demn de încredere ni se pare, din punct de vedere al repartiției pe naționalități, raportul amiralului Ramsay din 1940: el apreciază că, din cifra globală, 124 999 evacuați au fost francezi și, într-o măsură mult mai mică, belgieni.

La 4 iunie, generalul Beaufrère, cel mai înalt în grad ofițer aliat rămas la Dunkerque, a capitulat în fața generalului german von Kranz. Naziștii au ocupat portul vreme de aproape cinci ani. Ei s-au predat unei brigăzi blindate cehoslovace la 10 mai 1945, cu 24 ore după capitularea celorlalte forțe armate ale celui de-al treilea Reich.

Sosirea unui grup de soldați și marinari francezi în Marea Britanie

DRUMUL SPRE PEARL HARBOR (XI)

Iată-ne ajunși, împreună cu profesorul Gordon W. Prange, la punctul culminant al cărții sale. În zori, dormeam: atacul japonez asupra bazei navale și aeriene americane de la Pearl Harbor, în dimineața de 7 decembrie 1941. Înainte de a stăruii mai îndelung asupra celor întâmplate în arhipelagul Hawaii, să amintim că, în aceeași zi de duminică, forțele armate ale militaristilor japonezi au dezlănțuit simultan următoarele agresiuni în Asia de Sud-Est și zona Pacificului:

1. Filipine: două raiduri aeriene asupra fiecăruia din cele două obiective fixate și cinci operații de desant maritim.

2. Peninsula Malacca: cinci raiduri aeriene asupra unor obiective diverse, trei debarcări și o invazie terestră.

3. Thailanda: invazie terestră în direcția Bangkok.

Tributul singelui

GORDON W. PRANGE

4. Insula Guam: atacuri aeriene, urmate de o debarcare.

5. Insula Wake: atacuri aeriene, urmate și ele de o operație de desant maritim.

6. Hong Kong: raiduri aeriene, urmate imediat de ofensiva Diviziei 38 de infanterie împotriva porțiunii continentale a coloniei.

Să ne întoarcem acum la atacul aerian asupra bazei de la Pearl Harbor, declanșat de comandorul Fuchida la ora 7.50 dimineața. Exact cu un minut mai târziu, au

intrat în acțiune avioanele torpiloare, în formații de câte două sau trei. Piloții aveau instrucțiuni să coboare cât mai jos, în apropierea obiectivului, chiar cu riscul vieții. Dacă observatorul de la bordul fiecărui aparat nu era sigur că va nimeri ținta, pilotul trebuia să revină, din nou și din nou, asupra ei. Iar dacă nici atunci observatorul nu iz-

butea să se convingă de reușita acțiunii, urma să hotărăască să-și aleagă un alt obiectiv.

În fruntea unui grup de avioane torpiloare, locotenentul Heita Matsumura s-a îndreptat direct spre zona de vest a insulei Ford, de la intrarea în rada portului Pearl Harbor. În dorința de a respecta cât mai strict instrucțiunile, el a coborât atât de jos, încât a simțit virfurile tulpinilor de trestie de zahăr frecându-se de fuzelaj. Torpilele oamenilor săi au nimerit crucișătorul ușor Raleigh și bătrînul cuirasat Utah, transformat demult în navă-obiectiv pentru exercițiile de tir. O altă torpilă însă a trecut la nici 20 m de pupa crucișătorului ușor Detroit, îngropîndu-se în mil. În schimb, un singur proiectil a explodat între puitorul de mine Oglala și crucișătorul ușor Helena, aflate în bazinul de reparații, avarîndu-le grav pe amîndouă.

Dar ravagiile cele mai cumplite s-au înregistrat pe țărîmul de est al insulei Ford, de-a lungul cărui se afla așa-numita „alee a cuirasatelor“. Aici, cel dintîi a atacat locotenentul Shigeharu Murata, urmat de ceilalți piloți ai grupului său. După lansarea primei torpile, au trecut cîteva clipe de tensiune pînă ce observatorul de la bordul avionului său a strigat, plin de entuziasm:

— Atarimashita! (A nimerit!)

Rînd pe rînd, ceilalți observatori au anunțat, de asemenea, lovituri în plin. Astfel, Murata a putut transmite prin radio, la foarte puține minute după declanșarea atacului, un prim și succint raport: „Torpilat cuirasate inamice. Provocat daune grave“. Era vestea pe care o aștepta, cu o nerăbdare ascunsă sub masca indiferenței, amiralul Nomura, la bordul lui Akagi. Cînd i s-a adus știrea la cunoștință, el s-a mulțumit să zîmbească: era primul său zîmbet de la plecarea din golful Hito-kappu.

Torpila lui Murata a lovit cuirasatul West Virginia, pe care l-a nimerit, aproape imediat după aceea, o torpilă lansată de Matsumura. Acesta din urmă notează, în memoriile sale: „O imensă trîmbă de apă a fîșnit peste puntea superioară a navei, recăzînd apoi ca un gheizer epuizat. O a doua coloană lichidă s-a înălțat parcă și mai sus...“ Locotenentul a fost atât de impresionat de priveliște ca i se oferea, încît a ordonat observatorului să o fotografieze; celălalt a înțeles însă greșit comanda și a deschis focul cu mitraliera, nimerindu-și propria antenă.

Locotenentul Jinichi Goto și celelalte două avioane din formația sa au atacat cuirasatul Oklahoma. „Eram la 20 m deasupra apei cînd mi-am lansat torpila, își amîntește Goto. Începînd să cîștig altitudine, mi-am dat seama că eram mai jos decît gabia navei“. Oklahoma a fost lovită de două torpile, ca și un alt cuirasat, California, la capătul de sud al „aleii“. Și, cam tot atunci, o torpilă s-a strecurat pe sub nava-atelier Vestal și a explodat la contactul cu cuirasatul Arizona.

După ce dăduse semnalul de atac, Fuchida își părăsise poziția din fruntea formației, pentru a putea să urmărească mai bine desfășurarea operației. Bombardierele sale de mare altitudine au intrat în acțiune imediat după

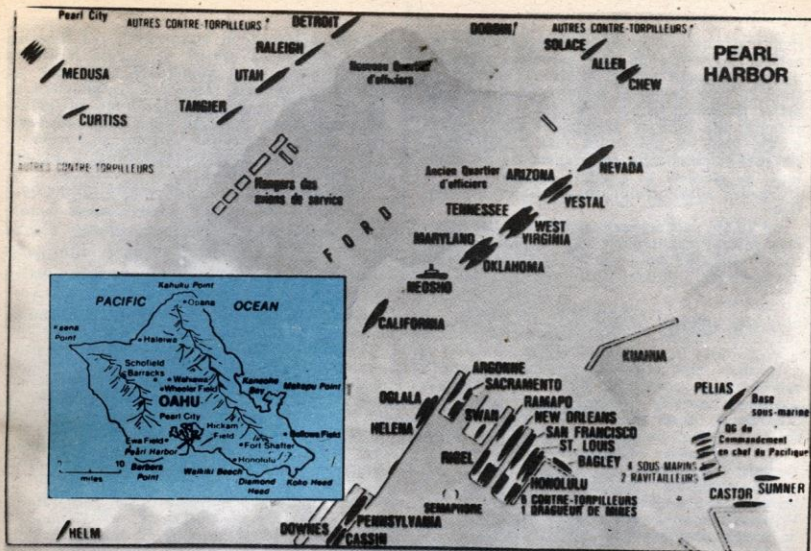
cele în picaj. Acestea din urmă, efectuînd opt atacuri separate, au înregistrat cîteva lovituri în plin asupra cuirasatelor și Arizona a sîrit literalmente în aer. La rîndul lor, bombardierele de mare altitudine, care evoluau la 4 000 m înălțime și la 200 m distanță unul de celălalt, au început să-și arunce încărcăturile lor explozive. Multe dintre ele, respectînd indicațiile primite, au trecut de două, trei și chiar patru ori deasupra obiectivelor, pentru a fi sigure că le vor atinge. Fuchida însuși nu a lansat bomba destinată Californiei decît atunci cînd s-a aflat pentru a treia oară deasupra cuirasatului.

După ce și-a aruncat întreaga încărcătură, comandorul a urcat la 4 500 m, străduindu-se să facă o ultimă evaluare a rezultatelor. Dar focul, acum intens, al artileriei antiaeriene americane și fumul gros care învăluia baza făceau dificilă, dacă nu chiar imposibilă, o asemenea estimare. La 8,40, radiotelegrafistul de la bordul avionului său l-a anunțat pe Fuchida că cel de-al doilea val al raidului aerian ajunsese deasupra coastei de est a insulei Oahu. Peste alte cinci minute, razele sau grupate, avioanele primului val se îndreptau spre punctul de întîlnire cu escorta de vînătoare, la aproximativ 36 km nord de Pearl Harbor. Ajuns la minimum de combustibil necesar pentru înapoiere, Fuchida a făcut un ultim tur deasupra bazei, luînd după el și două bombardiere care se rătăciseră, și a pornit pe drumul de întoarcere.

La ora 8,55 a intrat în acțiune cel de-al doilea val al atacului, comandat de locotenent-comandorul Shigekazu Shimazaki. Misiunea lui era de a desăvîrși opera de distrugere a navelor deja avariate și de a nimici, pe sol sau în aer, avioanele americane. Bombardierele de mare altitudine s-au concentrat asupra hangarelor și a aparatelor, alinate ca pentru o trecere în revistă, de pe pistele aerodromurilor Hickam, Ewa și Wheeler, unde au mai intervenit apoi, cu un puternic foc de mitralieră, avioanele de vînătoare nipone. Bombardierele în picaj s-au năpustit asupra cuirasatelor lovite de primul val și asupra instalațiilor militare din golful Kaneohe, pe țărîmul de est al insulei Oahu.

În ciuda tirului mult mai susținut al artileriei antiaeriene americane, japonezii au făcut un veritabil prăpăd pe aerodromurile atacate. Turnuri de control, hangare, avioane, depozite de carburanți, magazii cu piese de schimb, adăposturi pentru muniții au sîrit în aer sau au fost cuprinse de flăcări. Membrii echipajelor și al personalului auxiliar, care încercau fie să decoleze pentru a ieși în împlinirea inamicului, fie să salveze ceea ce se mai putea salva, au fost mitraliați fără milă sau secerăți de schije de bombelor. Cu același prilej, s-a înregistrat primul caz de kamikaze din istoria celui de-al doilea război mondial: lovit de un proiectil al artileriei antiaeriene și dîndu-și seama că nu mai avea nici o șansă, locotenentul Fusata Iida s-a aruncat cu avionul său într-un hangar al bazei din golful Kaneohe.

Bombardierele nipone din cel de-al doilea val au lovit nu numai navele deja avariate

Disponerea navelor americane în zorii dimineții de 7 decembrie 1941. În medallion: insula Oahu, al cărei port, Pearl Harbor (aflat în sud), a fost ținta avioanelor nipone

În p. 83: dezastru de-a lungul fârmului de est al insulei Ford pe „aleea cuirasatelor”: torpilat, cuirasatul West Virginia se scufundă

de primele bombe japoneze, ei și numeroase crucișătoare și distrugătoare care scăpaseră neatinse de ploaia explozivă dezlănțuită de oamenii lui Fuchida. Cuirasatul Nevada, de 29 000 tone, care se străduia să iasă în larg prin canalul exterior al radei, a fost atins mai întâi de o torpilă, care l-a provocat o spărtură de mărimea unei case cu două etaje. Japonezii au realizat repede avantajul pe care l-ar fi dobândit dacă ar fi reușit să scufunde nava în îngustul canal, blocând astfel intrarea în port. Bombardierele în picaj s-au înverșunat împotriva Nevadei, înregistrând cel puțin cinci lovituri în plin. Dar cuirasatul continua să plutească și, cu ajutorul a două remorhere, a izbutit să eșueze pe malul de vest al canalului, evitând în felul acesta să se transforme într-un obstacol de netrecut.

În jurul orei 9.45, avioanele celui de-al doilea val și-au încheiat asaltul. Peste un sfert de oră, piloții primului val au zărit Forța Z, care se apropia între timp cu aproape 40 km de Oahu. Peste alte două ore au sosit și formațiile celui de-al doilea val. Două bombardiere s-au adresat portavionului Zuikaku, cerându-i să le semnaleze poziția escadrei, deoarece nu se mai puteau orienta. Cum însă ordinul ca Forța Z să păstreze tăcerea rămânea în vigoare, nu li s-a dat nici un răspuns și cele două avioane s-au prăbușit în ocean.

Pierderile japonezilor au fost însă cu mult inferioare celor mai pesimiste anticipări ale statului major imperial. Nu s-au mai înapoiat la

escadră 29 avioane, dintre care 9 de vânătoare, 15 bombardiere în picaj și 5 torpiloare. Alte 74 au fost avariate. Un submarin de categoria I și cinci submarine pitice au fost scufundate, în această privință acțiunea niponă suferind un eșec complet. În total, și-au pierdut viața 185 oameni, ceea ce, așa cum vom vedea, a reprezentat o înfrimă fracțiune din pierderile americanilor.

Cum a coborât din cabina bombardierului său, Fuchida a fost întâmpinat de Nagumo, căruia intenționa să-i facă un raport amănunțit, în ordinea desfășurării evenimentelor. Dar amiralul, nerăbdător, l-a întrerupt:

— Rezultatele... Care sînt rezultatele?

— Patru cuirasate scufundate, alte patru grav avariate... Știu asta din propriile mele observații și...

— Stai puțin, l-a întrerupt din nou Nagumo. Crezi că flota americană va fi în stare să iasă din Pearl Harbor în următoarele șase luni?

— Nu, principalele sale unități nu vor fi în stare de așa ceva!

Însemna deci că misiunea trasată de Yamamoto fusese îndeplinită. Fuchida a insistat totuși ca avioanele nipone să întreprindă o nouă serie de atacuri împotriva docurilor și a depozitelor de carburant de la Pearl Harbor, precum și împotriva tuturor navelor care mai scăpaseră tefer. Mulți dintre subalternii lui Nagumo s-au alăturat acestui punct de vedere. Alții au pledat pentru trimiterea de patrule aeriene care să descopere portavioanele ame-

ricane absente din radă, în vederea unui atac asupra lor. Dar, după cum apreciază istoricul militar american Samuel Morison, „însăși ușurința cu care dobândise victoria l-a descumpănit pe Nagumo. În loc să piardă o treime din escadră, așa cum se aștepta, el s-a trezit că navele sale nu suferiseră nici o zgîrțitură. Observat de satisfacția că înregistrase un minimum de pierderi, el a uitat de necesitatea de a provoca adversarului un maximum de lovituri”.

La 13.30, pe catargul cel mare al lui Akagi s-au înălțat pavilioanele care semnalizau escadrei plecarea spre nord-vest, prin urmare abandonarea oricărei alte acțiuni. Istoricii

niponi consideră, în unanimitate, că Nagumo ar fi trebuit să profite de deruta iscată la Pearl Harbor și să nimicască total baza, să incendieze uriașele rezerve de combustibil de pe Oahu, să caute și să scufunde portavioanele americane. Nefăcînd nimic din toate acestea, Japonia a comis prima și, probabil, cea mai mare greșală strategică a sa din tot cursul războiului.

Dăm acum din nou — și pentru ultima oară — cuvîntul lui Gordon Prange, care ne prezintă atacul de la Pearl Harbor, așa cum a fost trăit de americani. Titlul, subtitlurile și unele condensări ale textului aparțin redacției.

Un viking negru

În clipa cînd avioanele primului val se desășurau pentru atac, amiralul Kimmel se afla acasă, unde se îmbrăca, așteptînd confirmarea vestii că distrugătorul Ward scufundase un submarin¹. Zgomotul aparatelor inamice a atras atenția contraamiralului William Furlong, care comanda navele auxiliare ale Flotei Pacificului. La bordul pui-torului de mine Oglala, Furlong tocmai se bărbiera, cînd a văzut cum unul din avioane lansa o bombă. Convinș că avea de a face cu un exercițiu al forței aeriene americane, contraamiralul s-a gîndit: „Ce pilot imbecil! Cum de nu a avut grijă să-și verifice lăcașul de bombe!” Dar, după ce proiectilul a explodat, Furlong a zărit discul roșu al Soarelui-răsare de pe aripa avionului și a strigat:

— Japonezii! Toată lumea la posturi! Semnalizați celorlalte nave să iasă din radă!

O santinelă a irupt în biroul din care comandorul Vincent Murphy raporta lui Kimmel că, într-adevăr, Ward scufundase un submarin neidentificat:

— Turnul de semnalizare anunță că japonezii atacă Pearl Harbor!... Nu e un exercițiu!

Aflînd știrea, Kimmel a trînit receptorul în furcă și a dat buzna afară, încheindu-și tunica albă pe care abia și-o pusese. Din curtea vecină, unde locuia familia căpitanului John Earle, se vedea foarte limpede „aleea cuirasatelor”. Doamna Earle își aminteste cum a stat alături de Kimmel, uitîndu-se amîndoi îngroziți

la avioanele care descriau 8-uri largi deasupra navelor, potopindu-le apoi cu bombe. Se distingeau nu numai însemnele nipone de pe aripi și fuzelaje, ci și chipurile piloților. „Mi-am dat seama că se întîmpla ceva înspăimîntător, relatează d-na Earle. Amiralul privea la navele sale iubite, peste care roiau dușmanii ca niște lilieci-vampiri. Sub ochii noștri, Arizona a făcut un salt din apă, apoi a căzut înapoi, scufundîndu-se în adîncuri”.

Istoria trecuse deja pe lângă Kimmel, cu iuteala unui film a cărui derulare nu mai poate fi controlată. Alți ofițeri și soldați au reacționat însă cu mai multă promptitudine. La bordul distrugătorului Blue, locotenentului Nathan Asher nu i-a venit să creadă văzînd iuteala neverosimilă cu care tunarii săi au adus muniția din magazie și au început să tragă în atacatori. Artileria anti-aeriană a Californiei a deschis și ea imediat focul, deși îndată după explozia acelor două torpiled lansate de japonezi contra ei, nava a început să se încline primejdios la babord. Apa care a năvălit prin spărturi a întreprins curentul electric, dar măsurile energice luate de locotenentul Edgar Fain au evitat o răsturnare bruscă a cuirasatului.

La 8.05, Kimmel a ajuns la cartierul său general. În jurul lui, explodau bombe, șuierau gloanțe, cădeau schije ale obuzelor antiaeriene, iar urletul motoarelor de avion și buibuiturile de tun făceau un vacarm de nedescris. Aમેતિ, abia ținîndu-se pe picioare, cu expresia tragică a omului care nu înțelege ce i se întîmplă, amiralul a anunțat oficial întreaga Flotă a Pacificului și

forțele terestre de sub comanda generalului Short: „Ostilitățile cu Japonia au început printr-un raid asupra bazei de la Pearl Harbor”. El a ordonat, de asemenea, unei formații din aviația marinei să repereze portavioanele de pe care decolaseră atacatorii — un ordin mult mai ușor de dat decît de îndeplinit.

Sub loviturile necrutătoare ale torpiledor, Oklahoma s-a răsturnat cu fundul în sus. D-na Earle își aminteste: „Era oribil să vezi cum moare atît de repede o navă atît de maiestuoasă! Oricît de ciudat ar părea, la început nu mi-am dat seama că acolo mureau și oameni — mă impresiona numai pieirea cuirasatului...” La cîteva clipe după aceea, Arizona s-a cutremurat sub impactul unei bombe care căzuse peste magazia de muniții de la prova. În gigantică explozie care a urmat, și-au pierdut viața aproape o mie de oameni, inclusiv contraamiralul Isaac Kidd și căpitanul navei, Franklin Van Valkenburgh. Alte șapte bombe au nimerit cuirasatul, care fusese mai întîi torpilat. Tone de fragmente metalice, capete retezate, mîini și picioare, chiar și oameni vii au căzut ca grindina peste puntea navei-atelier Vestal. În mod bizar, focul care se declanșase la bordul acesteia s-a stins ca o luminare înăbușită de muncarniță. O sută de membri ai echipajului, printre care și căpitanul Cassin Young, au fost aruncați în mare de suflu. Young s-a cățărat însă înapoi la bord și a contra-mandat ordinul de părăsire a vasului, pe care-l dăduse un ofițer intrat în panică.

Pe West Virginia, explozia torpiledor a distrus sistemul de

¹ Magazin istoric, nr. 11/1983.

interfonie, astfel că ofițerii s-au răspândit în diferite puncte ale cuirasatului, pentru a da instrucțiunile necesare. O schijă de bombă l-a rănit grav în abdomen pe navigatorul-șef, locotenent-comandorul T. T. Beattie, care a cerut să fie lăsat pe loc, fără nici o îngrijire, pentru ca echipajul să poată riposta atacatorilor. Neținând seama de ordin, marinarul de culoare Doris Miller, care servea la popotă și era campionul de box al cuirasatului, l-a luat ca pe un copil în brațe și l-a dus într-un loc mai ferit. Când Beattie a murit totuși, Miller s-a repezit la o mitralieră antiaeriană: după cum își amintește un martor ocular, „acest om, despre care credeam că nu știe decît să ducă tava, a început să tragă cu furie. Un zimbet crud îi dezgolea dinții și arăta ca un viking negru!”

Cînd i s-a adus la cunoștință soarta cuirasatelor, Kimmel a gemut de parcă ar fi fost înjunghiat. Îl durerea pierderea navelor, dar îl durerea mai ales pierderea atîtor vieți omenești. Pe vremea aceea, marina militară a Statelor Unite era o colectivitate mică, în care toți îi cunoșteau pe toți. Nu rareori se întîmpla ca un marinar sau ofițer să servească pe aceeași navă 20-30 ani, pînă la pensionare. La Pearl Harbor, Kimmel cunoștea din vedere mii de oameni, știa pe nume cîteva sute și era bun prieten cu cîteva zeci. Răspunderea pentru toți apăsă asupra lui.

La un moment dat, în timp ce privea pe fereastră, un glonț rătăcit a spart geamul, l-a lovit pe amiral în piept,

fără însă a pătrunde prin tunică și a căzu la picioarele lui. Kimmel l-a ridicat de jos. În acest incident era ceva simbolic. Oricît de mult ar fi dorit să se răzbune pentru cumplita zi ce-i fusese hărăzită, el știa, în fundul sufletului său, că dezastrul survenit din senin punea definitiv capăt carierei sale militare. Atît

dinspre hangare l-a edificat: fără a mai pierde timpul, a năvălit în sala de radiotelegrafie și a ordonat tuturor operatorilor să transmită pe toate lungimile de undă în limbaj clar: „Raid aerian la Pearl Harbor. Nu este un exercițiu!”

Astfel, la 7.58, unul dintre cele mai celebre mesaje din

Pentru americani, atacul de la Pearl Harbor a fost o catastrofă; s-a soldat cu uriașe pierderi de vieți omenești și nave

de adîncă era disperarea lui, încît un aghiotorant l-a auzit murmurînd:

— Cu un destin mai îndurător, glonțul acesta m-ar fi ucis!

În craterul vulcanului

Locotenent-comandorul Logan Ramsey, comandantul regimentului de aviație căruia Kimmel avea să-i ordone reperearea portavioanelor nipone, se afla la postul său de pe insula Ford cînd, la 7.55, a auzit urletul unui avion care cobora în picaj. Primul său gînd a fost de a-l sancționa pe pilot pentru „neglijență și aventurism”. Peste două minute, o puternică explozie

istoria militară s-a difuzat în eter. Am văzut că amiralul Kimmel a trimis și el o comunicare similară, dar Ramsey i-a luat-o înainte, fiind primul trimițător al veștii menite să trezească Statele Unite din lungul somn în care se cufundaseră. Ramsey a ordonat și el avioanelor de observație să plece în căutarea flotei japoneze, dar instrucțiunile lui au rămas la fel de inutile ca și cele ale lui Kimmel, din cauza ravagiilor provocate pe aerodromuri.

Același eșec l-a înregistrat și tentativa lui de a apela la regimentul de aviație care își avea baza în golful Kaneohe. Acolo, atacatorii au lovit și incendiat multe dintre cele

36 hidroavioane ancorate în mica radă. Unica mașină de pompieri a sărit și ea în aer. Dar cei patru sute și ceva de marinari și infanteriști marini nu și-au pierdut cumpătul, deschizînd imediat un puternic tir antiaerian.

Nu întotdeauna tunarii americani și-au ales bine țintele. Ei au doborît unul din cele 19 avioane decolate de pe Enterprise, care veneau pe Oahu conform unui program de instrucție. Alte patru au căzut victime vîntătorilor niponi. Mai toți piloții au crezut la început că nimeriseră în timpul unor manevre organizate prin surprindere și nu au luat măsuri corespunzătoare de apărare, ceea ce a ușurat

¹ În S.U.A. nu exista serviciu militar obligatoriu, soldații, subofițeri și ofițeri fiind toți militari de carieră.

considerabil sarcina japonezilor.

Nici locotenent-colonelul James Mollison, șeful de stat major al aviației aparținând trupelor terestre, nu-și terminase toaleta de dimineață când a auzit primele bumbituri. Dînd fuga pe aerodromul Hickam, el a telefonat colonelului Walter Phillips, șeful de stat major al lui Short, anunțându-l că japonezii atacă Oahu. Phillips nu l-a crezut:

— Jimmy, ai înnebunit! Trebuie să fie un exercițiu al marinei... Ce tot tipii acolo? Te-ai îmbătăt de dimineață? Trezește-te, omule, trezește-te!

Scrîșnind din dinți, Mollison a îndreptat receptorul telefonului spre pista unde cădeau bombe. Convinși în sfîrșit de realitatea atacului, Phillips a promis că va trimite la Hickam... un ofițer de legătură. Înțelegînd că nu are nimic de sperat din partea lui, Mollison s-a străduit să organizeze singur apărarea aerodromului. Dar bombe nipone aveau efecte devastatoare: una a căzut peste o cazarmă, ucigînd 35 oameni, alta a pulverizat un hangar de reparații, o a treia a distrus conductele de apă, anulînd astfel eforturile pompierilor. După ce o explozie a dărimat zidurile arestului cazarmii, deținuții eliberați pe neașteptate au devenit servanții voluntari ai unei baterii anti-aeriene.

În toiul atacului, și-a făcut apariția grupul de bombardiere B-17, venite din S.U.A. Japonezii s-au repezit numai-decît asupra lor. În prima clipă, echipajele și-au închipuit că le ieșeau în întîmpinare camarazii lor de la Pearl Harbor. Din fericire, au sesizat repede situația și, în ciuda unui foc foarte intens de

mitraliere, au reușit să aterizeze cu bine în diverse puncte ale insulei Oahu. În schimb, pe aerodromul Wheeler, 82 aparate erau aliniate în fața hangarelor, oferind o pradă extrem de ușoară atacatorilor. În plus, conform instrucțiunilor lui Short, pe care-l obseda pericolul sabotajelor, avioanele de vînătoare nu aveau muniție la bord, toate benzile de mitralieră fiind puse sub lacăt și pază. Rînd pe rînd, ele au fost incendiate, pînă ce întreaga pistă a devenit o mare de flăcări.

Situații asemănătoare s-au produs și pe aerodromul Ewa, ca și la alte instalații militare de pe Oahu. Deși japonezii au acordat o atenție destul de redusă forțelor terestre, generalul Short a fost comandantul superior care s-a dezmeticit cel mai tirziu și care a acționat cel mai incompetent. Trecînd de la o extremă la alta, el s-a temut acum de o debarcare niponă și s-a îngropat, împreună cu statul său major, într-un adăpost săpat în stîncă, la 5 m adîncime, în craterul vulcanului stîns Aliamanu. Bineînțeles, instrucțiunile pornite de acolo nu au făcut decît să sporească confuzia.

La Washington, trecuse bineșor de ora 13 cînd secretarul Departamentului marinei militare, Frank Knox, a recepționat mesajul lansat de Ramsey. „Ne-au prins dormind”, s-a gîndit el și, la 13.40, i-a telefonat lui Roosevelt. Peste un sfert de oră, președintele l-a convocat pe secretarul Departamentului de stat, Cordell Hull, căruia i-a comunicat informația și i-a cerut să acorde lui Nomura și Kurușu audiența solicitată, fără să le spîrînă nimic despre Pearl Harbor. La 14.20, cei doi trimiși japonezi au intrat în biroul

lui Hull, care i-a primit cu răceală și nu i-a invitat să ia loc. Nomura a înmînat nota finală a guvernului de la Tokio, scuizîndu-se că, din cauza unor dificultăți de traducere, întîrziase cu prezentarea ei dincolo de ora 13, așa cum sunau instrucțiunile. Hull a parcurs superficial textul căpătat, apoi a făcut o scurtă declarație pe un ton glacial, mai tăios decît orice izbucnire de furie:

— În cincizeci de ani de carieră, a spus el printre altele, n-am citit niciodată un document mai plin de falsuri și denaturări infame — falsuri și denaturări la o scară atît de mare încît nu mi-am închipuit, pînă azi, că vreun guvern al unei țări de pe planeta noastră ar fi în stare să le transmită...

Cei doi ambasadori au ieșit cu capul plecat, vădit stînjeniți de situația în care erau puși. Din momentul acela, în mod oficial, Japonia se afla în război cu Statele Unite.

Pentru americani, atacul de la Pearl Harbor s-a soldat cu pierderi uriașe: patru cuirase scufundate, trei avariate, unul eșuat; două distrugătoare scufundate și alte două avariate, trei crucișătoare avariate, un puior de mine și o navă auxiliară scufundate, alte două avariate. Aviația marinei a pierdut 92 aparate, cea a forțelor terestre 96, iar alte 159 au fost avariate.

Deosebit de dureroase s-au dovedit pierderile de vieți omenești. Marina a înregistrat 2 008 morți și 710 răniți, armata de uscat 218 și, respectiv, 364, infanteria marină 109 și 69, populația civilă 68 și 35.

Acesta a fost primul tribut al singelui pe care l-au plătit Statele Unite la intrarea lor în cel de-al doilea război mondial.

DIN CRONICUL UNIRII

A DOUA SERIE DE ÎNTREBĂRI

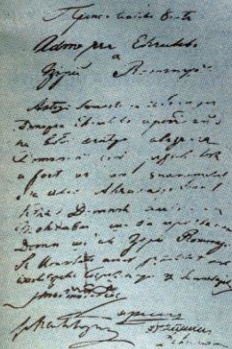
CONCURSUL MAGAZIN ISTORIC 20 DIN 200

1. Din ce perioadă este această broderie pe care apar stemele reunite ale Moldovei și Țării Românești, simbol al unității românești? (1979)

- a) sec. XIX
- b) a doua jumătate a sec. XVIII
- c) începutul sec. XVIII

2. Imaginea de mai jos reprezintă facsimilul unui document din secolul trecut care con-

semnează realizarea unui important act istoric din cronică luptei românilor pentru unitate, libertate și independență națională.

Despre ce act istoric este vorba? (1974)

- a) alegerea ca domn a lui A.I.I. Cuza la 24 ianuarie 1859 de către adunarea electivă a Munteniei
- b) proclamarea independenței la 9 mai 1877
- c) constituirea guvernului provizoriu revoluționar din București în 1848

3. În documentele programatice ale revoluției din 1848, revoluționarii români au înscris ca un deziderat major înfăptuirea unirii, „cheia boltei fără care s-ar prăbuși tot edificiul național”, după cum scria Mihail Kogălniceanu.

În care lucrare? (1973)

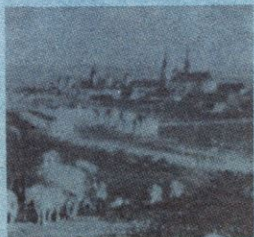
- a) Prinipiile noastre pentru reformarea patriei
- b) Dorințele partidei naționale în Moldova
- c) Petiția-proclamațiune

4. Încă de la începutul afirmării sale pe scena vieții politice a societății românești, mișcarea muncitorească și socialistă din țara noastră a înscris pe steagul ei de luptă țelul eliberării sociale și naționale a poporului, făurirea unui stat unitar: „Voim Dacia așa cum ea fu, fiindcă istoria și dreptul, tradițiunea și plebsciul, trecutul și prezentul ne dau dreptul de a aspira la o Dacie Română”, scriau în 1883 socialiștii români.

Cum se intitula publicația din care am citat? (1974)

- a) Junimea română
- b) Dacia viitoare
- c) România

5. În 1880, în acest oraș (în imaginea de mai jos: detaliu dintr-o stampă de epocă) și-a mutat redacția revista *Familia*, importantă tribună de luptă pentru cauza socială, națională și culturală a românilor transilvăneni.

Numele orașului. (1975)

- a) Arad
- b) Sibiu
- c) Oradea

6. „Unirea, frați români, ne este mai virtuos acum de neapărată trebuință, în unirea noastră stă fericirea noastră, viitorul nostru... Nu sintem toți frați, fii ai aceiași mame?”

În ce publicație revoluționară apăreau aceste cuvinte la 24 iunie 1848? (1978)

- a) Pruncul român
- b) Popolul suveran
- c) Gazeta de Transilvania

7. Gravură de epocă reprezentându-l pe unul din conducătorii marii ridicări la luptă

din anii 1784-1785 a românilor transilvăneni pentru dreptate socială și națională.

Numele lui. (1978)

- a) Horea
- b) Cloșca
- c) Crișan

8. Conștient de unitatea tuturor românilor, un mare cronicar român își mărturisea dorința de a scrie „din ce izvor și seminție sint lăcuiitorii țării noastre, Moldovei și Țării Munteneste și românii din țările ungurești ca toți un neam și odată discălecați sint”.

Care cronicar? (1983)

- a) Nicolae Costin
- b) Miron Costin
- c) Ion Neculce

9. Din inițiativa socialiștilor români, în toamna anului 1918 a fost creat Consiliul Național Român Central (C.N.R.C.) din Transilvania, organism menit să coordoneze acțiunile românilor în vederea înfăptuirii unirii și care era alcătuit din 6 reprezentanți ai social-democrației române și 6 reprezentanți ai Partidului Național Român.

La ce dată a fost creat C.N.R.C.? (1978)

- a) 15 noiembrie 1918
- b) 18 octombrie 1918
- c) 25 noiembrie 1918

10. Tudor Vladimirescu, cunosător al tuturor provinciilor românești — unde evenimentele revoluționare din Țara Românească aveau, de altfel, un larg ecou — s-a pronunțat pentru unirea și conlucrarea politică cu frații de pretutindenii. Astfel, el recomandă Divanului din București să intre în legătură cu fruntașii moldoveni „ca unui ce sintem de un neam, de o lege și supt aceeași stăpînire”.

La ce dată era formulată această recomandare? (1977)

- a) 15 februarie 1821
- b) 5 aprilie 1821
- c) 23 ianuarie 1821

Taloanele pentru prima și a doua serie de întrebări — în pagina 95 a revistei.

CARTI SOSITE LA REDACTIE

● THRACO-DACICA.

Editura Academiei, București, 1983, 180 pp., 100 lei: tomul IV, nr. 1-2/1983 al publicației apărute sub egida Academiei de științe sociale și politice și a Institutului de traciologie.

● Dimitrie Cantemir. OPERE COMPLETE. VOL. IX, TOMUL I (prefață de Virgil Cândea, ediție critică de Dan Slușanschi).

Editura Academiei, București, 1983, 458 pp., 47 lei: două scrieri istorice ale eruditului domnitor, în text latin și traducere românească — Despre numele antice și de astăzi ale Moldovei și Istoria moldo-valahică.

● Ion Mamina, Vasile Niculae — PARTIDUL CLASEI MUNCITORE IN VIAȚA POLITICĂ A ROMÂNIEI. 1893-1918 (sub egida Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.).

Editura politică, București, 1983, 272 pp., 10 lei: un sfert de veac de istorie revoluționară a socialiștilor români, aflați în fruntea luptelor poporului pentru dreptate și libertate socială, pentru apărarea independenței și făurirea statului național unitar.

● DEPUTAȚII SOCIALIȘTI ÎN PARLAMENTUL ROMÂN (sub egida Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.; ediție de Vasile Niculae, Ion Toacă, Georgeta Tudoran).

Editura politică, București, 1983, 364 pp., 18 lei: discursuri ținute în Adunarea deputaților și Senat de reprezentanți ai clasei muncitoare în anii 1888-1899 și 1919-1921.

● DIE NATIONALSTAATEN SÜDOST-UND MITTELEUPAS IN DEN JAHREN 1821-1923 (coordonatori Viorica Moisuc, Ion Calafeteanu).

Editura Kriterion, București, 1983, 414 pp., 29 lei: versiunea în limba germană a culegerii de studii consacrate afirmării statelor naționale independente unitare din centrul și sud-estul Europei după primul război mondial.

● Paul Cernovodeanu, Marian Ștefan — PE URMELE MAGHERILOR.

Editura Sport-Turism, București, 1983, 488 pp., 28 lei: incursiuni, pe baza unei vaste documentații în mare parte inedită, în trecutul unei familii care a jucat un rol marcant în istoria țării, participând la mari evenimente dintre 1784 și 1944.

● Alexandru Odobescu — OPERE VOL. IX (ediție de Filoftea Mihai, Rodica Bichis, Nadia Lovinescu).

Editura Academiei, București, 1983, 578 pp., 52 lei: corespondența scriitorului și istoricului din anii 1880-1883.

● Pompiliu Tudoran — DOMNII TRECĂTOARE, DOMNITORI UITAȚI.

Editura Facla, Timișoara, 260 pp., 17,50 lei: pagini mai puțin cunoscute din trecutul românesc.

● Gh. Dumitru Maican — MUZEUL VITICULTURII ȘI POMI-CULTURII DIN ROMÂNIA.

Editura Sport-Turism, București, 1983, 98 pp., 90 lei: album al așezămintului muzeal din Golești, jud. Argeș.

● Vasile Cărăbiș — DOCUMENTE DE PE VALEA JALEȘULUI.

Comitetul de cultură și educație socialistă al județului Gorj, Tirgu Jiu, 1983, 240 pp.: 205 mărturii din sec. XVII-XIX adunate din satele Runcu, Săndrești, Arcani, Climpofeni, Stolojani, Stroiești.

● MANUSCRIPTUM.

București, 1983: numerele 1(50), 2(51) și, respectiv 3(52) din acest an ale revistei editate de Muzeul literaturii române, cu texte inedite din Eminescu, Maiorescu, Caragiale, Arghezi, Sadoveanu, Hasdeu, Rebreanu, Călinescu, M. Eliade, Elena Văcărescu, Șt. Zeletin.

SUMARUL SUMĂRELOR, 1983

Istoria României

Contemporană

Nicolae Ceaușescu: Lupta poporului român pentru unitate națională

CINSTIRE. Număr omagial consacrat aniversării a 65 de ani de viață și a peste cinci decenii de activitate revoluționară a tovarășului Nicolae Ceaușescu, secretarul general al partidului, președintele Republicii.

O singură istorie
Președintele Nicolae Ceaușescu și lumea contemporană
O lume mai dreaptă, mai bună
Vizionar și novator prin gândire și acțiune
Portretul unui umanist
În tezaurul spiritualității românești a veacului XX
Nobila menire a istoriei
Patria comună
Deplină egalitate
Cu pătrundere și dreptă judecată
Poporul — marele făuritor al istoriei
Rațiune, cumpătare, demnitate
Ceaușescu și istoria
Omul păcii
Pe pământurile istoriei românești

Spre gloria țării
Călăuză în cercetarea istorică

Comitetul Național Antifascist
Seign-Watson — tatăl, fiul și îndrăgita Românie

Una din cele trei crize ale Reichului în 1944 s-a produs în România
Discordanțe Hitler-Antonescu
Școli unite în Europa bintuită de fascism

A.I.S.S.E.E. după 20 ani
Ilie Minca
Dr. Petru Groza către Nicolae Titulescu
Liviu Rebreanu: Crescuiți și rămași pe pământurile Daciei
Muzeul Militar Central
1921-1922. România, gazda, ospitalieră a mii de copii vienezi
Stegarul destinului istoric al poporului român
23 August 1944 — actul de voință al întregului popor
Epoca marilor împliniri
N. Petrescu-Comnen. Asigurările celui de-al III-lea Reich — vorbe goale
Cronică ploieșteană
Un lugojean pe baricadele antifascismului
Destinul României
O bogată experiență istorică
Eroul deosebit — eroul al eroulor
În numele unei vieți mărețe
Dacia Felix
De la veacul lui Burebista — la epoca Ceaușescu, epoca marilor cuceriri ale poporului român sub steagul socialismului
Președintele istoriei românești
Orizont istoric
În București, acum 50 ani

1928: Un doctorat românesc la Paris
În slujba telului suprem: lichidarea fascismului
Scorniciști — vatră de istorie
Unirea din 1918 în Parlamentul României
Istoricul bulgar V. Traikov despre românii
Gh. I. Brătianu către N. Iorga
Prietenia A.D. Xenopol-N. Iorga
Petre Pandrea: Miniaturi diplomatice
Congresele partidului politic al clasei muncitoare din 1919, 1921
Istoria știință revoluționară

	Nr.	Pag.
	12 (201)	2-6
— Ardeleanu I.	1 (190)	54-55
— Bălaj T.	1 (190)	62-70
— Buzatu Gh.	1 (190)	54
— Dolgu Gh.	1 (190)	23
— Dumitrescu-Bușulenga Z.	1 (190)	44-45
— Ghișe D.	1 (190)	10
— Ionăși Gh. I.	1 (190)	30
— Kovacs I.	1 (190)	30-31
— Năgler Th.	1 (190)	32
— Pascu Șt.	1 (190)	22
— Petrescu-Dimbovița M.	1 (190)	22-23
— Platon Gh.	1 (190)	31
— Popescu-Puțuri I.	1 (190)	2-7
— Popișteanu C.	1 (190)	56
{ — Stefan M.		
— Buduru V.	1 (190)	33-42
— Ștefănescu Șt.	1 (190)	8
— Zaharia Gh.	1 (190)	43-44
— Ardeleanu I.	6 (195)	4-7
{ — Popișteanu C.	7 (196)	22-25
— Constantin F.	8 (197)	8-10
— Constantin F.	9 (198)	46-51
{ — Dragomirescu M. I.		
— Bordenanu V.	6 (195)	35-37, 38
— Fotino N.	9 (198)	51
— Golimas A.H.	4 (193)	10-12
— Grecescu I.	3 (192)	33
— Ilia St.	8 (197)	10-13, 22
— Lăcustă I.	8 (197)	Planșele 1-4
— Marin W.	10 (199)	12
— Mușat M.	3 (192)	2-7
— Mușat M.	8 (197)	2-3
— Pascu Șt.	12 (201)	7-9
— Pătroiu I.	10 (199)	22-27
— Păunescu Ath. P.	2 (191)	16
— Popescu D.	2 (191)	27-29
— Popescu-Puțuri I.	2 (191)	2-3, 16
— Popescu-Puțuri I.	4 (193)	2-3, 27
— Popescu-Puțuri I.	6 (195)	2-3
— Popescu-Puțuri I.	7 (196)	2-3
— Popescu-Puțuri I.	9 (198)	2-3
— Popescu-Puțuri I.	11 (200)	2-5
— Popișteanu C.	4 (193)	1
— Popișteanu C.	6 (195)	8
— Popișteanu C.	2 (191)	50-57
{ — Buduru V.	3 (192)	56-61
— Ursu I.	4 (193)	53-57
— Lăcustă I.	5 (194)	56-61
— Popescu R.I.	6 (195)	44-49
	7 (196)	56-61
	8 (197)	40-45
	9 (198)	57-61
	10 (199)	48-53
	11 (200)	54-59
	12 (201)	64-71
— Preda D.	4 (193)	36-41
— Preda E.	8 (197)	4-7, 23
— Spălateanu I.	1 (190)	11-16
— Totu M.	12 (201)	50-56
— Stefan M.	3 (192)	15
— Turlea P.	5 (194)	25-27
— Turlea P.	8 (197)	35-37
— Ursu I.	3 (192)	22-25
{ — Ursu I.	2 (191)	10-12
{ — Ursu I.	3 (192)	8-9, 34
	10 (199)	2-3

Modernă

Iași serbează Unirea din 1918

Independența

Pentru cauza Marii Uniri (documente externe)

Album inedit Carol Popp de Szathmári
1888-1890. În capitala României independente (Bulow
către Bismarck)

Din Dealul Spirii în oastea lui Iancu
O scrisoare inedită a lui Al. G. Golescu
Din tradițiile alianței muncitorești-tărănești
Scrisori inedite de la Popa Șapcă
L-am cunoscut pe Dobrogeanu-Gherea

Dr. N. Quinezu — democrat și unionist

Românii dobrogeni — pentru cauza fraților

Bucureștii în 500 fotografii
România — istoria unui nume și a unui ideal
1848. Am trăit acele zile
1848. Un medic francez în țara locuită odinioară de daci
Dimitrie Brătianu
C. Dobrogeanu-Gherea, *Opere*
1848 — o revoluție a libertății naționale
Marea Unire din 1918

Parlamentele muncitorimii
Europeanul Bărnuțiu
Întîia dorință: Unirea
Chipuri și portretisti pașoptiști
Gînd și faptă națională la 1848
Inamicul își onorează adversarul
1916. Misiunea colonelului Rudeanu la Paris

Carol Popp de Szathmári — unele precizări
Copacii — martori seculari ai istoriei

Carol XII, Voltaire și... Kogălniceanu
Consiliile de Coroană din 1914 și 1916
Socialismul are rădăcini istorice în România

Delavranța — om politic
1917. Rudolf Hess în România
Din neuitatul an 1918 (mărturii, evocări, documente)

Medie

O alianță moldo-tătără în vremea lui Bogdan I

Unitatea
Viena 1883: românii în apărarea Europei
Transilvania — străvechea glie românească
Miron Costin
Românii și Balcanii
Tirgoviște
Cu zece ani înainte de asediul Vienei
Caice românești pe Dunăre
De strajă la toate zările (Miron Costin)
Sub vălul cucerniciei
Mătasea în țările române
Iași în istoria românească
Nunta de la Suseni și tragicul ei epilog
La Vatican — o stampă de la Alba Iulia
Țările române — în timpul și după asediul Vienei
Românii în istoria Europei
Matei Basarab — diplomat
Dimitrie Cantemir în arhive suedeze
Izvoare ebraice despre români
Cantacuzinii moldoveni

Un prinț român și scriitorii elisabetani
Eșecul tentativei lezuite din 1588
Dobrogea — străvechi pămînt românesc
Continuitatea
Voievodul Seneslau și lespeda cu gișant de la Argeș
Tara Litua și voievodul Litovei
Vechi prăvălii românești
O operă juridică de acum patru secole — statutele
municipale săsești
Lupta românilor de eliberare socială și națională
Academia domnească de la București
Baile Olănești — prima fiică de Viteazul
(epieritorul) indemn al lui Mihail Viteazul
Istorie românească într-o cronică bulgară din sec. XVII
Geografia lui Teofil Coridaleu despre țările române

	Nr.	Pag.
{ Agrigoroaiei I.	12 (201)	53-54
{ Buzatu Gh.	1 (190)	16-21
{ Antip C.		
{ Arimia V.	12 (201)	45-49
{ Popășteanu C.	2 (191)	Planșele 1-4
{ Bădescu Em.	11 (200)	17-21
{ Berindei D.	12 (201)	73-76
{ Cărbăbș V.	10 (199)	17
{ Cernovodeanu P.	6 (195)	17
{ Copolu N.	3 (192)	10-12
{ Cristea-Piteșteanu Gh.	6 (195)	18
{ Diaconide J.		
{ Van Rossum Leo J.	5 (194)	4-11
{ Dimitriu A.C.		
{ Dimitriu S.C.	7 (196)	30-32
{ Dumitrașcu Gh.		
{ Lascu Șt.	12 (201)	55-56
{ Duțu A.	5 (194)	35
{ Duțu Al.	1 (190)	51-53
{ Fotino G.	12 (201)	41-44
{ Hineu D.	8 (197)	54-56
{ Iordache A.	4 (198)	20-22
{ Ivașcu G.	7 (196)	25
{ Musat M.	5 (194)	2-3, 50
{ Musat M.		
{ Ardeleanu I.	12 (201)	10-44
{ Nicolae V.	4 (193)	4-9
{ Pantazi R.	7 (196)	13-16
{ Păltănea P.	6 (195)	16-17
{ Petrescu M.	7 (196)	28
{ Platon Gh.	6 (195)	14-20
{ Preda D.	8 (197)	28
{ Preda D.	8 (197)	24-27
{ Săvulescu C.	9 (198)	19-22
{ Stănescu C.D.	4 (193)	42
{ Stănescu C.D.	9 (198)	23
{ Nesterov V.	9 (198)	30
{ Serbănescu A.M.	12 (201)	20-27
{ Ștefan M.	3 (192)	2-7
{ Ștefan M.	4 (193)	4-9
{ Budaru V.	5 (194)	4-11, 42-43
{ Vatava M.	7 (196)	26-28
	9 (198)	33
	12 (201)	27-40, 51-52

{ Bătrîna L.	5 (194)	12-14
{ Bătrîna A.	1 (190)	46-50
{ Căndea V.	12 (201)	72
{ Căndea V.	12 (201)	14-18
{ Ceaușescu I.	9 (198)	4-7
{ Chițimia I.C.	1 (190)	57-61
{ Condurachi Em.	6 (195)	9-13, 26
{ Constantinescu N.	7 (196)	10-12
{ Constantin F.	7 (196)	9
{ Crăciunolu C.	9 (198)	7
{ Crăciune Gh.	3 (192)	39-42
{ David Gh.	10 (199)	39-41
{ David Gh.	11 (200)	6-13
{ Diaconu E.	9 (198)	8-9
{ Dumitriu-Snagov I.	11 (200)	14-16
{ Duțu Al.	7 (196)	4-9
{ Giurescu D.C.	2 (191)	4-9
{ Giurescu D.C.	10 (199)	9-11
{ Gluck E.	5 (194)	20
{ Gluck E.	9 (198)	24-25
{ Gluck E.	4 (193)	13-17, 25
{ Gorovei Șt. S.	5 (194)	15-18
	6 (195)	33-34
	10 (199)	20-21
{ Grigorescu D.	6 (195)	53-56
{ Holban T.	8 (197)	29-31, 34
{ Mateescu T.	1 (190)	24-29
{ Mușat M.	8 (197)	14-16
{ Petrescu M.	6 (195)	26
{ Popescu-Sireteanu I.	8 (197)	38-39
{ Rizeanu C.		
{ Schuster-Stein P.	11 (200)	33-36
{ Stănescu E.	3 (192)	13-16
{ Stănescu V.	9 (198)	10-11
{ Stănescu I.	10 (199)	54
{ Stănescu Șt.	12 (201)	10-13
{ Teibizov K.	10 (199)	32-33
{ Tudor C.	5 (194)	55

Alexandru Ipsilanti

Documente italiene despre români la asediul Venei
Transilvania în 1594-1595

Veche

Ingeniozitatea calendarului dacic
Tezaurul de la Persinari, Sacoșul Mare, Hodis, Cănaș

Tezaurul de la Turnu-Măgurele și Dipsa

Tezaurul geto-dacilor; Coiful de aur de la Polana
Coțofenești; Tezaurul de la Agighiol și Peretu

Hiperboreenii — între legendă și adevăr
Prezența dacice în Slovacia
Stipendiu roman pentru dacii liberi

Getica — o protistorie a Daciei

	Nr.	Pag.
— Vlad M.D.	{ 2 (191)	{ 17-19, 58
— Zaharia D.	{ 3 (192)	{ 29-32
— E.G.	{ 7 (196)	{ 8
	{ 5 (194)	{ 54
— Antonescu D.	7 (196)	20-22
— Burda Șt.	{ 2 (191)	{ 14-15
	{ 4 (193)	{ 18-19
	{ 5 (194)	{ 19-20
— Drăguș D.	{ 6 (195)	{ 21
	{ 3 (192)	{ 17-18
	{ 6 (195)	{ 21
— Gramatopol M.	{ 7 (196)	{ 17-19
	{ 8 (197)	{ 21-22
	{ 9 (195)	{ 12-13, 45
	{ 10 (199)	{ 4-5
— Iliescu G.	5 (194)	24
— Kohniková E.	10 (199)	6-7, 11
{ — Mihailescu-Birliba V.		
— Mitrea I.	2 (191)	13
	4 (193)	19

Istorie universală

Contemporană

Montpellier 1983 — Congresul Internațional de istorio-
grafie
Diplomația Rezistenței iugoslave
Vinete de pe Downing Street

Bulgaria: singerosul an 1923
O expediție americană la Marea Moartă
Dunkerque — supraviețuitorii infernului

Infern la Nagasaki
Cea de-a doua bătălie de la Arnhem
Epilog la Biblioteca Beaverbrook
Drumul spre Pearl Harbor

În plin vălmășag
Din nou despre Dieppe
Bătălia de la Stalingrad

Lordul Beaverbrook

Din rezistența daneză. 1940-1945
30 tone aur se întorc la Budapesta
Ankara — o capitală nouă pentru o țară nouă

Seismul economic din 1929
O statuie pentru Mata Hari

Modernă

Finaluri fără glorie

Francisco de Goya
Dubla identitate a lui Robert Roesler
Daniel Defoe
Urmasii din Cardiff
Cinci greșeli ale lui Carol XII
Cronica familiei Marx
Miracolul ceasului elvețian
Simón Bolívar
Sanori — un iscusit conducător de oști (Guinea)
Oglinda de la Homer la Petru I

— Bola L.	11 (200)	36
— Brajovici-Duro P.V.	11 (200)	28-32
— Colville J.	{ 2 (191)	{ 35-38
	{ 3 (192)	{ 43-46
	{ 4 (193)	{ 29-32
— Iliescu C.	9 (195)	15-18, 22
— Koller W.	7 (196)	48-49
{ — Harman N.	{ 9 (195)	{ 34-37
{ — Popișteanu C.	{ 10 (199)	{ 43-47
	{ 11 (200)	{ 37-42
	{ 12 (201)	{ 77-82
— Popișteanu C.	1 (190)	82-91
— Popișteanu C.	4 (193)	23-26
— Popișteanu C.	8 (197)	53
— Prange G.W.	2 (191)	39-44
	{ 3 (192)	{ 47-50
	{ 4 (193)	{ 43-47
	{ 6 (194)	{ 45-49
	{ 6 (195)	{ 39-42
	{ 7 (196)	{ 51-55
	{ 8 (197)	{ 57-61
	{ 9 (198)	{ 52-56
	{ 10 (199)	{ 55-59
	{ 11 (200)	{ 49-53
	{ 12 (201)	{ 53-58
— Reynaud P.	6 (194)	30-41
— Robertson T.	6 (195)	28-32
— Samsonov A.M.		
{ — Kehrig M.	{ 2 (191)	{ 20-28
{ — Irving D.	{ 6 (195)	{ 50-52, 62
{ — Taylor A.J.P.	{ 7 (196)	{ 39-43
	{ 8 (197)	{ 49-52
— Trommer A.	3 (192)	26-28
— Vida I.	7 (196)	33-35
{ — Villalta J.B.	{ 10 (199)	{ 28-31, 54
{ — Popișteanu C.	{ 1 (190)	{ 71-76
	{ 8 (197)	{ 48
— Botoran C.	12 (201)	57-63
— Bulei I.		
— Calafeteanu I.	4 (193)	34-35
— Cernatoni Al.	8 (197)	12-13
— David Gh.	6 (195)	57-62
— Deacon R.	6 (194)	33-34
— Delorme R.	9 (195)	26-31
— Hurdubefiu I.	10 (199)	13-18
— Kapp Y.	4 (193)	58-61
— Landes D.S.	8 (197)	17-20
— Muresan C.	2 (191)	45-49
— Person Y.	2 (191)	45-49
— Popova S.N.	2 (191)	59-61

Cernișevski în deportare

Singe african pentru plantațiile Americii

{ — Troițki N.A.
— Dolghin F.

11 (200) 23-27,53
1 (190) 77-81

Medie

Drumurile mătășii

Prea pămîntușile treburi ale misionarului Juan Pizarro (Costa Rica)

Viața sclavilor în Imperiul bizantin
Jacques Cartier și flacăruia rătăcitoare (Canada)
Filip II

Uzufructuarul Inchiziției

Blestemata foame de aur a lui Pedro de Alvarado (Guatemala)
Moses Khorenati, „părintele istoriografiei armenie”
Din istoria Andorrei
Martin Luther și lumea germană

Lolalitate și trădare în Japonia feudală

{ — Chen Yan 10 (199) 34-39
— Pimpăneanu J.

— Gamboa G. Fr. 4 (193) 48-51
— Hadjinicolaou-Morava A. 5 (194) 51-54
— Merriman Peck A. 3 (192) 51-55
— Parker G. { 8 (197) 46-47
 { 9 (198) 41-45
— Peyre D. 3 (192) 35-38,55
— Rosenthal M. 6 (195) 22-25
— Sellan S. 7 (196) 29,32
— Serbănescu A.M. 9 (198) 38-40
— Thiel R.
— Ignat P.
— Serbănescu A.M. 11 (200) 43-48,60
— Tulu F. 7 (196) 36-38

Veche

Pe urmele cumanilor și varegilor

Potopul în original și în copile

Sodoma și Gomora

India și Grecia

Vechile scrieri chineze

— Anohin G. 5 (194) 21-23
— Bottero J. 2 (191) 30-31,44
— Daniel C. 7 (196) 44-50
— Nehru J. 3 (192) 20-21
— Zhuang Wei 5 (194) 28-30

Interviurile noastre

Prof. dr. Victor El-Kik: Centenar Gibran

Vasile Drăguț: „Mileniul întunecat — o mistificare”

Eugeniusz Duraczynski: Istoria și educația

B.G. Gupta: Două decenii pe măsura îndelungatei și eroice istorii românești

Prof. Satish Chandra: Istoria — știința pentru om;
Elisabeth Barker; Stephen Fischer-Galați; Dr. Jivko Avramovski; Prof. Jacques Godechot; Prof. A.H. de Oliveira Marques; Prof. Hélène Ahrweiler președintele Universității Sorbona I — Paris, secretar general al Biroului Comitetului internațional de științe istorice

Bianca Valota Cavallotti: Tradiția studiilor sud-est europene s-a născut la București

Prof. Glenn Torrey: Poporul român — o gazdă de neprețuit
Istoria și pacea

— Căndea I. 11 (200) 60
— Diaconu I.I. 5 (194) 44
— Dolghin F. 2 (191) 32
— Ionescu M. 10 (199) 19
— Popișteanu C. { 3 (192) 19
 { 4 (193) 33
 { 5 (194) 31-32
 { 8 (197) 32
 { 9 (198) 14
 { 10 (199) 42
 { 11 (200) 22
— Ursu I. 6 (195) 27
— Ursu I. 8 (197) 33-34
 1 (190) 62-70

Numeroși cititori ne solicită, în scris sau telefonic, diferite numere din revistă. Precizăm că nu avem posibilitatea să satisfacem astfel de cereri. Cel mai bun mijloc de a avea asigurată primirea la timp a tuturor numerelor de revistă rămîne abonamentul.

Nu uitați, deci, să reînnoiți abonamentul dv. la Magazin istoric. După cum știți, abonamentele la revista noastră se pot face la toate oficiile poștale și la toți factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc. de la orașe și sate.

Cititorii și abonații noștri sînt rugați, totodată, să ne semnaleze orice deficiență sau dificultate întîmpinată în procurarea, abonarea sau primirea abonamentului la Magazin istoric, pentru a putea interveni la forurile competente.

Precizăm că prețul unui număr este de 6 lei. Abonamentul pe 3 luni — 18 lei, pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei. La aceste sume se adaugă taxa poștală de remitere la domiciliu, taxă care nu se percepe în cazul în care abonatul primește revista la locul de muncă.

Cititorii din străinătate se pot abona prin ILEXIM — Departamentul export-import presă, București, str. 13 Decembrie, nr. 3, cod 79 517, P.O.B. 136-137, telex 11 226.

POSTA MAGAZIN ISTORIC

Mulțumim tuturor celor care, cititori sau colaboratori, atât din țară cât și din străinătate, ne-au felicitat cu prilejul apariției numărului 200 al revistei.

La rîndul nostru, le adresăm atât lor, cât și tuturor cititorilor și colaboratorilor noștri, în acest prag de An nou 1984, tradiționalul „La mulți ani!” și urări de noi și importante succese în muncă și în viață.

Transmitem, de asemenea, călduroasele noastre urări de multă sănătate, fericire și noi succese în activitate colectivului de oameni ai muncii din cadrul Combinatului poligrafic „Casa Scintei”, colaboratorii noștri statonici în apariția revistei, precum și colegilor din muzee, arhive și biblioteci pentru deosebita lor sollicitudine și cooperare.

COMPLETARE... FOTOGRAFICĂ

În completarea notei Omagiul Eroului Necunoscut (nr. 1/1941), LUCIAN SOTA, din București, ne trimite fotografia de mai jos apărută în presa din 1923.

LECȚIA TRECUTULUI

CORNELIU BALOU, din Ploiești: Sînt un cititor pasionat al revistei, avînd colecția completă. Tîrîesc istoria, pentru învățămîntele ei. Ar fi bine ca oamenii să învețe din lecția trecutului, pentru a nu mai repeta ororile războaielor. Viața să triumfe în toată frumusețea ei!

INTERES MEREU VIU

Lector universitar AL. CRISTUREANU, Facultatea de Filologie, din Cluj-Napoca: Cel ce v-a scris este un vechi și asiduul cititor al iubitei noastre reviste Magazin Istoric. Interesul pentru istoria românilor se menține, atât în orașele cit și în satele Transilvaniei, mereu viu, atât la generațiile vîrstnice cit și la cele mai tîrîe. Pentru studenții străini, cărora le predau limba română de mai mulți ani, cunoașterea istoriei României, a valorilor culturii noastre, a folclorului românesc, prezintă întotdeauna un deosebit interes.

AUTORI ITALIENI

FRANCISC ȚĂRANU, doctor în economie, din Cluj-Napoca: Mă ațasez intru totul opiniei exprimate pe marginea articolului Vidul de locuire — o teorie anacronică și tendențioasă de conf. univ. dr. Mircea Musat (nr. 10/1982) de cititorul Constantin Leon din Bacău. Mă bucură nespun de mult și articolul Istoriografie românească în Italia din același număr, în care ați prezentat lucrarea Terra Romana tra Oriente e Occidente... de prof. univ. Cesare Alzati din Pisa.

Acest articol l-am trimis prof. univ. dr. Silvio Guarneri, din Pisa, în prezent pensionat, cu domiciliul în Feltre (Belluno), Italia, un sincer și devotat prieten al poporului român. Acesta a stat la Timișoara, începînd din 1938, aproape zece ani. Dr. Mircea Toca, de la Universitatea din Cluj-Napoca, a publicat un interviu cu prof. S. Guarneri în cartea sa, Șase decenii de plastică românească militanță.

Pe marginea activității lui Silvio Guarneri în România, fac precizarea că în 1945 în Editura Frontului antifascist al italienilor din România — Timișoara a apărut cartea sa Adevărata față a Italiei.

VASTĂ CARTE

DANIEL GHERASIM, din Tîrgu Ocna, student la Facultatea de medicină generală din Iași: Citesc de mulți ani și cu real interes revista dv. al cărei abonat permanent sînt. Magazin Istoric este o vastă carte de istorie.

Demnă continuatoare a tradițiilor presei noastre de cultură istorică, Magazin Istoric constituie o lectură prețioasă și instructivă pentru oricare cetățean, indiferent de vîrstă. „Istoria este cea dintîi carte a unei națiuni” și, totodată, un îndrumar prețios în viața și activitatea noastră.

PRIETEN

I. TRUȘCĂ, din Reșița: Pentru mine, revista Magazin Istoric reprezintă un prieten care-mi dă posibilitatea să acumulez noi cunoștințe dintr-un domeniu atât de vast și plăcut cum este istoria. Consider participarea la concursurile revistei ca un prilejuri de cunoaștere a istoriei.

MARIA CILĂRĂRU, din Bîrlad: Mărturisesc că sînt o pasionată a problemelor de istorie și articolele care apar în revista dv. îmi lărgesc orizontul de cunoștințe asupra istoriei patriei și a celei universale. Doresc revistei mult succes în activitatea ei pusă în slujba oamenilor muncii.

SAE

ALDOANE
DE PARTICIPARE
LA CONCURSUL
magazin
istoric

21

1

CONTENTS (Romanian History) The Unified Romanian National State — 65 Years: **NICOLAE CEAUȘESCU** The Romanian's Ideal of Unity; **ȘT. PASCU** The Ceaușescu Age, a Time of Fulfillment; **ȘT. ȘTEFĂNESCU** Michael the Brave's Achievement; **I. CEAUȘESCU** Transylvania, an Ancient Romanian Land; **M. MUȘAT** and **I. ARDELEANU** The Great Union of December 1, 1918; **V. ARIMIA**, **C. POPIȘTEANU** The Union of the Romanians in Foreign Documents; **M. TOTU** The Romanian Parliament Ratifies the Alba Iulia Act • In Bucharest, 50 Years Ago • **V. CÂNDEA** Vienna 1683. Defending Europe • **D. BERINDEI** 1889-1890: Bülow Reports to Bismarck

SOMMAIRE (Histoire roumaine) L'État national unifié roumain — 65 ans: **NICOLAE CEAUȘESCU** L'unité-ideal des Roumains; **ȘT. PASCU** L'Époque Ceaușescu — le temps des grandes réalisations; **ȘT. ȘTEFĂNESCU** L'Exploit de Michel le Brave; **I. CEAUȘESCU** La Transylvanie — ancienne terre roumaine; **M. MUȘAT**, **I. ARDELEANU** La Grande Union du 1-er décembre 1918; **V. ARIMIA**, **C. POPIȘTEANU** Documents étrangers sur l'union des Roumains; **M. TOTU** Le Parlement de la Roumanie ratifie l'acte d'Alba Iulia • À Bucarest, il y a 50 ans • **V. CÂNDEA** Vienne 1683. Défendant l'Europe • **D. BERINDEI** 1889-1890: Bülow renseigne Bismarck

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Единому национальному румынскому государству — 65 лет: **НИКОЛАЕ ЧАУШЕСКУ** Идеал единства румынов; **ШТ. ПАСКУ** Эпоха Чаушеску — время больших осуществлений; **ШТ. ШТЕФĂНЕСКУ** Подвиг Михая Храброго; **И. ЧАУШЕСКУ** Трансильвания — старинная румынская земля; **М. МУШАТ**, **И. АРДЕЛЯНУ** Великое Воссоединение 1-го декабря 1918; **В. АРИМИЯ**, **К. ПОПИШТЯНУ** Иностранные документы о воссоединении румынов; **М. ТОТУ** Парламент Румынии закрепляет Алба-Юльское решение • В Бухаресте, 50 лет тому назад • **В. КЫНДЯ** Вена 1683. В защиту Европы • **Д. БЕРИНДЕЙ** 1889-1890: Бюлов докладывает Бисмарку

INHALT (Rumänische Geschichte) 65 Jahre Einheitslicher Rumänischer Nationalstaates: **NICOLAE CEAUȘESCU** Das Einheitsideal der Rumänen; **ȘT. PASCU** Die Epoche Ceaușescu — eine Zeit der grosser Erfüllungen; **ȘT. ȘTEFĂNESCU** Die Tat Michaels des Tapferen; **I. CEAUȘESCU** Transsilvanien — ein uraltes rumänisches Gebiet; **M. MUȘAT**, **I. ARDELEANU** Die Grosse Vereinigung vom 1. Dezember 1918; **V. ARIMIA**, **C. POPIȘTEANU** Ausländische Dokumente über die Vereinigung der Rumänen; **M. TOTU** Das Rumänische Parlament verankert den Akt von Alba Iulia • In Bukarest, vor 50 Jahren; • **V. CÂNDEA** Wien 1683. Bei der Verteidigung Europas • **D. BERINDEI** 1889-1890: Bülow berichtet Bismarck

SUMARIO (Historia romana) 65 años del Estado nacional unitario rumano: **NICOLAE CEAUȘESCU** El ideal de unidad de los rumanos; **ȘT. PASCU** Época Ceaușescu — la época de las grandes realizaciones; **ȘT. ȘTEFĂNESCU** La proeza de Miguel el Valiente; **I. CEAUȘESCU** Transilvania — antigua tierra rumana; **M. MUȘAT**, **I. ARDELEANU** La Gran Unión del 1º de Diciembre de 1918; **V. ARIMIA**, **C. POPIȘTEANU** La Unión de los rumanos en documentos extranjeros; **M. TOTU** El Parlamento rumano consagra el acto de Alba Iulia • En Bucarest, hace 50 años • **V. CÂNDEA** Viena 1683. En defensa de Europa • **D. BERINDEI** 1889-1890: Bülow informa a Bismarck

ABONNEMENTS : ILEXIM — Departamentul export-import presă, București, strada 13 Decembrie, nr. 3, P.O.B. 136-137, telex : 11226

magazin istoric

București, Intrarea Ministeriului, nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702, Cod 70 100.

REDAȚIA : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu-Năstășel, Ana Maria Șerbănescu, Marian Ștefan
TEHNOREDAȚOR : Anton Tănase
CORECTURA : Georgeta Apreoteșei, Constanța Avram

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc., de la oraș și de la sat. Prețul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scintei” — București

42427

ROMANVL...NV...PIERE

LEGIONE...

ROMENA

ITALIA...OTTOBRE

1 Decembrie 1918 — 1 Decembrie 1983

65 ANI DE LA MAREA UNIRE

magazin istoric

ANUL XXVII Nr. 12 (201) DECEMBRIE 1983